ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ПЛОВДИВ

Научно-приложна конференция
с международно участие

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА АЛТЕРНАТИВНИТЕ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ В МАЛКИТЕ СЕЛИЩА

сборник доклади

Академично издателство
при Център за евроинтеграция и култура на ВУЗК
Пловдив, 2011

ОРГАНИЗАТОР:
ВУ "Земеделски колеж" – Пловдив

ПОД ПАТРОНАЖА НА
ДОЦ. Д-Р ИНЖ. ДИМИТЪР К. ДИМИТРОВ - РЕКТОР

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ОРГАНИЗАЦИОННИЯ КОМИТЕТ:
доц. д-р Любен Д. Христов

ЧЛЕНОВЕ:
инж. Любозар Фратев
Председател на Съвет по туризъм
Пловдив
проф. П. Пеев
проф. Г. Сомов
доц. Н. Попова
доц. В. Бояджиев

РАБОТНИ НАПРАВЛЕНИЯ:
Туристически ресурси и видове туризъм
Екологичен туризъм
Селски туризъм
Кулинарен и винен туризъм
Културен туризъм

ТЕМА НА КРЪГЛА МАСА:
„ Проблеми и перспективи за развитие на алтернативните форми на туризма в малките селища на страната "

РАБОТНИ ЕЗИЦИ:
български, английски

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ!

Висше училище „Земеделски колеж" съществува и се развива вече две десетилетия, предлагайки европейски комфорт за обучение на студентите и осигурявайки им учебно-производствени стажове в чужбина. Колежът отговаря напълно на изискванията на европейските стандарти и осигурява високо качество на обучение.

Ние се гордеем със своята история. Вече 20 години ние растем и просперираме. Започнахме с 60, а в момента имаме 6500 студенти. Всички специалности са акредитирани, както и филиалите ни в Русе и Велико Търново.

В момента, в отговор на реалните обществени потребности, ВУ „Земеделски колеж" се преобразува в специализирано ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ.

Може би няма друго висше училище, което за този труден 20-годишен период да е успяло да просперира така. Използвам случая да поздравя екипа за усилията, които полага.

ВУ „Земеделски колеж" подготвя отлични кадри за агробизнеса и туристическия бизнес, защото когато създавахме всички специалности, и в частност специалността „Икономика на туризма", ние доста добре се подготвихме и подходихме професионално. Гордея се със своя опит в областта на агробизнеса и туризма, както и с нашите преподаватели. Вярвам, че нашите усилия да развием агробизнеса и туризма в страната ще бъдат продължени

от младите хора, идващи при нас и търсещи знания и умения за успешна реализация.

Тази конференция е още един показател за професионалното ни отношение към развитието на агробизнеса и туризма. България изживява една драма в развитието на селските райони, защото няма друга държава, която така да е изоставила своите малки селища. Няма друга държава, в която с такива темпове да се закриват села. И в същото време трябва да си даваме сметка, че нашата национална духовност, нашите традиции се съхраняват от българските села. Не бива да забравяме, че цялата ни култура е стъпила върху българските традиции. Едни от най-прочутите ни световни майстори, като художниците Владимир Димитров – Майстора и Златю Бояджиев, композиторите Петко Стайнов и Марин Големинов, писателите Емилиян Станев, Елин Пелин, Йордан Радичков и много други, са се вдъхновявали от българското село, от неговата духовност. Даваме ли си сметка, че ако нямаме тази духовност, ние ставаме безродници. А къде се съхранява тя? Там, където живеят българските села.

Конференцията се проведе в Пловдив – един естествен географски център на най-ценните културни паметници на България. На не повече от два часа разстояние от Пловдив се намират обекти като Хисар, Старосел, Копривщица, Панагюрище, Казанлък, Перперикон, Татул, най-големият балкански СПА център Велинград и много други, а дори и столицата София е в този кръг. Пловдив непременно трябва да се подготви, да уплътни хотелската си база, където да бъдат настанявани туристите. През деня те да посещават обектите, които споменах, а вечер да се любуват на съвременното изкуство – галерии, спектакли, опера и др.

Конференцията „Възможности и проблеми за развитието на алтернативните форми на туризъм в малките селища на страната” успя да привлече учени и студенти от цялата страна, както и от съседните балкански страни. Представените доклади и проведените дискусии бяха с подчертана практическа насоченост, с предложения за използване на съществуващите възможности, които биха могли реално да бъдат осъществени. Вярвам, че настоящият сборник с включените в него разработки в областта на туристическите ресурси на страната и връзката им с различните видове туризъм, перспективите за развитие на селския, екологичния, винения, културния и ловния туризъм, както и въпросите за стратегиите и финансирането от ЕС, ще бъде от полза не само на учени и студенти, а и за бизнесмени.

В заключение бих искал да пожелая успех не само на участниците в конференцията, но и на онези, които ще развиват българския бизнес, защото икономиката ще стои на два крака – агробизнес и туризъм, туризъм и агробизнес. Туристите ще идват тук, за да се възползват не само от морето, а и защото това е периодът на най-вкусните плодове и зеленчуци. Така че не е задължително да изнасяме продукцията си. В България те ще си купуват и още много други стоки, а българският бизнес трябва да се възползва от тези възможности за развитие.

ДОЦ. Д-Р ИНЖ. ДИМИТЪР К. ДИМИТРОВ
РЕКТОР НА ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”

Конференцията „Възможности и проблеми за развитието на алтернативните форми на туризъм в малките селища на страната" се наложи от необходимостта теоретично да се определят структурните етапи в развитието на алтернативните форми на туризъм и практически да се очертаят функционалните аспекти и прояви на алтернативните форми в съвременната туристическата практика.

В тази връзка провеждането на конференцията в началото на 2011 година бе непосредствен отговор за извеждане на проблемите на туристическата практика и приобщаването им към формиращия се размисъл за икономическите, обществените и културните процеси на съвремието.

С представените доклади се дефинира хоризонта от проблеми, включително и от практиката, а с критичното им анализиране се разкри алтернативният туризъм като съществен феномен на съвремието и в тази връзка се постигнаха целите на конференцията:

дефиниране, прецизиране /разширяване/ на понятийния апарат на интерпретация на алтернативните форми на туризъм;

преосмисляне на наличните ресурси и възможности за използването им;

стартиране на идеята за разглеждане на алтернативния туризъм като съществен проблем на съвременната политика, култура, икономика;

очертаване на региони за специфичен вид туризъм;

приобщаване на студентите в изследователската дейност и проблемното анализиране на въпросите на туристическата дейност.

Участието на колеги и студенти от различни страни помогна да се реализира успешно конференцията „Възможности и проблеми за развитието на алтернативните форми на туризъм в малките селища на страната" и да се очертаят конкретните перспективи за практическото прилагане на поставените цели.

доц. д-р Любен Христов

СЪДЪРЖАНИЕ

ОЦЕНКА НА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА АНТРОПОГЕННИТЕ И ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ. ИНДЕКСИ НА ИЗПОЛЗВАНЕ НА АНТРОПОГЕННИТЕ И ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ ОТ АЛТЕРНАТИВНИЯ ИЛИ МАСОВИЯ ТУРИЗЪМ.....17
ДОЦ. Д-Р ЛЮБЕН ХРИСТОВ
EVALUATION OF ANTHROPOGENIC AND NATURAL TOURISM RESOURSES' USE. INDICES OF USE OF ALTERNATIVE AND MASS TOURISM'S ANTHROPOGENIC AND NATURAL RESOURCES.....17
ASSOC. PROF. LYUBEN HRISTOV, PHD

РОЛЯТА НА МАЛКИТЕ СЕЛИЩА ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ.....25
ДОЦ. Д-Р ВЕСЕЛИН БОЯДЖИЕВ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
ROLL OF SMALL VILLAGES TO REGIONAL DEVELOPMENT IN BULGARIA.....25
ASSOC. PROF. VESELIN BOYADZHIEV, PHD
SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

Секция „ТУРИСТИЧЕСКИ РЕСУРСИ И ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ"
Председателстващ: доц. д-р В. Бояджиев
Section TOURIST RESOURCES AND DIFFERENT TYPES OF TOURISM
Chairman: Assoc. Prof. V. Boyadzhiev, Ph.D.

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ТРЪН.....35
ДОЦ. Д-Р ТОНИ ТРАЙКОВ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
POSSIBILITIES AND PERSPECTIVES FOR DEVELOPMENT OF TOURISM IN TRYN MUNICIPALITY.....35
ASSOC. PROF. TONY TRAYKOV, PHD
SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

АЛТЕРНАТИВНИЯТ ТУРИЗЪМ В ПЛАНИНСКИТЕ СЕЛИЩА НА ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ.....43
ГЛ. АС. Д-Р ПЛАМЕН ПАТАРЧАНОВ

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
ГЕОЛОГО - ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „СОЦИАЛНО- ИКОНОМИЧЕСКА ГЕОГРАФИЯ"
ALTERNATIVE TOURISM IN THE MOUNTAIN VILLAGES OF THE WESTERN RHODOPES.....43
ASSIST. PROF. PLAMEN PATARCHANOV, PHD
SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY
DEPARTMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC GEOGRAPHY

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM IN THE BORDER REGION OF MACEDONIA, BULGARIA AND SERBIA.....59
M-R TANJA M. ANGELKOVA
D-R NIKOLA V. DIMITROV
D-R ZLATKO JAKOVLEV
UNIVERSITY GOCE DELCHEV – STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTIC
GEVGELIJA, REPUBLIC OF MACEDONIA

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЕЛСКИ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА ГОРНА МАЛИНА. СТРАТЕГИЯ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО С ОБЩИНА ЕТРОПОЛЕ.....69
ГЛ. АС. ПАВЕЛ ТОДОРОВ СТОЙНОВ
МАГИСТЪР ПО ТУРИЗЪМ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
OPPORTUNITIES FOR RURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE MUNICIPALITY OF GORNA MALINA. STRATEGY FOR COLLABORATION WITH THE MUNICIPALITY OF ETROPOLE.....69
ASSIST. PROF. PAVEL TODOROV STOYNOV
MASTER IN TOURISM, SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

МЕЖДУСЕКТОРНИЯТ КЛЪСТЕР – ПОДХОД ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И НОВИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕСТИНАЦИИ.....79
ГЛ. АС. Д-Р ГЕНКА РАФАИЛОВА
КОЛЕЖ ПО ТУРИЗЪМ – ВАРНА, ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ - ВАРНА
THE CROSS-SECTOR CLUSTER – AN APPROACH FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL AND EMERGING TOURIST DESTINATIONS.....79
ASSIST. PROF. GENKA RAFAILOVA, PHD
UNIVERSITY OF ECONOMICS - VARNA, COLLEGE OF TOURISM

РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В МАЛКИ НАСЕЛЕНИ МЕСТА КРАЙ ВЛАЖНИТЕ ЗОНИ ПО ПРИМЕРА НА НАЦИОНАЛЕН ПРИРОДЕН РЕЗЕРВАТ КЕРКИНИ.....87
Д-Р ДЕСИСЛАВА АЛЕКСОВА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN SMALL URBAN AREAS NEAR THE WETLANDS IN THE EXAMPLE OF KERKINI NATIONAL NATURE RESERVE.....87
DESSISLVA ALEXOVA, PHD
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

ПРИРОДОЗАЩИТЕН ЦЕНТЪР „ИЗТОЧНИ РОДОПИ" – ОБЕКТ ЗА ОРНИТОЛОЖКИ, ОБРАЗОВАТЕЛЕН И ЕКОТУРИЗЪМ.....97
Д-Р ДЕСИСЛАВА АЛЕКСОВА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
VULTURE CENTER "EASTERN RHODOPES" – AN OBJECT FOR ORNITHOLOGICAL, EDUCATIONAL AND ECOTOURISM.....97
DESSISLVA ALEXOVA, PHD
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

СЕЛСКИ РАЙОНИ С РАЗВИТ МАНИФЕСТАЦИОНЕН ТУРИЗЪМ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ.....107
ДОЦ. Д-Р НАКО ТАШКОВ
ДОЦ. Д-Р НИКОЛА ДИМИТРОВ
АС. М-Р ДЕЯН МЕТОДИЕСКИ
УНИВЕРСИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ", ЩИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗЪМ И БИЗНЕС ЛОГИСТИКА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ
RURAL REGIONS WITH DEVELOPED MANIFESTATION TOURISM IN REPUBLIC OF MACEDONIA.....107
ASSOC. PROF. NAKO TASHKOV, PHD
ASSOC. PROF. NIKOLA DIMITROV, PHD
ASSIST. PROF. DEYAN METODIESKI, MASTER
UNIVERSITY "GOCE DELCEV", STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTIC
REPUBLIC OF MACEDONIA
СЕЛО ТРЪСТЕНИК, РУСЕНСКО – ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ.....117
ДЕНИЦА БРАТОВАНОВА

Д-Р ЦОНКА ИВАНОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ФИЛИАЛ РУСЕ
TRASTENIK VILLAGE, RUSE REGION POSSIBILITIES FOR DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM.....117
DENITSA BRATOVANOVA
TSONKA IVANOVA, PHD
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - RUSE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURIST DESTINATION AND ITS BRANDING..127
M-R TANJA M. ANGELKOVA
D-R NIKOLA V. DIMITROV
D-R CANE KOTESKI
UNIVERSITY GOCE DELCHEV – STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTIC
GEVGELIJA, REPUBLIC OF MACEDONIA

CULTURAL – AMUSEMENTANIMATION.....133
ZLATKO JAKOVLEV
CANE KOTESKI
TANJA ANGELKOVA
UNIVERSITY "GOCE DELCHEV"- SHTIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS
KRISTIJAN DJAMBAZOSKI
HOTEL AMBASADOR, SKOPJE
REPUBLIC OF MACEDONIA

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ ЧЕРВЕН-ПРИТЕГАТЕЛЕН ЦЕНТЪР ЗА КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ....139
ДЕСИСЛАВА ЛАЗАРОВА
Д-Р ЦОНКА ИВАНОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ "ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ФИЛИАЛ РУСЕ
THE MEDIEVALTOWN OF CHERVEN - AN ATTRACTIVE CENTRE FOR CULTURALTO URISM.....139
DESISLAVA LAZAROVA
TSONKA IVANOVA, PHD
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - RUSE

Секция „ВИНЕН, КУЛИНАРЕН И ЛОВЕН ТУРИЗЪМ"
Председателстващ: проф. д. ик. н. П. Пеев

Section WINE, CULINARY AND HUNTING TOURISM
Chairman: Prof. Dr. P. Peev

SWOT АНАЛИЗ НА ТУРИЗМА В С. АПРИЛОВО, ОБЩ. ГОРНА МАЛИНА...147
ДОКТОРАНТ НЕЛИ ВАЛЕНТИНОВА ВЕСЕЛИНОВА
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛ. ОХРИДСКИ"
ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
SWOT ANALYSIS OF TOURISM IN THE VILLAGE APRILOVO, GORNA MALINA MUNICIPALITY.....147
DOCTORANT NELI VALENTINOVA VESSELINOVA
SOFIA UNIVERSITY „ST. KLIMENT OHRIDSKI"
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY

ТУРИСТИЧЕСКИТЕ РЕСУРСИ НА ОБЩИНА ЛЯСКОВЕЦ.....153
ЦВЕТОМИЛА ТОДОРОВА БЕРОВА
СТУДЕНТКА II КУРС, СПЕЦИАЛНОСТ „ИКОНОМИКА НА ТУРИЗМА"
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"
TOURIST RESOURCES IN THE MUNICIPALITY OF LYASKOVETZ.....153
TZVETOMILA TODOROVA BEROVA
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE"
II YEAR STUDENT
ECONOMICS OF TOURISM BACHELOR PROGRAM

APPLICATION OF METHODS AND TECHNIQUES OF QUALITY IN THE CONTINUAL IMPROVEMENTS AND DEVELOPMENT OF THE PROCESS WITHIN THE MACEDONIAN BUSINESS TRAVEL COMPANIES.....161
Elizabeta Mitreva, PhD
Faculty of Technology, Probishitp
Zlatko Jakovlev, PhD
Faculty of Tourism and Business Logistics, Gevgelija
Vesna Prodanoska, MA
Faculty of Philology, Shtip
Cane Koteski, PhD
Faculty of Tourism and Business Logistics, Gevgelija
GOCE DELCEV UNIVERSITY, SHTIP

ВИНЕНИ МАРШРУТИ В БЪЛГАРИЯ.....175
ДОЦ. Д-Р Л. ХРИСТОВ

ДОЦ. Д-Р М. АНГЕЛОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" – ПЛОВДИВ
WINE ROUTES IN BULGARIA.....175
ASSOC. PROF. L. HRISTOV, PHD
ASSOC. PROF. M. ANGELOVA, PHD
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV

РАЗВИТИЕ НА ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ В РУСЕНСКИЯ РЕГИОН.....187
НЕЛИ МИХОВА
ЛИЛЯНА МИНЧЕВА
Д-Р ЦОНКА ИВАНОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ФИЛИАЛ РУСЕ
DEVELOPMENT OF WINE TOURISM IN RUSE REGION.....187
NELI MIHOVA
LILYANA MINCHEVA
TSONKA IVANOVA, PHD
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - RUSE
БРЕСТОВИЦА – ВИНЕНАТА ТУРИСТИЧЕСКА НАХОДКА НА ПЛОВДИВСКИЯ РЕГИОН.....195
ЕЛЕНА ДИМИТРОВА ДОЕВСКА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ "ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ПЛОВДИВ
BRESTOVICA – THE WINE TOURIST TROVE IN THE REGION OF PLOVDIV.....195
ELENA DIMITROVA DOEVSKA
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА РАЗЛИЧНИ АЛТЕРНАТИВНИ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА СТАМБОЛОВО.....203
НЕДЯЛКА ВИЛИЕВА МИХАЙЛОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ПЛОВДИВ
STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF DIFFERENT TYPES OF ALTERNATIVE TOURISM IN THE MUNICIPALITY OF STAMBOLOVO.....203
NEDYALKA VILIEVA MIHAYLOVA
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV

ДНЕВНИЯТ ГРАФИК В СЛАДКАРСКАТА ИНДУСТРИЯ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО.....211
АСИСТЕНТ РУМЯНА ДИМИТРОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ФИЛИАЛ РУСЕ

THE DAILY PRODUCTIVITY CHART IN CONFECTIONERY INDUSTRY AS A PART OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM.....211
ASSISTANT RUMYANA DIMITROVA
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - RUSE

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА АВРЕН...219
ДОЦ. Д-Р ВЕЛИКО ВЕЛИКОВ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"
ГЛ. АС. МИЛЕНА СТОЯНОВА
ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ЕПИСКОП К. ПРЕСЛАВСКИ"
OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN AVREN MUNICIPALITY.....219
ASSOC. PROF. VELIKO VELIKOV, PHD
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE"
SENIOR ASSISTANT MILENA STOYANOVA
KONSTANTIN PRESLAVSKY UNIVERSITY OF SHUMEN

ПРОБЛЕМИ И ПРЕСПЕКТИВИ НА АЛТЕРНАТИВНИТЕ ФОРМИ ТУРИЗЪМ В СТРАНАТА.....229
ДЪРЖАВНО ЛОВНО СТОПАНСТВО ИСКЪР
СОНЯ ИВАНОВА ВУКАДИНОВА
СТУДЕНТКА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ПЛОВДИВ
СПЕЦИАЛНОСТ „ИКОНОМИКА НА ТУРИЗМА"
PROBLEMS AND PERSPECTIVE OF ALTERNATIVE TOURISM FORMS IN COUNTRY.....229
ISKAR HUNTING RESERVE
SONYA IVANOVA VUKADINOVA
STUDENT
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV
ECONOMICS OF TOURISM BACHELOR PROGRAM

ТУРИСТИЧЕСКИ ПРАКТИКИ В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ.....233
СЕВДА ЮСЕИН АЛИ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"
TOURIST PRACTICES IN EASTERN RHODOPES.....233
SEVDA YUSEIN ALI
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE"

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2007-2013 ГОДИНА.....241
ПРОФ. Д. ИК. Н. ПЕЙО ПЕЕВ
АС. СТЕФКА ТИМАРЕВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ – ПЛОВДИВ
EUROPEAN UNION FOR DEVELOPMENT OF TOURISM IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2007-2013.....241
PROF. DR. PEYO PEEV
ASSIST. PROF. STEFKA TIMAREVA
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА АЛТЕРНАТИВНИ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ В СЕЛО ШИРОКА ЛЪКА.....249
АС. СТЕФКА ТИМАРЕВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ - ПЛОВДИВ
OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM IN SHIROKA LAKA.....249
ASSIST. STEFKA TIMAREVA
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV

НАТУРА 2000 И АЛТЕРНАТИВНИТЕ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ.....261
ГЛ. АС. Д-Р ЗЛАТКА ГОШЕВА ГРИГОРОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ - ПЛОВДИВ
NATURA 2000 NETWORK – OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF NEW ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM.....261
ASSIST. PROF. ZLATKA GOSHEVA ROUPETSOVA, PHD
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА ОМУРТАГ.....275
ДОЦ. Д-Р ИВАН МАРКОВ
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE TOURISM IN OMURTAG MUNICIPALITY.....275
ASSOC. PROF. IVAN MARKOV, PHD

ЕЗИКОВАТА КОМУНИКАЦИЯ В ТУРИЗМА. КОМУНИКАЦИОННИ УМЕНИЯ. КУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ В ОБЩУВАНЕТО.....283

ИЛИЯС ГЮНЕШ
УНИВЕРСИТЕТ – ТЕКИРДАГ, ТУРЦИЯ
LANGUAGE COMMUNICATION IN TOURISM. COMMUNICATIVE SKILLS. CULTURAL DIFFERENCES IN COMMUNICATION.....283
ILIAS GUNESH
TEKIRDAG UNIVERSITY, TURKEY
ПЪРВИЯТ ХРИСТИЯНСКИ МАНАСТИР В ЕВРОПА. МЯСТО ЗА РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ.....289
ФИЛИП ХРИСТОВ
СТУДЕНТ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"
THE FIRST CRISTIAN MONASTERY IN EUROPE. PLACE FOR RELIGIOUS TOURISM.....289
FILIP HRISTOV
STUDENT
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE"

Секция „Други"
Section „Others"

TWO NEW DOLICHOPODID FLIES (DIPTERA: DOLICHOPODIDAE) TO THE FAUNA OF BULGARIA. ECOLOGICAL NOTES TO THE SPECIES OF GENUS POECILOBOTHRUS KNOWN FOR THE COUNTRY.....293
MIHAIL KECHEV, PHD
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV
ДВА НОВИ ЗА ФАУНАТА НА БЪЛГАРИЯ ВИДА ОТ СЕМЕЙСТВО DOLICHOPODIDAE (DIPTERA) И ЕКОЛОГИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ВИДОВЕТЕ ОТ РОД POECILOBOTHRUS ПОЗНАТИ ЗА СТРАНАТА.....293
Д-Р МИХАИЛ КЕЧЕВ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ПЛОВДИВ

ФИНАНСИРАНЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ.....299
ГЛ. АС. Д-Р ЯКИМ КИТАНОВ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ - СОФИЯ
FINANCING THE RURAL TOURISM.....299
ASSIST. PROF. YAKIM KITANOV, PHD
HIGHER SCHOOL OF INSURANCE AND FINANCE - SOFIA

ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АЛТЕРНАТИВНИЯ ТУРИЗЪМ В МАЛКИТЕ СЕЛИЩА НА СТРАНАТА..... 309
I. Развитие на алтернативните форми на туризъм в света.....309
II. Развитие на алтернативните форми на туризъм в България.....309
III. Стратегическа цел.....310
IV. Изпълнение на програмата.....312

ОЦЕНКА НА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА АНТРОПОГЕННИТЕ И ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ ИНДЕКСИ НА ИЗПОЛЗВАНЕ НААНТРОПОГЕННИТЕ И ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ ОТ АЛТЕРНАТИВНИЯ ИЛИ МАСОВИЯ ТУРИЗЪМ

ДОЦ. Д-Р ЛЮБЕН ХРИСТОВ

EVALUATION OF ANTHROPOGENIC AND NATURAL TOURISM RESOURSES' USE INDICES OF USE OF ALTERNATIVE AND MASS TOURISM'S ANTHROPOGENIC AND NATURAL RESOURCES

ASSOC. PROF. LYUBEN HRISTOV, PHD

В статията се разглежда проблемът за оценка на туристическите ресурси. Основната цел на статията е да се представи метод за индексна оценка на туристическите ресурси и в тази връзка да се определи използването им от масовата или алтернативната туристическа практика. Изведени и анализирани са основните показатели за изчисляването на индекса на използване на антропогенните и индекса на използване на природните ресурси. Определени са крайните теоретични стойности на индексите, както и стойността на граничния параметър, който разграничава използването на ресурсите от масовия или алтернативния вид туризъм.

Ключови думи: индекс на използване на атропогенните и индекс на използване на природните ресурси, основни показатели

EVALUATION OF TOURISM RESOURCES

The use of resources for purposes of the tourism is a process that changes its parameters over time. Development and integration of new tourist products related with the alternative forms of tourism practices requires an evaluation of resources as a problem. Its practical solution has not yet theoretically defined criteria for the

use of the resources for mass or alternative tourism practices. The need of modern methods of assessing differential use of resources outlines the range of tasks whose answers are the immediate objectives of this work – detecting and displaying the values of criteria and indicators, determining the index of resources' use for mass or alternative tourism.

Two main groups of resources are widely used into the tourism practice – natural and anthropogenic. This requires determination of both - index of use of anthropogenic resources and index of use of natural resources.

I. Index of use of the anthropogenic resources for alternative or mass tourism

Diversity in tourism resources' usage, and their inclusion in new alternative tourism practices, both impose the problem of their evaluation. Its resolution for practical purposes of tourism has not received satisfactory response in modern times yet. This is the reason which makes it necessary to seek new approaches for the theoretical understanding of the problem and to find practical solutions. The need to evaluate the places of cultural and historical heritage also predetermines the objectives of this work - systematization of indicators for determination of the index of use of anthropogenic tourist resources and in this respect differentiation of their importance for mass or alternative type of tourism.

Various assessments' criteria are widely used in modern times - artistic, historic, quality, quantitative, aesthetic and others. Different periods of the establishment of the objects, the various preconditions and the opportunities for tourist practice predetermine the use of various structural classifications and on this basis diverging functional estimates. Though important specific issues, these approaches did not impose a general methodology for assessing the sites of cultural and historical heritage. A step to a proper conception is the introduction and the determination of the index of use of anthropogenic resources/ I uar /.

Index of use of anthropogenic resources is a relative value which is set on different indicators. An essential argument for the introduction is the importance of index assessments in studies of

humanitarian disciplines. An example of this is cultural studies where indices of different types of cultures are determined, their aspects and characteristics - personality, masculinity, and even the presence or the absence of the power distance in the culture. In this respect, theoretical developments to „software of mind“ of Hofstede are leading /Hofstede, 2001/. On this basis a study was conducted – Bulgarian organization's Culture /Davidkov, Kolarova, Vinkovski and Vedder/. References to these theoretical and practical works are to highlight the complexity of index measurements and also the opportunities for practical use. The actual implementation will eliminate contradictory interpretations of the subjective quality which is often influenced by prejudices towards certain objects of cultural heritage.

There are about 42 thousand units of cultural heritage objects in the country. Their ranking for educational purposes is based on their differentiation through an evaluation. Along with this, the determination of the index of their use has an immediate practical purpose which is validated by the development of new anthropogenic objects for the tourist practice.

Anthropogenic resources' place and importance could be determined by the following main categories: - the time of creation; the satisfaction of spiritual and aesthetic needs; the role / significance of the relevant resource to the creation of similar objects; the role / significance of a resource to a tourist; a global object; a regional object or a national heritage object; the aspects of identification; the acquaintance of the creative spirit's achievements and on this basis co-experiencing and achieving new aspects of a subjective liberty; individualistic attitudes towards travel and knowledge; influence of imposed social models and others.

The determination of the index of use of anthropogenic resources is a subject to an approach which uses fixed and variable parameters. In the presented method the index of use of an anthropogenic resource is determined as a result of several indicators.

The first one /P1/ differentiates the type of a resource – a religious object or a cultural heritage's one.

The second indicator /P2/ imposes the differentiation of specific features of a resource - presence or absence of a unique symbolism.

By the third item /P3/ is determined the time needed for gaining knowledge for the object. In its turn, this variable is divided to active knowledge and passive knowledge which is directly dependent on the type of the tourist. The tourist has a significant involvement in defining a resource as an object as of a mass tourism or as of an alternative tourism.

The fourth item /P4/ is related to the time of the use of the object over the year.

The fifth item /P5/ is a variable that is dependent on the transport accessibility, the infrastructure and the communications, the available facilities and the object's remoteness from established tourist centers. But for the pursued practical purposes this item is possibly to be determined only by the transport accessibility.

Therefore, the definition of the index of the use of an anthropogenic resource into the tourist practice could be calculated as a result of the sum of the first three indicators and the difference of the latter two indicators and this could be presented in the form:

$$Iuar = \sum_{1}^{3} - P4 - KxR5$$

where

Iuar- Index of use of anthropogenic resources

$\sum_{1}^{3}$- the sum of P1 + P2 + P3

The first item's / **P1** / values are functionally dependent on the object's type. For a religious establishment the value is 0.4 and 0.6 for all others. These values are theoretical calculations from the data for the visits of the anthropogenic sites, the Bulgarian Holy Synod's data and the imposed social models for modern tourist travels.

The second parameter / **P2** / has values depending on the resource's characteristics. In the presence therein of unique symbols and symbolic forms the value is 0.7 and 0.3 in their

absence respectively. The theoretical determination of these values is necessary following a consideration of an object's advertising and promotion impact though the informational instruments.

The values of the third item / **P3** / are dependent on the sustainably imposed patterns of examination of the objects by the tourists – the active and the passive knowledge and respect. This is the reason the three-step differentiation of acquaintance to be discarded – the background information, the direct knowledge and the subjective evaluation. From conducted inquiries into Southern European culture type, the theoretical value of an active attitude of tourists into exploring the site is 0.2 and 0.8 for the passive knowledge respectively.

The fourth indicator / **P4** / is determined by the time of using an anthropogenic object. It does not take into account restrictions imposed by the air conditioning equipments in some locations and its use is reported by the month during the year. Moreover, the values of the indicator vary from 0.01 to 0.12.

The values of the fifth item / **P5** / are used for a completeness in determining the index of cultural heritage objects' use. A constituent could be used in order to reduce the weight of work and often because of the lack of information on facilities and infrastructure – namely the transport accessibility. Values in this case are as follows: accessibility to a first-class road – 0.6; to a lower category road including paths and trails – 0.4.

The coefficient **K** is determined by the presence or the absence of an accommodation base. Its value is 0.3 when in a radius of 10 square kilometers there are up to 100 beds in the accommodation base and 1 when the number of beds is over 100 in the same size of the territory.

The final theoretical values of the index of use of anthropogenic tourist resources vary from 0.66 to 1.38. On the basis of these values is possible to determine the usage of an object for a mass tourism or for an alternative tourism.

The theoretical values for the alternative tourism vary from 0.66 to 0.80 and from 0.81 to 1.38 for the mass one.

Practical determination of the index of use of two anthropogenic objects according to this methodology and on the basis of this assessment of their use for alternative or mass tourism could be explained by the indices of use calculated for both Troyan Monastery and Zelenikovski Monastery.

The first one was founded in XVII century and the second – in XIX century. Troyan Monastery has a value for the first item of 0.4. The monastery is one of the four spavropegial monasteries in the country which keeps the icon of St. Virgin Mary "Three-handed" - one of the four miraculous icons in the country. Therefore, the second indicator value is 0.7. This formes, in its turn, a mass tourist flow which determines the value of the third indicator of 0.8 /the passive knowledge which is characteristic of the mass tourist/. The period of using this anthropogenic object is over all the year and therefore the value for the fourth parameter is 0.12. The last item has a value of 0.6 bearing in mind that there is a first class road to the monastery. The region has over 100 beds, so the coefficient K is 1. On this basis the resulting index of use in tourist practice in Troyan Monastery is 1.18.

Zelenikovski Monastery was built upon the influence of Troyan Monastery Abbot / in the early XIX century /. Built on 15 km northeast of Troyan Monastery, Zelenikovski Monastery is accessed through a third class road and a trail. The values of the first four indicators are: 0.4, 0.3, 0.2 and 0.09. The value of the fifth indicator is 0.4, while the ratio K is 0.3. Based on these data, the index of use forZelenikovski monastery is 0.68.

The obtained results for the index of usie of Troyan Monastery - 1.18, as well as for the index of use of Zelenikovski Monastery - 0.68, predetermine the use of the first one as an object of the mass tourism, and the second one as an object of the alternative tourism.

II. Index of natural resources' use for the purposes of tourism

Determination of the Index of natural resources' use is subordinated to the goal natural resources' use for mass and alternative tourist practices to be differentiated. Differentiation of natural resources' use is dependent on the accessibility, the natural

bio comfort for tourists, the time of using during the year and the accommodation base.

Index of natural resources' use is determined by the formula:

$$Iunr = \frac{K_1+K_2+K_3+K_4}{3}$$

For practical assessment of the index, the determining coefficients have the following values:

- **K1 –** Accessibility coefficient. It has a value of 0.8 when the accessibility of objects is through a first-class road, and a value of 0.2 when the accessibility is through paths.

- **K2 –** Coefficient determining the natural bio-comfort. Its value is 0.8 when the air temperature is 25OC, the relative humidity is 60% and the wind speed is up to 5 m/s. Its value is 0.2 when the above stated parameters have other values.

- **K3 –** This coefficient is determined by the availability or the absence of the accommodation base. Its value is 0.3 when in a radius of 10 square meters there are up to 100 beds into the accommodation base. The value is 1 when the beds' number is over 100 on the same area.

- **K4** is the fourth indicator. It is determined by the time of using the anthropogenic object. The limits imposed by the air-conditioning technique in some objects are not taken into account, but the using by months through the year. Thus, the values of this indicator are among 0.01 and 0.12.

The final theoretic values of the index of natural resources' use are 0.22 and 0.69. When values are from 0.22 to 0.4, then natural resources are used for alternative tourism practices. When the values are from 0.4 to 0.69, then natural resources are used for mass tourism practices.

Determination of indices of use of resources is fundamental basis for defining and adopting a strategy for tourism development. At the same time the theoretical output indices of tourist resources is a prerequisite for plans and expectations of entrepreneurs, the realization of socio-economic policy at the local level and the

imposition of tourism practices in small developed regions of each country.

BIBLIOGRAPHY:

Hristov L. Tourist resource, Blagoevgrad, 2007
Hofstede H., Pedersen, P., Hofstede H. Study of Culture, Sofia, 2003
English - Russian statistic glossary: Basic concepts, Dubner P. N., 2000

РОЛЯТА НА МАЛКИТЕ СЕЛИЩА ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

ДОЦ. Д-Р ВЕСЕЛИН БОЯДЖИЕВ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
”СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ROLL OF SMALL VILLAGES TO REGIONAL DEVELOPMENT IN BULGARIA

ASSOC. PROF. VESELIN BOYADZHIEV, PHD
SOFIA UNIVERSITY ”ST. KLIMENT OHRIDSKI”

Administrative centralism is the main tradition in regional development of the Bulgarian territory and the Bulgarian villages. Progresses in society, higher living standards are associated with the central villages, but they are the greatest. Small settlements remain, in addition, of course as ballast and unnecessary heritage. As a result of demographic and economic crisis today in small villages Bulgaria occupy increasingly important role and are an important element of regional development.

Keywords: Bulgaria, regional development, small settlements

По традиция малките селища са доведеното дете на регионалното развитие. В България и днес няма ясни количествени и качествени стандарти за селищата. Определени опити в това отношение има само при определянето на прехода от село към град. Този преход остава без реална стойност, защото и през последните години редица държавни институции се надпреварват да нарушават закона за въздигане на едно село в град.

В резултат на дълбоката демографска криза масовото обезлюдяване насочва вниманието към малките селища. Те стават все по-многобройни и заемат все по-голям дял от общия брой на селищата в страната. От много години по различни начини изследователите поставят въпроса за замиращите селища. Доскоро той стоеше извън вниманието на медиите, защото по традиция се коментират проблемите на големите селища. Днес,

когато по сведения от НСИ селищата без жители и с по двама-трима жители вече са стотици, проблемът с обезлюдяването става все по-актуален. Селищата призраци са реална тегоба за републиканския бюджет и за 2009 г. те са около 140. За тяхното поддържане, за инфраструктурата им се правят разходи, които не носят никакви днешни или бъдещи приходи. Заличаването на селища от списъка на населените места е бавен процес и последиците от него все още не са в главния дневен ред на обществото ни. Ние отдавна плащаме прескъпо за обезлюдяващите селища, за пустеещите им землища, за продължаващата емиграция. С тяхното обезлюдяване и изчезване се нарушава тъканта на територията, балансите в поселищните отношения. Обезличаването и изгубването на малките селища не може да бъде компенсирано. Настъпват тревожни трансформации в националното стопанство и население, включително и в тяхната териториална организация. Те вече не могат без помощите, пращани от българската емиграция в чужбина. Чрез закона за бюджета се прокарва трайна зависимост от получаваните по различни канали финанси от чужбина. Това не може да не се отрази на независимостта на страната. Освен това, към налаганата от няколко десетилетия зависимост от вноса на суровини се добавя и бързо растящият дял на внасяните готови стоки, които ние традиционно произвеждаме, особено храни. Всъщност през последните години упадъкът на малките селища е една от причините да се обърнат много стокопотоци и от износител България да се превърне във вносител.

Смятам, че изложените до тук основания убеждават в необходимостта и актуалността от разглеждане на ролята и мястото на малките селища за регионалното развитие на България.

Регионалното развитие на България силно се влияе от географията на селищната мрежа и поддържащата я инфраструктура. Самата селищна мрежа е консервативна инерционна система. Промените в нея се извършват много бавно.

Къде е мястото на малките селища? Защо то се подценява? Преди да отговорим на тези въпроси трябва да определим какво означава малко селище в България. Така ще можем да

имаме добре структурирана политика за развитие на селищата и териториите. Досега по-голямо внимание се обръща на териториалните единици. Стремежът към тяхното системно взаимно обвързване налага минимални изисквания за системни количествени очертания.

Познаването на малките селища е свързано с познаването на всички селища. За съжаление статута на отделното селище у нас не се коментира от законодателството. То обръща внимание на функциите на селищата, но предварителната им идентификация не се извършва. Стигнало се е до парадоксалната ситуация традиционните определения град и село да бъдат изпразнени от съдържание, защото те не носят никакви права или задължения. Вниманието е съсредоточено върху централните селища.

В духа на наложения след Освобождението централизъм, регионалното развитие се интересува най-вече от два свои елемента: от централните селища и от границите на държавата и нейните съставни територии. Най-вече от центъра, от централните, т. е. главните селища. Обяснението се дава с преобладаващия дял на централните селища в количествените показатели за обществото. Другият разработван елемент от организацията на територията са границите. Те не са свързани с развитието на разположената от двете им страни периферия, но се разбират като зона на поделена гравитация между центровете от вътрешността. Във всички случаи съдържанието на периферията се явява допълнение, пълнеж на територията. И в него най-малко внимание получават малките селища. Ако някога дядо Вазов отговори на въпроса где е България като изреди главни природни дадености от Мизия, Тракия и Македония, ако подобна теза се поддържа и в текста на националния ни химн, то от гледната точка на регионалното развитие България се представя от столицата, от още десетина големи градове, и от националните граници. В този дух на медийно общуване, възпитание и образование, няма място за малките селища. Вестите от тях са много редки и са свързани най-вече с привлекателни за жителите на големите селища куриози или конфликти, например липсата на електричество, на път или на друга елементарна за големия град услуга.

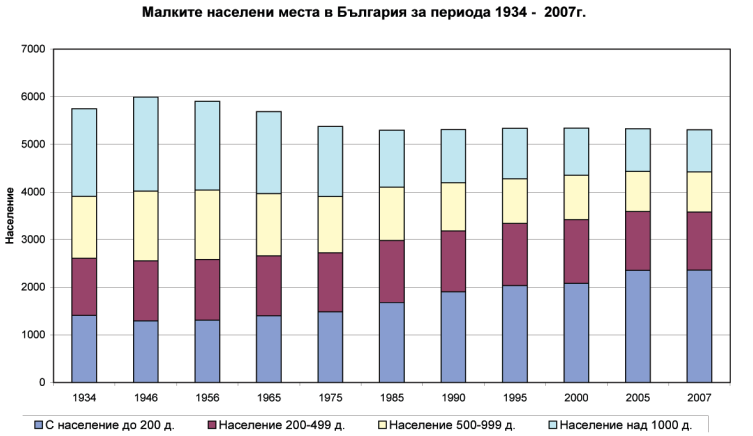
Превесът на либералния пред социалния подход в селищното

и регионалното развитие през последните години ускориха обезлюдяването. Особено известната кампания за закриване на училища. Сега като подобен инструмент, с който се обезсмисля живота на млади хора в малките селища, е здравната карта. При липсата на определение за малко селище в нормативните документи се използва за сравнение само броя на населението. Заради динамиката в броя на жителите на селищата става ясно, че всяка норма е временна и неустойчива. При различни поводи се използват различни норми за броя на жителите, било то физически или условни. Най-лесно е ако можем да се позовем като оправдание с някое решение на ЕС, например да определим като малки градовете с население под 10 000 жители когато става дума за изграждане на пречиствателни станции. При кабелните телевизии е приета нормата от 3000 души. Спартакиадата на малките селища се проведе в Ихтиман, но ако и той е малко селище?

Фигурата за разпределение на населението според броя на населението в селището показва ярко разслоение.

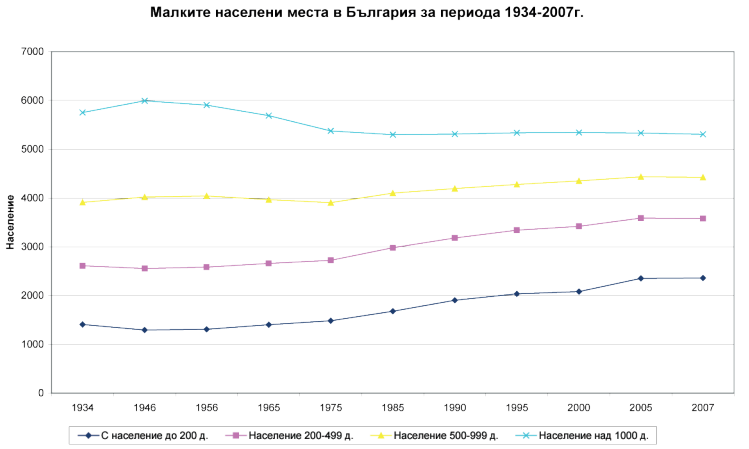
Постепенно през годините населението се съсредоточава в големите селища. Тук условно приемаме, че малкото селище има население до 1000 жители.

Прави впечатление, че делът на населението, което живее в най-малките селища, с население до 500 жители, се колебае в постоянни граници. Постоянен е спадът при селищата с население в групата 500-999 жители. На практика малките селища при сегашната регионална политика са без бъдеще. Една голяма част от тях не избират и собствен кмет, което още повече подсказва, че за държавата те са селища на изживяване. Последиците от това са изцяло негативни, ако се изключат сравнително малкото на брой малки селища, които се поглъщат от по-големите в процеса на тяхното териториално разширение. Отделен е въпросът за съдържанието на урбанизацията у нас...

Фиг. 1 /Източник: НСИ/

За разлика от населението, както вече по-горе подчертахме, селището е далеч по-консервативен елемент от устройството на територията. От таблицата за разпределението на селищата според броя на жителите им личат няколко тенденции. Едната е общоевропейската тенденция за общото намаляване на броя на селищата. Този процес е бавен и не е праволинеен. От избраното групиране се вижда как броят на големите селища / население над 1000 жители / трайно намалява. За период от над 70 години броят им е намалял двойно, а делът им от 32% се е смъкнал на 18%. По същия път, но в по-малка степен се развиват и селищата с население между 500 и 1000 жители. Най-стабилно стоят и като брой и като дял селищата с население 200-500 жители. Всички тревожни тенденции при населението и селищата се виждат при най-малките, с население до 200 жители. За изследвания период техният брой се движи между 1294/21.5%/ за 1946 година и 2353 за 2005 г., когато съставят цели 44. 1% от всички селища. Те са пръснати из цялата страна. Най-голяма е гъстотата им в най-отдалечените от влиянието на главните градове краища на страната. Там са малките по площ и население общини от вътрешността, особено в хълмистия и полупланинския и планински пояс. По стара традиция другата географска ориентация на най-малките селища са сухоземните държавни граници с прилежащите им територии.

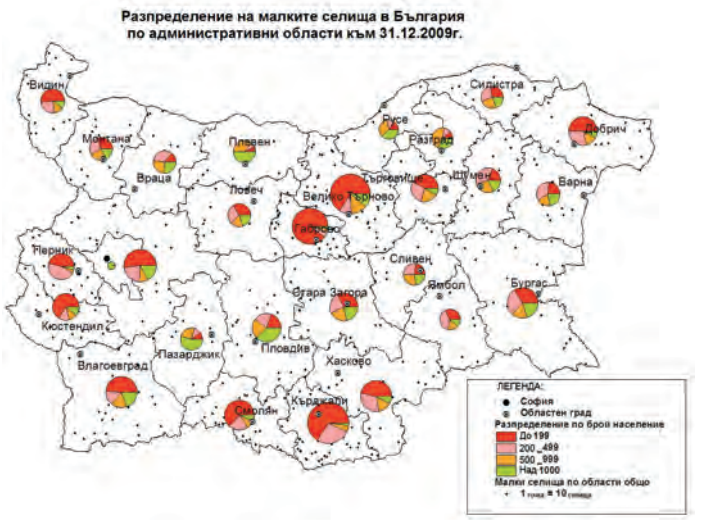

Фиг. 2 /Източник: НСИ/

В резултат на урбанизацията расте, както броят на градовете, така и средният брой на населението им. Тук обаче уловката се нарича София. Докато средният брой жители на едно селище, включително и на българския град, до 1990 расте, то при селото намалението е постоянен процес. В скоро време, може би още преминалото току-що преброяване, ще покаже двойно намаление на населението след 1934 г.

Друг сериозен проблем е липсата на анализ и специализрано териториално и селищно законодателство, уреждащо отношенията между селищата. Изключителна рядкост е в общинските съвети да попаднат представители на малките селища, камо ли да мислим за кметове.

Расте броят на общините, които в резултат на селищната криза са изпразнени от реално съдържание. Тяхното съществуване по-скоро вреди, отколкото да подпомага селищата и жителите в тях. По-долу даваме конкретните примери, чието решение, т. е. закриване трябва да се извърши веднага. В най-лекия случай, при някои от тях може да се смени общинският център, но в други и това е невъзможно.

Постоянно се мени мнението на държавата за нормата на електорално представителство на селищата. Дали да си избират кметове през последните години имаха права селищата с население до 100 жители, до 500 жители, сега до 350. Според тази мярка на новия изборен кодекс в много общини ще се избира само кмет на общината, а някъде и на две-три по-големи села, докато множеството селища ще останат без пряко представителство. Изборната норма за едно селище не е свързана с регионалното планиране, няма нищо общо с обществения живот.

Табл. 1
Среден брой население на едно селище

Години	1934	1946	1956	1965	1975	1985	1990	1995	2000	2005	2007
Среден брой	1057	1165	1290	1456	1624	1690	1692	1690	1526	1448	1433
Градове											
Брой градове	97	106	112	175	214	237	237	238	240	248	253
Градско население	1303098	1735180	2556071	3822824	5061087	5796330	6114254	5688362	5576857	5416564	5403188
Среден брой	13434	16370	22822	21845	23650	24457	25798	23901	23237	21841	21356
Без София	10583	11472	16341	16829	18755	19469	20887	18980	18405	17116	16665
Села											
Брой села	5654	5927	5791	5512	5159	5058	5075	5098	5100	5084	5052
Селско население	4771841	5294161	5057638	4405042	3666684	3330630	2874911	2696353	2572611	2302186	2237050
Среден брой	844	893	873	799	711	658	566	529	504	453	443

Източник: НСИ

Табл. 2
Общински центрове с население под 1000 ж. /2009 г. /

Име на селището	Административна област	Брой жители	Други селища с повече жители в същата община
1. с. Струмяни	Благоевград	975	с. Микрево 2222
2. с. Аврен	Варна	750	с. Дъбравино1460
3. с. Бойница	Видин	595	
4. с. Макреш	Видин	473	с. Раковица611
5. с. Ружинци	Видин	915	с. Дреновец1517
			с. Бело поле 929
6. с. Чупрене	Видин	576	с. Горни Лом 777
7. с. Кирково	Кърджали	686	с. Бенковски 1979
			с. Чорбаджийско1851
			с. Чакаларово1382
			с. Тихомир 1262
			с. Дрангово1149
			с. Горски извор695
8. с. Черноочене	Кърджали	301	с. Комунига 1141
			с. Габрово 711
			с. Лясково 627
			с. Бели вир 478
			с. Минзухар 469
			с. Дядовско 389
			с. Даскалово 368
9. Невестино	Кюстендил	642	
10. Трекляно	Кюстендил	358	
11. Георги Дамяново	Монтана	566	с. Копиловци 579
12. Лесичово	Пазарджик	975	с. Калугерово 1280
			с. Динката 1179
13. Ковачевци	Перник	359	с. Калище 517
			с. Сирищник 513
14. Иваново	Русе	912	с. Щръклево 2510
			с. Пиргово 1949
			с. Тръстеник 1362
15. с. Кайнарджа	Силистра	783	с. Голеш 1370
			с. Средище 1318
16. с. Ситово	Силистра	847	с. Искра 1856
17. с. Братя Даскалови	Стара Загора	750	с. Черна гора 1643
			с. Оризово1619
			с. Мирово 789
			с. Гранит 766
18. с. Опан	Стара Загора	466	
19. гр. Маджарово	Хасково	590	
20. с. Стамболово	Хасково	609	с. Жълти бряг 687
21. с. Венец	Шумен	725	с. Ясенково 1950
			с. Изгрев 744
22. с. Хитрино	Шумен	715	с. Тимарево 791
23. с. Никола Козлево	Шумен	789	с. Вълнари 1678
			с. Пет могили 1097

Източник: НСИ

В заключение можем да обобщим, че фактите за състоянието, ролята, мястото и развитието на малките селища у нас стават все по-тревожни. Малките селища губят своята идентичност, съдържание и физически изчезват. В същото време всеобщата криза продължава да привлича вниманието към големите, главните, към централните селища. Българските селищни понятия се нуждаят от изясняване, параметритизиране и узаконяване. Страната е узряла за селищна и териториална реформа от нов тип - реформа, която да промени не само териториалния обхват на административните единици. Моделирането на териториалните единици изисква ясни отношения и норми между селищата в самите тях. Изчезването на малките селища води до оголване на територията, оскъпява икономиката и целия обществен живот, спъва модерното регионално развитие на страната. Все още не се разбира, че основният капитал са хората, човекът. Въпреки всякакви заявления на национално и наднационално равнище / ЕС/ за сближаване, за кохезия между териториалните единици, истината е точно обратната. Продължаващото нарастване на разликите между териториалните единици и отделните селища задържа модернизацията на страната, спъва нейното социално-икономическо развитие.

ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Материали от Националния статистически институт
Нормативни документи за регионалното развитие на България: законите за устройство на територията, за административно-териториалното устройство, Програмата за развитие на селските райони, Национална стратегията за регионално развитие, Национална стратегия за демографско развитие, Програма национална селска мрежа и др.
Статистически годишници на Царство България, на Народна република България и на Република България
www.nsi.bg
www.mrrb.government.bg

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ТРЪН

ДОЦ. Д-Р ТОНИ ТРАЙКОВ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

POSSIBILITIESAND PERSPECTIVES FOR DEVELOPMENT OF TOURISM IN TRYN MUNICIPALITY

ASSOC. PROF. TONY TRAYKOV, PHD
SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

Tryn municipality is one of the Bulgarian border municipalities, which has its own expressive economic and demographic problems.

The development of the tourism on the territory of Tryn municipality may activate the municipal economy, increase the employment and standard of living of the population, as well as reduce the depopulation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Община Трън е една от пограничните общини на България, отличаващи се със силно изразени проблеми в стопанското и демографското развитие. Характерни за нея са ниските темпове на икономическо развитие, високото равнище на безработица, незадоволителното състояние на пътната мрежа, застаряващото и постоянно намаляващо население. При съществуващата ситуация развитието на туризма е една алтернатива за активизиране на общинската икономика, повишаване на заетостта и жизненото равнище на населението. Това, от своя страна, може да доведе до намаляване темповете на обезлюдяване на общината, които са едни от най-високите в страната.

Географско положение и транспортна достъпност

Община Трън заема най-северозападните гранични части на Пернишка област и има площ от 590 кв. км. На север и запад тя граничи с Република Сърбия, на юг и изток - с общините Трекляно (Кюстендилска област), Земен и Брезник (Пернишка област). На североизток Трънската община граничи

с община Драгоман (Софийска област). От север на юг на нейната територия се редуват планините Руй и Рудина, долината на р. Ерма със Знеполе и части от Краище (Трънско Краище). Гр. Трън отстои на 50 км от областния център и на 80 км от гр. София. Връзката на общината с вътрешността на страната се осъществява чрез автомобилен транспорт посредством пътя II-63 Перник-Брезник-Трън-ГКПП Стрезимировци, който е част от пътя, свързващ гр. София с ГКПП Стрезимировци. С локално значение са третокласните пътища за Драгоман, Трекляно и Земен, както и четвъртокласните пътища до отделните селища в общината. Автомобилният транспорт осигурява връзката с най-близките ж. п. гари-Драгоман, Батановци, Земен и Перник. Общата дължина на пътната мрежа в общината е 285 км. Превръщането на Трънската община в привлекателна туристическа дестинация налага подобряване на пътната инфраструктура, което ще съкрати времето за пътуване до туристическите обекти.

Природни условия и ресурси

Пограничното положение на община Трън е фактор за запазване на нейната природа от негативните влияния на индустриализацията и урбанизацията. В една или друга степен това се отнася за всички природни дадености, свързани с отдиха и туризма.

Релефът на територията на община Трън е предимно планински. Предимството на планинските земи за туристическа дейност е разнообразието на растителни и животински видове и по-ниската степен на замърсяване от промишленото и селищното развитие. Наред с това територията на Трънската община притежава разнообразие от земеповърхни форми и скални образувания. Атрактивни за развитие на туризма са планините Руй, Любаш, Стража, Ездимирска, Кървав камък и др. Разнообразието на релефа се допълва от съществуващите котловини, речни долини и проломи. Сред тях като по-значими се отличават котловината Знеполе и долината на река Ерма. Интерес за туристите представляват красивите скални образувания, получени под действието на външните земни сили. Като особено атрактивни са скалите на Щърби камък, местността Зелени вир и красивите проломи (ждрела) на реките Ерма и

Ябланица. Долините са подходящи за пешеходен туризъм, а скалните откоси - за алпинизъм.

Орографската затвореност на Знеполе е причина за съществуването на някои климатични особености. Климатът е умерено континентален, с чести температурни инверсии през студените зимни месеци. Средната януарска температура (-2,8˚С) и средната юлска (17,8˚С) определят по-студени зими и относително прохладни лета. Като цяло климатът на територията на общината е благоприятен за развитието на рекреационен и планински пешеходен туризъм. Липсата на летни горещини прави Трънския край предпочитано място за пътуване през месеците юли и август.

По-голямата част от територията на общината влиза в басейна на р. Ерма. Тя извира на територията на Република Сърбия. При с. Стрезимировци навлиза в България, протича през Знеполе и гр. Трън като при с. Банкя отново продължава на територията на Сърбия. Северно от гр. Трън р. Ерма образува живописен пролом (Ждрелото). На територията на общината протичат и други по-малки реки като Ябланица, Вуканщица, Долномелнишка, Ломнишка и др. Красивите речни долини са подходящи за пешеходен туризъм, а самите реки - за развитие на спортен риболов. Възможности за риболов има и в язовирите при селата Ярловци и Лялинци. Към водните ресурси на общината се отнася и карстовия минерален извор при с. Банкя. Водата, която извира от него е с температура 21˚С и дебит 60 л. / сек. По химичен състав водата е хидрокарбонатна с минерализация до 0,45 г. / л., което я прави подходяща за пиене и лечение на редица заболявания. За тази цел е изградено предприятие за бутилиране на минерална вода в с. Банкя. Съществуват възможности за по-пълно използване на изворната вода чрез изграждане на аквапарк.

Слабата стопанска усвоеност на територията на общината е допринесла за запазване на естествения растителен и животински свят. За нуждите на рекреацията значение имат разнообразният горски фонд, различните видове горски плодове, гъби и лечебни растения. Предпоставка за развитието на ловния туризъм е разпространението на различни видове дивеч като дива свиня, благороден елен, сърна, заек, лисица, различни видове птици.

На територията на общината съществува еленово стопанство, управлявано от ловно-рибарското дружество "Руй".

Население и селищна мрежа

Развитието на демографските процеси в община Трън се отличава с различна интензивност и противоположност на тенденциите през отделните периоди на XX век. Тези особености са ясно изразени в динамиката на населението и свързаните с нея промени в неговото естествено възпроизводство и миграционна подвижност (Т. Трайков, 2008).

Населението на община Трън непрекъснато намалява. От 28780 души през 1934 г. неговият брой спада на 5627 души на преброяването през 2001 г. По данни на текущата статистика в края на 2009 г. населението на общината наброява 5031 души. Средната гъстота на населението е едва 8,5 д. на кв. км. По този показател община Трън се нарежда на последно място сред общините на Пернишка област. С по-голяма гъстота са гр. Трън и Знеполе. Значително по-малка е гъстотата на населението в Трънско Краище, където процесът на обезлюдяване е най-силно изразен.

Промените в броя на населението в община Трън се съпровождат от изменения в структурните му характеристики. Масовите изселвания на младо население в миналото и последвалото рязко намаление на раждаемостта предизвикаха силно застаряване на населението, особено в селата. Относителният дял на населението в надтрудоспособна възраст се увеличи от 41,7% през 1995 г. на 44,7% през 2001 г. и сега продължава да нараства. През същия период делът на населението в подтрудоспособна възраст е намалял от 13,6% на 11,7%. Неблагоприятните изменения във възрастовата структура на населението в община Трън продължават в резултат на ниската раждаемост на населението. През 2009 г. нейната стойност за общината е 6,4‰ при 10,7‰ средно за страната. Застаряването на населението е причина за значително по-неблагоприятните стойности на общата смъртност и естествения прираст на населението на общината. През 2009 г. техните стойности са съответно 25,1‰ и -18,7‰ при 14,2‰ и -3,5‰

средно за страната. Намаляващото население на община Трън, както и неговото застаряване, определено ограничава възможностите за разнообразни видове туристически дейности. Ограничаващи фактори са също липсата на квалифицирани кадри и неподготвеността на населението да използва възможностите на различните фондове и програми на ЕС за икономическо развитие. От гледна точка на съществуващата демографска ситуация по-големи възможност за развитие на селски туризъм има в селищата на Знеполе, от които могат да се организират излети към пръснатите на отделни махали села в Трънско Краище.

От голямо значение за туризма е и селищната мрежа като съществена част на териториално-устройствената среда и като основен фактор за пространствената организация на туризма (М. Воденска, М. Асенова, 2011). На територията на общината съществуват 52 селища, от които 1 град и 51 села. Интерес за любителите на селския бит и начин на живот е големият брой малки по население селища от събран и пръснат тип. Негативните тенденции в демографското развитие на Трънската община и най-вече бързото намаление на населението през последните десетилетия се отразява неблагоприятно върху съвременното състояние на селищната мрежа. Като резултат се наблюдава нарастване на броя на малките населени места, които не разполагат с потенциал за стопанско развитие. Средният размер на едно населено място е намалял от 508 д. през 1946 г. на 108 д. през 2001 г. и на 97 д. през 2009 г. Изчислен само за селата, той е едва 50 д. От общо 51 села на в общината през 2009 г. 47 са с население под 100 жители. От тях 1 (с. Кършле) е без постоянно население. С най-силно изразени проблеми пред своето съществуване са пръснатите села, състоящи се от голям брой съставни махали (Пенкьовци, Долна Мелна, Горна Мелна, Шипковица, Дълга лука и др.). Те са характерни за територията на Трънско Краище, която е най-слабо населена в общината. Като по-перспективни от гледна точка на поддържането на стопански функции са купните (събраните) селища, съсредоточени основно в Знеполе. Известни възможности съществуват и в селата от полупръснат тип, имащи по няколко махали и разположени на прехода между Знеполе и Трънско Краище.

Антропогенни ресурси за развитие на туризма

От различните видове антропогенни ресурси най-голямо значение, особено във връзка с развитието на познавателния туризъм, имат културно-историческите паметници (В. Маринов, 1997). Различните групи антропогенни ресурси на територията на Трънската община са представени от историко-археологически обекти и културни сгради и в по-малка степен от музеи и мемориални комплекси. Свидетелство за богатото историческо минало на Трънския край са намерените останки от древни селища, датирани от времето на древните траки и римляни.

Според Д. Джонова Трънската котловина е в най-западните райони на обитаваните от траките земи. Останки от укрепени тракийски селища и крепости са открити в Бераинци, Ерул, Лялинци, Зеленигpад и др. Голям е броят на археологическите паметници, свързани с римското присъствие и Средновековието. Особен интерес представляват останките от римска вила с баня в подножието на Руй при с. Забел. Периодът на османското робство и Възраждането са представени с голям брой културни сгради - православни църкви и манастири. Сред тях със своята самобитност и красота на стенописите се отличават църквата "Свети Николай" и скалният параклис "Св. Петка" в гр. Трън, църквата "Св. Четиридесет мъченици" в с. Лева река, манастирът "Св. Архангел" до Трън, Мисловщичкия манастир "Св. Богородица" при с. Велиново и др.

От музеите и мемориалните комплекси на територията на община Трън най-голямо значение имат общинският исторически музей, музеят на бусинската керамика в с. Бусинци, паметникът на загиналите в Сръбско-българската война, музейният комплекс Слишовска могила и др. В тази категория попадат и местата, свързани с живота и дейността на д-р Стамен Григоров - откривателят на млечнокиселия бацил в българското кисело мляко, народната певица Гюрга Пинджурова и други деятели на образованието и културата. В с. Студен извор е запазена родната къща на д-р Стамен Григоров, която сега е превърната в музей на киселото мляко.

Към антропогенните туристически ресурси се отнасят също обекти и предмети, свързани с определен вид стопанска дейност

- земеделие, добив на полезни изкопаеми и др. Различният тип селски селища в Трънската община е предпоставка за развитие на селски туризъм като начин за запознаване със съществувалия у нас начин на живот и свързаните с него бит, фолклор и стопански дейности. Подобна насока може да има и организирането на туристически посещения до единствената в миналото мина за добив на злато близо до с. Велиново.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на съществуващите условия и ресурси показва реални възможности са развитие на туризма в община Трън. Те се свързват най-вече с разнообразната и екологически чиста природна среда, големия брой историко-археологически обекти и културни сгради. Към туристическите атракции на общината се отнасят и някои оригинални музейни експозиции, които все още са малко известни извън нейните граници. Предпоставка за формирането на по-големи туристопотоци в перспектива е относително неголямото отстояние на община Трън от София, Перник и Кюстендил, както и наличието на ГКПП при с. Стрезимировци. Използването на предимствата на географското положение изисква подобряване на пътната инфрастуктура, както и на обектите, свързани с нея. Положителен резултат в тази насока може да даде и рекламирането на природните и културно-исторически забележителности на Трънския край. Слабата населеност на територията, както и недостигът на подготвени кадри, ограничава видовете туристически дейности. При съществуващите на този етап икономически и демографски проблеми най-подходящи за общината остават селският и културно-познавателният туризъм. Запазената от антропогенно въздействие природна среда на територията на общината е предпоставка и за развитието на популярния сега екотуризъм.

Разнообразяването на туристическите услуги и подобряването на материалната база в перспектива може да увеличи туристическите посещения от крайграничните територии на Република Сърбия. Възможности в тази насока предлага трансграничното сътрудничество по линия на съществуващите международни програми.

ЛИТЕРАТУРА

Воденска, М., М. Асенова. Въведение в туризма. Изд. Матком, 2011.

Джонова, Д. От неолита до късното Средновековие. В сб. Трънско - минало и съвремие. Изд. Аскони-издат, С., 2008.

Маринов, В. Стопански туризъм. В География на България, Изд. БАН, С., 1997.

Трайков, Т. Демографско и поселищно развитие на Трънския край. В сб. Трънско-минало и съвремие. Изд. Аскони-издат, С., 2008.

Население и демографски процеси. НСИ, 2009.

Статистически справочник на Република България. НСИ, 2010.

АЛТЕРНАТИВНИЯТ ТУРИЗЪМ В ПЛАНИНСКИТЕ СЕЛИЩА НА ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ

ГЛ. АС. Д-Р ПЛАМЕН ПАТАРЧАНОВ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ГЕОЛОГО - ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „СОЦИАЛНО- ИКОНОМИЧЕСКА ГЕОГРАФИЯ”

ALTERNATIVE TOURISM IN THE MOUNTAIN VILLAGES OF THE WESTERN RHODOPES

ASSIST. PROF. PLAMEN PATARCHANOV, PHD
SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY
DEPARTMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC GEOGRAPHY

ABSTRACT

The great development of tourism - the first global industry, is a process which characterizes almost all developing national economies. It is in the underpin of the more and more regional and especially local farms, by creating new possibilities for their stabilization and future activities.

As a result of using only traditional forms of tourism activities and resources for them in many areas are imposed major changes in the development of the industry. The aim is sustainability of socio-cultural and economic processes, as well as storing for future generations the natural environment and the identity of every territory, which is a subject to active business operations by tourism.

Following the logic of regionalization of tourism activities is not difficult to conclude that the Rhodopes - the largest Bulgarian mountain, as a macro-region is undisputed territorial leader in the further diversification of our tourism. The analysis in this study clearly shows that the mountain villages of the Western Rhodopes have very significant matter in the formation of larger Rodopian-inter-municipal and multi-territorial tourist products based on alternative tourism.

УВОД

Туризмът, първата световна индустрия, е в процес на голямо развитие. Въпреки това, приносът за икономиките на посещаваните региони е недостатъчен, бидейки много често неизгоден за голяма част от населението им, поради честото пренебрегване на повечето местни актьори в процеса на създаване и предлагане на различните услуги в отрасъла.

Вследствие на използването само на традиционните форми на тази дейности, както и на ресурсите за тях, в редица територии се налагат сериозни промени в туристическото развитие. Целта е устойчивост на социално-културните и икономически процеси, както и съхраняване за идните поколения на природната среда и идентичността на всяка територия, обект на активна стопанска експлоатация чрез туризма.

Според Европейския съюз, устойчиво туристическо развитие е това, което посреща настоящите нужди, без това да пречи на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди. То трябва да бъде благоприятно за околната среда, икономически изгодно и социално справедливо към местната общност. Активното участие на туризма изисква съвместни действия и участие на всички публични и частни институции, както и ефективно координиране на механизмите на всички нива (местно, регионално, национално и др.). Специалните форми на туризъм не заменят масовия туризъм, а добавят стойност към туристическия продукт, като го обогатяват, разширяват и диференцират. Специалните форми на туризъм се влияят от политическата среда, която създава нови тенденции в търсенето и кара факторите на туристическото предлагане да се адаптират към нови потребителски стандарти.

Яростният консуматорски подход в класическия туризъм допринася само за обогатяването на големите външни инвеститори за сметка на местното население, което претърпява частичен или дори цялостен икономически и най-вече културен срив, социални проблеми и конфликти.

С цел да се намалят тези проблеми, се налага прилагането на нови практики в отрасъла, наложили се в последните години като нови алтернативни видове туризъм. Основните характеристики на **алтернативния туризъм** са:

- дребно мащабен с контролирано и регулирано развитие;

- голямо разнообразие от дейности на индивидуална или независима база;
- получаване на опит за местното културно наследство и съхраняване на традиционните ценности.

Целта на настоящото изследване е изясняването на основните характеристики и особености на алтернативен туризъм, като на тази основа се направи обобщен географски анализ на възможностите за развитието и специализацията му в планинските селища на Западните Родопи, както и ролята му за локалното и регионално развитие на територията им.

Алтернативните форми на туризъм обединяват туристически пакети или отделни услуги, които се определят като алтернатива на масовия туристически продукт по начин на предлагане, протичане и ангажирания човешкия ресурс. Алтернативният туризъм е създаден с цел да се избегне едностранното обогатяване и да се опита да създаде нови възможности за местно икономическо развитие с повече действащи лица. Важната му роля е и в това, че чрез него се правят устойчиви опити в предотвратяването, намаляването, а ако е възможно и заличаването на оставените дълбоки следи от масовия туризъм в редица географски райони.

Тенденциите в развитието на туризма като цяло, засиленият интерес към нови форми на туризъм и богатият туристически потенциал на България дават основания да се очаква по-интензивно развитие на специализирания туризъм.

България разполага със значим туристически ресурс, който аргументира нарастващия интерес и възможностите за развитие през последните години на алтернативните форми на туризъм. Доказват го и редица проучвания. Независимо от позитивното отношение към специализираните видове туризъм на правителствени, професионални и обществени институции – развитието им е недостатъчно, макар че възможностите са значително по-големи.

Поради специфичните особености в отделните райони с дадености за развитие на съответни алтернативни форми на туризъм, необходимо е засилване дейността на регионално ниво при по-добро координиране на всички заинтересовани

от отрасъла страни за по-пълното усвояване на туристическия потенциал на региона.

Научните изследвания, свързани с алтернативните форми на туризъм у нас показват нарастване на интереса към културния, екологичния, балнеоложкия, религиозния, селския, а напоследък и към винения туризъм. При това трайно се утвърждават определени дестинации за отделните специализирани видове туризъм. За развитието и утвърждаването им основна предпоставка са наличните туристически – природни и антропогенни ресурси на региона.

Като се следва логиката за регионализация на туристическите дейности не е трудно да се стигне до извода, че Родопите като макрорегион (най-обширната българска планина) са безспорен териториален фаворит в по-нататъшната диверсификация на нашия туризъм. На следващото по-ниско пространствено равнище – областното, следва да се отбележи, че флагманът на родопския туризъм е също безспорен – Смолянска област. Именно на Смолянска област се пада изключително важно място и дял в по-натъшното усъвършенстване на основните районообразуващи потоци и съответно туристически оси в Южен Централен район. Най-безспорна от тях е отдавна действащата Пловдив – Чепеларе – Пампорово – Смолян с продължение за Смилян - Арда. Това мериодионално родопско направление ще си остане водещото туристическо направление и в средно-срочен и дългосрочен план.

Допълващи, но много важни функции в това отношение имат и южните планински части на Пазарджишка област и най-източните планински територии на Благоевградска област. В Родопите има още няколко второстепенни мериодионални и субмериодионални оси (Кричим - Девин - Триград респективно Ягодина; Велинград - Сърница - Доспат; Долен - Лещен - Ковачевица и др.) но може да се приеме, че има "достатъчно място и за още една" - Юговско ханче - Давидково - Баните с разклонение до Рудозем или до Неделино - Златоград.

Като все по-активизиращо се направление се оформят централните части на Кърджалийска и южните части на Хаковска области (Ардински регион) на основата на новоразкритите значителни археологически паметници, както и на преоценка

на съществуващите природни дадености и етноконфесионални особености на територията. В тази обширна локализация могат да бъдат посочени центрове като Кърджали с Татул и Перперикон, Маджарово, Ивайловград и т. н.

Едва ли е задължително да се прави пространен анализ за да се разбере, че планинските селища от Западните Родопи имат възлово значение във формирането на по-големи Родопски междуобщински и междуобластни туристически продукти чрез алтернативния туризъм.

Регионален анализ на ресурсите и пространствената организация на центровете и дейностите в отрасъла

Селски туризъм

Осъществява се в съхранена или възтановена автентична културна и архитектурна среда, кухня и традиции; към него отнасят аграрен туризъм, наричат го още фермерски и ранчо-туризъм:

с. Ковачевица - богата история и чудесно запазени къщи и от 1977 г. е обявено за архитектурен резерват; възможности за пешеходни преходи до природните забележителности - водопад Синия вир и скалата Кози камък;

с. Лещен - реставрация на 15 стари къщи, архитектурна атракция - глинената къща; пешеходен преход до резервата Тъмната гора;

с. Долен - архитектурен резерват, съхранен православен храм от Възраждането;

с. Огняново - атракция тук са тъканите шарени черги, използващи големи домашни станове, които заемат почти цялото пространство на една селска стая;

с. Гела - едно от най-древните селища в района според археолозите; традиционно надсвирване с гайди; многобройни природни забележителности и пейзажи - пещерата Ледницата, както и върховете Голям Перелик, Малък Перелик, Орфей; лечебни свойства на климата и планинския въздух; автентична кухня;

с. Широка лъка - архитектурен, етнографски и фолклорен резерват с вековна история и над 100 паметника на културата

сред които старата църква „Св. Богородица"; може би най-емблематичното място за българската народна музика (училище за народно пеене и народни инструменти) и дома на родопските каба гайди, както и на най-добрите майстори на гайди и гайдари в страната; автентична кухня;

с. Солища - пешеходни разходки до близката природна забележителност - гората „Черночето" и преходи до вр. Перелик; автентична архитектура, кухня и фолклор;

с. Стойките – възможности за ежедневни разходки и преходи; скално катерене и конен преход; колоездене; автентична кухня;

с. Триград - преходи до масивните скални образувания на Триградското ждрело и пещерите Дяволското гърло и Харамийска; екопътека до Ягодина; маршрути за конна езда; култивирано отглеждане на мурсалския чай;

с. Ягодина - пешеходни разходки до Ягодинската пещера и конни преходи до Буйновското ждрело; планинско колоездене; скално катерене; автентична кухня;

с. Дорково - църквата „Свети Илия", строена по модел на храм-паметник „Свети Александър Невски" в София; пешеходни преходи до средновековната крепост Цепина и местността „Илин кладенец" с открити фосили на мастодонти (бивни, кътници и др.);

с. Косово - възрожденска родопска архитектура с 63 паметника на културата, пет с национално значение; етнографски музей; църква Успение Богородично и ковачница; мек климат; преход до резервата Червената стена; условия за риболов в р. Чая;

с. Момчиловци - едно от най-големите села в Родопите с исторически забележителности в района - Момчилова крепост; археологическа сбирка в с. Градът; автентична кухня; християнската култура личи и от няколкото големи кръста (единият, от които светещ) на височините край селото;

с. Смилян - многообразие от специалитети от местната кухня - смилянски фасул, мъжко и бито сирене; нова екзотична атракция за района е щраусовата ферма; риболов около селото на брега на река Арда; преходи до пещерата Ухловица с уникалните си дендрити - коралоподобни образувания;

с. Могилица - късносредновековен замък Агушеви конаци; автентична кухня; преходи до тракийското светилище на в. Ком от IX – II век пр. хр. и до няколко пещери;

с. Мугла – многообразие от екомаршрути - резерват „Казаните", карстови извори (най-големият - Яза), пещерите Камбанките и Драгалешка пропаст; традиционен Илинденски събор с надпяване, самобитен фолклор и уникални обичаи; естествени находища на мурсалски чай; автентична кухня;

с. Забърдо - 50-метров светещ надпис „Добре дошли в Забърдо" (тип Холивуд) в местността „Камъка"; възстановка на Виенско колело от дърво с диаметър от 5-6 метра (т. нар. въртележка) - прототип на истинското и най-старото в България; възможности за пешеходни преходи до скалния феномен Чудните мостове и Ледената пещера, двете хижи – Чудните мостове и Скалните мостове;

с. Орехово - старо селище с останки от римския период - римски път и крепост Цирикова черква, паметник на културата с национално значение; множество възможности за преходи до природни забележителности - вторият по-големина в България водопад Скакалото, скалният феномен Чудните мостове; местна група за автентичен фолклор;

с. Добростан - уникални въздушни течения, създаващи условия за парапланеризъм; вековна борова гора Усойката; орнитоложко богатство на редки видове в най-големия биосферен резерват в Родопите - Червената стена; преходи до карстовите пещери Добростански бисер и Иванова вода; възможност за преходи до религиозния култ Кръстова гора и до Бачковския манастир;

с. Лясково - традиционно производство на червено вино; автентична кухня;преход до историческата Асенова крепост;

с. Борово - исторически и архитектурни забележителности - църквите Успение Богородично и Света Богородица; скални феномени със странни визуални ефекти - Орлова скара и Карлуковски камък; лов в може би най-добрия в Европа ловен резерват - Кормисош; възможност за преходи до религиозния култ Кръстова гора, хижа „Марциганица" и екоразходки в биосферния резерват Червената стена;

с. Арда и с. Горна Арда – конни преходи до изворите на р. Арда и разнообразни екстремни приключения в пещери; автентична кухня с кулинарни изкушения; местни фолклорни изпълнения.

Екотуризъм

Повечето дейности в екотуризма се предприемат в живописни и богати на биоразнообразие ландшафти. Ако в едни и същи привлекателни места се струпват прекалено много хора, съществува потенциален риск от разрушаване на местностите, от които зависи екотуризма. Трябва да се полагат грижи това да бъде предотвратено в Родопите, където ресурсите за тази дейност са значителни.

В региона има 100 съществуващи защитени територии, 15 резервата, 25 защитени местности и 60 природни забележителности. Западните Родопи са известни с природните си феномени – „Чудните мостове", „Триградското" и „Буйновското" ждрела, пещерите „Дяволско гърло", „Ягодинска", „Ухловица" и т. н. В Чепеларе се намира единственият в България Музей на карста.

Един от основните елементи на екотуризма са екопътеките, чрез които се реализират специализирани екотурове в региона.

Най-дългата екопътека в Родопите - маршрутът е на протежение над 100 км и се преминава за около пет дни. Започва от чепеларското село Хвойна, преминава през община Чепеларе, община Смолян и завършва в гръцкото село Паранести (има типичен трансграничен характер). Подробният маршрут преминава през „Чудните мостове", местността „Цирикова църква", Пампорово, „Орфееви скали", екопътека „Трите Смолянски езера", екопътека „Каньона на водопадите", природна забележителност „Орлов камък" край Смолян, откъдето пътеката продължава към горното течение на река Арда и съществуващите атракции. От село Арда пътеката продължава към прохода „Елидже" над Рудозем, след което минава в Гърция и обхваща регионите Драма - Паранести и Ливадитис, където преминава през най-високите родопски водопади - Св. Варвара, Лепидас и Ливадитис. За съжаление обаче, за да могат туристите да преминават в Гърция, ще е нужно отварянето на граничния пункт между Рудозем и Ксанти. По екомаршрута са изградени множество заслони, беседки, чешми и тоалетни.

Южнородопска екопътека - започва от устието на Хайдушки дол в Буйновска река в Западните Родопи, между селата Ягодина, Борино и Чала. Маршрутът обхваща долините на три

реки и ридовете между тях, в район с надморска височина от 900 до 1400 м. Състои се от няколко етапа с обща дължина 18,5 км. Районът е карстов, с атрактивни скални венци с височина до 100 м по долината на Хайдушки дол. Тук са разположени 4 водопада, най-високият от които е почти 20 м. Най-интересен е естественият скален мост - Дяволският мост, с височина около 25 м, обявен за природна забележителност. По скалните сенчести откоси изобилства защитеният вид родопски силивряк. Най-силно впечатляват вековните екземпляри или цели групи дървета от черен бор. Наблизо са Ягодинската пещера, пещерата Дяволското гърло и Триградското ждрело.

Екопътека в поддържан резерват "Момчиловски дол", край село Бостина. Екопътеката е с дължина 3 км. Благоустроена е с места за пикник и почивка и е достъпна и за хора с увреждания. Този туристически маршрут е подходящ за открити уроци сред природата с деца и ученици.

Екопътека по р. Девинска и Калето на 3 км от град Девин. Екопътеката върви чрез мостове над самата река (с балканска пъстърва и раци) и преминава през ловен резерват (с много редки видове билки, като Орфеево цвете и др.). След 1 км по мостовете се стига до м. „Лъката", а оттам може да се отиде до крепостта „Калето"- останки от VIII - X век, разположени на висока скалиста чука над дълбока урва.

Екопарк "Градината на Орфей" край село Солища. От него тръгват три ботанически маршрута – "Мурсалица", "Чаирски езера", „Триградско плато" и "Триградско ждрело". Трасетата са благоустроени с кътове за отдих, с пейки и масички, с места за огнища и с места за наблюдение. Два от маршрутите преминават през защитените местности. Ботаническият парк е разположен в съседство със защитената местност "Чернока" и обхваща 3 дка, в които са засадени редки и интересни над 90 вида от биологичното разнообразие на Родопите.

„Пътеката на Орхидеите" се намира в непосредствена близост до село Смилян, Смолянско и е местообитание на четири вида орхидеи, родопски крем и силивряк. Пътеката се вие покрай река Арда, а в самото село Арда пък е изградена ботаническа градина с цел опазване на месното биоразнообразие.

Загрaденска екопътека - много красива с множество

дървени мостове над Загражденска река. Има редица водни падове като най-големите са двата водопада „Чистилището“ и „Козарника“.

Канинска екопътека - маршрутът е с дължина 13 км и преминава през гористи и скалисти местности, с множество живописни гледки и богато биоразнообразие. Екопътеката е много вариантна, с възможност за избор на преходи между 2 и 10 часа, и ударение върху различни акценти, свързани с конкретни обекти на природното и културното наследство. Съдържа и няколко труднодостъпни екстремни места, където чрез специални съоръжения (дървени стълби, стъпала, въжета, високи премествания, парапети и др.) се осигурява безопасност на придвижването и се предоставя възможност за едно по-екстремно преминаване през няколко предизвикателства, представляващи преодолими естествени препятствия.

Спа и уелнес туризъм, балнеология

Включва голям набор от услуги, използващи различни методи на водолечение, насочени към хора без сериозни здравословни проблеми и в добро финансово състояние, а целите на техните посещения са релаксацията и бързото възстановяване от стреса, както и постигането на добър външен вид. Традиционният балнеотуризъм е предназначен за лечение на болни хора, за тяхното възстановяване и поддържане, както и за профилактика на различни заболявания.

Богатството на минерални извори в Западните Родопи е значително, както по физико-химичен състав, така и по възможности за приложение. Те се отличават също и с доста широка география. Безспорният лидер не само в ресурсно отношение, но и като предлагане на традиционни и редица нови услуги, свързани с тях, е **гр. Велинград** - с основание обявен за Спа столица на Балканите. Той обаче няма да бъде обект на нашето внимание поради мащабите му и конкретната цел на изследването.

С все по-нарастващи възможности се отличава **гр. Девин**, районът на който разполага с четири хидротермални извора, имащи подобни физични и химични характеристики, отличаващи се по между си предимно по температурата на водата им. Наред с това той притежава съвременна и доста добре уредена

база за използването й. Водата е с ниска минерализация, с хидрокарбонатно-натриево съдържание, висока алкална реакция, с много ниска твърдост, бистра, без мирис и с много добри питейно-вкусови и лечебни свойства. Външното приложение на водата оказва влияние върху различни костни и ставни заболявания; смущения на нервната система и сърдечно-съдови заболявания. Вътрешното приемане на водата влияе на заболявания на отделителната система; стомашно-чревни проблеми; чернодробни заболявания; ендокринни заболявания, както и някои видове индустриални натравяния.

Беденски минерални бани - на 12 км източно от Девин. Минералната вода е гореща 76 градуса. Слабо минерализирана, хидрокарбонатно-сулфатнонатриева-силициева, флуорна, с леко кисела реакция поради съдържание на известно количество въглероден двуокис в нея. Помага за лечение на заболявания на храносмилателната система, опорно-двигателния апарат, неврологични, гинекологични и кожни. Поради недобрата база около извора на Беден, част от водата чрез тръбопровод е отведена за хотелите в Девин. Друга част от немалкия й дебит от 12 л / сек. се планира да се отведе към хотелите в курорта Пампорово.

Град Ракитово е планински климатичен курорт, подходящо място за хора, страдащи от астма и белодробни заболявания. Минералната вода в Ракитово лекува артритни и стомашно-чревни проблеми. Базата е недостатъчно развита, което силно ограничава използването на местните ресурси. Трябва да признаем, че това е естествен резултат от близостта на утвърдения център Велинград (само на 14 км), което предполага в бъдеще развитието да се насочи към най-точния потребителски сегмент и пакет услуги, които да му се предлагат.

Село Баните е балнеоложки център, но все още не е реализирал достатъчно капацитета за развитие на спа и уелнес туризма, поради състоянието главно на материално-техническата си база. Водата, чиято температура при извиране е 43˚С, се използва за лечение на заболявания на опорно-двигателния апарат, гинекологични, кожни и др. Разкритите древни останки от баня свидетелстват, че и преди стотици години водата се е ползвала за лечение.

Нареченски бани е един от известните балнео-климатични курорти. Разполага с два минерални извора и сравнително модерна лечебно-профилактична база, но недостатъчно съвременни като разнообразие и качество хотелски услуги. Първият от изворите е в северозападна посока по склона на хълма, а вторият -"Очното изворче" (водата е подходяща за промивки при очни заболявания), е по-далеч и по-високо на югозапад. Съдържа 1300 емана и е 13-тият по радиоактивност в света и 4-тият в Европа. Лечебните свойства на водата в района, позволяват лечение и профилактика на функционални разстройства на нервната система, на стомаха и дебелото черво, на жлъчните пътища и мехур; нарушения в половата система от психо-невротично естество.

Село Огняново е утвърден център на балнеология с развиващи се спа и уелнес услуги. Минералните извори са концентрирани в две находища: Крайречно, разположено на 1.5 км северно от Огняново и Крайселско, а на 600 м северно от селото има изграден модерен профилакториум, почивни станции и вече доста на брой нови спа хотели. Водите са с температура 35-39,5°С и ниска минерализация, подходящи за лечение на заболявания на опорно-двигателния апарат, неврологични, гинекологични и урологични заболявания.

Варварските минерални бани (15 извора) с типично локално значение и липса на специализирана база за спа туризъм, намиращи се в пролома на Чепинска река. В основната си част засега изпълняват по-скоро хигиенни функции. Тук е вторият по температура извор в България - 92оС, със съдържание на сяра. Останалите 14 извора са с разнообразен химически състав, лекуват заболявания на опорно-двигателния апарат.

Екстремен туризъм

Включва дейности или спортове по адаптирани маршрути и в труднодостъпни местности за любителите на екстремните преживявания, за да съчетаят повишаващите адреналина им занимания, „изпускащи парата", с приятно прекарване сред природата. Провеждат се, както вело-, авто-, мото- и конни преходи, така и се практикува алпинизъм (скално и ледено катерене, рапел, виа ферата), каньонинг и алпийски тролей, рафтинг, спелеология и пещерно дело.

Велотуризъм

Разработени са маршрути по ридовете на Родопите над **Пловдив и Асеновград –** покрай х. Здравец, х. Руен, както и покрай село Бачково. Тъй като тук районът е наситен с прекрасни пейзажи, които са привлекателни за ценителите на природата.

В района на туристическия комплекс Пампорово и с. Широка лъка има няколко маршрута, които предоставят възможността да се изживеят екстремни моменти и едновременно с това релакс сред китните улички и автентични кафенета на с. Широка лъка, преди да се продължи отново прехода.

В местностите около **гр. Велинград** има подходящи маршрути за планинско колоездене - седловината Юндола - билото на Алабак – гр. Ракитово - с. Дорково - връх Цепина – гара Цепина или язовир Батак; гара Аврамово – връх Велийца – Софандере; пещерата „Лепеница" – м. Качаков чарк – м. Брези; Пейова поляна - х. Кладова - вр. Арапчал - Локвата. Природата е изключително красива в този край на Западните Родопи, а освен това има и много археология и исторически забележителности, които със сигурност ще наложат отклонение от екстремния маршрут.

Съществува **четиридневен маунтинбайк** преход по маршрут от природния феномен Чудните мостове - с. Широка Лъка - с. Гела - с. Триград - с. Ягодина - с. Тешел - гр. Доспат - яз. Доспат - с. Ковачевица - с. Огняново.

Пещерен туризъм – районът разполага с някои от най-известните и екзотични родопски пещери:

Харамийска (екстремен скален преход и спускане с въже в пропастта);

Дяволското гърло (образувана от водите на р. Триградска, падащи от височина 42 м и оформящи не само най-високия подземен водопад на Балканския полуостров, но и втората по големина в България пещерна зала (Бучащата зала);

Ягодинска (най-дългата пещера в Родопите - 10 км и разположена на 3 нива, тя е приютявала хора още през IV в. пр. Хр умели майстори – грънчари, които добивали материал от вътрешността на пещерата и ваели съдове в глинени пещи; предпочитано място за честване на различни събития – състояли

са се 103 сватби, посрещане на Нова година около елха сред скалните форми, наподобяващи образите на Дядо Коледа, Снежанка и седемте джуджета, Богородица и Младенеца);

Комплекс от две пещери – **Голубовица** 1 и 2 (екстремният туристически маршрут „Гарга Дере“ включва проникване в пещерата с гумена лодка и алпийски тролей над р. Есенишка);

Ухловица (североизточно от село Могилица и съвсем близо на юг до границата с Гърция. От пътя до входа се стига след около 30-40 минути изкачване, което за неподготвените може да е предизвикателство. Удивителна заради красивите коралити, с които са надиплени стените, седемте пещерни езера и каскадите, Залата на пропастите на втория етаж и постоянната температура – около 10-11 градуса);

Надарска - на 6 км от пещера „Ухловица”, тя не е благоустроена и осветена и влизането в нея е само със специална екипировка;

Проходна **пещера Калето** - огромен скален свод край с. Кошница, водещ към върха, където се намират останките от едноименната стара крепост. Тук се предлага изживяване повишаващо адреналина - “алпийска люлка”;

Бориковска - намира се при местността Бърдо. Една от дългите пещери в района, не особено богата на образувания, но забележителна с останките от кости на пещерна мечка.

Рафтинг и каякинг - подходящо място в Западните Родопи е горното течение на река Арда. За разлика от другите подобни места в страната (напр. Кресненското дефиле), този район е отдалечен, трудно достъпен, а природата е изключително дива и предоставя възможност на авантюристите да се откъснат за няколко дни напълно от цивилизацията. След потеглянето с рафтовете, асфалтовото шосе изчезва и единственият възможен път остава буйната река.

Религиозен туризъм

Той е *съществена част от културния, реализиращ тясноспециализирани посещения на свети места, религиозни и езически култове и поклонничество.*

Значителният брой на православни манастирски комплекси (т. нар. Родопска Света гора), съсредоточени основно в Северните родопски ридове – Чернатица, Добростан, Къркария,

Алабак, както и самостоятелните манастири в средните Родопи (ридовете Преспа, Кайнадина и Мурсалица), създават много добри условия за развитието религиозния туризъм в района. Основните обекти са: Баткунски манастир „Св. Св. Петър и Павел“; Бачковски манастир „Успение Богородично“ и метох „Св. Георги“; Белащински манастир „Св. Георги“; Белочерковски манастир „Св. Св. Петър и Павел“; Голямобеловски манастир „Възнесение Господне“; Горноводенски манастир „Св. Св. Кирик и Юлита“; Дебрьщенски манастир „Св. Св. Флор и Лавър“; Кукленски манастир „Св. Св. Козма и Дамян“; Мулдавски манастир „Св. Петка“; Араповският манастир „Св. Неделя“; Кръстовогорски манастир „Св. Троица”; Гелски манастир „Св. Троица“; Райковски манастир „Св. Атанасий Велики“.

Мюсюлманските културни места също имат ресурс за развитие на поклоннически туризъм в Западните Родопи. Почитането на текета или тюрбета от мюсюлмани в района е част от проблематиката за културното място в исляма. Изграждането на гробници (тюрбета) на светци и оформянето на манастирски комплекси (текета) около тях се свързва с множеството дервишки ордени (ортодоксални и хетеродоксни), които действат в обширните граници на Османската империя и извън нея през късното средновековие. Религиозните посещения са насочени към тюрбето на Йенихан баба (вр. Свобода), Саръ баба тюрбе (до с. Момчиловци), текето в Смолян и тюрбето на Реиз баба (с. Болярци, общ. Садово).

ИЗВОДИ

Регионалният анализ на ресурсите и организацията на услугите в алтернативните туристически дейности в планинските селища на Западните Родопи показва значителен потенциал за устойчиво локално и регионално развитие.

Разнообразието и автентичността на антропогенни и природни дадености са позволили в значителна степен превръщането им в туристически атракции, което повишава възможностите за тяхната икономизация.

Съществуват редица регионални различия, както по отношение на ресурсите , така и на условията за настаняване, което не позволява пълното оползотворяване на капацитета им.

Регионализацията на туристическите дейности съдейства за оформянето на няколко основни туристически дестинации на основата на алтернативния туризъм, в които могат да се развият отраслови и междуотраслови клъстери, организирани в няколко микрорайона – Дъбрашки, Чепински, Добростански, Мурсалишки, Чернатишки, Переликско-Преспански и Горноарденски.

Туризмът, като водещ отрасъл от местната икономиката на планинските селища от Западните Родопи, трябва да се разглежда като комплексна дейност, която включва допълнителни производства, услуги, транспорт и специализирано образование. В този смисъл развитието на туризма като приоритетен за района трябва да се разглежда в цялата му комплексност и възможности, които той дава за разрешаване на проблеми като безработица, ниско ниво на доходи, тясна специализация на икономиката в планинските райони и обща изостаналост в сравнение с равнинните територии и по-големите градски центрове.

ЛИТЕРАТУРА

Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2008-2013, ДАТ, 2007.
Попова, Н. Ресурсен потенциал за развитие на туризма в Източните Родопи – степен на усвоеност и основни проблеми на използването му. ГСУ, Кн. 2-География, Т. 100, С., 2008.
Стамов, Ст., Развитие на алтернативните форми на туризъм и допълнителните услуги в регионите. 2009.
www.infotourism.net
www.rodopi.start.bg
www.touristmedia.info
www.visiondumonde.org
www.bulgariainside.com

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM IN THE BORDER REGION OF MACEDONIA, BULGARIA AND SERBIA

M-R TANJA M. ANGELKOVA
D-R NIKOLA V. DIMITROV
D-R ZLATKO JAKOVLEV

UNIVERSITY GOCE DELCHEV – STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTIC
GEVGELIJA, REPUBLIC OF MACEDONIA

ABSTRACT

In the paper briefly will be shown the problems and possibilities for development of alternative forms of tourism in rural regions of the SEE (South Eastern Europe). These include the border region between Macedonia (Kriva Palanka, Rankovce, Novo Nagoricane and Kumanovo), Bulgaria (Tran Trekljano, Kyustendil and Dragoman) and Serbia (Dimitrovgrad, Bosilevgrad, Crna Trava and Babushnica).

Rural regions comprise large percent of SEE countries territories. 80% of the territory of Bulgaria and 40% of Bulgarian population lives in rural areas. Half of Serbian and Macedonian populations are rural. Despite of rich resources rural regions of SEE constantly seriously lag behind in their development comparing to urban areas. This problem becomes acute in the recent years because of collapse of centralized market structures. The unfavorable trends of their development, pose the question concerning SEE rural regions capability to successfully integrate in to the EU and the globalizing World in general. The positive answer depends to a great extent on the conducted regional rural development policy in every certain country, but also from their cross border cooperation and mutual help in the EU approximation process.

Shared cultural and natural heritage in Serbian-Bulgarian-Macedonian border regions can help this process go in most favorable way, like nowhere else in the region before. This could be a first success story in the region; to follow disastrous which are present all around. This will cause bridge between neighbors

vanish, natural and cultural resources wasted and gap between neighboring countries enlarged. In the future this will make national rural economies too much dependent on the changes in the world economic environment without possibilities for buffering these strokes on regional level.

Keywords*: sustainable development, rural tourism, alternative tourism, opportunities for development triangle - Macedonia, Bulgaria and Serbia*

INTRODUCTION

Rural regions of SEE are synonym of backwardness and isolation from public life. This is a result of almost half century of Balkan society's development processes which were oriented towards emphasizing urban life and industry workers as a symbol of prosperous community in communism. The peripheral attention devoted to rural development was not accidental - it was oriented towards favorizing public or state instead private ownership personalized in a peasant-farmer, owner of land and assets in rural areas which were making him independent and therefore resistant to overall community trends.

Rural regions comprise large percent of SEE countries territories. 80% of the territory of Bulgaria and 40% of Bulgarian population lives in rural areas. Half of Serbian and Macedonian populations are rural. Rural in SEE means mostly agricultural and/or nature resources related. No matter how intensive industrialization or economy development was in certain SEE country, considerable natural, economic and human potentials of rural environment is still in service of primary, mostly extensive production. Despite of rich resources rural regions of SEE constantly seriously lag behind in their development comparing to urban areas. These problems become acute in the recent years because of collapse of centralized market structures. The continuous loss of jobs as a consequence of structural changes in primary, nature related activities such as agriculture, forestry, fisheries and mining, caused further degradation of everything which used to be rural.

This was leading to pauperization of rural communities, in particular those in marginal areas. Rural population in these areas therefore becomes especially vulnerable which caused often extreme expression of poverty. The unfavorable trends of their

development, pose the question concerning SEE rural regions capability to successfully integrate in to the EU and the globalizing World in general. The positive answer depends to a great extent on the conducted regional rural development policy in every certain country, but also from their cross border cooperation and mutual help in the EU approximation process.

METHODOLOGY

Past experiences from the countries in transition and especially the new EU member states showed that close cooperation between neighbouring countries, express strong political ties and intensive cultural and economic cross-border activities influence positively the sustainable social and economic development. For that reason, it was said, this assessment addressed the critical issues of joint planning of programs and projects in the framework of such development utilising more efficiently the national and human resources in the rural areas. The assessment addressed issues regarding the possibilities for socio-economic rehabilitation of the rural environment in cross-border areas of Serbia, Bulgaria and Macedonia.

The focus of the assessment was the next topic which was explained. The focus was on the:

- situation in the region in terms of economic development
- situation in the region in terms of social development
- human resources and knowledge (with particular emphasise on indigenous knowledge, level of education of the population etc.)
- economically valuable aspects of rural tradition and cultural and natural heritage offering possibilities for rural economy diversification (development of multifunctional agriculture, compatible non-agriculture activities etc.).

Research teams were presented and working methodology was given. The assessment in the region was executed with 3 national teams, one per country, with one national expert supported by two field researchers. The teams worked to assess 4 municipalities in each of 3 countries. The task was to collect data which can help us define current situation and conditions for rural development in the assessed region. The result of assessment was 3 national reports

on socio-economic situation in the region and possibilities and directions for its improvement. To help understanding the situation case studies of four typical villages in the region were done using participatory rural appraisal methods.

Field research was done using predefined protocol. Methodology used was semi-structured interview, questionnaire (structured interview) and PLA/PRA tools (participatory learning and action and participatory rural appraisal). For field researchers coordinating expert have developed 3 worksheets:

Worksheet 1: interview with local authorities

Worksheet 2: interview with NGO's, projects & enterprises

Worksheet 3: framework questionnaire for individuals

It was explained that all data which are going to be presented derived from this research and from the official statistics and documents of Serbia, Bulgaria & Macedonia.

ASSESSMENT OF THE REGION

This unique region although multiethnic, share common cultural heritage, the characteristic local dialects and mentality in all three neighboring countries. Available natural and cultural heritage are commonly shared across the borders which look more artificial and harmful than anywhere else in the Balkan. However, since local population never created serious conflicts, the region remained too long not interesting for national governments as much as international community.

The end of 20th century brought some new initiatives for regional cooperation between Bulgaria, Macedonia and Serbia in this area. A EURO-Region has been established between three cities of Sofia, Skopje and Nis, national and regional centers in the respective countries. Despite the rich cultural traditions and strategically important location between the two legs of the important European road and railway corridor X, and three international airports, the border areas hardly benefited from the ongoing transition process in the three countries. Rural areas along the border lines remained economic "backwater". Underemployment, low income, poverty and on-going emigration from the rural areas are endemic in the region.

According to the assessment of the region, rural development

prospective of local communities is closely related to very few options – development/ upgrade of traditional production and processing and tourism development. Following the conclusion of the experts and assessment component done in participatory way this options, plus development of services, have to be basic of rural economy diversification to target family farm/household with a farm and local rural community-village to hold it and benefit of it in whole. Prerequisite to it is thorough assessment of every single case, territory and idea for understanding available resources, design ecologically sustainable model of its use and make it work on long-term economic and social basis. Following the assessment, it is likely that the best solution for local development will be business cooperation and networking of all rural economy stakeholders in the region, no matter in which country they work. This is mainly because of nature of their resources, but also natural links between local people, historical and ethnic as much as shared ideas with inclusion of cross-border neighbors. All available data on available natural, cultural and human resources, including human capital in ideas, is talking in favor of the regional approach to rural development shared between three countries.

Although region has lots of potentials, these are not known to consumers neither investors out of the region, neither local market for product deriving from these resources work for the benefit of producers and rural economy in whole. Region works for the outer world as a source of row materials and labor, which both cause extreme poverty, depopulation and degradation of communities and nature. Valuable components of the future upgraded rural development are scattered around without real links in-between, even when they are naturally foreseen to work together.

As an example, region has potential for tourism development, and this economy activity is seen as a core component of necessary rural economy diversification, yet very few local promotion materials and maps are available. However even those are with insufficient data and offering no complete info about the space and its potentials. Also tourist signalization doesn't exist. Once someone decide to visit the region it is not likely that can easily find the place of interest and spend more time in the region by connecting few interesting sites. Even local people have no idea where to

direct tourists to find for instance to consume products typical for the region. The information, even if available is not crossing the border, except for few internationally recognized places like Monastery Poganovo or Pchinski or Osogovski. So tourist from Sofia might come to visit Monastery of Poganovo, but during his short visit he will have no chance to hear something about Jerma Park or try Stara Planina lamb or cheese, not to purchase Pirot carpet which is true marks of the region. One can come to visit Osogovski monastery but hardly find way to Kiro's traditional farm and restaurant if coming from direction of Serbia, for instance, although is located only few kilometers from there.

Another example is also deriving out of participatory analysis done with rural development stakeholders in the region. It is telling us that region possesses also good potential for development of food and non-food agriculture products offer based on traditional farming systems. Occurring mostly in environmentally clean environment, on virgin lands and with famous good taste, these products have chance on the market no mater if it is in the region or out of it. However these products do not reach market, or they do in small quantities and are very rare, so do not contribute to the survival of the region. Pilot projects launched around some of initiatives lunched around these potentials tried to answer few questions. What is wrong with this potential? What is the problem, and why people are leaving such a promising environment and marketable products? Why is that happening in all 3 countries, even in Bulgaria which just entered European Union? It appears that most of these production systems need upgrade and polishing to be able to find their place in their national economies and global market.

Meeting some ideas for pilot projects, some starting work is done for making promotion of the region possible, for understanding opportunities with tourism development, for identifying possible partners and areas and economy activities with best chances. For tourism development 4 cross-border regional nodes are identified – Osogovo Mt. node, Vlasina region node, Jerma Gorge node and Stara Mt. node. For traditional production most prospective seems to be Busino ceramics, typical dairy production, carpet production, organic bee, medicinal plants and mushroom productions with

added value through traditional processing, meet production based on autochthonic animal breeds and traditional grazing and agro-forestry based extensive farming practices which can gain added value through regional cuisine offered in tourism etc. Most of these prospective productions will depend of development of local markets in tourism and services, and become subject of virtual export rather than real one.

Implementation of new standards, improvement of gross margins and business cooperation in the region, knowledge transfer and capacity building for all these seems to be inevitable if region is to survive.

MACEDONIA

The position of four assessed municipalities of north and North-East Macedonia. The assessment was done in Kriva Palanka, Rankovce, Staro Nagorichane and Kumanovo. This region is mostly marginal mountain area with exception of Kumanovo. The position is strategically important because is located between two main roads to Serbia and Bulgaria. For year this area was linked to Serbia through virtual borders and after new states were formed, new border regime brought local population in unfavorable situation. Communication of people and commerce was reduced to only two crossing points, and land possessed by farmers was now on two sides of border. Traditional markets in towns across the border were not reachable anymore for local farmer communities and ties to the rest of the country less developed. North-East Macedonia and South-East Serbia share much more that local dialect and family ties, so cross-borders cooperation local community emphasize as crucial for their rural economy recovery.

All parameters are telling us that the region, except partly Kumanovo municipality is extremely marginalized and suffering of depopulation, low capacity and limited possibilities for employment, weak social system and administration which need development of capacities to meet requirements for rural development. Priorities within rural economy development are seen with capacity building with local stakeholders. It seems that the lack of ideas for economy development is very much expressed. However few tourist initiatives were presented to field researchers which seem to have potential to have regional impact.

SERBIA

Since half of the population live in rural areas, rural development is crucial socio-economic point of development of Serbian community. Since most of the rural economy consists of agribusiness, development of rural areas depends in large extent of its success. From the opposite point of view, development of rural business environment is necessary for the prosperity of Serbian agriculture sector. This interactive link brought rural Serbia in to a paradoxal situation – no matter how much favourable conditions for rural development exist, overall collapse of the national economy is depressing both agricultural and rural.

Rural South - East Serbia is generaly poor and marginalized. Mainly belongs to mountain livestock-breeding region. Forests and grasslands represent the most important natural resource. Most of the arable land and grasslands derive from clearing forests. Livestock grazing systems are the fundamental agriculture activity. They are mostly traditional-extensive, rarely semi-intensive. Area is extremely depopulated; most of villages belong to empty remote villages' type. However region is extremely interesting because it's a bridge to neighboring countries since share the same cultural and natural heritage.

BULGARIA

Assessment of Rural Areas in West Border Region of Bulgaria started with an introduction offering basic information on rural regions in Bulgaria, for purpose of explaining how much rural is important for the country.

Bulgarian team see that development problems of rural areas of four Bulgarian West-border municipalities (Dragoman, Tran, Trekljano and Kjustendil) were aggravated by obstacles and barriers created by borders. Their opinion was that overcoming of these barriers could open possibilities for development of trans-border cooperation in the field of every-day life, economy, services, and preservation of historical and natural heritage.

Possibilities for improvement of the economic situation derive from natural conditions. According to the presentation the territory of the region is exclusively suitable for tourism prosperity. Development of agri-business is limited because costs for crop

production are 70-100% higher than the counterpart production in traditional regions. Additionally, land property and use are fragmented; and availability of appropriate machinery insufficient for prosperity of the sector. Alternative productions (herbs, essential-oil crops, organic agriculture and extensive livestock production) are seen as prospective.

Bulgarian research team sees integration of local tourism potentials with opportunities for tourism development outside of the region. They think associations for rural tourism should direct their priorities into this none-developed region to provide know-how, training, promotion and some investments to use available potentials. According to the team small and middle size businesses are the most appropriate under regional economic and social structure and they possess great potential in development of production devoted to organic agriculture, processing of those products, tendering accommodation to the tourists and other guests, commerce, services, etc.

CONCLUSION

In the EU integration perspective, this region has good potential for developing sustainable rural communities. However an urgent intervention is needed in order to begin the lengthily process of overcoming social and economic hardships and bringing the region to the mainstream of modern economic development leading to association with an entry to European Union. Since the area, like many other troubles regions throughout Southern Eastern Europe, has inherited interethnic tensions and frictions this action could also have a conflict prevention character. Bulgaria, Macedonia and Serbia are in different stages of association and entry to the European Union and presently there is increasing mutual and international interest for sustainable cross-border development in the region.

According to all assessments done and pilot projects experiences, most of chances region have if start functioning really regionally, since that gives it chance to use valuable existing local knowledge and prosper on lower expense and shorter time scale. The existing capacity is noticed during assessment and then checked during pilot projects. It seems that combination of local, national and international expertise can really make a difference.

Modern concept of rural development has integrated approach to solving problems of rural communities in marginal areas. Diversification of rural economy in the region is crucial. Region needs aggressive promotion. From other side, local community needs immediate increase of cohesiveness to be more successful.

Shared cultural and natural heritage in Serbian-Bulgarian-Macedonian border regions can help this process go in most favorable way, like nowhere else in the region before. This could be a first success story in the region; to follow disastrous which are present all around. This will cause bridge between neighbors vanish, natural and cultural resources wasted and gap between neighboring countries enlarged. In the future this will make national rural economies too much dependent on the changes in the world economic environment without possibilities for buffering these strokes on regional level. This is especially important for agriculture, which is strongly dependent on the political interventions at national and supranational levels.

LITERATURE:

Djordjevic-Milosevic S. Angelkova T. , Popov R: "Assessment of Rural areas in the South-East Border region of Macedonia, Serbia and Bulgaria", Belgrade-Skopje-Sofija, October, 2005

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЕЛСКИ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА ГОРНА МАЛИНА СТРАТЕГИЯ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО С ОБЩИНА ЕТРОПОЛЕ

ГЛ. АС. ПАВЕЛ ТОДОРОВ СТОЙНОВ
МАГИСТЪР ПО ТУРИЗЪМ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

OPPORTUNITIES FOR RURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE MUNICIPALITY OF GORNA MALINA STRATEGY FOR COLLABORATION WITH THE MUNICIPALITY OF ETROPOLE

ASSIST. PROF. PAVEL TODOROV STOYNOV
MASTER IN TOURISM
SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

ABSTRACT

Natural and anthropogenic resources as factors of realization in tourism are scrutinized in the municipalities of Gorna Malina and Etropole. A strategy for cooperation between both municipalities is presented with the objective attractive and differentiated joint tourist products to be created.

РЕЗЮМЕ

В статията авторът разглежда природните и антропогенни ресурси като реализационни фактори за туризъм в общините Горна Малина и Етрополе. Представена е и стратегия за кооперирane между двете общини с цел създаване на атрактивни и диференцирани съвместни туристически продукти.

Ключови думи: Горна Малина, Етрополе, природни ресурси, антропогенни ресурси

1. Природни и антропогенни ресурси за развитие на туризъм в община Горна Малина

Община Горна Малина е разположена в област София. Заема площ 336,3 кв км и има население 5951 души. Включва 14 села: Априлово, Байлово, Белопопци, Чеканчево, Долна Малина, Долно Камарци, Гайтанево, Горна Малина, Горно Камарци, Макоцево, Негушево, Осоица, Саранци и Стъргел. Общински център е село Горна Малина. Граничи с общините Ботевград, Правец, Етрополе, Елин Пелин и Мирково.

Кои са природните и антропогенни фактори за развитие на туризма в общината?

Географско положение. Община Горна Малина се намира между билото на Стара планина на север и Средна гора на юг. Близо е до административния център на страната – град София. През общината преминава подбалканската жп и шосейна линия, а също тук са южните подстъпи на старопланинските проходи Ботевградски (Арабаконак), Витиня и Етрополски.

Релеф. Територията на община Горна Малина попада в източното Софийско поле и принадлежи към Софийската котловина. Средната надморска височина е 580-600 м, а околните планини се издигат над 1000 м. Релефът на общината е равнинно-хълмист, преминаващ в планински.

Климат. Климатът на община Горна Малина е умереноконтинентален. Наличието на планински масиви предотвратява проникването и влиянието на средиземноморските топли течения, поради което в тези зони зимата е сравнително студена и продължителна, а лятото - относително горещо. Най-много валежи падат през пролетно-летния сезон. Характерни за климатичните условия са късните пролетни и ранните есенни студове и слани, които са следствие от котловинния характер на общината. Максимумът на температурите е в края на юни и първата десетдневка на юли, а минимумът – през февруари. Средногодишните валежи са около 600 мл/м2.

Води. Община Горна Малина е бедна на води и водни запаси. През нея тече река Макоцевска, десен приток на река Лесновска, поречие Искър. Оттокът й е целогодишен. В нея се вливат малки потоци, извиращи от полите на Стара планина, но през сухите летни месеци част от тях пресъхват. На територията на общината са разположени микроязовири в селата Белопопци, Горна Малина и Долно Камарци. Равнинната част на повечето населени места се характеризира с високи подпочвени води.

Почви. Община Горна Малина се отличава с пъстра почвена покривка. Най-високите части от територията са покрити с кафяви горски почви. Равнинните терени са заети с богат набор от ливадни почви-алувиално-ливадни, алувиално-делувиално-ливадни, делувиал¬но-ливадни, ливадно-блатни, засолено-ливадни и излужени смолници.

Растителност. Земеделските земи в общината се характеризират с много ниска замърсеност с тежки метали и ниска радиоактивност. Това позволява на територията й да се отглеждат всякакъв вид култури - зеленчукови, зърнено-житни и бобови, технически, фуражни, както и овощни насаждения. Поради сравнително ниските температури топлолюбиви растения не се отглеждат.

Екологична характеристика. Природата в община Горна Малина е почти непокътната и е в естествения си вид. Няма установено замърсяване на подпочвени и повърхностни води. Промишлените дейности, развити на територията на общината, не отделят в атмосферата вредните емисии над пределно допустимите концентрации. Генерираните промишлени отпадъци са в незначителни количества и свойствата им позволяват да бъдат третирани съвместно с битовите.

Икономика.

Основен сектор е селското стопанство. Има малки предприятия в Горна Малина, кариера за скални материали в Априлово, дърводелски цех в Осоица („Р. А. - Имекс“ ООД).

Антропогенни ресурси. Географското разположение на общината (на южните входове на три старопланински прохода) определя наличието на културни пластове и следи от човешко

присъствие още от античността – траки, римляни, византийци, славяни, българи. През територията на общината са минавали древни пътища, пресичащи Стара планина. При разкопки са открити следи от сгради, строени по римско време. Запазени са стари православни храмове, някои от които са на повече от 300 години, като паметникът на културата храм "Св. Димитър" в с. Макоцево със стенописи и икони на местния иконописец от XIX век Йото - Иван Недялков. В с. Байлово се намира къщата - музей на Елин Пелин. Развит е местният фолклор.

2. Природни и антропогенни ресурси за развитие на туризъм в община Етрополе

Община Етрополе заема 375 кв. км площ и има 10 населени места с общо население 13 358 жители. Населени места в общината са град Етрополе и селата Бойковец, Брусен, Лопян, Лъга, Малки Искър, Рибарица и Ямна. Има и две махали - Горунака и Оселна. Общината граничи с общини Тетевен, Правец, Ботевград, Горна Малина, Златица, Мирково, Челопеч.

Климат. Общината заема предпланински район, за който е характерен умереноконтиненталният климат с прохладно лято и студена зима, която продължава 4-5 месеца. Средната годишна температура е 13-15 градуса по Целзий. Средногодишните валежи са 600-650 мм с максимум през юни и минимум през февруари. Средногодишният брой на дните със снежна покривка е 20-50.

Води. През община Етрополе протича река Малък Искър, както и нейните притоци Мелна, Суха река, Ябланица, Стара река, Брусенска река и Свинска река. На територията на общината близо до село Бойковец се намира язовир Етрополе - 105 000 куб. м. Подземните води в района се определят като хидрокарбонатно-калциеви, а около рудник „Елаците" са сулфатно-натриеви и хлоридно-натриеви.

Растителност. Горските площи заемат 252 000 дка от общинския поземлен фонд. Средната лесистост за общината е 59.2%. Преобладават иглолистни и естествени широколистни

гори. В тях растат бук, съб, бял бор, черен бор, обикновен смърч, благун, цер, габър, явор, кестен, ваймутов бор, брекина, елша, ива, червен дъб, зимен дъб, орех, шестил, бяла мура.

Животински свят. В етрополските гори могат да се срещнат благороден елен, сърна, дива свиня, горска полевка, катерица, мечка, вълк, чакал, лисица, дива котка, невестулка и др. Птиците са представени от фазан, яребица, глухар, пернатонога кукумявка, трипръст кълвач, сокерица, лещарка, гривяк, гургулица, сива овесарка, керкенез, чинка, голям синигер. Защитени видове са скалният орел, малкият креслив орел, ястребът, белошипата и черношипата ветрушка. От земноводните и влечугите се срещат жълтокоремна бумка, голяма водна жаба, гръцка костенурка, смок стрелец, пепелянка. Във вировете на Малки Искър, Стара река, Мелна и Свинска река има черна мряна, пъстърва, речен кефал и скобар.

Защитените гори и територии са общо 1432.8 ха - 1009.6 ха залесена и 432.2 ха незалесена площ: местността Варовитец с манастира "Св. Троица" и вековни яворови дървета; Бенковската пещера; местността Чертиград - скални комплекси с горска растителност, обитавана от редки и застрашени от изчезване бозайници и грабливи птици, историческа местност; Орлов камък - известен още като Орлова скала или Червена стена (до с. Лопян) - скален комплекс, обитаван от множество грабливи птици, които са застрашени от изчезване.

Антропогенни ресурси. Етрополе има над 2500-годишна история. Възниква през VII-VI в. пр. н. е. Първите му заселници са траките от племето трибали.

Селището много векове се намира на важен кръстопът, свързващ Дунав с Македония и Тракия, в близост до два важни старопланински прохода – Етрополския проход (през дн. с. Стъргел за София и Македония) и Златишки проход (за Тракия и Беломорието).

По пътя Етрополе-Златица (Златишки проход) на връщане към Македония след успешния си поход срещу скитите преминават и войските на цар Филип Втори Македонски през 339 г. пр. н. е. Тогава трибалите ги пресрещат в планинските клисури,

предявяват претенции към плячката, носена от македоните, сражават се за нея и, след като раняват самия цар, я задигат.

По-късно оттук преминава и Александър Велики (през 335 г. пр. н. е. идва да отмъсти за баща си и преследва трибалите чак до Дунава, където те се спасяват на един остров). По-късно през проходите минават келти и римляни.

През Средновековието оттук преминават и военните походи на ромейския император Исак Втори Ангел, който повежда армиите си през 1188 г. срещу укрепилите се в Ловеч Асеневци, както и търновските царе при военните им кампании в Македония (например Михаил Трети Шишман през 1330 г.).

Местоположението и природните условия на района благоприятстват стопанското развитие и търговията още в най-древни времена. Археологическите свидетелства – македонски и гръцки монети, образци от гръцка керамика, луксозни предмети и накити, сочат ранно установяване на търговски обмен с далечни пазари – Финикия и Египет.

През 16-17 век градът се развива като важен рударски и занаятчийски център. Добиват се желязо, мед, злато и сребро и се развиват заняти, свързани с металообработването - ковачество, медникарство, ножарство, златарство, тюфекчийство. През 16 век тук се заселват опитни рудари саксонци, които въвеждат нова технология в рударството - чуковете самокови. Много добре се развиват и занаяти като обущарството, грънчарството, бъкличарството, гайтан¬джийството, кожарството, кожухарството, мутафчийството, въглищарството, тепавичарството и още много други. Според архивни данни от 1820 г. в Етрополе са изброени 42 занаята.

Занаятчийско-търговските връзки на града са предимно с Пловдив, Плевен, София, Свищов, Ловеч и др. Извън пределите на страната се изнасят стоки за Виена, Будапеща, Цариград, Александрия, Одрин, Букурещ, Битоля.

Стопанският възход на селището създава условия за развитие на просвета и книжовност.

През 16–17 век в манастира "Св. Троица" ("Варовитец"), разположен в живописен кът на 5 км югоизточно от града,

възниква Етрополската книжовно-просветна и калиграфско-художествена школа. Тук се преписва библейска и богослужебна книжнина със собствен оригинален стил на изписване и украса. Запазени са 76 тома ръкописи - безценни документи в съкровищницата на българската литература. През 1613 г. в манастира се създава килийно училище. В края на 18 век такива училища се основават в града, в църквите и метосите на Рилския, Зографския, Гложенския и Черепишкия манастир. През 1811 г. в Етрополе е открито обществено килийно училище.

През 1828-1830 г. е построена една от първите в страната училищни сгради, пригодени за взаимно училище. Етрополските първенци - търговци и занаятчии - построяват мъжко и девическо класно училище, красиви жилищни и стопански сгради и допринасят за разширяването и благоустрояването на града.

През 1865 г. Мидхат паша построява през прохода Арабаконак нов главен път от София за Северна България (Плевен и Русе). Разположеното до пътя с. Самунджиево става важен пункт, бързо се разраства, обявено е за град и прекръстено на Орхание (днес Ботевград). Преди това векове наред разположено на важен кръстопът, а след 1865 г. на 15 км встрани от главния път, Етрополе започва постепенно да губи влиянието си и остава малък град.

Безспорен принос за развитието на просветното дело в Етрополе има Тодор Пеев (1842-1904) - учител, революционер, книжовник и журналист, една от видните личности на нашето Възраждане, оставил светла диря в националната ни история.

С личното участие на Васил Левски през 1870 г. е основан революционен комитет.

Етрополе играе важна роля и в Руско-турската освободителна война. След падането на Плевен руските войски се насочват към София. Турците обаче се укрепват на позицията Арабаконак-Шиндарника и така блокират Орханийския, Етрополския и Златишкия проход, водещи към София и Пловдив. Руското командване определя Етрополе като важна стратегическа позиция и изходен пункт за тези проходи. На 24 септември 1877 г. III-а гвардейска пехотна дивизия с командир генерал-майор

Виктор Дандевил от Западния руски отряд на генерал-лейтенант Йосиф Гурко превзема Етрополе и донася свободата. Оттук в продължение на 40 дни се ръководи зимното преминаване на Стара планина. Много етрополци и жители на околните селища помагат на руската армия - с техническа поддръжка, разузнаване, снабдяване и др.

В града има четири църкви и музей (бивш конак). Читалище „Тодор Пеев“ поддържа танцов състав с множество национални и международни постижения, литературен кръжок, музикална школа и др.

Часовниковата кула е построена през 1710 г. и е една от най-старите в България.

Хълмистата местност Прогон е разположена на 4-5 км от град Етрополе. По време на Руско-турската освободителна война в Прогон е бил разположен щаба на турците, по който бил даден първият топовен залп, даващ начало на тридневните боеве за Етрополе (10 12 ноември 1877 г). На хълма е построен руски паметник в чест на загиналите руски воини.

3. Стратегия за развитие на селски туризъм в община Горна Малина в кооперране с община Етрополе

Понятието „селски туризъм” се свързва с типичната географска среда и нейните природни и антропогенни особености – равнинен релеф, селски тип селища и преобладаващ аграрен характер на местната икономика. По този критерий на класификация се различават още планински, морски, градски, крайречен и крайезерен туризъм.

Горна Малина е типична селска община с потенциал за развитие на селски туризъм.

Ако се направи паралел с община Етрополе, която е предимно средногопланинска община, където има и селище от градски тип, е ясно, че кооперирането между двете съседни общини би довело до диверсифициране на средата за осъществяване на туризъм и създаване на по-разнообразни туристически продукти.

Кооперирането с Етрополе освен възможности за

разнообразяване на селския туризъм с планински предлага и значително по-добри възможности за развитие на културно-историческия и познавателен туризъм, което се дължи на богатата история на Етрополския край.

В основата на стратегията за развитие на селски туризъм в община Горна Малина, която авторът предлага, а именно стратегия на кооперране с община Етрополе - стои използването на съседството между двете общини, съседство, което при това се реализира по билото на Стара планина – регион с изключително богати възможности за планински, екологичен и алтернативен туризъм.

Кооперирането би могло да се реализира чрез използването на три туристически маршрута: Ботевградски, Етрополски и Златишки проход.

Маршрутът през Ботевградския проход включва освен модерната магистрала „Хемус” и участъци от двата по-стари пътя - Ботевградски и Витиня.

Маршрутът през Златишкия проход е също интересен и туристически атрактивен.

Особен потенциал крие Етрополският проход, който няма голямо стопанско значение, но предлага непосредствени условия за планински, алтернативен, еко и приключенски туризъм.

Стратегията за сътрудничество между общините Етрополе и Горна Малина, базирана на планински туризъм през Централна Стара планина, се допълва естествено със селски и градски туризъм от двете страни на Балкана – с познавателен, културно-исторически, аграрен и екологичен акцент.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Сайт на община Горна Малина - http://www.gornamalina.eu

Сайт на община Етрополе - http://etropolebg.com

МЕЖДУСЕКТОРНИЯТ КЛЪСТЕР – ПОДХОД ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И НОВИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕСТИНАЦИИ

ГЛ. АС. Д-Р ГЕНКА РАФАИЛОВА
КОЛЕЖ ПО ТУРИЗЪМ – ВАРНА
ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ - ВАРНА

THE CROSS-SECTOR CLUSTER – AN APPROACH FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL AND EMERGING TOURIST DESTINATIONS

ASSIST. PROF. GENKA RAFAILOVA, PHD
UNIVERSITY OF ECONOMICS - VARNA
COLLEGE OF TOURISM

ABSTRACT

The current paper presents a cross-sector cluster and its role for development of tourism and tourist destinations. The tendency of co-operation of different sectors in certain area is determined by the need of improvement of region competitiveness and its sustainable development namely achieving economic growth balanced with protection of the environment and preserving local social values, taking into account interests of all relevant stakeholders and processes of globalization.

В съвременната глобализираща се социално-икономическа среда, движена от знанието и иновациите, белязана от силна конкуренция за клиенти, инвестиции и ресурси, приложението на клъстерния подход[1] – особено характерно за САЩ, Канада и редица страни в Европа – е с високо значение за икономическото развитие на регионално равнище и за повишаване на иновативността и конкурентноспособността на

1.Клъстерът е географска агломерация от индустриални компании, доставчици, организации от сектора на услугите и институции от определена сфера, свързани чрез редица сходни характеристики и елементи и взаимнодопълващи се, ползващи локално специфични или други положителни външни ефекти. Базисната дефиниция, използвана впоследствие от редица автори е въведена от Майкъл Портър в Clusters and the new economics of competition, Harvard Business Review 76 (1998) (6), pp. 77–90

региона и ключовите сектори на неговата територия[2]. В Европа днес съществуват множество обособени и активно действащи не само индустриални, а и туристически клъстери, най-успешните сред които са в Малта, Италия, Гърция, Германия, Португалия, Австрия, Швейцария, Унгария и др[3].

Клъстерният подход в туризма се базира на партньорство и кооперирane на различни директни и индиректни участници в създаването на туристическите продукти и осигуряващи цялостното преживяване на туристите в една туристическа дестинация. Клъстерите в туризма възникват и се развиват, за да обединят най-вече представителите на малкия и среден туристически бизнес, който се конкурира на глобално равнище и за да осигурят съвместна маркетингова дейност, обмен на опит и знания, по-динамично и ефективно разработване и внедряване на иновации, включване в национални и международни мрежи. Основната цел е повишаване конукрентноспособността на сектора на локално ниво и на дестинацията. Редица туристически клъстери се създават, за да се обслужи управлението и маркетинга на утвърдени дестинации и да се осигури комплекс от определени туристически дейности, необходими за пълното обслужване на туристите. Същевременно редица клъстери възникват и се развиват в сравнително малко известни туристически дестинации или такива, които са начален етап на развитие, например провинции на Австрия, Северна Гърция[4], Италия, Словакия, Полша и Унгария. Голяма част от тези обединения се формират на базата на „диагоналната интеграция", т. е. кооперирane на взаимно допълващи се организации в даден район, за да се добави стойност към цялостното преживяване на туриста в него. В резултат на тези процеси в рамките на Европа през последните 7-8 години се налага тенденция на създаване на междусекторни клъстери, т. е. обединяване в клъстерни организации на средства и дейности на участници от няколко стопански, нестопански и неправителствени сектори, без нито един от тях да бъде водещ.

2.Innovation Clusters in Europe A Statistical Analysis and Overview of Current Policy Support, Europe INNOVA, PRO INNO Europe Paper N 5, DG Enterprise and Industry Report, 2007

3.www.clusterobservatory.eu

4.www.wineroads.gr, Wine Roads of Macedonia Thessaloniki

В голяма част от този вид обединения са включени представители от сферата на туризма, култура и свободното време, на местна индустрия и селско стопанство, както и публична институция от местната власт. Тематичните туристически клъстерни организации (тематични маршрути - вело, винени, културни) привли¬чат производители на храни, напитки, съоръжения и стоки за спорт и забавления, а специализираните (еко-, балнеологичен и спа-туризъм) привличат производители на оборудване и на технологии, които имат приложение не само в туристическия сектор. Клъстери, които се развиват в сферата на забавленията и уелнес услугите, културата и креативната индустрия, т. е. сферата на свободното време, включват представители на туризма или се обединяват с туристически организации. Днес приблизително 40% от регистрираните клъстери, освен туризъм, включват организации от сфери като медии, технологии – ИТ, био- или за опазване на околната среда, развле¬кателна, културна или креативна индустрия, производство на някои стоки от леката промишленост.

Междусекторният клъстерен подход има значение не само за постигане на по-висока конкурентноспособност на дадена индустрия и на икономически растеж. Той изпълнява ролята на двигател на устойчиво развитие на туристическата дестинация или на района, което се определя от:

• Приноса на подхода за интегрираното териториално развитие, т. е. за едновременното развитие на района в четири измерения – икономическо, социално, екологично и институционално;

• Осигуряването чрез подхода на синергичен ефект, т. е. четиризмерен резултат, с настоящо и бъдещо значение за целия район, от взаимодействието на няколко сектора – стопански, нестопански и публичен.

Интегрираното териториално развитие означава, че се стимулира и постига икономически растеж в определен район, но съвместно с регулирано въздействие върху околна среда и съобразено с разполагаем природен капацитет, както и при балансирано удовлетворение на интереси на множество обществени групи – бизнес, НПО, местни жители, публична власт, социални институции и др. Междусекторният клъстерен

подход е движещ фактор на посочените процеси, но и като осигурява принос в институционален аспект чрез действието на публично-частното партньорство, което обединява институции на местна власт, местен бизнес и неправителствени организации от социална сфера.

Синергичният ефект от приложението на междусекторния клъстерен подход е комплексен резултат в следните измерения:

• Икономически - растеж в дестинацията и района, но на базата на диферсифицирана икономика и създаване на специфична стойност;

• Социален - повишаване качеството на живот за местно население, гости, туристи и бъдещи поколения;

• Екологичен - съхранение на местни природни ресурси и екосистеми, както и на екологични функции и процеси, надхвърлящи по значение района и дестинацията;

• Институционален - развитие на гражданско общество.

Междусекторният клъстерен подход има най-голямо значение за икономически слабо развити райони или такива, които се нуждаят от диверсифициране на икономиката, защото той **се базира на партньорството и кооперирането между туризма и традиционните и/или най-важни местни стопански сектори.** В тези райони развитието на туризма може да подпомогне локалните стопански и нестопански дейности, някои със затихващи функции, или проблеми свързани с пазари, инвестиции и т. н., но без да разрушава автентичния им характер, стойност и значение. Това става най-често чрез взаимно стимулиране на продажби и приходи на секторите - участници в клъстера, например туризъм и производител на местни храни или вино; туризъм, културно-развлекателна индустрия и производство на текстил и дрехи. Същевременно секторите, включени в клъстера, добавят стойност към туристическия продукт, което го прави отличителен, конкурентноспособен и атрактивен.

В Европа функционират редица междусекторни клъстери в туризма[5], които са обособени териториално в един или няколко района, включително в трансгранични - „Култура и туризъм"[6], Люблин, Полша, Център за приложни проучвания в Туризма и Икономиката на преживяванията, Дания и др.

5.http://www.clusterobservatory.eu

6.http://www.klasterkultury.lublin.pl/

Един от примерите за най-успешен междусекторен клъстер е Клъстерът Туризъм, Храна и Занаяти, Западен Корк, Ирландия. Създаването на клъстера е част от изпълнението на стратегията за интегрирано развитие на Западен Корк за периода 2007 – 2013 г. В нея не се дава приоритет на сектора селското стопанство, нещо характерно за предишните стратегии, а се отчита неговата многофункционална роля, т. е. връзка и значение за останалите сектори и необходимостта от взаимообвързано развитие с тях[7]. При анализа на региона са установени неговите силни страни, като производството на качествена храна (благодарение най-вече на продукти от местни фермери) и туристическа дейност в съхранена природна среда. Те са определени за двигателите за местно икономическо и социално развитие.

Целта е да се развиват тези сектори взаимообвързано като се използват основно локални ресурси, продукти и услуги от селско стопанство, занаятчийство и морски сектор в Западен Корк, а наличният социален, икономически и природен капитал да бъде интегрирано експлоатиран без да се разрушава. В резултат на реализирането на клъстера се:

• създава и предлага уникално, неповторимо преживяване за туристите благодарение на местната кулинария, изкуство и занаяти;

• развитие на малките селища в Западен Корк, вкл. благодарение на туризма;

• постига се синергичен ефект, който води до насърчаване и подпомагане на сектора на услуги – комуникации, търговия.

Друг пример за успешни междусекторни клъстери са **асоциациите, които са членове на Европейската териториална марка за качество /ETMK/**[8]. Те играят ролята на междусекторни клъстерни обединения предимно на представители на бизнеса от сфери (туризъм, хранителна индустрия, лека промишленост и др.) в определен географски район. ETMK отговаря за изграждане и поддържане на имиджа и интегрирания образ на отличителните селски райони, чрез който да се подпомага тяхното развитие, на базата на публично-частно партньорство –

7. West Cork Development Partnership, Rural Development Programme – Regional Profile, www.wcdp.ie, www.westcorkdevelopment.ie

8. www.ruralquality.eu

сътрудничество между публична организация, частни фирми и социални институции.

Пример за приложение на регионална (териториална) марка е Северен Халкидики. Представителите на бизнеса, социална сфера и общински институции в северната част на провинция Халкидики разработват лого и знак за отличаване на територията. Проектът за реализиране на регионална (териториална) марка се осъществява от „Асоциация за развитие Халкидики"[9] , член на ЕТМК и основана през 1992 г. **Марката за Местно Качество Халкидики**[10] днес е управлявана и разработвана от Бизнес-мрежа Халкидики, създадена през 2006 г. , която обхваща 56 местни фирми.

Притежателите на Марката за Местно Качество Халкидики трябва да отговарят на определени критерии за качество и от следните бизнес-сфери:

- Хотелиерство – хостели, семейни хотели, хотели в селски и аграрни райони;
- Гастрономия и кулинария – ресторанти, таверни, традиционни кафе-барове;
- Аграрни стопанства – мед, зехтин, сирене, вино;
- Производители на мебели.

Задължително условие, съгласно ЕТМК, е всички членове или притежатели на Марката за Местно Качество Халкидики да се съобразяват, както с изискванията за местно качество, така и с принципите за устойчиво развитие или постигане на икономическа ефективност, при съхранение на околна среда и местни социални ценности. Местното качество се свързва в голяма степен с използването на локални продукти и ресурси, произведени и добити по специфична технология характерна за дадената територия.

В България междусекторният клъстерен подход може да бъде приложен в редица малки и развиващи се селища с потенциал за развитие на туризма, особено в пограничните райони. Примерни такива са тези от трансграничен район в Югоизточна България като Харманли, Свиленград, Любимец, Тополовград и Маджарово; в област Силистра, в Северозападен

9. www.anetxa.gr

10. http://www.ruralquality.eu/en/localmarks/show/&tid=19

Балкан – Берковица, Чипровци, Белоградчик и погранични райони със Сърбия; в Южен централен район и др. Те са подходящи поради наличието на традиционни стопански дейности като производство на вино, текстил, храни и друго, както и селско стопанство. Друга предпоставка е, че тези райони се характеризират със специфично и все още недостатъчно известно културно-историческо наследство и своебразни традиции със запазена автентична стойност, както и съхранена природа. Например успешен междусекторен клъстер в трансграничен район Харманли-Свиленград-Ивайловград може да бъде вино, земеделие и храни и туризъм, в Северозападен Балкан– текстил, туризъм и храни, в област Силистра – спиртни напитки, риболов, туризъм и др.

ЛИТЕРАТУРА

Рафаилова, Г., Маркетинг на туристическата дестинация в контекста на устойчивото развитие на туризма – същност и пример за конкретна дестинация, изд. Стено, Варна, 2011 г.

Andersson Niklas & Annerstedt, Jan, Clusters in the Mobility Industry: Automotive and Tourism Sectors, 20 December 2010 – deliverable D09-2

Ketels, Christian & Sölvell, Örjan Clusters in the EU-10 new member countries, Euroep Innova, Cluster mapping

Case Study: Tourism Indus-try Clustering Efforts In Malta, Project "Entrepreneurial Innovation in the New Member Countries " (2005-2006), Case study for the Commission of the Euro-pean Communities Enterprise and Industry Directorate-General, 25 November 2005

Cluster Policies Country report: Bulgaria Introduction, 2007, Foundation for Entrepreneurship Development the Ministry of Regional Development and Public Works

Cluster policy in Europe A brief summary of cluster policies in 31 European countries, Europe Innova Cluster Mapping Project, Oxford Research AS, January 2008

European Cluster Policy Group – Final Recommendations - A Call for Policy Action, www.proinno-europe.eu, 2010

European Cluster Mapping Project "Identifi-cation, analysis, and monitoring of business clusters in Europe" Case study for the Commission of the Euro-pean Communities Enterprise and Industry Directorate-General*22 January 2008

Europe INNOVA / PRO INNO, The concept of clusters and cluster policies and their role for competitiveness and innovation: main statistical results and lessons learned, Europe paper № 9, Commission Staff Working Document SEC (2008) 2637

Novelli, M. Schmitz, B & Spenser, T. (2006) Networks, clusters and Innovation in Tourism: a Uk Experience, Tourism Management, 27 (6)1141-1152

Sölvell, Örjan, Clusters Balancing Evolutionary and Constructive Forces Clusters, IVORY TOWER PUBLISHERS, Stockholm, Sweden, www.cluster-research.org, 2008

РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В МАЛКИ НАСЕЛЕНИ МЕСТА КРАЙ ВЛАЖНИТЕ ЗОНИ ПО ПРИМЕРА НА НАЦИОНАЛЕН ПРИРОДЕН РЕЗЕРВАТ КЕРКИНИ

Д-Р ДЕСИСЛАВА АЛЕКСОВА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN SMALL URBAN AREAS NEAR THE WETLANDS IN THE EXAMPLE OF KERKINI NATIONAL NATURE RESERVE

DESSISLVA ALEXOVA, PHD
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

Kerkini National Nature Reserve is a wetland with international importance, situated in Northern Greece. The survey describes its specific features and advantages – biodiversity, natural resources and tourist facilities. It is presented an analysis of tourist resources and products for sustainable tourism which gives general proposals for introduction of this best practice in wetlands in Bulgaria with similar characteristics for ecotourism.

Екотуризмът е форма на природосъобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоящето или в миналото), която спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население[11]. Характеризира се като пътуване, съдържащо образователен елемент и интерпретация на природното и – културно-историческо наследство, с цел защита на биоразнообразието и природните комплекси като цяло и подпомагане на местните предприемачески инициативи. Повечето посетители очакват да

11. Дефиниция на IUCN

наблюдават интересни растителни и/или животински видове или да имат други вълнуващи преживявания сред красива природна среда, без предварително да притежават специфични познания или умения. Влажните зони са едни от местата с най-подходящи условия за развитие на екотуризъм. Те са изключително богати на биоразнообразие и често пъти са разположени извън утвърдените туристически дестинации, край малки селища в близост до културно-исторически обекти. Типичен пример за устойчиво развитие на екотуризъм представлява Национален природен резерват Керкини в Северна Гърция.

Езерото Керкини е разположено в северозападната част на Серската котловина, в южното подножие на планината Беласица, на 47 км от българо-гръцката граница. По своята същност представлява голямо сладководно изкуствено езеро, създадено с човешка намеса през 1932 г. и доразширано през 1980 г. за сметка на съществуващите преди това обширни заблатени територии. Езерото заема алувиална равнина между два планински масива – Керкини и Мавровуни и се подхранва се от р. Струма. Неговата максимална дълбочина е 10 м, но има големи колебания в нивото на водата (4 - 5.5 м), причинени от съвременното напояване, ориентирано към управление на водите и контрол на наводненията. Площта му варира между 54 км2 и 72 км2, а нивото на водата спада до минимум всяка година между септември и февруари и се издига максимално между началото на май и началото на юни. Езерото представлява целогодишно убежище на голям брой разнообразни популации птици, включително редки и застрашени видове. Това се дължи на обстоятелството, че е разположено на втория по значение миграционен път на птиците Via Aristotilis, пресичащ Балканският полуостров. Над 300 вида птици са регистрирани в района на язовира и околните планини, сред които 140 вида гнездящи, 170 мигриращи и 134 вида зимуващи. Общо 10 значими за Европа вида гнездят в крайречните гори в смесени колонии. Това са: европейски корморан (Phalacrocorax carbo), малка бяла чапла (Egretta garzetta), голяма бяла чапла (Egretta alba), червената чапла (Ardea purpurea), сива чапла (Ardea Cinerea), гривеста чапла (Ardeola ralloides), нощната чапла (Nycticorax nycticorax),

лопатарка (Platalea leucorodia), малък корморан (Phalacrocorax pygmeus), блестящ ибис (Plegadis falcinellus). Най-атрактивните видове за наблюдение са розовото фламинго (Phoenicopterus roseus) и къдроглавият пеликан (Pelecanus crispus). Също така интерес представляват голям гмурец (Podiceps cristatus) и малък гмурец (Tachybaptus ruficollis), черен щъркел (Ciconia Nigra), бял щъркел (Ciconia ciconia), сокол (Falco Peregrinus), малък креслив орел (Aquila pomarina), морски орел (Haliaeetus albicilla) и др. В езерото и прилежащите му територии се срещат още 25 вида бозайници, 27 вида влечуги, 11 вида земноводни, 31 вида риби и голямо разнообразие от безгръбначни. Флората е представена от около 800 растителни вида, някои от които редки или местни. В езерото доминират водни лилии и ириси, а най-често срещаните дървета са върба, топола, дъб, бук, кестен, ела и др.

Поради относително малката дълбочина, полегатите склонове на северната и североизточната част на езерото, сезонните колебания на водата и обогатяването с хранителни вещества, както и позицията си по отношение на миграционните пътища на птиците, Керкини се явява една от най-значимите влажни зони в Гърция. Климатът в района е континентален и се характеризира със сухо и топло лято и влажна и студена зима. Планината Керкини защитава района от северните ветрове, което оказва благоприятно влияние върху цялата екосистема. Според гръцкото законодателство Керкини е национален природен резерват с международно значение, който попада под закрила на Рамсарската конвенция за влажните зони, Директива 79/409/ЕЕС за Опазване на дивите птици, Директива 92/43/ЕЕС за Запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, Конвенцията за опазване на мигриращите видове диви животни, Бонската конвенция, Конвенцията за опазване на европейската дива природа и природни местообитания, Бернската конвенция и Директива 2000/60/ЕЕС за управление на водните ресурси.

В селата Керкини, Литотопос, Мандраки, Мегалохори и Верония на разположение за посетителите са над 30 хотела, вили, апартаменти и студия. Някои от хотелите са с капацитет

над 30 легла, което ги прави подходящи за настаняване на групи. Районът притежава много добри условия за рекреация и краткотраен отдих. В близост до всяко населено място са изградени кътове за отдих, места за пикник и паркинги. Предлагат се също така редица туристически услуги: екскурзии с джип 4Х4, обиколка на езерото с лодка и кану, езда, велосипеди под наем. Всички услуги се предлагат от местните жители и допринасят за обогатяването на туристическите продукти и пълноценния престой на посетителите.

Особено значение за предлагането на комплексен екотуристически продукт имат информационните центрове, където освен предоставяне на информация се провеждат природозащитни и екологични презентации, обучения и семинари. Центровете имат изключително важна образователна и възпитателна роля и допринасят за повишаване качеството на туристическите продукти. Главната им роля е да бъдат привлечени туристи в региона, чрез неговото популяризиране и предоставяне на информация за биоразнообразието и природозащитата, туристическите атракции и други възможноти, които предлага дестинацията. Информационният център на влажните зони „Керкини" е построен от Министерството на околната среда, териториалното планиране и благоустройството и представлява централен пункт за информация на посетителите. Въведен е в експлоатация от 1997 г. в с. Керкини и има важна роля за представяне историята и биоразнообразието на района. Центърът притежава богата интерактивна експозиция с дървени макети, табла, снимки, образци на скали и черепи на животни, видеозала и библиотека. Центърът за екологично образование в с. Кото Пороя, община Керкини е собственост на Министерството на националното образование и религиозните въпроси. Неговата роля е свързана с провеждане на екологично образование в училищата. Службата за насърчаване на екотуризма в с. Литотопос, община Ираклия е в експлоатация от 2002 г. Тя разполага с експозиции на птици, насекоми, растения и традиционни местни продукти от областта, както и видеозала за прожекции.

В околностите има разнообразни културно-исторически и

природни обекти, които допринасят за диверсифицирането на туристическите продукти, по-пълноценния и дълготраен престой на туристите. Общинският аквариум във Вирония представя 27 вида риби на езерото Керкини и р. Струма, както и някои характерни влечуги и земноводни в региона. Историческият и фолклорен музей „Царциди" се намира в Сидирокастро и има два отдела: за фолклор с костюми, инструменти и изделия на местните жители, и исторически, включващ костюми, оръжия и други исторически пособия. Интерес представляват също така крепостите Рупел, при с. Промахон и Ицибей, на върха на планината Керкини. Най-забележителните от природните обекти са каньонът на р. Агитис и пещерата Алистрати, известна с интересните си образувания. В Сидирокастро и в Агистро има два термални извора, подходящи за лечение на ревматизъм, артрит, кожни болести и др. Цялото това разнообразие от туристически обекти, разположени на малка площ извън утвърдените маршрути, допринася за включване на посещения на езерото, като част от обиколни екскурзии с различна тематична насоченост.

Проучванията на вътрешния туризъм в България от последните 2-3 години[12] показват, че около 30% от предприемащите краткотрайни пътувания, предпочитат рекреационни дейности в съхранена природна среда. Това обикновено са високо образовани туристи, между 24- и 40-годишна възраст, жители на големите градове, женени без деца, които търсят тишината и спокойствието на природата или имат специфичен интерес към орнитоложки или друг вид природосъобразен туризъм. Значителен дял имат екотуристическите пътувания на учащи с образователен елемент, както и пътуванията с екскурзионна форма на летуване, където преобладават активният отдих и интерпретацията на туристическите ресурси. Най-често практикуваните дейности са свързани с посещение на природни забележителности и пешеходни преходи. С най-голямо значение за развитие на екотуризма остават националните

12. Проучвания на МИЕТ по Проект BG 161PO001/3.3-01/2008/001-3 „Комуникационна кампания за насърчаване на вътрешния туризъм в Република България"

и природните паркове, докато влажните зони все още не са достатъчно популярни, въпреки че край повечето от тях вече има изградена туристическа инфраструктура – места за отдих, наблюдателни кули и фото укрития. Често пъти те не са достатъчно достъпни поради липса на указателни табели, добра транспортна достъпност и пътна инфрастурктура. Друг проблем е недостатъчната и в много случаи неподходяща база за настаняване, както и липсата на комплексни туристически услуги. Не винаги има добре оборудвани и целогодишно функциониращи природозащитни центрове към влажните зони, които да предоставят информационни и туристически услуги, оборудване за наблюдение на птици и квалифицирани водачи. Това влияе изключително негативно върху качеството на екотуристическия продукт. Като добри практики в тази насока настоящото изследване посочва Природозащитен център „Пода", изграден в рамките на Българо-Швейцарска програма за опазване на биоразнообразието и Център за опазване на влажните зони „Драгоманско блато".

Местността „Пода" представлява блатиста влажна зона, разположена на морския бряг, която възниква като част от Бургаско-Мандренския лиман и по-късно се обособява като най-източната лагунна част на Мандренското езеро. „Пода" е типичен представител на лагуна с вторично развити естествени местообитания. Средната й дължина е 40-50 км, като тук се включва и Бургаската низина, част от която е и защитената местност. Самата ЗМ „Пода" е с площ от 1 км2, на която са установени 249 вида птици. Това я прави едно от местата с най-висока концентрация на видове в Европа. В „Пода" се намира единствената колония на бял лопатар (Platalea leucorodia) и блестящ ибис (Plegadis falcinellus) по Черноморското крайбрежие. Въпреки относително малката площ, територията й е неоднородна, както в екологично, така и във функционално отношение. Отделните части в защитената местност имат различна консервационна значимост и изискват налагане на различни режими, за да могат да изпълняват екологичните и социо-икономическите си функции. Условно ЗМ се поделя на няколко зони: Зона с висока консервационна значимост, Зона

за свободен достъп, Туристическа зона, Зона за ограничаване на човешкото въздействие. Туристическата зоната осигурява контролиран достъп до някои от интересните природни обекти в защитената местност и възможност за извършване на наблюдения, заснемане, обучение и други подобни дейности. Като най-съществен принос към дългосрочното опазване на ЗМ "Пода" и развитие на екотуризъм се отчита изграждането на Природозащитния център "Пода". Построяването на ПЗЦ и създаването на администрация дава възможност за осъществяване на екотуризъм на базата на разработена от служителите на Центъра стратегия при стриктно регламентиране на потока, времето и районите за посещаване от туристите. Основният брой туристи се ограничават в района на самата сграда на Центъра и извършват наблюдения от терасите. Природозащитният център разполага с телевизор, видео, компютър, диапрожектор, екран и др. За успешното му функциониране са изработени нови интерактивни модули за разпознаване на гласовете на българските жаби, над 120 птици (повечето типични за Бургаския регион) и някои едри бозайници. Единствените услуги, които се извършват на територията на защитената местност, се предлагат именно там. Те включват посещения с водач из местността, ползване на фотоукритие за наблюдение и нощувки в сградата на центъра. Проучванията на посетителите показват, че 84% от посещенията са с цел туризъм, почти изцяло насочен към наблюдението на птици. Близостта с Бургас и липсата на малки населени места, утвърдени като дестинации за селски и екотуризъм, влияе по-скоро негативно върху по-продължителните посещения, тъй като предлагането не отговаря на изискванията на този тип туристи. Туристическите продукти са ограничени основно върху наблюдението на птици и образователни дейности за учащи, без възможности за диверсификация на туристическия продукт и въвличане на местната общност в предлагането на основни и допълнителни туристически услуги.

Районът на Драгоманското блато и Чепън планина е част от европейската екологична мрежа Натура 2000, съобразно Директива 79/409/ЕЕС за Опазване на дивите птици и Директива 92/43/ЕЕС за Запазване на природните местообитания на дивата

флора и фауна. Територията има значително консервационно значение, богато биологично разнообразие и туристически потенциал. Драгоманското блато представлява най-голямата карстова естествена влажна зона в България, с големина 400 ха и е разположено в обширна котловина в подножието на планината Чепън, на около 800 метра от град Драгоман. Подобно на повечето влажни зони в България, блатото е било унищожено през 50-те години на XX век. След прекратяване на отводнителните мероприятия от 1990 г. и възстановяване на предишния му облик, то се превръща в най-важното местообитание на водолюбиви птици в Софийско. Основните туристически атракции, изградени от Сдружение за дивата природа „Балкани", са съоръженията за наблюдение на птици в Драгоманското блато, маркираният познавателен маршрут и посетителският център в гр. Драгоман. Познавателният маршрут Чепън „В духа на бухала и бадема" е със средна трудност и продължителност около 5 часа и преминава през най-разнообразни терени. Центърът за опазване на влажните зони „Драгоманско блато" се помещава в реновираната сграда на бившето читалище на град Драгоман и разполага със зала с 45 места, оборудвана с мултимедиен проектор, екран и интерактивна експозиция, стая с информационни материали и сувенири и санитарен възел. Експозицията за влажните зони е предназначена, както за деца, така и за възрастни, и включва информационни пана на теми: „Рамсарска конвенция за влажните зони", „Значение на влажните зони - за хората и природата", „Унищожаване и заплахи за влажните зони в България", пано за реките „Повече място за реките, повече сигурност за хората", както и два модула: Модул „Познавате ли птиците на Драгоманското блато" и Модул за Драгоманското блато през годините. Също така има магнитен пъзел с характерните растителни и животински видове на блатото и Чепън планина и аквариум, представящ някои характерни водни обитатели. Все още предлагането на екотуристически продукти е слабо и не отговаря на потенциала на дестинацията. През последните години се наблюдава нарастване на популярността й като място за отдих, пешеходни преходи и наблюдение на дивата природа. Изградена е лека

туристическа инфраструктура, която включва мостчета, кула за наблюдение и информационни табла. Основен недостатък е, че липсва интерес от страна на местното население за предлагане на основни и допълнителни туристически услуги и все още няма пригодени средства за подслон и места за настаняване. По заявка могат да бъдат проведени програми за образователен туризъм и еднодневни екскурзии, включително специализирани – ботанически, орнитоложки, наблюдение на пеперуди и др. Като цяло обаче липсва интерес от страна на туроператори за включване на дестинацията в свои програми.

Посочените примери показват наличието на редица проблеми, затрудняващи развитието на екотуризма край влажните зони. Липсват нормативно регламентиране на природозащитните центрове, ясна туристическа политика за развитие на вътрешния туризъм, представяне на влажните зони на туристически борси и изложения, както и включването им в национални брошури и каталози. Друг съществен проблем е, че много често зоните, включени в европейската екологична мрежа Натура 2000, съществуват само на хартия и екологичното законодателство не се прилага ефективно за тяхното опазване. За разлика от Гърция, където природозащитните центрове се финансират от съответните министерства, у нас те са собственост на неправителствени организации и за издръжката им се налага подкрепа от донорски програми. Поради финансова нерентабилност, обикновено те не функционират целогодишно, а в някои случаи са отворени за посетители само по предварителна заявка.

Опитът на Гърция по примера на Национален природен резерват Керкини може да бъде приложен у нас, но за целта са необходими ясна държавна политика относно развитието на екотуризма във влажните зони, тясно сътрудничество между местните власти и неправителствения сектор и ангажимент на местната общност в туристическите дейности. Сертифицирането на туристическите обекти и изграждане на функционални природозащитни центрове е гарант за привличане на посетители и повишаване качеството на екотуристическите продукти.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Асенова, М. В. Маринов и др. Наръчник на туристическия бизнес. Как да привличаме и обслужваме български туристи, изд. с финансовата подкрепа на ОП „Регионално развитие" 2007-2013, съфинансирана от ЕС чрез ЕФРР

Национална стратегия и план за действие за развитие на екотуризъм в България, 2004

План за управление на ЗМ „Пода" 2002-2010

Проект BG 161PO001/3.3-01/2008/001-3 „Комуникационна кампания за насърчаване на вътрешния туризъм в Република България"

Final report: Bulgarian TICS Functional System Assessment. EU Phare financed project Technical Assistance to the Bulgarian State Tourism Agency, 2004

http://www.kerkini.gr/

http://www.kerkinilimni.gr/kerkini_eng.html

http://www.bspb-poda.de

http://www.natura2000bg.org

http://balkani.org/en/about/centres/dragoman-centre/

http://www.iucn.org/

ПРИРОДОЗАЩИТЕН ЦЕНТЪР „ИЗТОЧНИ РОДОПИ" – ОБЕКТ ЗА ОРНИТОЛОЖКИ, ОБРАЗОВАТЕЛЕН И ЕКОТУРИЗЪМ

Д-Р ДЕСИСЛАВА АЛЕКСОВА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

VULTURE CENTER "EASTERN RHODOPES" – AN OBJECT FOR ORNITHOLOGICAL, EDUCATIONAL AND ECOTOURISM

DESSISLVA ALEXOVA, PHD
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

The survey presents the importance of Vulture Center "Eastern Rhodopes" for the development of sustainable tourism and voluntary activities in the region of Madjarovo. It provides information for some best practices for ornithological, educational and ecotourism, combined with adventure and cultural activities. General proposals are given for specific tourist products, interaction with local authorities and contribution to the nature conservation and environmental education.

Природозащитните и посетителските центрове към защитени територии имат за цел да предоставят обща и специализирана информация за региона, да популяризират опазването на биоразнообразието, като същевременно извършват образователни и научни дейности, грижа за представителите на дивата флора и фауна, както и съпътстващи дейности, свързани с туризъм, обучение и наблюдение. Те имат ключова роля за устойчивото развитие на туризма на местно равнище в слабо развити и периферни райони, но привличането на ограничен брой посетители и липсата на достатъчно приходи затруднява функционирането им. В настоящото изследване е представен опитът на първия по рода си самофинансиращ се природозащитен център в България, създаден с мисия да опазва биологичното разнообразие на Източни Родопи и да промотира екотуризма като алтернатива за развитието на района.

Изследването обхваща района на гр. Маджарово, известен още като раят на грабливите птици. Привлекателни за туризма са релефните форми, благоприятният климат, водните ресурси и биоразнообразието. Особено впечатляващи са красивите меандри на р. Арда, пясъчните плажове по поречието й, подходящи за краткотраен отдих и рекреация, издигащите се високи скални отвеси на угаснал вулкан. Около кратера на вулкана е формирана система от пет защитени територии – природната забележителност „Кован кая" и защитените местности „Патронка", „Гюргена", „Момина скала" и „Черната скала". Благодарение на извършваната по традиционен начин човешка дейност, целевият район е обособен като територия с "висока" степен на значимост на видовото разнообразие с липса негативни антропогенни въздействия[13]. С подобна значимост се характеризират единствено НП „Централен Балкан" и ПП „Странджа"[14].

Културно-историческото наследство на региона е представено най-вече от тракийските култови комплекси. Значителен посетителски интерес представляват: тракийските скални ниши "Хамбаркая" при с. Горно поле; параклисът "Св. Св. Кирил и Методий" и тракийски култов комплекс край с. Сеноклас; тракийски култово-погребален комплекс и селище, средновековна крепост "Окопа" и шарапана в границите на защитената местност "Момина скала"; "Глухите камъни" край с. Ефрем – един от най-големите тракийски култово-погребални комплекси в Източните Родопи, обявен за природна забележителност; тракийски култово-погребален комплекс "Сивридикме–фурнаджика" край с. Горно поле; римски път по долината на р. Арда и тракийско мегалитно култово съоръжение "Кромлех" при с. Долни Главанак.

От началото на 90-те години развитието на устойчив туризъм[15]

13. Резултати от проучване по проект „Природозащита от бъдещето: информа¬ционен център от нов тип в полза на местната общност"

14. Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие, 1995 г.

15. Световната туристическа организация (WTO) дефинира понятието устойчив туризъм по следния начин: „устойчивият туризъм се предвижда като водещ за управление на всички ресурси по такъв начин, че икономическите, социалните и естетическите потребности могат да бъдат изпълнени, като се запазят културната цялост, основните екологични процеси, биологичното разнообразие и поддържащите системи". (източник: http://www.wto.org/)

в Община Маджарово се явява алтернатива за закритото минно производство. Формирането на туристическите пакети е въз основа на екотуризма и по-специално наблюдението на птици. Все повече се насърчава образователният туризъм, свързан с обучителни практики, уроци на открито, зелени училища, учебни и доброволчески дейности сред природата. Целта на тези дейности е задоволството и самочувствието на децата от постигнатото, както и формиране на трайни знания, практически опит и екологични нагласи. Природозащитните бригади, които се организират в Маджарово всяко лято, предоставят безценен опит, знания и културен обмен между доброволци със сходни интереси. По време на бригадите се извършват редица практически дейности, свързани с: наблюдение и подхранване на лешояди; почистване коритото на р. Арда с гумени лодки и каяци; строеж на укрития за наблюдение; опръстеняване на млади египетски и белоглави лешояди; провеждане на специализирани лекции и обучения на разнообразни природозащитни теми и др.

Наблюдението на птици или т. нар. орнитоложки туризъм се развива в природни места, където могат да бъдат наблюдавани интересни видове птици. Атрактивността на птиците се определя от тяхната красота и поведение, от географското им разпространение и от тяхната рядкост в дадена територия. В района на Маджарово могат да бъдат наблюдавани над 250 вида птици, от които 179 са гнездящи. Тук се срещат 83.8 % от грабливите птици в България. Сред най-атрактивните видове са: Ciconia nigra – черен щъркал; Elanus caeruleus – пепелява каничка; Gypaetus barbatus – брадат лешояд – символ на природозащитата в България; Neophron percnopterus – египетски лешояд; Gyps fulvus – белоглав лешояд; Aegypius monachus – черен лешояд (картал); Falco eleonorae - средиземноморски сокол; Sitta neumayer – скална зидарка; Tichodroma muraria – скалолазка; Monticola solitarius – син скален дрозд; Sylvia cantillans – червеногушо коприварче; Sylvia hortensis – орфеево коприварче; Sylvia melanocephala – малко черноглаво коприварче; Petronia petronia – скално врабче. Необходимата екипировка и условия за наблюдение на птиците се предлагат в Природозащитния център „Източни Родопи" (ПЗЦИР). В момента

се използват две укрития за наблюдение и фотографиране на лешоядите по време на хранене и едно за провеждане на мониторинг. В района на яз. "Студен кладенец" е изградено едно от най-успешните укрития за заснемане на птици в България. От него могат да снимат четири души едновременно - най-често белоглав, египетски и черен лешояд, черна каня, морски орел, царски орел, гарван, сива врана, лисици, и в много редки случаи вълци. Храната за лешоядите се поставя от 10 до 30 м от абразурите за снимане. Второто фотографско укритие е разположено до гр. Маджарово и е по-подходящо за снимане на птиците в полет и за панорамни снимки с група лешояди. Необходимо условие за използването на укритията е влизане в тях през тъмната част от денонощието.

Екотуризмът е форма на природосъобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоящето или в миналото), която спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население[16]. Концентрацията на защитени територии, природни и антропогенни обекти сред съхранена природа, разкриваща впечатляващи пейзажи, е предпоставка за развитието на туризма именно в тази насока. В района има отлични възможности за престой, предоставени предимно от местни жители. Хотелски комплекс „Рай" в гр. Маджарово, с капацитет 52 места е подходящ за организирани групи; селска къща за приключения „Дивата ферма" в с. Горно поле предлага 10 легла, родопски специалитети и богат набор от тематични програми и допълнителни услуги; гостоприемница „Тракийска къща" в с. Бориславци притежава 15 места за настаняване и битова атмосфера; природозащитен център „Източни Родопи", изграден в бивша хижа, разполага с 8 места за настаняване и терен за къмпингуване. Всички обекти предлагат за своите гости национална кухня и местни специалитети, включително традиционно родопско чеверме, както и полудневни и еднодневни тематични екскурзии.

16. Дефиниция на IUCN

Съществуват и специфични туристически атракции. През 1996 г. в центъра на гр. Маджарово е открито ювелирно ателие за обработка на скъпоценни и декоративни камъни. Семейство геолози предоставят разглеждане на богата ювелирна колекция, демонстрация на различни техники за обработка на минерали и закупуването им, организиране на приключенски геотур с посещение на ценни находища и горски пикник, както и експедиции за колекционери и геолози. Интерес представва и таханджийницата в с. Бориславци, която предлага демонстрация на пълния технологичен процес за производство на сусамов тахан, дегустация на тахан с мед, домашни сусамки и билков мед.

Основен принос за устойчивото развитие на туризма в региона има ПЗЦИР, който разполага с изложбена зала с интерактивна експозиция, библиотека, механа, стаи за гости, места за къмпинг, детски кът и паркинг. Създаден през 1994 г. с финансовата подкрепа на швейцарското правителство[17], той е отворен за посетители от 1998 г. с цел опазване и съхраняване на уникалното природно богатство в района. Центърът е собственост на Българското дружество за защита на птиците (БДЗП), като стопанските дейности се изпълняват от фирма „Неофрон"[18]. Подкрепата за устойчивото развитие на община Маджарово се извършва чрез увеличаване и разнообразяване на профила на посетителите и екотуристическите услуги. Интерактивната експозиция за живота на лешоядите е единствена по рода си на Балканския полуостров. Тя представя в забавна форма важни моменти и любопитни факти от живота на лешоядите, както и природозащитни дейности за опазването им. Целите на Центъра са свързани с популяризиране на природозащитните дейности, подпомагане изследвания в областта на биоразнообразието, прилагане на управленчески мерки за застрашените видове, подкрепа на устойчиво и отговорно развитие на района и осигуряване на природозащитна култура. Основните дейности включват: подхранване на лешояди; организиране на семинари

17. Центърът е изграден в рамките на Българо-швейцарската програма за опазване на биоразнообразието (БШПОБ), която от 2004 г. е преструктурирана в Българска фондация „Биоразнообразие" (БФБ)

18. „Неофрон" ЕООД е лицензиран туроператор, собственост на БДЗП

и образователни курсове с природозащитна тематика, доброволчески природозащитни лагери; провеждане на орнитоложки турове по поречието на Арда, с възможности за комбиниране на орнитология с ботаника, фотография, култура и история, пешеходни, конни и велосипедни преходи; посещение на демонстрационна ферма с местни аборигенни породи овце и говеда, придружено с екскурзоводско обслужване и дегустация на продуктите и др. Настаняването в центъра се извършва в две стаи с по три легла и една с две, на база нощувка със закуска, полупансион или пълен пансион. Механа „Картал" разполага с двадесет места във вътрешен салон и тридесет места на открита тераса. Допълнителните услуги в механата включват вечерни прожекции на интересни филми за биоразнообразието и туризма в района, както и голяма колекция от "караоке" песни. Центърът предлага беседи на български, английски и немски език от специалисти орнитолози, осигуряване на професионална оптична техника за наблюдение на птици, продажба на рекламно-информационни материали и сувенири.

Диверсификацията на туристическите продукти на базата на образователен, орнитоложки и екотуризъм се осъществява чрез интегриране на приключенски и познавателни елементи. Маркирани са два пешеходни маршрута до местностите вр. „Окопа" и „Менекенски камъни" с обща дължина 28 км, които са изцяло съобразени с находищата на редките и застрашени видове в района.

ПЗЦИР е разработил и предлага също така четиридневен приключенски конен тур, съчетаващ наблюдение на редки видове птици, местни породи животни, жили с полускъпоценни камъни и посещение на културните места на древните траки. На разположение на посетителите през топлите месеци на годината са четири ездитни коня и индивидуални водачи за водене на повод, което го прави подходящ за яздене от деца и хора без опит.

ПЗЦИР се явява своеобразен „Байк център", където се предлагат основните услуги за велотуристите, преминаващи родопския маркиран веломаршрут – "Рудопия". Екипът на центъра работи в тясно сътрудничество със Сдружение

"Байкария", поддържа четири маркирани веломаршрута в района с различна степен на трудност и предлага наемане на водач и необходимото оборудване за наблюдение на птици. В началото на 2008 г. са закупени 4 велосипеда и оборудване към тях, които се ползват активно от индивидуални туристи.

Спускането с лодки по реката се извършва с помощта на четири двуместни каяка с пълно оборудване, собственост на ПЗЦИР, които са подходящи и за хора без опит в гребането. Туровете се провеждат с двама водачи, като обикновено групата се състои от осем човека. Центърът разполага с две рафтинг лодки, но непостоянният воден режим на р. Арда не позволява планирането на рафтинг туровете предварително и работа с организирани групи. Двете лодки активно се ползват от деца при образователните програми на ПЗЦИР. Организиран е сравнително къс тур – 4 км, при който акцентът е върху наблюдаването на редки видове в защитените територии "Кован кая" и "Патронка". За водачи за велосипедите и лодките са обучени и се ползват местни хора. Туровете са функционално свързващо звено на ПЗЦИР и семеен хотел ‚'Тракийска къща''. Работи се за бъдещото развитие на взаимната реклама и представянето на режимите на защитените територии сред хората от туристическия бизнес.

ПЗЦИР организира редовно еднодневни посещения на центъра за ученици от Димитровград, Харманли, Хасково и Кърджали, включващи разглеждане на експозицията и разходка по интерактивната пътека, придружени с екскурзоводска беседа. Екскурзията включва още обяд и разходка край реката, с цел събиране на минерали и определянето им.

Резултат от целенасочената работа в подкрепа на устойчивото развитие на община Маджарово е увеличаването на посетителите и ползвателите на екотуристически услуги в района. Маджарово е единственото място в Източните Родопи, предлагащо завършен туристически продукт, в който са въвлечени всички местни хора, предлагащи туристически услуги. Създадена е туристическа асоциация „Маджарово", която работи за подобряването, разнообразяването и маркетинга на туристическия продукт в района. Разнообразеният туристически продукт и он-лайн рекламата, както и включването на

Маджарово, и ПЗЦИР в частност, в международния Rough Guide, са довели до 30% увеличение на посетителите. Само за първата година от публикуването на статията в Rough Guide броят на неорганизираните индивидуални туристи от чужбина, посетили Маджарово е над 300 души.

Проучване на посетителите по проект „Природозащита от бъдещето: информационен център от нов тип в полза на местната общност" посочва, че от края на април 2008 г. броят на гостите на хотелите и ресторантите се е увеличил с 30%, като 90% от тях са посетили ПЗЦИР. Отчетени са 14 групи за колоездачи, 16 групи за рафтинг и 18 групи за каяци. Броят на ползвателите на услуги от Центъра, както и посещенията на ученици и студенти са се увеличили с 20%. Чуждестранните туристи, посетили района са предимно организирани групи от 6 до 12 човека, с особен интерес към наблюдение на лешоядите, а в редки случаи и на орхидеи. Популярни са също т. нар. general nature trips – пътувания, с акцент върху природата на посещаваната дестинация. Сред българите преобладават индивидуални посетители от района на Хасково, Кърджали и Стара Загора, които пътуват с личен автомобил. Целта на посещенията им е културен туризъм или краткотраен отдих от един до три дни и по-рядко пешеходен, велотуризъм и наблюдение на птици. Потенциал представлява организирането на студентски практики и образователни семинари на различна тематика – биология, екология, геология, гемология, алтернативен туризъм. За целта е необходимо да бъдат установени контакти с университетите, обучаващи студенти по съответните дисциплини. Друг потенциален сегмент са образователните курсове за ученици и работните срещи на открито. Освен традиционните летни природозащитни бригади, БДЗП би могло да организира курсове по орнитология за своите доброволци. Все още не се предлагат организирани турове и конкретни туристически продукти за гемоложки туризъм, насочени към геолози и колекционери.

В заключение би могло да се обобщи, че ролята на ПЗЦИР, като средство за развитие на образователен, орнитоложки и екотуризъм в периферна дестинация във вътрешността на страната, е безспорен факт. Богатият набор от допълнителни

туристически услуги, предоставянето на специализирана екипировка и съоръжения за наблюдение на птици, водни спортове, конен и велотуризъм, както и наличието на квалифицирани инструктори и водачи, гарантира качеството на предлаганите продукти. Проучването на посетителите показва, че именно чрез развитие на устойчиви видове туризъм и предлагане на комплексни туристически продукти, насочени към малки групи или индивидуални български и чуждестранни туристи, е начинът за развитие на дестинацията. Приходите от тези услуги и продукти осигуряват финансовото обезпечаване на центъра, а работата с НПО, бизнеса и местните общности гарантира устойчивото развитие на района. Туристическият продукт на община Маджарово е уникален и заради комбинацията от реални природозащитни дейности и осигуряване на приходи за местните хора. Опитът на ПЗЦИР би могъл да бъде успешно приложен и в други райони на страната.

БИБЛИОГРАФИЯ

Георгиев, Д. 2005. Преглед на съществуващите практики, свързани с наблюдение на диви животни и събиране на посетителски такси в природни територии.

Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие, 2005, София, МОСВ

Недокосната красота на Маджарово. Едно пътуване из Източните Родопи, пътеводител по Проект BG2005/017-453.02.01.01-03 финансиран от ЕС и Република България по Програма ФАР – Трансгранично сътрудничество България – Турция

Проект „Природозащита от бъдещето: информационен център от нов тип в полза на местната общност", финансиран от програмата за малки грантове на ГЕФ за периода 22.04.2008 - 15.04.2010

Проект "Изследване върху опазването на биоразнообразието и устойчивия туризъм в Българските Родопи"

Проект "Опазване на глобално значимото биоразнообразие в ландшафта на Родопите – България Американска агенция за международно развитие, София, 156 с.

http://vulturecenter.com/ - официален сайт на ПЗЦИР

http://www.newthraciangold.com/?lng=bg – официален сайт на проект „Новото тракийско злато"

http://www.iucn.org/ - официален сайт на IUCN

http://unwto.org/ - официален сайт на световната туристическа организация

СЕЛСКИ РАЙОНИ С РАЗВИТ МАНИФЕСТАЦИОНЕН ТУРИЗЪМ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ

ДОЦ. Д-Р НАКО ТАШКОВ
ДОЦ. Д-Р НИКОЛА ДИМИТРОВ
АС. М-Р ДЕЯН МЕТОДИЕСКИ

УНИВЕРСИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ", ЩИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗЪМ И БИЗНЕС ЛОГИСТИКА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ

RURAL REGIONS WITH DEVELOPED MANIFESTATION TOURISM IN REPUBLIC OF MACEDONIA

ASSOC. PROF. NAKO TASHKOV, PHD
ASSOC. PROF. NIKOLA DIMITROV, PHD
ASSIST. PROF. DEYAN METODIESKI, MASTER

UNIVERSITY "GOCE DELCEV", STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTIC
REPUBLIC OF MACEDONIA

АБСТРАКТ: Предмет на този доклад са селските райони в Република Македония, в които има развит манифестационен туризъм. В доклада ще бъде направена класификация на манифестациите и селските райони, в които те са провеждат. Ще бъде направено описание на тези манифестации и ще бъде обяснено значението, което имат те за развитието на алтернативните форми туризъм – селски туризъм.

Ключови думи: алтернативен туризъм, селски туризъм, манифестации, селски райони.

ABSTRACT: The subject of this paper shall be the rural regions in Republic of Macedonia where there is developed manifestation

tourism. In the paper, the manifestations shall be classified by the regions where they occur. It shall discuss the manifestations and the impact they have on development of alternative forms of tourism – rural tourism.

Key words: alternative tourism, rural tourism, manifestation, rural regions.

Общ преглед на проявите в селската среда в Република Македония

В Република Македония съществуват общо 1645 села. В страната през цялата година се провеждат към 160 различни мероприятия, от които около 65 се провеждат в селските райони, което представлява 40% от всички прояви. Голяма част от проявите (по мотив и съдържание) са културни.

Класификация на проявите може да се направи според мотивите на посетителите и според съдържанието на програмата. Посещаемостта на проявите в селските райони е най-често от местното население от съседните места, както и от емигрантите от чужбина, които идват в родния си край само заради присъствието на тези прояви. В настоящата статия са посочени някои прояви, които имат национален и международен характер.

Прояви	
Според мотива на посетителите	Според съдържанието на програмата
• Културни (музикални, литературни, художествени, театрални, фолклорни,...) • Етнически (обичаи, обреди, традиция,...) • Исторически (паметници, музеи, исторически събития,...) • Екологичен (мотив за чиста природа - вода, въздух, почва, гори,...) • Рекреационни (почивка, игри, забавления, разходки,...) • Гастрономски (храни, специалитети, напитки,...) • Религиозни (тържества, слави,...) • Смесени	• Културни (фестивали, карнавали, религиозни, паради,...) • Стопански (панаири, изложби, срещи, конференции, публични изяви,...) • Образователни и научни (семинари, обучения, уърк-шопове, срещи, конференции, симпозиуми,...) • Забавни (художествени, концерти, тържества,...) • Спортни (състезания - аматьорски и професионални, турнири,...) • Отдих (игри, разходки,...) • Политически (митинги, кампании, годишници, VIP личности,...) • Частни (частни тържества, годишници,...) • Смесени

Пространството на Република Македония е административно разделено на 85 общини, като в това число влиза и столицата град Скопие. По статистически райони държавата е разделена на осем: Скопски, Североизточен, Източен, Югоизточен, Вардарски, Положки, Югозападен и Пелагонийски регион.

Разместеността на различните форми на манифестационен туризъм в селските среди, погледнато по райони, е както следва: най-голям брой прояви има в Пелагонийския регион - 17, следван от Югоизточния регион с 10, Югозападния - с 9, Вардарския - с 8, Източния - със 7, Скопски - с 6, Положки - с 4 и Североизточния район - с 4 прояви.

Три най-важни прояви от международно значение

- **Галичка сватба**

Галичката сватба или Петровденската галичка сватба (провежда се на Петровден) е богата на много оригинални, единствени и неповторими сватбени обичаи и ритуали. В дните на сватбата се чуват зурлите и тъпаните „от Галичник до Река", от камъните на планината Бистра, все до небето над нея. Тези инструменти заедно с гурбетчиите винаги са характерни за Галичката сватба – сватба с ней-много сватове. Галичката сватба се отличава с голям брой ритуали: хоро на свекървите, носенето на булката по вода, поставяне на сватбарското знаме, покана за мъртвите, бръснене на зета, взимане на булката, приготвяне на питката хляб, венчавката в църквата „Св. Петар и Павле". Тези ритуали помагат в запазването на народните песни и хора, както и на небезизвестната Галичка носия, направена с голяма прецизност и точност на шивачите и майсторите, които се занимават с изработка на накит. Всяка година специална Комисия избира двама млади, които да се оженят на Галичката сватба. Едно от условията е поне един от тях да произхожда от галичко семейство. До ден днешен е актуална народната песен, изпята за гурбетчиите от Галичник: „кадето и да си, на Петровден дома да си". Манифестацията в голяма мярка популяризира атрактивността на природната красота на галичкия, мавровския и ростушкия регион.

- **Вевчански карнавал**

Този карнавал съществува повече от 1400 години и е интересна смеска помежду езическото и модерното. Провежда се на 13 и 14-ти януари (на първия ден от новата година съгласно стария календар). Отличава се с архаичност, тайнственост и импровизация, като по своите особености се различава от другите карнавали в света. Провежда се във Вевчани - малко селце, което по времето на неговото провеждане се превръща в същинско театро – всяка къща и улица е сцена, на която маскираните играят своите роли като истински актьори. Съществуват три традиционни маски: зет и булка, Глупавия Август и музикантите. Останалите маски са по-малки или по-големи

групи на участници в карнавала, които усмиват личностите и нещата от обществения живот. Особено интересна е маската на Глупавия Август, която обикновенно е носена от млади и енергични хора, които комуникират с публиката чрез различни жестове и крясъци. По време на карнавала на първо място излизат на показ свободата на духа, креативността, чувството за импровизация, критика и самоиро¬низиране. Служебно, в карнавала няма жени-участници. Те се маскират, обаче накрая свалят маските, както и всички останали участници. През 1993 г. Вевчанският карнавал става член на Асоциация на световните карнавални градове.

- **Малешевията на длан**

Освен това, че е панаир на традиционните продукти, „Малешевията на длан" е и панаир на туризма. Разделен е на три подсектора: ръчна изработка, резбарство и здрава храна. Изложението на сергиите, освен продажен характер, има за цел и промоция на продуктите. Щандът с най-готина украса получава парична награда от Общината. Също така, организира се и културна и музикална програма, в която участват домашни и чуждестранни гости. Панаирът се открива на 27-ми август, като тогава се провеждат изложенията, програмите и речите. На другия ден (28-ми август) се призовават всички участници и гости да присъстват на великия народен сбор, който се провежда за верския празник Голяма Богородица в двора на манастира „Пресвета Богородица – Балаклия". Там се служи обяд, наречен курбан за хилядите присъстващи верници. Самата проява влияе положително върху развитието на туризма в целия регион, а специално в гр. Берово, тъй като става туристическа атракция. Панаирът спомага развитието на малкия семеен бизнес и запазване на традициите, които водят до икономическото развитие на Общината. Оригиналността на проявата доведе до това тя да излезе от национални рамки, а панаирът да придобие международен характер.

ПРЕГЛЕД

По-важни мероприятия, които се провеждат в селските среди в Република Македония

р. б.	Проява	Период на провеждане	Място , община, регион	Класификация според мотив и съдържание
СКОПСКИ РЕГИОН (6 мероприятия)				
1.	Ревю на народни носии, песни и инструменти	Юли	Скопски регион Раштак, Община Гази Баба	Културна Етническа
2.	" Раштак" (ревю на народни носии, песни и инструменти)	Юли	Скопски регион Раштак, Община Гази Баба	Културна
3.	" Денят на кръста" - Селски игри	1ви май	Скопски регион Кучково, Община Гьорче Петров	Културна Спортно-рекреативна
ЮГОИЗТОЧЕН РЕГИОН (4 мероприятия)				
4.	Бъдни вечер	Януари	Старо Нагоричане, Община Старо Нагоричане, Североизточния регион	Културна Етническа Религиозна
5.	Първо заседание на АСНОМ (мемориал център Пелинце)	2ри Август	Пелинце, Община Старо Нагоричани, Североизточния регион	
6.	" Култът към съединяване на бог Слънце с Великата богиня-майка"	31ви юли	Кокино, местност Татичев Камен, Община Старо Нагоричани, Североизточния регион	Културна Историческа

р. б.	Проява	Период на провеждане	Място , община, регион	Класификация според мотив и съдържание
ИЗТОЧЕН РЕГИОН (7 мероприятия)				
7.	Лесновска изящна колония	Юли	Лесново, манастир Св. Гаврил Лесновски, Община Пробищип Източен регион	Културна Изобразителна
8.	Голачки фолклорни срещи	8ми Август	Манастир Св. Пантелеймон, планината Голак, Община Делчево, Източен регион	Културна Фолклорна
9.	" Истибанско здравоживо" (Международен фолклорен фестивал)	Септември	Истибаня, Община Виница, Източен регион	Културна Фолклорна
10.	„ Ратевски бамбурци" (Малешевски карнавал)	19ти януари	Ратево, Община Пехчево, Източен регион	Културна
ЮГОИЗТОЧЕН РЕГИОН (10 мероприятия)				
11.	Гергьовденски конни състезания	6ти май Гергьовден	Василево, Община Василево, Югоизточен регион	Културна Спортна Религиозна
12.	Ден на праза	13ти ноември	Градошорци, Община Василево Югоизточен регион	Културна Търговска
13.	Хид-Бах-Шен-Фест (пролетни веселби-Хидрелез, Международен фестивал на турски език)	5-7 май	Чалакли, Община Валандово Югоизточен регион	Културна Етническа Фолклорна
14.	Богдански срещи	22 Юли до 20 Август	Богданци, Община Богданци, Югоизточен регион	Културна

р. б.	Проява	Период на провеждане	Място , община, регион	Класификация според мотив и съдържание
15.	Културна проява "Дойранско ракуване"	10 юли – 19 август	Дойран, община Дойран, югоизточен регион	Културно-художествена
ВАРДАРСКИ РЕГИОН (8 мероприятия)				
16.	Панаир на здравословни храни "По-близо до природата"	21ви Март Ден на пролетта	Согле, Община Чашка, Вардарски регион	Културна Гастрономска
17.	"Папрадишки майстори" (живописна-резбарска колония)	9-18 юли	Папрадище, Община Велес, Вардарски регион	Културна Изобразителна
18.	"Пехливански борби"	7ми Май	Лозово, Община Лозово, Вардарски регион	Културна Фолклорна Спортна
ПЕЛАГОНИЙСКИ РЕГИОН (17 мероприятия)				
19.	Световна македонска среща на македонците в чужбина	2ри август Илинден	Търново, Община Битоля, Пелагонийски регион	Културна Етническа
20.	Етно фестивал Маловища (Етно фестивал на Влашката култура)	Август Св. Анна	Маловище, Община Битоля, Пелагонийски регион	Културна Етническа Фолклорна Етноложка Гастрономска
21.	"Ибче-Фест" (фестивал на босненската общност в Република Македония)	24-25 май	Лажани, Община Долнени, Пелагонийски регион	Културна
22.	"Пехливанска борба" (Спортно-културна проявана турската общност)	Април-май	Дебреще, Община Долнени, Пелагонийски регион	Културна Етническа Спортна

р. б.	Проява	Период на провеждане	Място , община, регион	Класификация според мотив и съдържание
23.	"Пеце Атанасовски" (Международен фестивал на традиционнитенародни инструменти, песни и фолклорни групи)	15 май - 19 юни, Спасовден	Долнени, Община Долнени, Пелагонийски регион	Културна Етническа Музикална Фолклорна
Югозападен регион (9 мероприятия)				
24.	Вевчански карнавал	13-14 януари	Вевчани, Община Вевчани, Югозападен регион	Културна
25.	"Флака" Традиционна проява	17ти януари	Осломей, Община Осломей, Югозападен регион	Културна Поетична
ПОЛОЖКИ регион (4 мероприятия)				
26.	Дни на животновъдите, които отглеждат козе и овце	Юли	Мавровo, местност "Смърдлива Вода" - Галичник, Община Мавровo-Ростуше, Положки регион	Културна Търговска Гастрономска
27.	Галичка сватба	12юли Петровден	Галичник, Община Ростуше -Мавровo, Положки регион	Културна Етническа
28.	Ден на традиционния Рекански пай (Реканско културно лято)	25юли	Ростуше, Община Мавровo и Ростуше, Положки регион	Културна Етническа Гастрономска

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Може да се констатира, че проявите в селските райони се извършват предимно в летния период, допринасяйки за развитието на туризма. В Република Македония няма официални статистически данни за посещаемостта на проявите. В бъдеще би трябвало да има такъв вид данни с цел проявите да бъдат по-добре планирани, което би увеличило тяхната посещаемост. Желателно е в организацията на тези мероприятия да се включат и доброволци, с което ще стане възможно развитието на такъв тип туризъм. Би трябвало да се направи преглед на проявите по дати и място на провеждане, за да може да се направи обща рекламно-туристическа оферта, която ще бъде предложена на туристическите агенции. За тези мероприятия, от голямо значение е граничното сътрудничество с цел посещение на туристи от съседните страни. В този контекст, в организацията на проявите може да се включат и университетите, в чийто състав има факултет по туризъм, чрез участие на свои студенти и чрез практическа работа, а със собствени идеи биха дали своя принос за повишаване на нивото на проявите.

СЕЛО ТРЪСТЕНИК, РУСЕНСКО – ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ

ДЕНИЦА БРАТОВАНОВА
Д-Р ЦОНКА ИВАНОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ФИЛИАЛ РУСЕ

TRASTENIK VILLAGE, RUSE REGION - POSSIBILITIES FOR DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

DENITSA BRATOVANOVA
TSONKA IVANOVA, PHD
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE” - RUSE

ABSTRACT

This report presents Trastenik village and its rich cultural and historical heritage, which are results of Centuries old living together of three nations - Bulgarians, Turks and Tatars. In end around the village there are a number of artifacts from different periods, as well as monuments of the victims from the Russian - Turkish war of liberation and all the following wars. Meeting Trastenik can be combined with visits to other cultural and historical landmarks nearby.

ВЪВЕДЕНИЕ

Алтернативните форми на туризъм са сравнително нови за България, макар началото им да е положено още през втората половина на XIX в. в САЩ. Франция е първата европейска страна, в която малките селища започват да предлагат нетрадиционни условия за почивка непосредствено след Втората световна война. През 1964 г. там се основава и Асоциацията „Зелени курорти”, която цялостно съгласува агротуризма. През втората половина на XX в. в много страни от различни континенти се развиват различни форми на алтернативен туризъм, една от които е селският туризъм. Въпреки че у нас непрекъснато нараства интересът към него и все повече хора се включват

в този вид дейност, както отбелязва Венцислав Статев (2007), туристическият потенциал на селската среда дълго време не е обект на внимание. Една от причините е, че този вид алтернативен туризъм е присъщ на страните с високо развита урбанизация (САЩ, Швейцария, Германия, Франция и др.), чиито жители изпитват все по-голяма нужда да се върнат към природните дадености и към историческите, културните, битовите и кулинарните богатства на малките селища.

Нашето историческо минало, уникалното ни културно наследство, съчетало постиженията на много етноси, и красивата ни природа дават големи възможности за развитието на селския туризъм. Необходимо е само да познаваме родния си край и да имаме желание да го представим на българските и чуждестранните туристи.

Целта на настоящия доклад е да представи с. Тръстеник, Русенско, защото то е от малките селища, които притежават големи потенциални възможности за развитие на алтернативен туризъм по много причини: първото селище възниква в древността, по времето на гетите, и до днес човешкото присъствие е непрекъснато; в хилядолетната си история няколко пъти променя етническия си състав /чисто български или турски, а впоследствие в него живеят българи, турци и татари/; по време на Освободителната война по линията Тръстеник – Мечка се водят кръвопролитни сражения, предопреде¬лящи изхода на войната; сикретизмът на културите на трите етноса; градоустройственият план на селото със съхранените вековни къщи и пр.

Фиг. 1.
Част от площада на с. Тръстеник

ИЗЛОЖЕНИЕ

Тръстеник (вж. фиг. 1) се намира в централната част на Северна България на 25 км югозападно от гр. Русе, по път Е85, който е част от европейската пътна мрежа, и е разположено върху два живописни склона на продълговат дол с надморска височина 150 м. Площта на селищната система е 2380 дка. Близки селища до град Тръстеник са Две могили, Мечка, Пиргово, Иваново, Кошов и Екзарх Йосиф.

По данни от последното преброяване на населението през 2011 год. жителите на Тръстеник са 1290 души, представящи културата, традициите и начина на живот на три етноса /българи, турци и татари/, изповядващи две религии – християнство и мюсюлманство. Когато са се заселвали в Тръстеник, различните етнически групи са формирали свои махали, познати и днес като Българската (Църковната), Турската и Татарската. В продължение на десетилетия българското население е представено от две етнографски групи: хърцои и балканджии, преселници предимно от Габровско, Дряновско и Еленско. Дълго време те ревниво пазят културните и битовите различия помежду си, както и своето традиционно женско и мъжко облекло. От средата на XX в. има изравняване на двете етнографски групи по отношение на културата, бита и диалекта. А основен поминък на населението от векове са земеделието и животновъдството. Най-развито днес и най-добре модернизирано е зърнопроизводството. Фермерите отглеждат предимно говеда, овце и кози, развито е и пчеларството.

Многовековната история на Тръстеник, и най-вече активната борба на родолюбиви дейци, са оставили богато културно-историческо наследство.

Първите засвидетелствани признаци на живот в района на селата са от времето на траките. Откритите части от тракийска керамика в местността „Черна вода” датират от III в. пр. н. е. В местността са открити и останки от антично селище, обявено за археологически паметник. Намерена е и надгробна плоча с релеф на конник и латински надпис, която дава основание да се допусне, че там е съществувал и античен некропол.

Предполага се, че името на селото е дадено още от първите заселници, които според легендата са овчари, слезли

от планината с многобройните си стада. Те търсели подходящо място да се устроят и го открили тук, до обилната вода, на плодородната почва, близо до необятни гори. Нарекли селището си Тръстеник, заради много тръстика около изворите. Първите писмени сведения за селото се откриват в турски регистър от XV в. Независимо от историческите превратности, то запазва името си непроменено до днес.

В селото е роден Исмаил Тръстеникоглу, най-ярката и представителна, макар и силно противоречива личност от края на XVIII и началото на XIX в., през периода на кърджалийството и аянството в Османската империя. И до днес се разказват легенди за него и за приноса му за развитието на селото.

През Руско-турската война (1877-1878) Тръстеник и околните села стават свидетели на героизма на руските воини в битки, неотстъпващи на тези при Шипка и Плевен. Исторически данни от района сочат за сраженията на Русчушкия отряд под командването на княз Александър Александрович – бъдещият цар на Русия Александър III – срещу Източната турска армия. След завземането на Бяла, отрядът се разполага на открито поле по протежение на фронтовата линия по река Лом и около селата Тръстеник, Мечка, Иваново, Пиргово, Обретеник и др. Сраженията, които стават тук, до голяма степен определят изхода на войната.

Фиг. 2. Паметниците в с. Тръстеник
в памет на загиналите в Руско-турската война

Най-решаващите и ожесточени сражения в този район се водят на позицията Мечка – Тръстеник на 26 ноември и 12 декември 1877 г. Местата на руските позиции личат и днес: на запад от селото се намира осеяна с окопи местност, наречена „Лагера”, защото там през 1877-1878 г. са лагерували руските войници. Като почит към убитите и възхвала на всички войни, взели участие в тези събития, днес напомнят седем паметника в землището на Тръстеник (вж. фиг. 2).

Г. Цанев [1999] отбелязва, че през зимата известно време в къщата на Обрешкови, по онова време най-добре уредената в селото, отседнал Александър Александрович.

И селската църква „Св. Параскева” е свързана с присъствието на руските войски. Първо тя е била параклис, построен през 1870 г. от кирпич и плет. Днешната църква е изградена с дарените златни рубли от руснаците, които по време на Освободителната война отседнали в селото и се черкували в параклиса. Те дарили и месингова утвар, богослужебни одежди, евангелие и дарохранителница, като израз на признателност към тръстеничани за помощта и гостоприемството, които им оказали.

В историята на България и на Тръстеник паметна остава и 1900 г., запомнена с масовите селски бунтове против въведения в началото на 1899 г. натурален данък десятък. В Русенско през 1900 г. вълненията достигат кулминацията си с бунтовете в селата Красен и Тръстеник. Тези събития в района стават известни в цялата страна и в тяхна подкрепа се обявяват всички демократични сили, а следващата година правителството окончателно отменя десятъка.

Спомен от тези събития е изграденият по-късно паметник на селянин, участник в бунта. Мемориалът днес е символ на Тръстеник (вж. фиг. 3).

Фиг. 3. Честване 110 год. Тръстенишки бунт

Едно от големите исторически богатства на Тръстеник са многовековните къщи (вж. фиг. 4), представящи живота и бита на селяните от края на XIX и началото на XX век. Най-старата от тях е старият Тръстенишки хан, строен вероятно преди повече от 200 г. и описан от Феликс Каниц [1995]. Ханът е със запазен автентичен вид и градеж от настоящите му собственици и впечатлява с размерите си и сега. Има квадратна форма, в средата се намира големият салон, около който са разположени петте стаи за гости, кухнята и винарната. От западната му страна е пристроен голям дам, в който пътниците прибирали животните си. Помещенията, малко по-високи от човешки ръст, са големи и светли, таваните са укрепени с дебели греди и варосани. Настоящите собственици са запазили и част от автентичната уредба на старата сграда. Една туристическа обиколка на селото би могла да започне именно от уникалния Тръстенишки хан, защото ниско в дола под него е Баш чешма, най-голямата от трите белокаменни чешми /двете са в центъра на селото/, изградени върху извори, с постоянно течаща от чучури вода и с големи каменни корита за поене на животни. Следващите обекти са Турската и Татарската махала, в които се намират старите турски и татарски къщи. Много от тях сега са изоставени, но представляват интерес, защото са част от строителния и архитектурния облик на селото. Те също са едноетажни, паянтови, с пристроени към тях помещения за животни и за инвентар. Тук са и двете действащи в селото джамии – турската и татарската, чиято уредба е съвременна, но също оригинална.

Особен интерес представляват българските къщи в селото. Преобладаващата част от тях са строени от средата на XX в. насам и не се отличават с архитектурни и строителни особености. В Тръстеник обаче не може да се определят архитектурният стил и типът строителен градеж на немалкото стари къщи. Някои от тях притежават елементи на добруджанската къща: ниска, с хоризонтално разположение и паянтов градеж. Състои се от два или повече дяла и е с нисък каменен цокъл. Липсват

обаче многоцветната вътрешна и външна украса. Къщите са с пруст, в голямата стая има баджа, използвана за отопление и готвене. Тя има зидан комин, зад който е мечето – четвъртита зидария, която също служи за отопление. Вероятно това са къщи на хърцои и на техните потомци, запазили традициите на строителите добруджанци.

Други стари къщи притежават елементи на балканската къща, характерна за Габровско, Дряновско и Еленско, откъдето в Тръстеник са се преселили балканджиите. Къщите са двуетажни с еркери над приземния етаж; с дървена стълба с парапет, отвеждаща до пруст (чардак), от който се влиза в помещението с огнището. Тези къщи също са с паянтов градеж, но със зидан висок долен етаж.

Напълно различни са къщите на Манолови, които се намират в центъра на селото, срещу сградата на кметството. Двуетажна сграда с орнаменти, които напомнят еклектичния архитектурен градски стил от втората половина на XIX в., характерен за гр. Русе.

През 1879 г. е построена първата административна сграда (кметство), в която след 1966 г. се е помещавала музейна сбирка с исторически, етнографски и икономически раздел. Сбирките включват материали, документи и снимки, представящи историческите събития в Тръстеник, както и сечива, пособия, носии, украшения, музикални инструменти и пр. Музейната сбирка днес се съхранява в читалището и предстои отново да бъде представена в музея, който се намира в центъра на селото.

Фиг. 4. Стари къщи от с. Тръстеник

В селото има и много стари мостове с красиви орнаменти, които свързват двата бряга на канал, преминаващ по продължение на дола, по чиито склонове е построено селото. Центърът на селото е оформен площад с триетажната сграда на кметството; голямото бяло здание на читалището; паметника на Тръстенишкия бунт; част от вековните къщи и паметници, издигнати по повод на Освобождението и в чест на загиналите в последващите войни. Всички монументи са оригинални, с подходяща орнаментика и надписи.

Запознаването с Тръстеник се обогатява с богатото културно наследство на трите етнически групи. Хората са гостоприемни, отворени за света и са готови да споделят своето духовно богатство. Те пазят и представят своя фолклор, носии, ритуали, обреди и кухня, които също може да са обект на туристически интерес. В читалището и в Клуба на пенсионерите редовно се провеждат мероприятия по повод на различни празници, както и Зимни литературни и културни вечери. В края на 2010 г. бе отбелязана 85-годишнината на читалището.

Тръстеник има всички дадености да се превърне в отправен център за посещение на много други национални и световни исторически, културни и природни забележителности, намиращи се в непосредствена близост до него. Те допълват потенциалните възможности на селото за развитие на алтернативен туризъм. Това са Ивановските скални църкви (на 6 км от Тръстеник), уникален средновековен манастирски комплекс под егидата на ЮНЕСКО; пещерата Орлова чука (на 16 км), втората по дължина (13437 м) у нас, обявена за природна забележителност; Басарбовски скален манастир (на 22 км от с. Тръстеник), основан през Второто българско царство, който е единственият скален манастир в България; Побит камък (природен феномен на 15 км от с. Тръстеник на брега на р. Дунав) – 2 камъка с височина съответно 2.5 м и 12 м, образувани през мезозойската ера от антейски варовик; средновековен български град Червен (на 24 км), един от най-значимите военно-административни, стопански, църковни и културни центрове на втората българска държава.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Идеите за културно развитие на с. Тръстеник са на вниманието на Община Иваново и на настоящия кмет на селото Валентин Великов, който отговорно заявява: „Разработваме проекти за ремонт и реконструкция на сгради и предмети с историческо значение, за да се включат в евентуални туристически маршрути заедно със забележителностите на селото и околността. Във връзка с честването на 110-годишнината от Тръстенишкия бунт искахме да ремонтираме сградата на музея, която е една от старите къщи, за да направим възстановка на събитието. Липсата на финансови средства не ни позволи да осъществим намерението си, но не се отказваме от него. Радостното е, че вече има проект с одобрено финансиране на двата парка в селото, в един от които се намира и музеят. За всички е ясно, че развитието на Тръстеник може да се постигне и чрез развитието на алтернативния туризъм тук. ”

В селото все още няма къщи, които да предоставят възможност за селски туризъм и леглова база. Единственото място за отдих в района на Тръстеник е вила „Гороцвет”, която се намира в дъбова гора и която предоставя леглова база и открит басейн. Необходимо е и жителите на Тръстеник да се приобщят към идеята за развитието на исторически и културен туризъм в родното им място, за да станат достъпни обектите от национална и световна значимост достояние на българи и чужденци, проявяващи интерес към историческото и културното наследство на този български край.

БИБЛИОГРАФИЯ

Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът. Изд. къща „Борина”, т. I, 1995.

Марков, Ив., Н. Апостолов. Туристически ресурси. Изд. „Астарта”, 2008.

Статев, В. Селски туризъм. Изд. „Фабер", 2007.

Цанев, Г., С. Цанева, Тръстеник. Етнографско изследване. 1999.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURIST DESTINATION AND ITS BRANDING

M-R TANJA M. ANGELKOVA
D-R NIKOLA V. DIMITROV
D-R CANE KOTESKI

UNIVERSITY GOCE DELCHEV – STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTIC
GEVGELIJA, REPUBLIC OF MACEDONIA

ABSTRACT

Opportunities for tourism development are largely conditioned by the quality of the environment, preserved and attractive natural and cultural heritage and other values, goods and resources. For sustainable it is considered any kind of tourism that contributes permanently for the protection and promotion of the environment, natural and other resources, cultural values and integrity of the local community.

The concept of sustainable development of tourist destinations promotes: the quality of living and quality of the environment, wise and rational use of general and individual resources, social equity in the distribution of resources and goods, a choice of current and future generations opportunities, as well as balanced territorial development.

When choosing where to spend vacation, tourists usually have in mind few possibilities. The image of the destination has a great influence on their decision. Each company has its own reputation, and every tourist destination wants to make an image after which it would be recognizable on the world tourist market. Everyone has its own opinion about the tourist destination, even though he has never visited it. The goal is to hold a good reputation of the tourist destination so that people have a positive opinion about it. A lasting result for creating a famous tourist destination and re-assurance of potential visitors is to make a brand. A key factor in influencing consumer brand is positioning of the tourist destination and its sustainability in the long term.

Keywords: sustainable development, tourist destination, branding, image, strategic positioning

INTRODUCTION

When talking about sustainable development of tourist destinations, tourist activities represent one of the most important ways to achieve this goal. However, the creation of attractive destinations requires much more than natural resources that are left without breath or favorable conditions for rest in nature. Despite these potential tourist destination and one can have, the supply of different types of services to the guests, followed by access to a storage environment that is at the core of sustainable tourism.

As in any other type of tourism, sustainable tourism has many „moments of truth" that should be observed carefully to create a memorable experience for visitors. These moments of truth may vary from the hospitality of the hosts, the quality and taste of food served to household hygiene and handling with basic necessities such as drinking water.

Tourism can be used such spaces and buildings that are not of interest through other activities. Only tourism can be valorized as rocky peaks viewpoint, steep mountain slopes as skiing, caves, swamps, dunes and beaches with pebbles, eclipse of the sun, gorges, horses, mirages, some experiences, holidays, memories, monuments, etc. These advantages tourism should always and everywhere to use.

Sustainable development of a tourist destination and its brand is part of the economic development of a society which is the basic goal of all countries that care about their future and their place in the global world. Sustainable development does not only mean protecting the environment, but also the appropriate economic development, social security and a healthy lifestyle.

Sustainable development of a destination cannot be controlled without the environmental aspects and development of agriculture, because one of the most important concepts is the issue of sustainability of environmental facilities. The capacity of endurance of an eco system is the size of population or community that can be unlimited support by using the available resources of that system.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURIST DESTINATION

Over the last few decades, expansive and uncontrolled tourism development is accompanied by many undesirable environmental, social and cultural consequences, which imposes the need for tourism to be under the concept of sustainable development. The sustainability of tourism development depends on environmental opportunities to ensure a stable and lasting basis. It is clear that all participants in the tourist industries have to adapt to a new development philosophy and ways of thinking. The definition of sustainable tourism are still not precisely determined, due to constant changes that are experiencing and will continue in the coming years until accepting the generally accepted definition for the term sustainable tourism.

The concept of sustainable tourism should be a basic indicator of the realization of economic, social and aesthetic purposes, while protecting the cultural values, social integrity, key ecological processes and biological diversity.

The documents of the Federation of Nature and National Parks in Europe, EUROPARK, the term sustainable tourism means „every kind of tourism which contributes to environmental, social and economic integrity and enhances the natural and cultural values of long-term basis. (EUROPARK, 1993)

Krippendorf (1992) analyzed the possibility of realization of sustainable tourism in Europe, set the following parameters:

- The degradation of the environment by tourism continues with progressive pace;
- Awareness of sustainable indicators, and upper threshold of tourism threshold is insufficient;
- The development of mass tourism is accompanied by a large concentration of visitors in certain places at certain times as a major problem;
- The effect of the three previous parameters is encouraged potential conflicts between locals and tourists who are manifested in:
- Loss of kindness, reduced motivation, increased aggressiveness;
- Disruption of local culture as a premier tourist attraction;
- Giving false information to tourists;
- So far taken measures to eliminate the negative trends did not give the expected effects.

According to Krippendorf there is only one goal to be accomplished to coincide with the development of the tourism environment and it is „sustainable development“ or „quality growth“. Under this mean quality of life, economic prosperity and a sense of subjective well-being, which could be achieved with less use of non-renewable resources and lower pressures on the environment and people. In environmental terms the only possible development of tourism is one that expenditure of energy and environmental degradation reduces the absolute, not only in the relative amount.

In life, tourists still have the attitude that their needs and desires can be met by adequate financial compensation. Their needs over time are becoming more intense and different, that those who offer bids used to achieve economic income. In this way, it stresses the importance of personal needs and interests of tourists travel for businessmen in the short term to achieve economic profits and neglect the need to preserve natural and cultural values that deviate from it.

Sustainable development of tourism destination does not mean achieving a quick and short, primarily economic result, but implies effects that are met by economics, sociological and environmental aspects in a long time. The only way to ensure continuous satisfaction of basic needs, both by tourists and by the population of the resort. In that case you should pay attention to education, training and rising awareness of the population, in order to adequate public way to get acquainted with the most important goals and objectives of sustainable tourism and would have perfected professional and working skills in this area. Information on tourism and its impact on natural and social-cultural environment must be permanently available to the general population, especially the local population, would participate in the planning process of bringing all important development decisions.

BRANDING OF TOURISM DESTINATIONS

One definition says that the products are on shelves, and brands in the global buyers. Tourists to choose a destination and tourism products offered, it is necessary to fight for position in his awareness under. Brands create the experienced marketing teams, they investigated the market, define target groups and

their activities to focus on them, building long-term strategy that transforms the product brand.

Because live human thoughts, brands need to continually upgrade, promote and to fight existing and emerging brands that caused you to take the position that you‘ve built in the consciousness of your buyers. That process requires long planning, continuous work, as well as many original ideas and resources for their realization.

Every company wants to have a reputation and every tourist destination wants to make a presentation in which will be recognized on the world tourist market. Everyone has opinions about a tourist destination, although he had not visited. The objective is the tourist destination to maintain the good reputation that people will have a positive opinion about it. All this creates a brand.

Brands have more strategic functions, on which the tourist destination can:

- Secede from the competition
- Keep the attention of the audience with his message
- Performs a continuous marketing plan
- Introduced its own brand through inherent services
- Sends a clear and quick release
- Give credibility to their project
- Impact on consumers‘ emotions
- Gain entrusted users

For the potential tourist destinations, not a modern brand advertising. Brand to potential tourist destinations aimed at winning the target groups so that they see him a logical choice. Making a little known brand is conditioned by separation from the mass brands.

Develop your own brand – a brand promise that customers will receive the expected value. The incredibly complex and competitive world, where it is difficult to recognize what is right and what is not, the essence of creating a successful tourist destinations in the minds of consumers for the brand and the belief that her brand will satisfy.

Brands have to merge all segments of marketing in a basic idea and version. Includes symbols, logo, trademark, colors or other graphic characters that identify and differentiate the destination – a positive and coherent set of messages and images. Carries promises

of memorable experience in travel that are uniquely associated with the destination. Serves to consolidate and strengthen the collection of positive memories about the destination after the trip.

INSTEAD OF CONCLUSION

A tourist destination that can be sustained despite dugoto should create a unique identity. You need to have good living conditions that are not in conflict with other natural values, to emphasize the uniqueness of their own culture and heritage and describes its population as much hospitality and kindly.

Way for destinations to protect the good name and good voice is acquired over a longer period. Today branding is largely proactive and has a positive dimension in the overall marketing strategy for tourism destinations.

Management of the destination brand is complex because it depends on many factors, ranging from the local population, products, policies, organization and other factors that influence the perception of destinations. Successful brand tourist destination is based on their own and consistent message that emotionally the "affects" consumers, associated with belief and is supported by organizations that successfully create a basic / essential services.

Bakić O. (2005): "Marketing menadžment turističke destinacije", Beograd, Srbija

Štetić S., Šimičević D. (2008): "Memadžment turističke destinacije", Beograd, Srbija

Popesku J. (2009): "Menadžment turističke destinacije", Beograd, Srbija

CULTURAL – AMUSEMENT ANIMATION

ZLATKO JAKOVLEV
CANE KOTESKI
TANJA ANGELKOVA
UNIVERSITY "GOCE DELCHEV"- SHTIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

KRISTIJAN DJAMBAZOSKI
HOTEL AMBASADOR, SKOPJE

REPUBLIC OF MACEDONIA

ABSTRACT

In the contemporary tourism, the cultural-amusing animation is at the same level as the food and the accommodation. This animation contributes to avoid the monotony and boredom of the guests/visitors. The visitors need diversion and dynamics during their tourist stay. There is nothing more destructive for them as the feeling of boredom, itself. The whole phenomenon of amusement and diversion is very relevant and characteristic for the human and it has its roots in the need for change, because the diversion is nothing but a kind of change in the activities.

Key words: animation, culture, culture-amusement animation

Introduction

The tourist offer should be based on study and research of the tourist needs, i. e. it should be based on study of the tourist motivation, as well as of the factors that influence the choice of tourist destinations and the kind of tourist stay. This approach to the tourist offer is a fore condition in satisfying the needs and affinities of the visitors, as well as a fore condition for the competitiveness, quality and financial effects (the profit). The adjustment of the offer to the tourist demand involves research of the tendencies and directions of the contemporary international tourism and research of the characteristics of the tourist patronage i. e. their needs and interests. More specifically, the time of the romanticism, when

the basic motif of a tourist travel was only the site seeing of the natural attractiveness, has passed. The contemporary visitors are no longer passive observers of the nature. The tourism is no longer content for site seeing; nature has stopped being only a visual phenomenon. The visitors want to fight and test their strength in it. The lakes, mountains and the valleys are not created for the dreamers, but for the realists, who like, explore and change them. The role of the visitor is no longer compared to those who appear behind the scenes created by God, but to the participants who actively take part in the great spectacle of nature. Thus, the tourist offer should be enriched with various contents in the field of sport and recreation, the cultural-amusement life, picnics and visits.

1. CULTURAL-AMUSEMENT ANIMATION

Culture as a civilization gain of highest range of values and identities appears in relation to tourism in two aspects: either as a culture in tourism or tourism of culture, i. e. as a "separate" tourist culture. The tourist culture, as a process of maturation and enrichment of tourism and its infrastructure should give tourism its own image, as well as programme and organizational maturity in all its segments that are based on the socio-cultural frame. Through permanent organizational actions, the tourist culture should develop: the culture of travel, the culture of stay, the business tourist culture, the tourist culture of the receptive and emitting population, the tourist culture and education of the tourist workers (the tourist workers should be educated in the field of welcoming the guests and their transfer, hospitality, kindness, tourist hygiene, tourist bon ton, animation in tourism, permanent education and respect of the principles of the tourist and hospitality psychology, tourist propaganda and creation of a general tourist cultural ambient).

In the so called socio-cultural sphere and in the frames of the themes, challenges, collisions, big and small business tasks, that have positive and negative characteristics, the possible creative contributions, wanted redesigns and multiple initiatives and motivations, the tourist workers of different profiles, and especially the animators are being offered with various fields, contents, collaborations, activities and programmes of actions, while within

the framework of the many various tourist activities, the so called animation proveniences[19].

Considering the fact that we are discussing the cultural-amusement animation, one question appears: Do the culture and the cultural-amusement animation activities get the rightful place that they really deserve? "The function of the culture in the recent projects for development of the tourist economy still hasn't gotten its rightful place here as it has in the tourist developed countries."[20]

In the Macedonian tourist economy the consciousness for need of cultural-amusement animation as part of the tourist offer develops slowly, and the number of tourist places that have developed well organized animation is still small.

The analysis of the Macedonian tourist offer refer to an insufficient care for the content of the tourist stay, which stays behind that of the tourist developed countries. The insufficient representation of the organized animation affects the structure of visitors that come to our country, as well as the attractiveness of some offers. In that way, for example, The Republic of Macedonia hasn't succeeded in attracting many visitors during the short holidays. Actually, the so called mini-holidays require animation of the visitors during their short stay, with a particular attention to the cultural-animation content. Most often, this kind of tourist animation is handed to the foreign tour operators, while our representatives of the tourist activities are satisfied by offering their standard services. It can be stated that the animation should be a necessary, compact part of the Macedonian tourist offer because that is the only way that we can achieve the set goals, and in that way the visitors will get acquainted with the culture of our country in the widest sense. Considering the fact that this notion is misinterpreted, this form of animation is sometimes related to a simple party or entertainment that can be conducted by whoever who has got a bit of a talent. This way of understanding degrades the function of the animation as a cultural activity, as well as the function of the

19. D-r Vlatko Jadrešić: „Antropološki, sociokulturološki i komunikološki okviri i aspekti animacije", Animacija u hotelijersko - turističkoj ponudi, Hrvatska udruga hotelijera i restoratera, Opatija, 1999 god. , str. 52

20. M-r. S. Nikolić, J. Sekulić i M. Petrović: "Rekreativna i kulturna turistika", Beograd, 1974 god, str. 31.

animator as a tourist worker. In order to solve this unfavourable situation it is necessary to understand the notion of animation accurately, especially the cultural-amusement animation, as well as the animators. Thus, the animation should be conducted by professional animators.

For a successful animation of the visitors, the animator should conduct very complex, hard and dynamic tasks. The professional conduction of the tasks requires that the animator should have a complete personality. That means that they should have solid general education, but should also simultaneously be specialized in particular activities. They should also have sense for identifying the needs and preferences of the visitors as well as organizational skills. The animator should have such a relation to the visitors that they should be perceived as active members of the group. In the way, a nice psychological atmosphere should be created. Especially their mental, general and special competences should be pointed out. They should also have dynamically, initiatively, emotionally and socially mature personalities with a well developed sense of humanity and responsibility[21]. In order to have a successful animation, it should be conducted by all of the members of the hotel staff i. e. a team work is necessary, and the animator is an equal member of that team. "It is also necessary to point out that the animation shouldn't and mustn't be used to cover the deficiencies with reference to the quality of the services, because then it stops being an animation.

2. CULTURAL-AMUSEMENT ANIMATION PROGRAMS

The fundamental goal of the cultural-amusement animation programmes is to attract a bigger number of visitors that are present in the tourist object/place. According to PhD Vinka Cetinski, there are three basic characteristics of the amusement programmes:

- they are most often realised in the evening;
- they engage many accomplices and guest-performers, and
- the performances are public.

According to the same author the amusement programmes are divided into:

21. Д-р Бранко Бунташески: „Анимацијата во туристичката понуда", Институт за истражуваье на туризмаот - Охрид, Охрид, 2001 год., стр. 37.

- amusement programmes in a narrower sense;
- amusement games and other programmes, and
- music programmes[22].

According to us, the cultural-amusement animation programmes should be oriented towards the following contents: visits to the cultural-historic monuments, visits to the cultural-amusement performances/plays, painting, slot machine games, gambling, visit to the cinema, playing chess and similar games, visits to theatres, reading daily press, modelling and photographing, visits to folklore performances, listening to the radio, Miss contest, manufacturing or hobbies, gastronomic activities, etc.

CONCLUSION

If the cultural-amusement animation is treated from the aspect of the tourist offer, it should be treated as part of the tourist offer. It should be treated equally as the other services, such as accommodation and food. With the organization of various programmes, the cultural-amusement animation makes the tourist offer more complex, enriched and more competitive. Motivating the visitors for their active participation includes communication and personal contact with them, an insistence for better understanding of their preferences and needs as well as monitoring their satisfaction of the offered programmes. At the relation between the tourist offer and the tourist demand, the animation and especially the cultural-amusement animation is a mediator which should be seen in the promotion and improvement of the tourist demand in relation to the demands of the demand, in the informing of the visitors for the contents of the offer, as well as in motivating their interests for those contents. Through the accomplishment of the humanist functions it is possible to achieve positive economic results i. e. the overall tourist consumption is increased. All of this is provided by the cultural-amusement animation, which meets the various needs of the visitors. Through its programmes you can also acquire new knowledge and skills; you can increase your level of tourist culture,

22. D-r Vinka Cetinski: „Oblici animacije u hotelijersko - turističkoj ponudi", Animacija u hotelijersko - turističkoj ponudi", Hrvatska udruga hotelijera i restoratera, Opatija, 1999 god., str. 153.

as well as acquire behaviours for an active tourist stay.

FOOTNOTES

D-r Vlatko Jadrešić: „Antropološki, sociokulturološki i komunikološki okviri i aspekti animacije“, Animacija u hotelijersko - turističkoj ponudi, Hrvatska udruga hotelijera i restoratera, Opatija, 1999 god., str. 52.

M-r. S. Nikolić, J. Sekulić i M. Petrović: „Rekreativna i kulturna turistika“ , Beograd, 1974 god, str. 31.

Д-р Бранко Бунташески: „Анимацијата во туристичката понуда“, Институт за истражуваье на туризмаот - Охрид, Охрид, 2001 год., стр. 37.

D-r Vinka Cetinski: „Oblici animacije u hotelijersko - turističkoj ponudi“, Animacija u hotelijersko - turističkoj ponudi“, Hrvatska udruga hotelijera i restoratera, Opatija, 1999 god., str. 153.

REFERENCE

D-r Vlatko Jadrešić: „Antropološki, sociokulturološki i komunikološki okviri i aspekti animacije“, Animacija u hotelijersko - turističkoj ponudi, Hrvatska udruga hotelijera i restoratera, Opatija, 1999;

M-r. S. Nikolić, J. Sekulić i M. Petrović: „Rekreativna i kulturna turistika“, Beograd, 1974;

Д-р Бранко Бунташески: „Анимацијата во туристичката понуда“, Институт за истражуваье на туризмаот - Охрид, Охрид, 2001;

D-r Vinka Cetinski: „Oblici animacije u hotelijersko - turističkoj ponudi“, Animacija u hotelijersko - turističkoj ponudi“, Hrvatska udruga hotelijera i restoratera, Opatija, 1999.

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ ЧЕРВЕН - ПРИТЕГАТЕЛЕН ЦЕНТЪР ЗА КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ

ДЕСИСЛАВА ЛАЗАРОВА
Д-Р ЦОНКА ИВАНОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ “ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ФИЛИАЛ РУСЕ

THE MEDIEVAL TOWN OF CHERVEN - AN ATTRACTIVE CENTRE FOR CULTURAL TOURISM

DESISLAVA LAZAROVA
TSONKA IVANOVA, PHD
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE” - RUSE

ABSTRACT

This report presents the Medieval Town of Cherven and its rich historical past. It is one of a few saved settlements up to the present and is a source of information for the oldest history on the Balkans as it inherits the culture of Thracians, Slavs and Bulgarians. It is located in the close proximity of other historical landmarks.

ВЪВЕДЕНИЕ

В България туризмът се развива бързо след Втората световна война, а неговите алтернативни форми имат за начало 80-те години на миналия век. Една от тях е културният туризъм, което означава пътувания с цел посещение на културни паметници и обекти, опознаване на чужди култури и посещение на културни прояви. Той е свързан с познавателните интереси и дейности на хората и с разширяването на техните знания и на общата им култура. Този вид алтернативен туризъм запознава посетителите с културата, социално-икономическото развитие и историята на даден район, потапя ги в миналото и съпоставя днешните събития и лица с историческите. Развитието му има и обратно действие: селищата, които реализират алтернативни форми на туризъм, много по-бързо напредват икономически, безработицата там е по-малка, изграждат инфраструктурата си, а чрез подходяща PR кампания и реклама стават известни у нас

и по света и търсени като интересна и атрактивна дестинация.

България е многовековна страна с богата история и с огромно културно наследство. След Италия и Гърция тя е третата страна в Европа по брой и разнообразие на исторически паметници и артефакти. Особено привлекателни за българските и за чуждестранните туристи, избрали дестинацията България, са обектите под защита на ЮНЕСКО. В Русенска област се намира един от тях – Ивановските скални църкви, недалеч от средновековния град Червен. От десетилетия те са обект на внимание на хиляди български и чуждестранни туристи.

Цел на настоящия доклад е да представи Червен в контекста на българската история като забележителен средновековен град, имал голямо значение през различни нейни периоди. Днес той е притегателен център за исторически и културен туризъм, тъй като е източник на факти и от най-старата история на Балканите и защото в него са намерени най-старите надгробни паметници у нас.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В живописната долина на река Черни Лом (Поломието) на около 35 км южно от град Русе, на север от днешното село Червен, се намира средновековният Червен – един от най-големите градове на Второто българско царство (XII-XIV в.) и един от най-добре запазените и проучени археологически обекти в съвременна България. В продължение на векове той е бил военен, административен и религиозен център на хърцоите (ерлиите, т. е. местното население). Предполага се, че етнографската група на хърцоите е формирана от траки, славяни и българи, а етнонимът е производен от името на славянското слънчево божество Хърс.

Подобно на повечето укрепени селища от онова време, градът е построен върху труднодостъпен продълговат скален рид, ограден от р. Черни Лом. До него се стига по 235 каменни стъпала. Той е сред най-значимите военно-административни, стопански, църковни и културни центрове от онова време. Съществуват няколко хипотези за етимологията на топонима Червен: 1 – Селището е основано от руски преселници, които му дали името на родния си град Червен в Галичка Русия;

2 – Наименованието да има украински произход; 3 – Червен град – заради червения цвят на почвата, която съдържа залежи на лимонит и хепатит; 4 – Според една легенда, когато в града топели рудата, за да добиват желязо, тогава небето ставало огнено червено и се виждало отдалече, оттук и името Червен град; 5 – Червен означава още `хубав, красив`, което се свързва с природната красота на Поломието и с духовното и материалното богатство на жителите на града през периода на неговия разцвет.

През 1910-1911 г проф. Васил Златарски прави първите разкопки на града. Те възраждат забравения стар град и му вдъхват нов живот и слава. Досега са открити голям феодален замък, крепостни стени, два подземни добре запазени водоснабдителни прохода, улици, обществени и административни сгради, жилища, работилници и 13 църкви, най-големите по размери на Балканите през онзи период. По зидовете им има рисунки на конници, елени и грифони. Напълно запазена е и една триетажна крепостна кула, датирана от XIV в., която служи за модел при изграждането на т. нар. Балдуинова кула в Царевец във Велико Търново.

Първите сведения за Червен са от преди основаването на Българската държава. Първоначално на територията на днешното село се е намирало оживено тракийско селище, датирано от края на бронзовата епоха (1500-1200 г. пр. н. е.). Траките първи оценили това природно защитено място, привлекателно заради естествената отбрана на заобикалящите го скални масиви, поради изобилието на вода в низината, буйните гори и плодородната земя, и живели тук до V-I в. Артефактите от времето на траките са оръдия на труда и домакински съдове с богати орнаменти. Животът тук се развива и през владичеството на римляните (I-IV в.). През следващите два века набезите на хуните опустошават района, а през VII в. дакийските славяни, туранските българи и аварите нападат земите и опустошават съграденото преди тях. Всеки етнос обаче оставя множество артефакти, които правят Червен изключително интересен туристически обект.

Още през VI в. върху част от Червенския рид е имало изградена голяма крепост, просъществувала няколко десетилетия (вж. фиг. 1). По-късно, по време на Първото българско царство

(VII XI в.), на това място е изградено неголямо селище, а крепостта била възобновена отново едва след създаването на Второто българско царство през 1187 г. Църкви, административни и жилищни сгради и работилници, защитени от укрепления, са се простирали върху високия скален рид, заобиколен от реката.

Фиг. 1.
Изглед от крепостта

Местоположението на Червен и важните пътища, които се пресичали там, също допринесли за бързото развитие на селището. Застроената част на Червен била приблизително 180 ха, като за онова време е превишавала размерите на повечето средновековни български градове. Градоустройственото развитие на селището било под влиянието на класовите и имуществени различия. В резултат в града се обособили т. нар. „вътрешен" и „външен " град. „Вътрешният" град бил укрепен и заемал скалния рид. Той бил разделен на няколко зони, като най-открояващата се била Цитаделата, заемаща високата част на рида. В нея се намирали замъкът на червенските владетели, обществените сгради и най-големите и красиви църкви, а в източния й край бил градският площад. Върху останалата територия на „вътрешния" град се намирали занаятчийски работилници и жилищни квартали. Археологическите данни сочат, че във „външния" град е живеела градската беднота.

Като един от най-важните военностратегически центрове през периода на Второто българско царство, Червен играе важна роля в отбранителната система на страната. Археологическите разкопки са открили укрепителните съоръжения на града – крепостните стени, достигащи дебелина 3 м. Зад тях вероятно се извисявали повече от една бойни четириъгълни кули, които служели за наблюдения на пътищата, водещи към града.

Икономическото и административното значение нараствали, повлияни от бързо увеличаващото се населението. В своя разцвет

Червен наброявал повече от 10 000 жители, които развили много занаяти: железодобив, ковачество, златарство и грънчарство. В града имало много шивачи, търговци, военачалници и войници. През 1235 г. била възстановена самостоятелната българска църква, което изиграва голяма роля за значението на града като един от основните и най-важни за онова време църковни и културни центрове в страната – той става седалище на средновековната българска Червенска митрополия. Просперирящото повече от два века развитие на града до голяма степен се дължало на това, че бил сравнително отдалечен от зоните на активни военни действия. През 1242 г. обаче е засегнат от нашествието на татарите. Византийците оценили стратегическото разположение на града и динамичното му развитие предимно като търговски център и през 1277 г. го превзели. Фаталният за града удар обаче бил нанесен от османската армия през 1388 г., когато той напълно е унищожен. Времето постепенно заличило спомена за него.

Всеки, който е посетил това място, открива един застинал свят, пренесен от древността. Това потапяне в миналото трудно би могло да се изрази с думи и да се опише на чуждите туристи. С красотите на природата и богатството на паметниците човек може да се запознае единствено, ако посети това неповторимо място. Особен интерес за българските и чуждестранните туристи представляват възстановките, които се правят на крепостта Червен. През 2010 г., по програма ,‘ФАР‘‘ по направление «Културен туризъм», се осъществява проект по реставриране и популяризиране на обекта, като се изграждат редица елементи в помощ и за удобство на туристите. На много места са поставени указателни и информационни табели, изградени са туристически пътеки, метални парапети, както и пейки за отдих. В непосредствена близост до обекта се намира заведение за бързо хранене и музеен магазин с рекламни двуезични материали на хартиен и електронен носител. Също по този проект се реализира театрализирана средновековна атракция ,‘Сватбата на червенски болярин‘‘, изпълнявана от актьори и спортисти по борба и по стрелба с лък. Тази изключителна творба пренася зрителя в старо време и го превъплащава в ролята на някога живял червенски болярин. Сценарият, костюмите и аксесоарите също са изработени по проекта (вж. фиг. 2).

Фиг. 2. Сцена от спектакъла
"Сватбата на червенски болярин"

За туристите на Червен се грижат гостоприемни къщи за гости, обзаведени в характерен български стил, доближаващ посетителите им до бита на червенските жители от миналото.

От гледна точка на културния туризъм, Червен може да се приеме за отправен център към други близки обекти, представляващи не по-малък интерес. Например на юг от крепостта Червен е местността Тумбата, на север се намират местностите Кошута, Голям рай манастир и Малък рай манастир, които представят града като голям дохристиянски център. Откритите тук надгробни плочи са украсени със знаците на „световното дърво", представящо езическата представа на българите за устройството на света.

Изключителен интерес представляват и Ивановските скални църкви, които се намират в близост до с. Иваново, и формират Скалния манастирски комплекс „Св. Архангел Михаил", включен от ЮНЕСКО в списъка на световното културно наследство. Това е манастирски комплекс от около 20 средновековни църкви, параклиси и килии, с открити следи на повече от 300 помещения. Църквите са малки – по 20-30 квадратни метра.

Най-известна е църквата „Св. Богородица", до която може да се стигне по удобна пътека или по многобройни стръмни стъпала. Църквата е изсечена в скалите и е изящно изографисана по стените и тавана в стила на православното християнско изкуство от XIV в. Това благословено място се съчетава с прекрасната природа по долината на р. Русенски Лом, който води на север до Русе, град с хилядолетна история, богати традиции и с модерна европейска архитектура, един от най-големите градове в страната.

Въпреки добре запазеното богатство на нашите културни обекти все още има редица сериозни нерешени проблеми. Държавните структури не са достатъчно ориентирани към развитието на алтернативния туризъм и между различните институции липсва съгласуваност. Голяма опасност представляват иманярите, с които държавата не се справя. Местната власт е недостатъчно ангажирана с развитието на туризма, а туристическите сдружения срещат проблем с мобилизирането и ангажираността на местното население.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Днес специфичността на културно-познавателния туризъм се дължи предимно на интересите и мотивите на практикуващите го туристи. В тяхната основа стоят духовни човешки потребности - най-вече потребността от обогатяването и разширяването на познанието. Посещението на Червен, Ивановските скални църкви и на Русе може да бъде незабравимо преживяване за всеки турист и да го обогати духовно. Защото тук миналото, съвремието и изумителната природа са се преплели дотолкова, че изчезва реалното усещане за време. Днес цялата проучена територия на стария град е достъпна за посетители. Консервирани и експонирани са всички разкрити старини. Монтираните пояснителни табели, очертаните пътеки на експозиционни маршрути и добре изградената помощна инфраструктура допринасят за това културният туризъм да се развива. Затова средновековният Червен все повече се популяризира сред чужденците и е предпочитана дестинация за много от тях. Той се нарежда сред най-известните български туристически обекти и допълнен от посочените туристически обекти представя

древната история и нашето съвремие на всеки, решил да се докосне до нашата култура и бит.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Вълев, П. и колектив. Средновековният Червен том 1, Издателство на БАН, 1985

2. Дойков, В., Иванов, И. Русе и неговите околности-пътеводител, ДИ "Медицина и физкултура", 1990

3. Ненов, Н., Пътеводител по туристически маршрути, Издателска къща "Парнас", 2001

4. Йорданов, С., Червен - градът на скалите, Издателство 'Славена', 2007

5. Попов, С., Известия - Книга X, Издателство ТС Груп ООД, 2006

6. Йорданов, С., Средновековният Червен - пътеводител, Импресарско - издателска къща Род, 2006

7. Иванова, Ц., България - език и култура, Издателство Дунав прес ООД, 1993

SWOT АНАЛИЗ НА ТУРИЗМА В С. АПРИЛОВО, ОБЩ. ГОРНА МАЛИНА

ДОКТОРАНТ НЕЛИ ВАЛЕНТИНОВА ВЕСЕЛИНОВА
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛ. ОХРИДСКИ"
ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

SWOT ANALYSIS OF TOURISM IN THE VILLAGE APRILOVO, GORNA MALINA MUNICIPALITY

DOCTORANT NELI VALENTINOVA VESSELINOVA
SOFIA UNIVERSITY „ST. KLIMENT OHRIDSKI"
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY

The objective of the study is to examine the conditions and opportunities for tourism development. Until now there has been no such analysis. It would be beneficial for local government in solving problems related to tourism development.

Key words: Aprilovo, SWOT analysis, tourism

Целта на разработката е оценъчно изследване на туристическите ресурси и туристическата дейност с цел включването им в плановите документи на селото и общината за периода 2014-2020 г.

Задачите, които стоят пред настоящата работа са:

1. Балансирано, съпоставително оценяване на туристичес¬ките ресурси.
2. Съставяне графичен модел на SWOT-анализа на туризма в с. Априлово.
3. Да се направят изводи, насочени към бъдещите планове за социално-икономическо развитие.

Априлово се намира в Западна България, в източния край на Софийското поле. В административно отношение попада на територията на община Горна Малина. Намира се на 30 км източно от гр. София.

Релефът е хълмисто – равнинен. Средната надморска височина

Таблица № 1

	СИЛНИ СТРАНИ	ТОЧКИ	СЛАБИ СТРАНИ	ТОЧКИ
ВЪТРЕШНИ	Районът е разположенв близост до столицата София	10	Слаба конкурентноспособност	9
	Ниски транспортниразходиза туризъм	7	Лоша възрастоваструктура на населението, липса на кадри и материално– техническа база	9
	Обекти, които могат да представляваткултурното наследство- църква, читалище, училище, паракли, паметник	8	Лошо състояниена довеждащата инфраструктура	9
	Селото е напълноелектрифицирано, водоснабдено, телефонизирано	10	Липса на местен туристически календар	10
	Добра транспортнаосигуреност с гр. София, гр. Елин Пелин, с. Горна Малина	9	Замърсяванес битови отпадъци	7
	Сравнителнодобросъстояниена околната среда	7	Липса на форми и традициииза устойчиво и дългосрочно сътрудничествомежду общината, бизнеса и гражданскотообщество	10
	Наличие на периодичнии епизодичнипроявии празници	7	Липса на реклама, свързанас територията	10
	Интерес и готовност на жителите на териториятаза включване в различниинициативи	9	Липсва целенасоченаполитика, свързана с туризма	10
	Традиции и умения за развитиена традиционното земеделие	7	Липса на информационнаосигуреност	10
	Относителна близост до разработенитуристически дестинации	8	Липса на традиции в развитиетои предлаганетона туристически продукти	10

е 603 м. В с. Априлово е разработена кариерата “Исланица” за добив по открит способ на скални материали. Климатът е умереноконтинентален. Водоснабдяването е от местни извори. Почвеният тип в района са канелено горски почви. В този височинен пояс е разпространена широколистната растителност. Съхранената природа край Априлово е гостолюбиво място за едрите видове дивеч. Срещат се сърна, дива свиня, див заек.

Към 15.12.2010 г., по данни на ГРАО, населението на с. Априлово наброява 1036 души. Средната гъстота е 85,9 д / кв. км, докато за общината е 19 д / кв. км, а за областта – 38,7 д / кв. км.

В резултат на застаряването и постоянната миграция към гр. София структурите на населението са нарушени и възможностите за разширено възпроизводство са почти напълно изчерпани. Намаляването на населението е траен процес.

Селото разполага с материална база от близкото минало. Модерни сгради липсват. Почти всичко е градено от тухла. С висока стойност са намиращите се в селото църква, паметник на падналите във войните за обединение и единствения за сега параклис, който е разположен на съседен хълм.

Априлово се явява селище от ранг LAU II по европейската номенклатура NUTS. То не упражнява влияние върху съседните селища. Обратно - върху него всекидневно се чувства влиянието на традиционния близък център Елин Пелин, на общинското средище Горна Малина, но най-вече на столицата София.

В нашето кратко изследване използваме метода на сравнението, теренния метод, запознахме се с достъпните литературни и статистически материали. Основният метод, който използваме е SWOT-анализа. Той дава възможност да се вместим в краткия обем на изискванията.

Информация сме набирали изключително от самото село, както и от някои общодостъпни статистики на хартиен и електронен носител. Поради недостатъчен капацитет и липса на специализирана информация, не можахме да получим голяма помощ от местни източници. Това още повече ни амбицира, защото показа нуждата от подобно изследване.

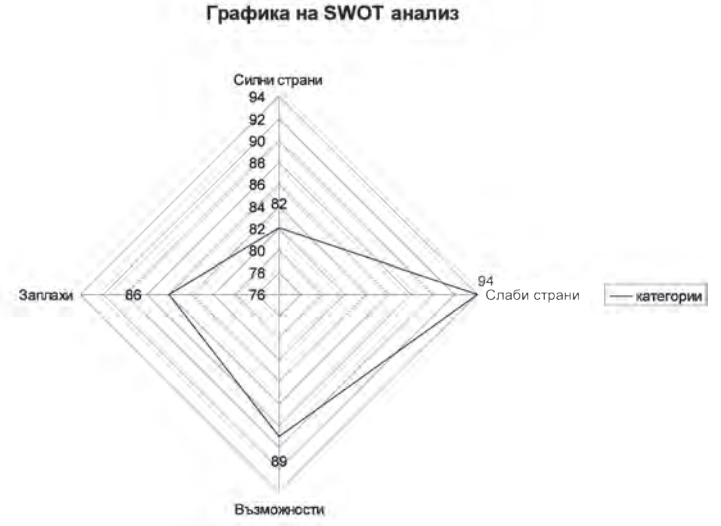
SWOT анализът е субективен метод за идентифициране и определяне на силните и слабите страни, възможностите и

заплахите за обект, дейност или проект. Те могат лесно да се определят и същевременно да подпомогнат анализа и очертаването на тенденциите в развитието на конкретната дейност или продукт.

Резултатите от реализирания SWOT-анализ за развитието на туризма в с. Априлово, общ. Горна Малина, са представени в следния вид:

Фигура № 1 / Източник: www.smartdraw.com/

Фиг. № 2

На базата на експертна оценка отделните показатели приемат стойности от 0 до 10

	ВЪЗМОЖНОСТИ	ТОЧКИ	ЗАПЛАХИ	ТОЧКИ
ВЪТРЕШНИ	Засилването интересакъм културното и историческото наследствоу местното населени	7	Изпреварващоразвитиена други територии отварянена пазараза работнасила в ЕС	9
	Увеличаване на търсенетона специализирани културно познавателентуризъм	7	Строителна и добивнадейност	9
	Нарастванена търсенетона специфични и органични/ екологичночисти продукти	10	Замърсяванес битови отпадъци	8
	Достъп до нови знания, идеи и добри практики по програмина ЕС	10	Незаконенлов	7
	Възможност за къмпингуване, пешеходентуризъм, конен туризъм, колоездене лов	10	Изселванена местното населениев посокагр. София	7
	Създаванена ефективна система за мониторинг	8	Групи от хора, застрашениот социална изолация	7
	Повишаване нивото на квалификацияна местното населениеза нуждите на туризма	7	Невъзможност за привличанена платежоспособнотуристическо търсене	9
	Възможност за потапянев селския бит и култура	10	Затварянена местното училище поради липса на деца	10
	Еднодневни екскурзии с изходен пункт гр. София	10	Продължаващоексплоатиранена кариерата	10
	Възможност за развитиена туризма през всички сезони	10	Растящи регионалниразличия	10

В заключение можем да направим следните изводи:

1. SWOT-анализът позволява да се обобщи, че с. Априлово има потенциал за бъдещо развитие в областта на туризма. Това следва да бъде водещ мотив за реализацията на конкретни приоритети, мерки и проекти с цел създаване на подходящи условия за развитие и популяризиране на селото като туристическа дестинация.

2. Графичният модел от Фиг. 2 разкрива не само зачатъчната фаза на развитие на туризма, но и очертаващото се комплексно замиране на селото. С най-ниски стойности са силните страни, а с най-високи стойности са слабите страни на графиката. Това означава, че както в комплексното развитие, така и конкретно при туризма, има нужда от радикална и ясна насърчителна политика.

3. Сборът от баловите оценки по негативната ос (слаби страни-заплахи) е 190, а по позитивната (силни страни-възможности) е едва 171. Оттук произтича и ясната фундаментална цел на регионалното развитие: пропорцията да се обърне.

4. Мерките, действията и инвестиционните проекти трябва да спрат негативните тенденции, които сега се наблюдават в туризма и в другите сфери на социално-икономическия живот. Съотношението силни страни – възможности е неблагоприятно, но отваря широко поле за работа.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Бояджиев, В., Икономгеографска характеристика и проблеми на Софийската крайградска селскостопанска зона. Дис. 1991
2. Бъчваров, Марин, В., Маринов – Антропогенни условия и ресурси на отдиха и туризма, София 1990г.
3. Стойчев, К., Регионален баланс на промишленото производство: структура и оптимизация. Дис. София 2008
4. Христов, Т., Елинпелинска околия – икономгеографско изследване, София 1959 г.
5. Общински план за развитие на община Горна Малина 2007-2013 г.
6. www.gornamalina.eu
7. www.smartdraw.com

ТУРИСТИЧЕСКИТЕ РЕСУРСИ НА ОБЩИНА ЛЯСКОВЕЦ

ЦВЕТОМИЛА ТОДОРОВА БЕРОВА
СТУДЕНТКА II КУРС
СПЕЦИАЛНОСТ „ИКОНОМИКА НА ТУРИЗМА”
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”

TOURIST RESOURCES IN THE MUNICIPALITY OF LYASKOVETZ

TZVETOMILA TODOROVA BEROVA
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE”
II YEAR STUDENT
ECONOMICS OF TOURISM BACHELOR PROGRAM

The paper analyzes the tourist resources in the municipality of Lyaskovetz which is poor in natural tourist resources but this is not the case with the anthropogenic ones. The conclusion made on the basis of this investigation was that the tourism in the municipality should emphasize on the following branches: wine and cultural. The last one would reveal all historic, cultural and religious resources. Furthermore there are opportunities for rural tourism development in the region.

Туристическите ресурси са основни за възникване на туризма. Те включват всички предмети, обекти и явления привличащи туристите.

Туристическите ресурси не могат да съществуват като такива без наличието на:

1) турист, който да ги използва;

2) определено място, където са разположени и могат да бъдат ползвани;

3) характерен белег, образ, който ги прави изключителни.

Реалното им включване в туристическото обслужване е възможно единствено в триадата: Ресурси-Средства-Услуги. Това показва технологично-организационната последователност на превръщането н обикновения природен или антропогенен

обект в туристически ресурс. Тази последователност преминава през три етапа:

I. Предтуристически етап, през който обектът вече съществува самостоятелно като такъв, но не се посещава и използва от туристите.

II. Валоризационен етап, през който се прави специална туристическа оценка, според която започва строителството на необходимите материални средства-хотели, басейни, ски-влекове и т. н.

III. Етап на пълноценно туристическо обслужване с осигуряване на цялата гама от услуги. Едва при този етап се постига качественото състояние "ресурс на туризма", което ще рече материална или по рядко духовна даденост, която предизвиква и териториално насочва туристическото пътуване, а след него удовлетворява вече формираните потребности на туристите, които са лечебни, рекреативни, познавателни, развлекателни и др.

Може да се обобщи, че туристическите ресурси са природни или антропогенни обекти и явления, които притежават качества за задоволяване на лечебни, рекреативни, познавателни, делови или развлекателни потребности, поради което привличат туристите.

С оглед на правилното разбиране на туристическите ресурси е необходимо да се посочат някои от фундаменталните им особености:

На първо място атрактивност, което е свойство на ресурсите произлизащо от техния полезен ефект върху туриста. Той се изразява в лечебен, възстановителен, познавателен, развлекателен, емоционално удовлетворение.

На второ място е потребността на туриста, която е генерираща обвързана с атрактивността. Без нея трудно би се осъществило туристическото пътуване.

На трето място е пропускателната способност или капацитета, което включва броя на хората, които почиват на определена площ за определено време. От този времеви капацитет може да се изчисли пропускателната способност за един туристически сезон или година.

На четвърто място е статичността и динамиката на обектите

и явленията, превърнати в туристически ресурс. Като основна част от туристическите ресурси се разглеждат природните и културно-историческите, които са се проявили без функционална обвързаност с туризма.

На пето място се разглежда предметно-материалния и идейно-духовен характер на ресурсите.

Географското положение на община Лясковец благоприятства развитието на туризъм. На територията й е развита транспортно комуникационна система, обслужваща националната транспортна мрежа вкючваща части от шосейните магистрали София-Варна и Русе- Кърджали. Общината е в непосредствена близост до ж. п. възел Горна Оряховица и международното летище в град Горна Оряховица. Селищата в общината са свързани с добре развита транспортна схема.

Град Лясковец принадлежи към Велико Търновска област и е център на Община, която граничи с Община Горна Оряховица, Община Стражица, Община Златарица и Община Велико Търново. Общата й площ възлиза на 177 373дка, като в нея се включват шест населени места: град Лясковец, с. Джулюница, с. Добри Дял, с. Козаре¬вец, с. Мерданя и с. Драгижево.

Населението на Община Лясковец наброява 15 471 души, като по този показател тя се нарежда на седмо място в област Велико Търново. Естественият прираст на населението е отрицателен, но в последните години се забелязва тенденция към нарастване по абсолютна стойност. Механичният прираст също е отрицателен, като в последните години броят на заселванията и изселванията се изравнява. Възрастовата структура на населението е следната: в полутрудо¬способна възраст - 13%, в трудоспособна - 59,2%, в нетрудоспособна възраст - 27,8%. Структурата се запазва, въпреки намалението в броя на населението. Броят на младите хора до 35-годишна възраст спрямо общият брой на населението следва тенденция към намаляване. Като цяло по отношение на населението на общината се наблюдават негативни тенденции в естественото развитие на населението, намалена раждаемост, застаряване на населението и намаляване броя на младите, което съответства с общата тенденция за страната.

Релефът на територията е хълмисто-равнинен и обхваща

части от Дунавската равнина и Средния Предбалкан.

Климатът е умерено-континентален. Сравнително ниска температура и висока годишна амплитуда са белези на континенталния климат в района. Годишното количество на валежите е под средното за страната.

Община Лясковец има относително висока степен на изграденост на елементите на техническата инфрастуктура. Водоснабдяването на всички населени места се осигурява от хидровъзел "Йовковци". В непосредствена близост до язовира е изградена пречиствателна станция за питейна вода, оборудвана с химическа и микробиологическа лаборатория за ежедневен контрол на качеството на водата. Селищната канализация за отпадни води е изградена само в град Лясковец. Изградени са локални пречиствателни съоръжения в част от фирмите в града. Частични канализационни мрежи имат селата Джулюница, Мерданя, Драгижево и Добри дял. Всички селища в Общината са електрифицирани.

От гледна точка на екологията, измерванията, които се правят, показват че концентрацията на замърсяващите вещества на територията на община Лясковец са многократно по ниски от пределно допустимите концентрации.

На територията на общината е изградена пътна мрежа I, II и III-ти клас. Гъстотата й е най-висока за областта, което се обяснява с малката площ на Общината и централното й местоположение. Основен транспортен носител за общината по направление изток-запад се явява първокласният път с Европейска категоризация Е-772: София-Ябланица-Севлиево-Велико Търново-Търговище-Шумен-Варна. Той осигурява връзка между селищата от общината и областния център Велико Търново, както и с други области. През общината преминават и път втори клас: Поликраище-Горна Оряховица-Лясковец-Елена, и пътища трети клас: Джулюница-Горско ново село и Мерданя-Златарица. Изградена е и местна пътна мрежа, която включва общински пътища IV клас, път Лясковец-Манастир "Св. Св. Петър и Павел"-път Арбанаси-Шереметя, път Козаревец-Добри дял.

На територията на Общината действа цифрова централа "Нотел" като част от проекта "Дон" с повече от 7000 телефонни

поста с възможности за избиране на всички селища в страната, Европа, Азия и Африка.

Покритието с Канал 1 на БНТ е 100%. За по-добро приемане е изградена и функционира телевизионна ретранслаторна станция. В общината има изградени 2 кабелни ТВ мрежи, чийто обхват непрекъснато се разширява.

Програмите на БНР се приемат в цялата община. Поддържа се изградена Общинска радиомрежа.

Пощенските услуги се предоставят от Пощенска телефонна и телеграфна станция, която има самостоятелни сгради, етажи или части от етажи във всички населени места на общината.

На територията на общината има покритие от мрежите на трите мобилни оператора.

В община Лясковец започна изграждането на газопреносна и газоразпределителна мрежа.

През територията на Общината протича р. Янтра, която извира от Стара планина и се влива в р. Дунав. Подземните води са карстови и порови. Относителната влажност на въздуха е в рамките на нормалното. Характерът и структурата на почвената покривка, климатичните особености и разнообразието на релефа в землищата на населените места на общината са предпоставка за високо естествено плодородие. В сравнение със земеделските земи, горските масиви са със сравнително малка площ и включват предимно широколистна растителност.

В сферата на туризма през последните години се забелязват положителни промени и оживление. Към момента на територията на общината функционират водно-увеселителен комплекс, ловна хижа и ваканционно селище с почивна станция и хотелска част. По пътя София-Варна, в землището на с. Добри дял, се намира язовир "Пехчана", в околността на който са изградени ресторант и база за риболов и водни спортове. Маркирани са туристически маршрути до местностите "Ксилифор", хижа "Божур" и с. Арбанаси.

В местността "Честово" в гр. Лясковец се намира конна база, която предлага конен спорт с елитни състезателни коне.

Основа за развитието на туризма е съществуващото богато културно-историческо наследсво. В града са запазени повече от 120 сгради-паметници на културата от епохата на Възраждането,

които са свързани с местната история и култура. Архитектурни и исторически забележителности са намиращите се в гр. Лясковец пет църковни храма, а с манастира "Св. Св. Петър и Павел" са свързани имената на много просветители и родолюбци.

Манастирът "Св. Св. Петър и Павел" е построен върху скала в източния край на Арбанашкото плато на 439 м надморска височина. Разположението му е живописно и привлича много туристи. В него се е открило първото богословско училище в България и пръв негов ректор е Недю Жеков, а пръв игумен българин е Максим Райкович. Петропаловската обител е гордостта и светинята на Лясковец. През годините обителта често е ставала отправна точка на въстания против турския поробител и скривалище и заслон на борците за свобода. Зад стените му са замръквали Левски, капитан дядо Никола, Георги Измирлиев и др. Сега манастирът е девически. В околностите на манастира се провежда през година едно от най-мащабните събития на територията на община Лясковец - Националният събор на народното творчество, в който се включват множество фолклорни състави и групи от различни краища на страната ни. Лясковец и поляните около Петропаловския манастир по време на събора се превръщат в съсредоточие на българския дух, на културните традиции, запазени от българите през векове.

Църквите в сравнително малкия град Лясковец правят впечатление с броя си - пет, а в съставните села има още седем на брой.

Лясковец има щастливата съдба да принадлежи към българските селища с вековни героични традиции, които го превръщат в крепител на българския дух. Градът е родна люлка на видни възрожденци, просветители, общественици, революционери, чиито имена се вписват заслужено в националната ни история. 219 имена на загинали във войните лясковчани са изписани върху паметника, издигащ се точно в центъра на града.

На територията на община Лясковец има регистрирани 120 сгради-паметници на културата, предимно възрожденски с местно и национално значение. Един от най-ярките е създадения преди десетилетия единствен по рода си в България и на Балканския полуостров Музей на гурбетчийското градинарство. Той е посветен на обикновените, но много трудолюбиви и

предприемчиви лясковски земеделци-градинари, тръгнали първи и проправили пътя към свободна Европа на своите съотечественици, благодарение на не особено популярния за времето си поминък зеленчукопроизводство. Експозицията на музея е подредена в типична лясковска възрожденска къща, потънала в зеленина и цвят, като тих оазис на града. Там човек може да се потопи в атмосферата на лясковския бит отпреди две столетия, като с това проследява възникването и развитието на българското градинарство като масово икономическо и социално явление за епохата на Възраждането до 1944 г. Музеят е направен точно в Лясковец, тъй като съвсем справедливо е оценена ролята и значението на зеленчукопроизводството и разпространението му у нас и в чужбина. Общата експозиционна площ е около 500 кв. м. Тя включва две зали, сайвант и забележителния архитектурен паметник Хаджинитовата къща. В градината е монтиран в естествена големина дървен градински долап за поливане. В експозицията, посредством богат веществен и документален материал, поднесен на посетителите по неотегчителен начин, може да се проследи пътят на гурбетчиите-градинари. Наред с оригиналните документи, знамена на градинарски дружества от Лясковец и околните села, дрехи и ювелирани предмети, донесени от чужбина, може да се види валута от държавите, в които са работили лясковчани, снимки, показващи градинарския труд, оригинална тематична литература, чиито автори са Цани Гинчев, Никола Козлев и Димо Хранов. Акцент в експозицията е гипсовият макет на бахча, който ни дава най-точна представа за организирането, за оборудването, за начина на работа и разпределение на дейностите в една зеленчукова градина. В музея могат да се видят повече от 600 оригинални предмета, като много от тях са дарени от лясковчани.

След спечелен проект по програма ПРООН - възможности XXI век, в музея бе открита конферентна зала с 50 места и модерно офис оборудване, както и атракционно-дегустационен център, едно чудесно допълнение напълно в тон със съвременните изисквания на туризма. В прохладната изба на къщата всеки посетител може да изпие чаша искрящо вино от региона, който векове наред се слави не само с градинарство, а и с лозарство, и да отнесе със себе си незабравим спомен от една малка частица на България.

Традиционните културни прояви обхващат провеждането на Петропаловския събор на народното творчество, чествания за празника на града - Петровден, Празника на лозаря и винаря - 14 февруари, чествания на националните празници и всички други прояви от Културния календар на общината.

За развитието на спорта и отдиха на гражданите на територията на община Лясковец има много любими кътчета, като конна база "Стефмарк", разполагаща с плувен басейн, ресторант и хотел, спортен комплекс "Юнак", комплекс"Водопада", туристически дом, Хотелски комплекс "Лесопарка", ваканционно селище "Манастира" и други.

В резултат на направения анализ за туристическите ресурси на Община Лясковец може да се каже, че тя е бедна на природни туристически ресурси и затова трябва да наблегне на антропогенните туристически ресурси, намиращи се на територията й. Бъдещото развитие на туризма трябва да наблегне на два подотрасла. Първият включва развитието на винен туризъм, който е познат по цял свят. Второто развитие ще е в сферата на културно-опознавателния туризъм, който ще разкрие всички исторически, културни и религиозни ресурси. Макар и малка като община, Лясковец може да се развие селки туризъм на територията си. Такива планове има заложени и в Оперативния план за развитие на община Лясковец.

ЛИТЕРАТУРА

Марков, Ив. Найден Апостолов, Туристически ресурси, „АСТАРТА" В. Търново, 2008

Общински план за развитие на община Лясковец, Лясковец, 2005

Информационна бланка за Община Лясковец
www.lyaskovets.net

APPLICATION OF METHODS AND TECHNIQUES OF QUALITY IN THE CONTINUAL IMPROVEMENTS AND DEVELOPMENT OF THE PROCESS WITHIN THE MACEDONIAN BUSINESS TRAVEL COMPANIES

Elizabeta Mitreva, PhD
Faculty of Technology, Probishitp
Zlatko Jakovlev, PhD
Faculty of Tourism and Business Logistics, Gevgelija
Vesna Prodanoska, MA
Faculty of Philology, Shtip
Cane Koteski, PhD
Faculty of Tourism and Business Logistics, Gevgelija

GOCE DELCEV UNIVERSITY, SHTIP

ABSTRACT

Within the companies dealing with tourism business it is necessary to respect the customers' service standards. In order to provide a successful service it is necessary to apply ISO 9000, GMP and HACCAP standards through which the system for providing quality as well as the protection of the environment and respectability of the sturdy hygiene rules would be created.

But, in order to provide successful action at the tourist companies it is not only necessary to build a system that would provide the already planned service quality but it is significant to establish an efficient control of processes to gain the defined quality even while the least working costs.

The purpose of this paper is to present the importance into the establishment of quality of the tourist services in accordance with the customers' needs and desires for which the measures in practice appear as very rare.

This paper provides an analysis for application of the quality methods and techniques within Macedonian companies. As of the results that are received from the research, the need of methodology for statistical process control as a subsystem of TQM (Total Quality Management) system is being imposed.

For that purpose, during the projection of the standard operative procedures within tourist companies, it is necessary to implement a proper methodology for application of quality methods and techniques through which the designed quality would be provided through an efficient control and least working costs.

The assets from the implementation of such methodology go into:

- realization of the competitive services whose quality fulfills the demands of the users;
- reducing of costs;
- improvement of the capabilities and knowledge of the employees;
- ability to transfer competences and experience of the cooperatives/ delivers of the quality tools in the application;
- increase of the process efficiency.

Keywords: system for quality providing, efficient control, methodology, quality methods and techniques, TQM system, least working costs.

INTRODUCTION

During designing the strategy development within a tourist company, the starting base is the contentment of the clients' demands, employees, achieving the planned profit and optimization of working costs [1]. Global market imposes sturdy rules especially regarding quality. Through designing of the quality system within hospitality, the management needs to consider the teamwork into the realization of the standard operative procedures, apply the quality methods and techniques for flawless performance and use all the disposable resources in the company in order to achieve the defined quality service with least costs.

WHAT'S THE ROLE OF THE QUALITY METHODS AND TECHNIQUES IN THE IMPROVEMENT OF THE BUSINESS PROCESSES IN TOURIST COMPANIES

The quality methods and techniques are instruments for providing activities in order to achieve a service quality improvement and represent an integral part of the quality management according a defined policy, aims and responsibilities of the company as well

as creating comparative advantages on the market. As with their usage an efficient control of the processes could be established, by achieving the already defined service quality through least working expenses.

In order to accomplish a business success and contentment of the users, employees and the rest of the interested parties, the managers ought to choose a methodology that is supported by different methods and techniques such as:

- improvement methods – self - assessment, Benchmarking, Brainstorming, Six sigma…
- diagrams - Flowchart, GANT, Ishikawa...
- statistical methods – SPC, SQC, ABC, FMEA, QFD, SWOT...

In order to get a total overall effect of the quality methods and techniques it is necessary to make a right choice and mutual coordination.

Quality improvement methods are: concepts, techniques, methods, studies, means and all of the efforts that are directed towards improvement of quality (Pareto diagram, regressive analysis, control cards, methods of causes and consequences, study for preciseness, punctuality and stability of process), that are used into the quality system in terms of the activities for quality improvement as an integral part of the quality management towards a defined policy, aims and responsibilities of the company.

The role and the significance of the quality methods and techniques and the activities for improvement of quality are emphasized with the ISO 9004-4 standard with a special attention that the implementation of any quality method would give a certain improvement of quality.

According the analysis that has been made to some companies in Great Britain [2] leads to a conclusion that most of the reasons that the companies do not use quality methods and techniques are the ignorance and lack of experience. But, the most common problem is the manner of their defining and their adequate implementation.

According Stoilkovik et al [3] the advantage of those companies that implement quality methods and techniques from those that do not implement them could be seen into the following:

- raising the level of quality to all business processes of the company;

• reduction to all types of costs;
• reducing the price of the services;
• creating a confidence among users;
• rise of the competences among the employees.

According to those authors, with the usage of the quality methods and techniques the increase of the motivation, productivity and expansion on the market could be achieved.

Jayaram at al [4] have done a research in Brocka and Brocka with about 50 quality methods and techniques and gave a proposal for applying in 26 of them. Under relevant is considered their availability to literature. They list the attitudes of Modaress and Ansari derived according the empirical study for error causers, negligence and defects in the American companies so the usage of the methods and techniques of quality have set as a necessity to every business process in the quality system. Certainly, there are differences in the choice of them depending of the system of the enterprise.

Hence, the question is raised: what is the condition of Macedonian hospitality companies regarding the usage of the quality methods and techniques and how useful they are towards the promotion of the business processes that would lead to an outcome and increase of the users' contentment.

APPLICATION OF QUALITY METHODS AND TECHNIQUES WITHIN MACEDONIAN TOURIST COMPANIES

There has been an analysis done among Macedonian companies [5] regarding the quality methods and techniques through a questionnaire and a detailed analysis of the condition and the results received has been statistically processed. In order to identify which methods and techniques are used among those companies the question arises: **how do they measure the quality of their services?**

As of the research here are the received data:

• 37,5% of them perform the measuring through the service that deals with measuring, examining and assessing the service quality;

• 25% of them perform it through anonymous questionnaire for consumers that evaluate the quality;

• 15,6% of them perform it through the realized profit;

• 12,5% of them do it through comparison with other companies from same branch, and

• 9,4% of them perform it otherwise (direct contacts with consumers, free hotlines etc).

In order to get an effect from the implementation of the quality methods and techniques, it is necessary to do the right choice and have a mutual coordination. Within the choice and the implementation of those, there are plenty of factors of an organizational and technical character, and the application and the choice depend from the designing i. e. the organizational structuring of the quality system.

In order to see what kind of an effect do the companies get by the implementation of those methods and techniques, the question arises: **how do the companies find out that their services are not fulfilling the customers' expectations?**

As of the research, here is the data:

• 35,7% of the examined have claimed that the non-quality of their services is being revealed by complaints and claims from the customers;

• 23,8% of them receive is by the accomplished sale (whether it is increased or not);

• 16,7% of them through analysis from a questionnaire among customers;

• 14% of them from reports done at the service for quality control;

• 4,7% of them from following the competition;

• 4,7% of them claimed otherwise (direct contacts with the customers that help them to detect whether their services fulfill their expectations).

As from the inquiry it is clear that the companies do not receive the information on their non-quality services through the department for quality control but from the claims, complaints etc that appoints to that that the non-quality has passed each control instances and reached the customer. Those facts lead us to the fact that many companies deal with inefficient quality control department because the non-quality reaches the customer.

In order to discover whether Macedonian companies have

established an efficient process control with the achievement of the defined quality with the least working costs, the question is raised: **what kind of service quality control do they practice?**

Macedonian tourist companies have their quality set on an insufficient level because of the bad managing of their business processes, inefficient control and huge percentage of complaints that reaches out the limits.

Regarding this issue, here is the data:

- 43,1%, conduct line control;
- 31,1%, have a final control;
- 25,8% и have only entering control and

In none of the examined companies there is not integral control and self-control. The usage of the model for integral quality control does not require equipment investments, new technologies but only different approach towards business into task accomplishment, mutual communication, unity in the quality realization as well as correctness and a high level of responsibility towards the work and the customers.

The readiness of Macedonian companies is approximately to a sufficient level and somewhat fulfills the current demands of the consumers. Problems usually come from a badly organized business processes and the disability to reach the quested quality standards. In our country same technology provides lower business outcomes. The reasons are not only the lack of modern technology but in weaker management capabilities, qualifications and accuracy of the employees, quality to lead business processes etc.

Mainly line they perform a line form of company leadership (in separate phases) that are well-known by their higher working costs.

As for the lack of statistical approach into the processing of data, the assessment of quality and the transfer of information, there are many issues by which tourist companies face before the domestic and foreign visitors. The usage of SPC (statistical process control) appears to a small number of companies. The manuals with the significance and the usage of SPC as well as the improvement of quality service needs to be set on a disposal to any of the following areas: marketing, sales, production, finance, human resources etc, but all of this seeks for a regular training and education for each employee.

The entire company needs to establish a station for identification and analyzing of the weak spots and analyze the costs for complaints, errors, and defects etc, i. e. the costs that appear because the quality demands are not fulfilled. The fail of practicing the SPC can be seen in the data received from the research: **how much in percentage there are daily registered from claims and complaints in regard of the total daily service production?**

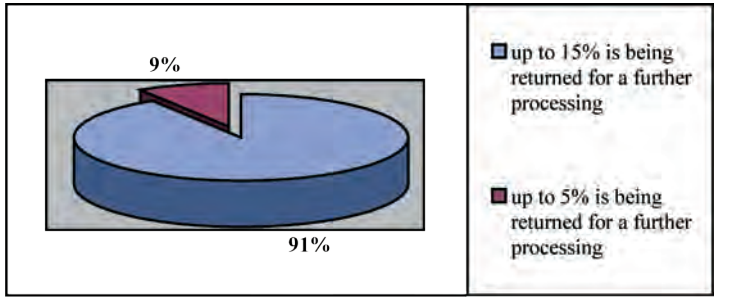

Fig. 1: Percentage of the daily production that is being returned for further processing

- 91% of the companies register 15% daily complaints regarding the total daily service;
- 9% of them register up to 5% of claims and complaints.

Due to an optimally organized quality control there shouldn't be more that 3% of complaints and claims. The complaints, errors, defects etc should be reduced with a timely internal functional cooperation among the research, marketing, production and the information system. In case of including a new type of service, technology or working method it is necessary a full training program for each employee.

The Japanese used to "celebrate the error" because it presented "fuse" for detection of the weakness into the business process. After mending the error by undertaking proper corrective measures, the causers of it occurrences are being eliminated. Therefore, there is a detailed analysis done to the business process in order to improve it. The error for the

Japanese is a cheap method for detection of the weakness and it enables an improvement of the process itself.

Apart from the Japanese, here the errors are always being kept hidden out of fear. So, each one that discover an error ignores it and sends further along the business process. This is an issue that out business culture deals with within the building of the creative climate in the company.

Et al [1-4] and by plenty of experiences from many world-known companies [6-9] it is certain that the advantage of the usage of quality methods and techniques as a main poll in the "house of quality" would cause: raise of the quality level within each business process of the organization, reducing of all types of costs, reducing of the service price, creating a confidence among the customers and improvement of the employees competences. This is not the case with the Macedonian companies. The experiences worldwide lead towards that with the implementation of the quality methods and techniques an increased motivation of the employees; increased productivity and expansion on the market could be certainly achieved.

During the designing of the standard operative procedures there must be a certain methodology implemented regarding the methods and techniques of statistical process control for flawless production and methodology for optimization of costs. This paper includes a proposal for methodology for statistical process control as a subsystem of TQM system that would assist the Macedonian managers into designing a solid quality system within hospitality sector.

As with this methodology there is a support that is being offered to the top management gained in order to present the outcomes from the implementation to a certain part of the methods and techniques to some Macedonian companies and involvement and dedication of each employee because nevertheless the executors of processes are the ones that improve them in general.

METHODOLOGY FOR STATISTIC PROCESS CONTROL

Those companies that have designed a well filed quality system that includes every business process within the company, own the base for successful implementation of SPC (statistic process control) and a teamwork that otherwise wouldn't be set in case of a not well-established quality system.

Defining the obligations and responsibilities of the employees through SOP (standard operative procedures) gives an opportunity to each employee to participate in the problem solving that are visible after measuring certain traits with a successful usage for statistical process control (SPC).

Thus, the ability of the employees to solve problems increases. Each employee is trained to apply methods and techniques for flawless work performance which appears as essential for the companies because the everyday workload is full of issues for each one of us that needs to be immediately and effectively solved and with that the possibility for improvement of the company as a whole. The outcomes from the implementation into practice implies that the involvement of the quality system needs to help companies to overcome their issues in terms of defining, design, control and improvement of processes.

According the received results from the research [5] it is confirmed that Macedonian companies do not care about quality enough and there is no much of an attention put on the continuous education, bad or no investment into innovativeness, minor number of companies that have built the quality system, not enough concern towards the employees, consumers, deliverers and community, weak implementation of SPC and lastly the attitude that the teamwork is considered as regressive action.

In one word, the methodology for technical development is not common on this territory, **i. e. the methodology for designing and implementation of EPC as well as the subsystem of TQM system are both lacking.**

The flow of building subsystem for statistical process control as a subsystem of the TQM system is done through the following activities:

(Plan) 1 step:

Plan for designing and implementing a subsystem for statistical process control

2 step: Election of the team members

The team is responsible for designing and implementation of

the subsystem for flawless work performance. Within the election of the team members, it is necessary to appoint professionals and competent individuals that with their experience, knowledge and skills would enable solid design of the subsystem for assessment of the stability and process capability in order to rule with them and be rationally used.

3 step: Training for all the team members for all the methods and techniques for flawless production

The methods and techniques for flawless work performance are used to all levels of management because of: the assessment of business results, optimization, assessment of stability and process ability, the discovering and precluding the work defects etc, therefore it follows that all of those levels needs to be set and trained in order to receive an efficient usage.

• **At a strategic level** it is necessary an education and training for implementation of the complex methods and techniques for quality management such as: FMEA analysis, QFD method, electronic data management, internal audit, technical network planning, experiment planning, quality costs analysis etc.

• **At a tactical level** it is necessary to receive an education and training for implementation of the statistical methods for optimization of costs, methods for quality anticipation, methods for determination of the vision in a developing company, planned experiment etc.

• **At an operative level** it is necessary to implement an education and training for usage of statistical methods for assessment of the capability and stability of processes, correlation, regression, dispersion, control cards, dependence of the quality indicators from the factors for production etc.

• **At a routine level** it is necessary to implement an education and training of the employees for usage of the basic tools for quality providing such as: Pareto diagram, Ishikawa diagram, Poka - Yoka method, trend card and all the rest of the methods that could be easily understood and implemented by the employees during the work performance.

(Do) 4 step: Usage of different methods and techniques for the set tasks and the established aim of the company. The usage of the software packages as a fast and simple to be used is being emphasized even more lately.

There are different methods and techniques for flawless work performance that would be implemented:

• methods for detecting the spot where most of the claims (in percentage) are done;
• methods for detecting the causes for creating complaints;
• methods for following the process flow;
• methods for decision-making
• methods for assessing the stability and capability of the processes;
• of the dependence between the traits;
• methods for assessment of dispersion of traits etc.

Those methods and techniques for flawless work performance would enable accomplishment of the defined quality, to protect the consumers from bad services, and therefore would increase the competitiveness, profitability, quality improvement, reduction of complaints and working costs and will increase the contentment and participation of the employees within the decision-making.

6 step: Preparation of forms for SPC data collecting

The documents and other acts containing information on stability and capability of the processes could be written, transferred and taken by different means. Those forms should be:

• simple;
• easy for computer processing;
• understandable for the employees.

After the collection of the data, it is necessary to do a table grid with a previous settlement. The documentation from the statistical methods is valuable for forming a quality files.

7 step: Designing a subsystem for SPC within the company

Within the subsystem for SPC management in the company the

following should me defined:

- what needs to be controlled;
- spot where the results would me gathered, filed anf analyzed;
- persons appointed to collects, filing and analyzing the results;
- mode of expressing results;
- trace of information;
- building and realization of checkup policy of the quality;
- preparing, operationalizing and accomplishing of the plan and program for quality check;
- determing and accomplishing the manner, procedure and means for quality control of the materials and products that go in and out of the company.

(Check)8 step: Checkup and evaluation of the effects from the implementation of SPC is in regard to:

- process study;
- analysis or processes, where with the help of the implementation of SPC methods and techniques for flawless production the stability of the processes is being assessed;
- quality process control;
- quality control for materials, items, subclips and clips of products.

(Act) 9 step: assessing of the necessity for a corrective measures in the designed subsystem of SPC

According to the checkup and the evaluation of the effects from the usage of SFC there are some corrective measures suggested in order to improve the subsystem and improvement of:

- norms;
- indicators;
- methods and instruments of quality control.

And the circle starts to spin again.

CONCLUSION

The assets from the proposed methodology for designing and implementing statistical process control:

- with the implementation of the statistical methods and techniques the claims, complaints etc are reducing and it is considered as a significant asset especially when an established quality with least costs of working is sought;
- with the implementation of the software packages the efficiency of the usage of the statistical methods and techniques is increased;
- through the analysis of quality costs the losses could be easily controlled and set down to minimal in terms of material and energy costs.

Besides the aforementioned it is expected to achieve other significant effects such as:

- involvement of each employee in the quality accomplishment;
- dedication of the employees towards quality improvement;
- total dedication of the top management towards the system according to TQM and its continuous improfement;
- ability to solve problems at all levels;
- small but significant improvements of processes and services;
- optimization of business processes;
- excluding of the responsibility for decision making to a lower level.

LITERATURE

1. E. W. Deming, How to go out of the crises, PS Grmeč, Beograd, 1996, str. 30.

2. S. A. Sohal, H. M. Abed, Z. A. Keller, Quality assurance: Status, structure and activities in manufacturing sector in the United Kingdom, Quality Forum, Vol. 16, No. 1, 38-49 (1990).

3. V. Stoiljković, R. Uzunović, V. Majstorović, Tools for quality, CIM College, Faculty of Mechanics, Niš, 1996.

4. J. Jayaram, R. Handfield S. Ghosh, The Application of Quality Tools in Achieving Quality Attributes and Strategies, Quality Management Journal, Vol. 5, No. 1, 75-100 (1997).

5. E. Mitreva, Integral methodology for designing and implementing a TQM system within companies, PhD Dissertation, Skopje 2010.

6. A. Stenberg, M. Deleryd, Implementation of statistical process control and process capability studies: requirements or free will?, Total Quality Management, Vol. 10, NOS 4 and 5, 439 446 (1999).

7. G. Taguchi, D. Clausing, Robust quality. Harvard Business Review, Vol. 64, No. 4, 65-75 (1983).

8. M. Ebrahimpour, B. E. Withers, Employee involvement in quality improvement: A comparison of American and Japanese manufacturing firms operating in the U. S. IEEE Transactions on Engineering Management, Vol. 39, No. 2, 142-148 (1992).

9. M. Xie, T. N. Goh, (1999), Statistical techniques for quality, The TQM Magazine, Vol. 11, No. 4, 238-241 (1999).

10. V. Chepujnoska, Quality management –theory, science and practice, Faculty of Metallurgy , Skopje, 2009.

11. V. Chepujnoska, E. Mitreva, E. , (2008), Methodology for optimization of the quality costs, Economical development, yr. 10, no. 1 pg. 213, Skopje, pg. 45-57 (2008).

ВИНЕНИ МАРШРУТИ В БЪЛГАРИЯ

ДОЦ. Д-Р Л. ХРИСТОВ
ДОЦ. Д-Р М. АНГЕЛОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ” – ПЛОВДИВ

WINE ROUTES IN BULGARIA

ASSOC. PROF. L. HRISTOV, PHD
ASSOC. PROF. M. ANGELOVA, PHD
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE” - PLOVDIV

ABSTRACT

The article deals with a scheme for the modern wine routes in Bulgaria. Five basic wine routes and one international between Bulgaria, Macedonia and Greece are defined. All routes take into consideration the basic distribution of the sorts of grapes and the kinds of wine products. The wine tourist product is added to the visits of important natural and anthropogenic objects which are the basic points of the routes. The routes described are a basis of developing alternative tourist products in the country.

Key words: wine routes, alternative tourist product

Материални следи за отглеждането на лоза и преработката на гроздето са открити на територията на Балканските страни и преди всичко в България. Такива може се видят на гърба на тракийската могила, край с. Старосел, както и в тракийския град Перперикон край Кърджали. Свидетелство за винопроизводството са и запазените фрески в проучените от XII в. пр. Хр. до II в. пр. Хр. тракийски гробници, намиращи се във всички части на страната. В древногръцките писмени извори се посочва, че траките са първите, които отглеждат лози и преработват грозде. Тези документи правят достояние на света и бога на виното и на развлечението на траките - Дионис. Провожданите от траките пролетни празненства в чест на лозарството и виното

са се наложи трайно и в тази връзка са една от най-древните традиции на България. От страната традицията се разпространява във всички балкански страни, Европа и света.

Обективните предпоставки и създадената традиция в древността са фундаменталният ориентир за популяризирането и реализирането на съвременните винени маршрути на територията на България. Това е от съществено значение за страната, защото водещи страни в масовия туризъм, като Франция и Испания, са наложили и разнообразни алтернативни форми на основата на винения туризъм. Подобна практика се реализира и в южната съседка на страната, Гърция, която само в северната си част е формирала и реализира четири винени маршрути. Всичко това предопределя целта на тази работа – очертаване на винените маршрути в страната, популяри¬зиране, налагане и реализирането им самостоятелно или в съчетание с други алтернативни туристически практики. С разкриването на възможностите за реализирането им се очертават практическите перспективи за винен туризъм, което ще е съвременен принос към развитието на земеделските региони в страната. Практическото реализиране на целта е и непосредствен отговор на препоръките и решенията на ООН и ЕС за преодоляване на икономическата и финансова криза в света, повишаване на заетостта и увеличаване на доходите на част от населението чрез развитие на алтернативни туристически практики. Наред с това, предлаганата схема на винените маршрути в България, е непосредствен отговор на предложените от френски експерти винени пътища в нашата страна.

България е малка страна и не може да влияе на пазара на виното в света. Тя не може успешно и да се конкурира със страните, които го владеят и контролират. На този фон, развитието на винения туризъм в страната, съчетан с другите видове туризъм, е една възможност за реализация на част от произведеното вино вътре в страната.

Туристическият продукт на винения туризъм е алтернатива на масовата туристическа практика в съвремието. Винението туризъм не се изчерпва само с посещение на туристите в лозето и избата и дегустация на произвежданото там вино. Той включва и всички други налични фактори в лозарската

област като природни дадености, културни паметници, обичаи, традиции, свързани с лозата, виното и човека - производител и творец. Винарският туризъм е представление с участието на производителя на гроздето и виното и техните консуматори и ценители.

Реализирането на туристическия продукт е възможно да се реализира целогодишно. През пролетния и летния сезон алтернативният туристически продукт се структурира основно с прякото участие на туристите в земеделските дейности по обработка и отглеждане на лозовите насаждения. През есента туристическият продукт се базира на прякото ангажиране на туристите в прибирането и преработката на гроздето. Съхранението и дегустацията на готовата продукция определят целогодишната структура на туристическия продукт.

Налагането на тенденцията в съвременната практика на спецификата на винения туристически продукт в света е пряко свързана с включването в маршрутите на значими знакови символи на културата и природни феномени. Като подход, това широко се използва от Франция, Испания, Италия и ЮАР. В нашата страна подходът е възможно практически да се реализира, като се включат в маршрутите слабо посещаваните културно-исторически обекти или се предложат на туристите природни забележителности.

За очертаването, анализа и практическото прилагане на винените маршрути в работата са ползвани основно пространствения и времевия метод. С тях се дава възможност за цялостно представяне и основа за детайлизиране на линейните параметри на винените маршрути и свързаните с тях природни обекти и антропогенни единици. Използването на тези методи позволява самостоятелното извеждане на традиционните особености в отделните части на страната и трайното обособяване на маршрутите, които имат национално значение и един междунационален.

Естествено формираните основни винени маршрути на територията на България са:

- Дунавски, който се дели на западен и източен
- Предбалкан и Лудогорие
- Централен (Национален)

• Тракийски (Пътят на Дионис)
• Черноморски
• Международен (Централно-балкански), който се реализира в крайграничните територии на България, Гърция и Македония.

Първият винен маршрут в страната е Дунавският.

Той включва селища от територията на Северна България. Изходната точка на запад на маршрута е селището Ново село. На изток той продължава през следните опорни селища – с. Винарово, с. Градец, с. Рупци, Видин, Лом, Оряхово, с. Бреница, с. Телиш, Долни дъбник, Плевен, Никопол, Свищов, Бяла, Две могили, с. Пиргово, Русе, Тутракан, с. Добротица. Крайната източна точка на маршрута е Силистра. Линейността на Дунавския път на виното е 566 км. Практическото реализиране на маршрута налага, той да се раздели на две части – западна, която е от Ново село до Никопол (286 км) и източна – от Никопол до Силистра (280 км). По маршрута е възможно реализирането на винения туризъм целогодишно. В момента, дегустации се реализират в 7 винарски изби. През различните сезони, туристическият продукт се диференцира, както следва: пролет и лято – наблюдаване и включване на туристите в техническата обработка на лозовите насаждения; есен - прибиране и преработка на гроздето; целогодишен туристически продукт е съхранението и дегустацията на вината и ракиите.

В региона на маршрута се отглеждат сортовете мускат, отонел, гъмза, каберне совиньон, мерло, шардоне, алиготе, памид и други. От тях се произвеждат бели сухи вина, пенливи и червени вина.

Туристическият продукт на този маршрут се допълва с опознаване на следните значими антропогенни и природни обекти:

- в района на община Брегово са историческите обекти - „Дортикум“ /римска крепост/ край с. Връв и останки от римско селище край с. Балей;

- в гр. Видин са две крепости „Баба Вида“, която е една от най-запазените средновековни отбранителни съоръжения в България и „Калето”;

- в гр. Арчар - паметник на загиналите румънски воини през 1878 г.;

- Никопол - крепост, в която е запазена част от дворец на един от последните български царе Иван Шишман. Най-старият запазен паметник в града е кръстокуполната църква „Св. Св. Петър и Павел“, строена през 13-14 век.

- в гр. Кнежа - лесопарк “Гергана”;

- в с. Бреница - църквата „Възнесение Господне”;

- в гр. Плевен - “Плевенска епопея 1877 г.” и Институт за виното;

- в Свищов – къща-музей на Ал. Константинов и Свищовски манастир;

- в гр. Две Могили – къща-музей на Филип Тотю;

- в гр. Русе – паметник на свободата и сгради от края на XIX в.;

- в гр. Кубрат – музейна сбирка на революционни дейци от XIX в.;

- в гр. Силистра – римски останки и храмове на юдаизма, християнството и исляма (българският Ерусалим).

Вторият маршрут за винен туризъм е на територията на Предбалкан и Лудогорие.

Маршрутът обхваща нископланинските части на Предбалкана, хълмистите територии на Дунавската равнина и Лудогорското плато. Западната точка на маршрута е гр. Троян. Продължението му е през малките селища на общините Ловеч, Севлиево, Сухиндол, Велико Търново, Лясковец, с. Камен, Попово, с. Надарево, с. Осмар, Преслав, Търговище, с. Драгоево, с. Хан Крум, Шумен. На изток, крайната точка на маршрута е Разград. Общата дължина на пътя на виното Предбалкан и Лудогорие е 295 км. В основните винени центрове се произвеждат предимно бели вина със собствена марка. Съществен елемент на маршрута са концентрирани алкохоли и плодови ракии. Дегустационни центрове има в осем селища на маршрута.

Основният винен туристически продукт на маршрута се допълва от посещенията на значими културно-исторически обекти. За опорните селища на маршрута, това са:

- в гр. Троян - Троянският манастир;

- в гр. Сухиндол – традиционни празненства в чест на Трифон Зарезан на 14 февруари;
- във Велико Търново – църквата „Св. Четиридесет мъченици" и хълма Царевец;
- в гр. Лясковец – Лясковският манастир „Св. Св. Петър и Павел" (Петропавловски манастир);
- в селищата Опака, Омуртаг и Разделци на община Търговище са запазени обекти от различни исторически епохи;
- в Шумен – паметникът „Създатели на българската държава". На 15 км от Шумен се намира Мадарският конник, а в близост до града са селищата Плиска и Преслав - две от старите столици на България;
- в Разград - археологически резерват „Абритус".

Третият винен маршрут в страната е Централният (Националният път на виното).

Обхваща малките селища на общините от Задбалканските котловини и Северна Тракия. Разположението на маршрута в централната част на страната и формираните в него основни транспортни коридори позволяват виненият туризъм да се съчетава с други туристически практики. Трайно формирани негови опорни селища са Карнобат (с. Венец), с. Сингуларе, с. Славянци, Ямбол, Сливен, с. Еленово и с. Кортен, които са в Новозагорски регион, Ст. Загора, с. Могилово, Чирпан, с. Братя Даскалови, с. Песнопой, Пловдивдско, Карлово, Хисаря, Старосел, Стрелча, Панагюрище, с. Памидово, Виноградец. Крайната западна точка на маршрута е с. Ветрен. Линейността на маршрута е 400 км. Основание за определянето на маршрута като национален е, че в него синтезирано са представени отглеждането, преработката и добивът на характерните за страната бели сухи и полусухи вина, на основата на сортовете червен мискет, ризлинг, ркацители, каберне совиньон и мерло. Червените вина са по-слабо застъпени. Специфични продукти за региона са още плодовите ракии и ракия от рози. Дегустационни центрове има в осем опорни селища.

Значими обекти на културно историческото наследство в районите на основните селища са:

- в Карнобат – средновековна крепост Маркели;

- в Сингуларе – музей на лозарството и винарството;
- в Ямбол – край града е античният гр. Кабиле;
- в Сливен – катедрален храм „Св. Димитър";
- в Нова Загора – 26 селищни могили в района на Нова Загора, с. Караново и с. Кортен;
- в Стара Загора – парк Аязмото;
- в Казанлък – Казанлъшка тракийска гробница;
- в Карлово – църква „Св. Георги от XVIII в.;
- в Хисаря – крепостни стени от римската епоха;
- в с. Старосел – най-добре запазеното тракийско място за преработка на грозде;
- в Панагюрище – историческа местност Оборище;
- в с. Виноградец - кукерски празник – Дервишов ден (на Сирни заговезни);
- в с. Ветрен – 36 древни обекта са реставрирани в района му.

Тракийският път на виното или Пътят на Дионисий е четвъртият винен маршрут в страната.

Простира се на територията на Южна България. Началото на този маршрут е с. Ракитово, Пазарджишко. Продължението на маршрута е през следните селища: – с. Костадиново, Септември, Пазарджик, Пещера, Стамболийски, Перущица, с. Брестовица, с. Първенец, Пловдив, Асеновград, с. Поповица, с. Искра, Хасково, с. Стамболово, Харманли, Любимец, Свиленград, Ивайловград. Крайната точка е Перперикон, Кърджалийско. Линейността на маршрута е 322 км. Характерни за региона са сортовете каберне совиньон и мавруд, от които се произвеждат червени вина. В Асеновград основно се произвеждат билкови аперитиви, както и българско уиски. В шестнадесет от центровете за преработка на гроздето са създадени съвременни дегустационни центрове за туристите.

Виненият маршрут, Пътят на Дионисий, включва и следните културно-исторически и природни обекти:

- в гр. Пазарджик – катедрална църква „Св. Успение Богородично";
- край Пещера – пещерата Снежанка;
- в Перущица – традиционен обичай къпанка, провеждан на Ивановден;

- Брестовица;
- в Пловдив – тракийски, римски и възрожденски обекти, както и изложения, свързани с винопроизводството;
- в Асеновград – Бачковски манастир;
- в Първомай - празник на виното в началото на февруари;
- в Хасково – монументът „Св. Богородица";
- Свиленград – мост Мустафа паша и църква „Св. Троица", строена 1834 г.;
- близо до Ивайловград – древноримски останки „Вила Алмира";
- в Перперикон – тракийска каменна вана за преработка на гроздето.

Петият винен маршрут е Черноморският.

Той обхваща територите от крайбрежието на Черно море. Това определя и меридионалното разположение на маршрута. В посока от север на юг опорните селища на винения маршрут са: Балчик, с. Генерал Кантарджиево, Евксиноград, Варна, с. Страшимирово, с. Приселци, Бяла, с. Горица, с. Медово, с. Каблешково, Поморие, Средец и с. Росеново. Неговата дължина е 180 км. Отглежданите сортове са мускат, отонел, димят, шардоне, юни блан, траминер, совиньон блан, от който се произвеждат едни от най-добрите у нас сухи и полусухи вина и концентрирани алкохоли.

За разнообразяването на туристическия продукт на маршрута се включват и следните културно-исторически и природни обекти:

- за гр. Балчик знаков обект е архитектурно-парковият комплекс „Балчишки дворец" (изграден през 1924 година за лятна резиденция на румънската кралица Мария);
- в Евксиноград е дворецът „Евксиноград", който е изграден за лятна резиденция на княз Александър I Батенберг;
- в гр. Варна– църквата „Свето Успение Богородично" и в района на града Аладжа манастир – единствено действащ от скалните манастири в страната;
- в гр. Поморие – манастирът „Св. Георги";
- в Бургас – морското казино и сградата на митницата от 30-те години на миналия век;
- в гр. Средец - църквата „Всех Святих".

Шестият винен маршрут е международен.

На територията на страната той се реализира в Югозападна България. Малкото винарски обекти в региона налагат включването към него на винарски центрове от съседните Македония и Гърция. Опорни места на маршрута в нашата страна са селищата с. Илинденци, Сандански, с. Дамяница, Мелник, с. Виногради и Хърсово. В Република Македония опорни центрове са гр. Кавадарци и малките селища от областта Тиквеш, а от Република Гърция – селищата Верия, Серес и Солун. Възможната линейност на трансграничния маршрут е 250 км.

Значими антропогенни и природни обекти към този маршрут са: Роженският манастир край Мелник и подземните винарни в Мелник; Дамяница – две пещери, свързани с легендите за Крали Марко. В гр. Тиквеш, Македония – винарските изби. Опорните места на Международния път на виното в Гърция е селището Верия, в което може да се видят знакови символи на империята на Филип II и сина му Ал. Македонски. В гр. Солун – римски крепостни стени, църквата „Св. Димитър" и средновековната Бяла кула.

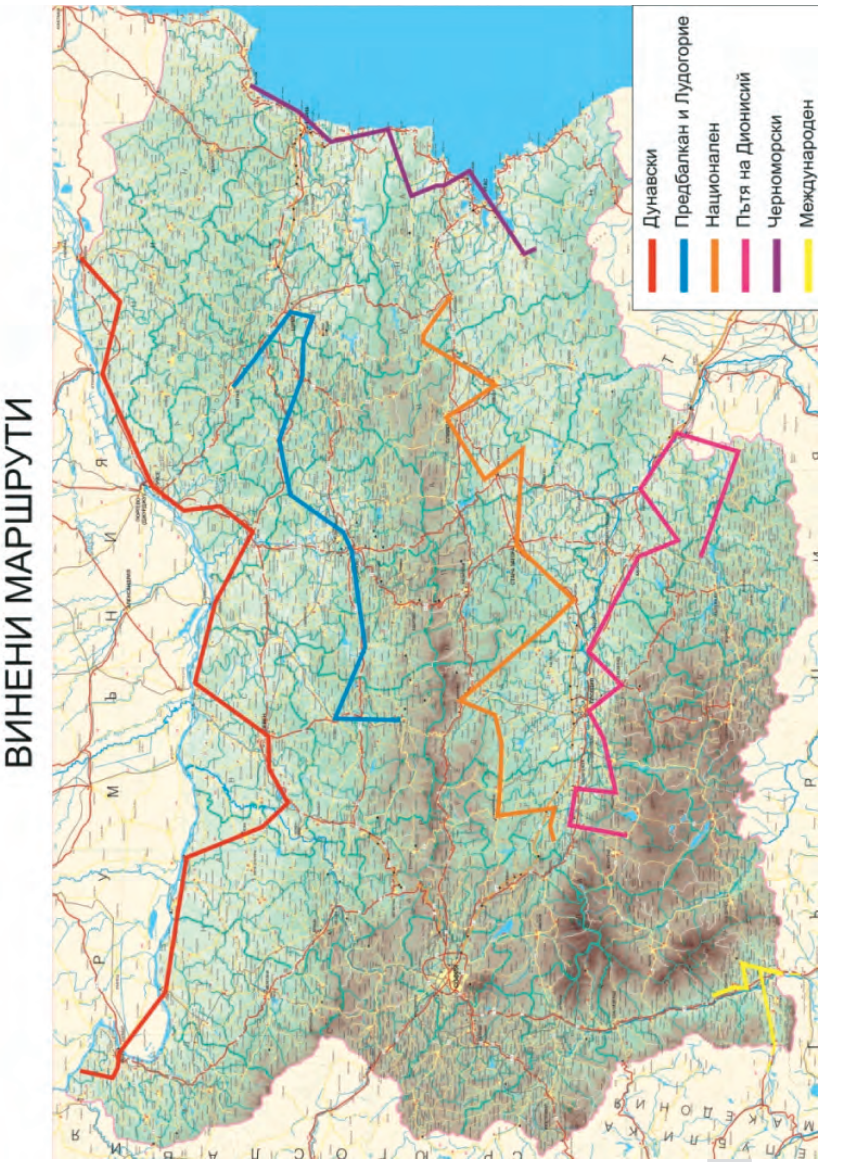
В региона се отглеждат сортовете широка мелнишка лоза, каберне совиньон, мерло, смедеревка, шардоне вранец и кратовшия. От тях се добиват предимно червени вина.

Използването на така очертаните в нея винени маршрути, и успешното развитие на винения туризъм в страната, е възможно на този етап със съдействието на държавата в лицето на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, Министерството на земеделието и храните, на Изпълнителната агенция по лозата и виното, Националната лозаро-винарска камара и други институции. Усвояването на средствата от международните проекти следва да е приоритет за инвестиции в лозаро-винарските стопанства, с оглед да се издигне нивото им до съвременните потребности на нашите и чуждите туристи. В стратегията за рекламирането на винения туризъм в страната трябва да се координират усилията на държавата и винопроизводителите.

Положителна роля в тази посока би играла инициативата на лозаро-винарските производители да се сдружават. В последно време, българската практика е групи фирми работещи в географска близост и в един и същ бранш да обвързват доброволно дейността си в така наречените клъстери, за да си сътрудничат и се допълват взаимно. Клъстерът е определено ниво на кооперране и доверие между сдружените, групираните фирми, което им гарантира по-успешно представяне на пазара и възможности за обновяване на машинния парк. Малките български производители (фирми) не могат да излязат самостоятелно на чуждите пазари. Липсват им контакти, обикновено не знаят чужди езици и т. н. Сдружаването им в клъстери е начин да се противопоставят на конкуренцията и да оцелеят. Участието им в клъстери дава възможност, в известна степен, те да прогнозират бъдещата си дейност и очакваните парични приходи. Клъстерите дават възможност за съвместно обучение. Това може да става и по линия на участие в международни проекти. За обучението на лозарите и винопроизводителите, успешното прилагане и използване на винения туризъм могат да се привлекат за помощ специалисти от лозаро-винарския институт в град Плевен и опитните станции на Селскостопанска академия от Варна, Поморие, Септември и Сандански. Обучението на този етап е необходимо на лозаро-винарските производители за усвояване същността и начина на практикуване на винения туризъм. Последните граничат с изкуство, осъществяването на което изисква специално образование, чието изясняване не е предмет на тази работа.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

- Карта на винени маршрути в България

ЛИТЕРАТУРА:

- Христов Л., Туристически ресурси, Бл. 2009 г.
- Интернет – vinoto.eu
- www.bulgarianwines.org

РАЗВИТИЕ НА ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ В РУСЕНСКИЯ РЕГИОН

НЕЛИ МИХОВА
ЛИЛЯНА МИНЧЕВА
Д-Р ЦОНКА ИВАНОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ФИЛИАЛ РУСЕ

DEVELOPMENT OF WINE TOURISM IN RUSE REGION

NELI MIHOVA
LILYANA MINCHEVA
TSONKA IVANOVA, PHD
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE” - RUSE

ABSTRACT

The aim of the present report is to show the opportunities for development of wine tourism in Ruse region. This kind of alternative tourism has been gaining more and more admirers – enologists and wine experts. That is why some of the popular wineries in the region are presented in this report, as well as their products. Visits to them can be combined with meeting cultural and historical heritage and nature richness of this part of Bulgaria.

ВЪВЕДЕНИЕ

За енотуризъм (винен туризъм) започва да се говори в началото на 90-те години на XX в. първо в традиционно развити лозаро-винарски страни в Европа, като Франция, Италия, Испания и др. В началото винопроизводителите предимно рекламират своите продукти, като приемат гости и им предлагат своите вина за дегустация. Постепенно се обособяват туристически маршрути, тъй като все повече хора проявяват голям интерес към виното и неговото производство. Както отбелязват проф. Ст. Стамов и д-р Кр. Никовска (Ст. Стамов, Кр. Никовска, 2008), днес изследванията в областта на винения туризъм съчетават различни начини и подходи и разглеждат връзката му с устойчивото

регионално развитие, както и законите, планирането, маркетинга и т. н. дейности, които го регламентират.

Въпреки че виненият туризъм печели все повече привърженици, той все още няма еднозначно определение. Някои изследователи го причисляват към агротуризма, хобитуризма, индустриалния туризъм или към селския туризъм, въпреки че не е присъщ само на селските райони. Според по-широкото тълкуване той е в основата на лозаро-винарския цикъл: лозарство – първично винопроизводство – вторично винопроизводство – дистрибуция – консумация на вино. В тясното си значение виненият туризъм е вид специализиран туризъм, при който на туристите се предоставя възможност да се запознаят с лозя и лозарски практики от региона; с историята, традициите и производството на различни вина и високо алкохолни напитки чрез дегустации; да участват в празници, ритуални практики и фестивали, свързани с виното и съчетани с богат фолклор и анимации.

Причините за възникването на енотуризма са различни: за много хора пиенето се превръща в стил на живот; асоциира се като част от културата на храненето; голяма популярност добиват пътуванията до различни дестинации, съчетани с дегустация на характерни за района храни и напитки (т. нар. "гурме култура"); в слабо развити или непознати райони също започва вино¬производство; лозари отварят изби или реновират стари; туроператори заемат новата пазарна ниша, защото пътуващите хора търсят нови страни с екзотични и разнообразни програми и т. н.

Днес все повече винарски страни, региони и туроператори предлагат винен туризъм като специфичен продукт, интересът към който нараства, защото не само запознава с традициите в лозарството и във винопроизводството, а се съчетава с посещение на атрактивни природни обекти и местни традиции, обичаи, фолклорни изпълнения, специалитети от местната кухня, разглеждане на етнографски и архитектурни забележителности, фестивали. Така пребиваването във винарни „дооформя" предлагания туристически продукт, а туристите, от своя страна, спомагат да се съхранят обичаите и традициите в регионите.

Според италианските производители на вино развитието на винения туризъм се стимулира от следните фактори: висок

стиж на различните видове качествено вино и популяризиране потреблението му; доходност за винопроизводителите; съпътстващи дейности, свързани със съхраняване на местната култура, кулинарни традиции и обичаи.

Основни ресурси за развитието на винен туризъм са отглеждането на грозде, неговата преработка и получаването на вино. Тъй като особеностите на производствено-технологичния процес изискват преработващите мощности да се разполагат в лозарските райони, те също са обект на посещение.

Цел на настоящия доклад е да представи Русенския регион като един от българските винопроизводителни центрове, пред който има големи перспективи за развитие на винен туризъм, защото тук се правят качествени вина, намерили широк международен пазар. Освен това богатото културно-историческо наследство на региона дава възможност виненият туризъм да се съчетава с посещение на различни културни, исторически и археологически обекти.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Историческите извори сочат, че лозарството в Европа се е зародило преди около 5000 години по поречието на река Марица. Откритият храм на бога на виното Дионисий в древния град Перперикон дава основание на учените да приемат, че прародината на виното е именно тук. Географското разпространение на лозарството и винарството е подчинено на определени закономерности. Агро¬екологичният и социално-икономическият потенциал на страната са в основата на формиране на няколко лозаро-винарски района: източен, подбалкански, южнобългарски, югозападен и севернобългарски, към който се отнася Русенският регион. Днес развитието на лозарството и винарството в България, като страна членка на Европейския съюз, е част от Общата пазарна организация на виното (ООП на виното) в Европа. В България са обособени два района за производство на вина – Дунавската равнина и Тракийската низина, а за производството на качествени вина с гарантиран и контролиран произход са очертани 51 района, като всеки от тях се отличава със специфичен агропотенциал, което е предпоставка за производство на вина със специфични качества, високо ценени от туристите (вж. фиг. 1.).

Фиг. 1. Туристите се интересуват от лозовите масиви на винарски изби

Когато виното е единствената цел на пътуването, цели се да се покажат богатството и уникалността на вината в отделен регион или в цяла страна. Затова туристическите маршрути следват винарски райони и предлагат специфични вина. Групите се придружават от енолог или дегустатор. Това, което се случва, не е просто поредица от дегустации, а пълно изживяване. Отделя се време във всяка изба или завод, като посещението включва запознаване с климатичните и с почвените характеристики на региона, с историята на избата и с нейните собственици, с уникалните сортове грозде и с технологията. Разглеждат се помещенията, където преминават етапите на винопроизводството (вж. фиг. 2). Лекцията продължава в дегуста¬ционна зала, която обикновено е мястото, където отлежават вината. Всичко това все още не е широко разпространено сред българите, но интересът се увеличава и това се превръща в алтернативна форма за почивка. До неотдавна във винарните се срещаха основно чуждестранни групи. През последните години нараства броят на големите и на малките винарни, които предлагат и винени турове и дегустации. Те са лесен начин начинаещите да натрупат познания, а познавачите да се насладят на любимите си стари вина и да открият нови. Това се постига единствено чрез туристически турове.

Фиг. 2. Традициите и новите технологии са еднакво интересни за туристите

В Русенския регион има няколко такива места, от които най-известни са: Винпром – Две Могили, Винпром – Русе, Винарска къща „Русе” и Винарска изба „Райнов и синове” в с. Нисово. В последните няколко години те също се превръщат в притегателни места за енолози и познавачи на качествени вина.

Винпром – Две Могили е създаден през 1947 година. От 2005 г. избата е собственост на „Шато Данубия” АД. Целта на новите собственици е да възстановят традицията и да възвърнат доброто име на вината от сортовете грозде мерло и каберне, отгледани в лозовите масиви на гр. Две могили и селата Пиргово и Средна кула. През следващата година за първи път по нова технология се произвеждат и бели вина от сортовете ркацители и димят. През 2008 година се предлагат и бутилирани трапезни бели и червени вина, а през 2009 г. за първи път се произвеждат специалните селекции на мерло и каберне от серията сплендид, отлежали във френски дъбови бъчви (вж. фиг. 3). С тези продукти винарската къща се завърна сред производителите на качествени вина и вече защитава доброто име на вината от Двемогилския регион.

Фиг. 3. Задължителен елемент от маршрута на туристите са избите за отлежаване на виното

През 1948 г. е открит Винпром – Русе, чиято качествена продукция бързо намира място на вътрешния и на международните пазари. Днес е на едно от първите места сред винопроизводителите, запазвайки традициите в производството на бели и червени вина и на високо алкохолни напитки. Изнася своята продукция в Русия, Хонконг, Сингапур, Япония и САЩ. Едно от уникалните вина на Винпром – Русе е розе.

През 2005 г. братята Пламен и Атанас Бобокови и енологът Цанко Станчев създават Винарска къща „Русе". Тя се намира в 200 годишно уникално военно съоръжение. Собствениците съхраняват традициите и постиженията на винарството в Русенския регион. През 2005 година са произведени първите вина от сортовете траминер, совиньон блан, шардоне, врачанска теменуга, мерло и каберне совиньон. Гроздето е специално отгледано в селектирани лозови масиви в проучвани от десетилетия райони. Дегустациите се предхождат от представяне на избата и на технологичния процес. Ценителите се запознават с различните вина в добре оборудвани и уютни дегустационни кътове.

Беседата запознава с технологията на производство и със съхраняването на вината. Младеж и девойка в национални носии посрещат групите с пита хляб и сол по стар български обичай. На красиво подредени маси всеки получава и порция подходящи мезета, хлебче и бутилка минерална вода. На фона на факли и на свещи туристите оценяват вината по цвят, аромат и вкус. Винените турове вече придобиват голяма популярност и печелят ревностните ценители на виното (вж. фиг. 4).

Фиг. 4. Кокетните винарски къщи и стилно обзаведените дегустационни привличат любители и познавачи от близо и далеч

На границата на Дунавската хълмиста равнина и Лудогорието, там, където река Русенски Лом и образуващите я притоци са сътворили живописната долина на Ломовете, се намира Винарска изба в с. Нисово. „Избрахме най-чистата природа, тази на Нисово, едно от китните села, сгушено в сърцето на Природен парк „Русенски Лом", за да засадим нашите лозя и да създадем нашата изба" – заявяват Райнови, собствениците на винарската изба. Теренът е с южно изложение и със силно варовити почви. При избора на посадъчни материали собствениците имат за пример френската пепинерия „Мерсие", която е с над стогодишен опит в бранша. В Нисово отглеждат предимно сортовете совиньон блан, шардоне, мерло, каберне совиньон и каберне фран.

Винарската изба „Райнов и синове" специално е проектирана за производството на малко количество бутикови вина. Разполага с лаборатория, ферментационен и бутилиращ цех, както и с две дегустационни зали. Избеното помещение се намира под земята и е оборудвано с най-модерна българска и италианска техника. Вината отлежават от шест месеца до една година във френски дъбови бъчви Milhade, които омекотяват и трайно допълват вкуса на виното. При бутилирането се използва натурален португалски корк.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Безспорно в Русенския регион се произвеждат качествени вина. За съжаление на този етап не може да се говори за винен туризъм в пълния смисъл на понятието, защото производителите не са направили всичко възможно по отношение на своя маркетинг. Туроператорите също може да направят много за привличането на туристи. Всъщност двете страни трябва да си подадат ръка. Важно е всички, които са заинтересовани за развитието на винения туризъм, да се срещнат, да се запознаят и набележат стъпки за превръщането на региона във водеща дестинация за винен туризъм. Големият шанс е, че условията са налице. Съществуват три важни предпоставки, които може да привлекат гости за винени и културни пътувания. Първата е хилядолетната традиция във винопроизводството тук, започнало още по тракийско време, защото историята на виното на

стария континент започва да се пише от древните български земи. Втората предпоставка е наличието на шест уникални автентични български сорта грозде: мавруд, гъмза, памид, широка мелнишка лоза, червен мискет и димят. Днес у нас специалистите селекционират нови сортове, които се въвеждат в производството на вина, например рубин и руен. А в разсадника за производство на лозов посадъчен материал в с. Мечка, Русенско, се произвеждат и лози от сорта евмолпия (тракийски мавруд). Виното от него е с превъзходни качества. Третата причина е изключителното качество на българските вина. Успеят ли винарите и туроператорите чрез целенасочена държавна политика да продадат тези три уникални характеристики на българското вино, успехът е сигурен.

Виненият туризъм е една от най-бързо развиващите се форми на специализиран туризъм, която бележи значителен ръст в националния туристически продукт през последните години. Неслучайно българските производители на вина предлагат своята продукция все по-успешно на международния пазар. Всичко това, съчетано с богатата българска култура и прекрасна природа, създава неповторими преживявания на туристите, избрали един или друг „винен" маршрут у нас.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Стамов, Ст., Никовска, Кр. Виненият туризъм – съвременни представи, характеристика и особености. – Във: Пети годишник, юбилеен на ВУКИА – Пловдив, изд. УИ „П. Хилендарски" – Пловдив, 2008

2. Статев, В. Селски туризъм. Изд. „Фабер", В. Търново, 2007

3. Марков, Ив., Н. Апостолов. Туристически ресурси. Изд. „Астарта", 2008

БРЕСТОВИЦА – ВИНЕНАТА ТУРИСТИЧЕСКА НАХОДКА НА ПЛОВДИВСКИЯ РЕГИОН

ЕЛЕНА ДИМИТРОВА ДОЕВСКА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ "ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"
ПЛОВДИВ

BRESTOVICA – THE WINE TOURIST TROVE IN THE REGION OF PLOVDIV

ELENA DIMITROVA DOEVSKA
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE"
PLOVDIV

This artical deals with the wine clustur Brestovica: there are 4 wine cellars in the area of Brestovica. The fundamental problem is how the alternative tourism could be developed in this area.

В Европа най-много запазени следи за отглеждането на лозя и места за преработка на гроздето има на Балканите. В нашата страна това са райони, свързани с траките. На територията на България непрекъснато се разкриват нови обекти на народите, населявали и развивили своята култура в древността. Във връзка с това, възлагащите се в съвремието задачи са за популяризиране и съвременно ползване на достиженията на древните народи. Подчинена на тяхното решаване е и целта на тази статия – представяне на обекти в страната, които са част от Тракийския път /Пътят на Дионисий/ на виното за анализирането на месторазположението на обектите, времето на създаването им и тяхната функционална значимост. Основно са използвани сравнителният и количествен метод.

България се намира на 43 паралел северна ширина, на които са Френската ривиера, Кримския полуостров и Калифорния. Слънцето и мекият климат край този паралел създават идеални условия за отглеждане на великолепни винени грозда.

Разпространени сортове са сортове лозя са: Памид, Мискет, Димят, Широка мелнишка лоза и др.

Брестовица е село в Пловдивска област, намиращо се на 15 км югозападно от гр. Пловдив. То е разположено на границата с Горнотракийската низина, в най-северното подножие на Върховръшкия рид /Западни Родопи/. Родопите – най-обширното планинско море, мощно развълнувано от насечени във всички посоки била; планината с най-обширния горски масив у нас, прославена с многобройните си обширни, изпъстрени с цветя и билки поляни. Средната надморска височена на селото е 297 м, а климатът е преходно-континентален. Населението на селото към 2007 г. е 3750 жители.

От древността основен поминък на населението е лозарството. Единственото село в България, в което съществуват четири винарски изби, които правят и продават вино със свои собствени търговски марки. Всяка една от четирите изби има богата и различна история, философия, практика и развитие / стилове и класове вина, приоритетни пазари, маркетинг и др./. По разделението на винарските региони у нас Брестовица е микро-район от най-утвърдения южен лозаро – винарски район – Тракийската низина.

Село Брестовица има многовековна летопис, историята му е тясно свързана с едни от най-старите жители на Балканския полуостров и по-специално с двете тракийски племена одриси и беси, които населявали поречието на р. Марица и Родопите. В землището на Брестовица са открити множество неопровержими доказателства, че селото е пряк наследник на тази богата древна цивилизация. Намерени са кремъчни ножове и каменни брадви, мраморна оброчна плоча на Хероса /тракийски герой-божество/, открита в местността „Караджица", огладени кремъчни оръдия и фрагменти от глинени съдове и други предмети, отнасящи се към каменномедната епоха.

Много преди да се развият богатите тракийска, а после и българска, цивилизация из планинските дебри на Родопите са бродили първобитни хора. Старите родопчани и до днес разказват: "Имало едно време диви хора, които са живяли по камъни и дупки. Ядяли диви животни – сърни, зайци, голи са ходили и са били козиняви".

Археологическите материали сочат, че селището е съществувало и по време на римското владичество в Тракия.

В землището на село Брестовица са документирани 60 могили, дело на човешка ръка. По-голяма част от тях са създадени по времето на траките. Някои от могилите са използвани за гробници и за изпълнението на различни ритуали, а други са били селищни или са служели за обозначаване на границите между отделните землища. Само в местността "Мечешки поток" са преброени 17 надгробни могили. Най-големи от тях са Памуклийската и Градската могили. Чудесен пример за селищна могила в землището на селото е т нар. "Плоска могила", известна в историческата литература като "Мечкюрската могила".

Културните пластове и археологическите обекти ни показват една забележителна историческа непрекъснатост на живота в Родопите: първобитни хора – траки – римляни – славяни – османски и гръцки завоеватели, древни и съвременни българи... Именно тази непрекъснатост обославя трайната културна, духовна и чисто физическа обвързаност на брестовишкото население с Родопите.

По време на римското владичество, след като покорили Тракия, римляните прекарали по билото на Чернатица в Родопите важен стратегически път, който свързвал плодородната Тракийска низина с топлото Бяло море. Калдъръмът му, който впоследствие бил поправян от турците и до днес личи на много места. По-късно, по време на османското владичество брестовичани достойно се борят срещу османлиите, активно се включват в революционното движение.

В с. Брестовица се намира къщата на Павел Хадживлахов – прекрасна възрожденска двуетажна постройка, изградена през 1820 г. от брациговски майстори. Горният етаж е имал голям открит салон, а приземната част била изрисувана със стенописи от копривщенски зографи.

Може би най-важната част от къщата била дълбоката изба, в която годишно се произвеждали 22000 литра памидово и мавродаво вино. Там се намирала и най-голямата по онова време бъчва в Брестовица, която побирала 5600 литра вино.

В тази къща е било едно от скривалищата на Васил Левски в пловдивския край. През 80-те години на миналия век е обявена за паметник на културата. Влаховата къща е едно от оцелелите светилища на българската национално-освободителна война. За съжаление тази уникална постройка не е реставрирана и не се посещава от туристи. Последно през 2008 г. е кандидатствано

от община „Родопи" по програмата „Красива България", но поради несъфинансиране от страна на общината в размер на 50% от заложения бюджет, проектът не стартира.

Това древно и с толкова богата история село има какво да покаже на гостите /туристи/. Със своите антропогенни ресурси, културни паметници, очарователна и опияняваща природа, прекрасни вина, запазено биоразнообразие селото има изключителна възможност за развитието на винен и кулинарен; културно-познавателен; ловен и селски туризъм.

През 2002 г. повече от една трета от лозовите насаждения у нас са концентрирани в това благословено от Бога място със слънце и климат, които карат гроздето да зрее, да трупа сладост и аромат, а сокът му да се превръща в прекрасно вино. За повече от половин век лозята около Брестовица намаляват три пъти. В известния с червените си вина пловдивски регион през 2003 г. се отглеждат 6500 дка лозя при 25000 преди 70 години.

От 20 изби в селото всяка година кервани с вино поемали към близки и далечни пазари. Днес в Брестовица има само четири изби, най-старата от които е кооперативната.

Лозаро-винарска кооперация "Брестовица" е основана и надлежно регистрирана през 1939 г. Основна цел на кооперацията е изграждане на голяма винарска изба. Строежът на винарската изба започва през 1942 г. и завършва след 09.09.1944 г. с много трудности. Проекно-сметна палата предвижда модерна винарска изба с годишен капацитет 1 250 000 литра вино. Размахът и амбициите на новите ръководители на селото обхващат и перспективите на винарството. Впоследствие ръководството на кооперация "Брестовица" решава да обяви самораспускане, а новата кооперация да поеме активите и пасивите й. Новата кооперация „ Нов живот" е построена през 1943 г. със средствата на брестовичани и произвежда годишно 3,5 мил. литра вино. Тайната на добрия му вкус се крие в начина на отглеждането на гроздето и ръчното прибиране на реколтата. Целият капацитет на избата е 5 милиона литра. Днес се използва само една част от него. Те имат контрол и управляват около 1000 дка лозя, с което гарантират качеството на суровината. Финансират авансово стопаните, за да може накрая да получат здраво грозде. Дегустационната зала на изба „Нов живот" разполага с 24 места, където могат да се опитат невероятни съчетания от различни сортове грозде.

С общо 4-те си винарски изби селото в пловдивска община „Родопи" се превръща в дестинация за винен туризъм. Брестовица е истинска находка за ценителите на червеното вино. Само на 130 км от София може да се дегустират колекции, сравнявани с произведения на изкуството. Само през последните няколко години тук отвориха врати 3 нови винарни.

Винарска изба „Вила Винифера" е наследница на най-старата изба в с. Брестовица – „Мискет". Създадена е през 1936 г. като семейна изба от търговеца на вино Методи Хаджиянков. Възстановена през 1998 г. като „Вила Винифера", тя успява да запази уникалното съчетание на традиция и нововъведения. Тук се работи само с дървени съдове и бъчви, виното се съхранява в дълбоко подземие, за да се запази уникалният му вкус. Избата представя млади червени вина от сортовете каберне совиньон, мерло, мавруд, мискет, мускат и димят. 2007 г. е финализиран проекта по САПАРД за обновяване на избата. "Вила Винифера" – с. Брестовица предлага винен туризъм – дегустация на вино и ракия.

По-късно отваря врати винарска къща „Бонини". Шатото е проектирано през 1936 г. от собственика, който е бил производител на вино. Разполагало е с пет съда по 23 тона, национализирани през 1951 г. През 2006 г. статутът на имота е възстановен и впоследствие се изгражда и развива днешната винарска изба, която разполага с над 70 дка собствени лозови масиви от традиционни местни сортове грозде: Мавруд, Рубин, Врачански мискет, Мерло, Димят и др. Производственият капацитет на винарската изба е около 100 хил. бутилки годишно. Не разполагат с база за гости и не развиват туристическа дейност.

На територията на селото има един хотел и три къщи за гости, които посрещат туристи целогодишно. При евентуално обединяване между винарските изби и къщите за гости за посрещане на туристи, всички те могат да бъдат обект на винен туризъм и да са част от Тракийския винен маршрут. Турситичският продукт, който се формира е от участие в производството на вино във всеки един етап / резитба, бране,... и т. н./, дегустации, съчетани с разнообразната и вкусна местна кухня и фолклорна програма.

Винарска изба „Тодоров" е построена от братя Андонови през 1945 г. Две години по-късно е национализирана. Вследствие на реституцията шатото е възстановено като собственост на

наследниците, от които днешният собственик го купува през 2001 г. В рамките на няколко месеца е изработен проект, с който се кандидатства по програма САПАРД. Това е първата изба в България, която е одобрена за финансиране по тази програма. Проектът е реализиран само за 6 месеца, в рамките на които се извършва пълна реконструкция, ново строителство и оборудване на избата. Шатото е носител на традициите, но е оборудвано по най-модерен начин. През 2005 г. започва обновяване на първите 324 дка собствени лозови насаждения с нови, а през 2008 г. са произведени първите вина от същите и са засадени още 204 дка нови лозя. През 2009 г. се засаждат още 72 дка. Така лозовите масиви достигат 600 дка, които са напълно достатъчни, за да обезпечат производствения капацитет на избата с висококачествено грозде собствено производство.

Концепцията вино и здраве на фирмата се изразява в разработването на програми, съчетаващи натурални SPA процедури. Винотерапията подобрява имунитета и е много приятна. Модата на винотерапевтичните процедури тръгва от Франция – от института по красота „Кодали" с шато Smith Haute Lafite /Смит-от-Лафит/ край Бордо. Такива центрове има също в Италия и Германия. Козметичните процедури са консултирани със специалистка от Германия, българка по произход. Във винарската изба, на 9 метра под земята, е издълбана дегустационната зала, където могат да се дегустират висококачествени и произвеждани в малки серии червени вина с марка Todoroff, заедно с местни специалитети като родопски сърмички, пататник и др.

В момента Брестовица е единственото българско село, в което има 4 малки винарски изби, при това достатъчно известни у нас и на световния пазар, с много отличия от специализирани изложения и най-престижни винарски форуми.

Ако ви се виждат много брестовишките винарни, грешите. Селото е с 4000 декара насаждения с винени сортове в Родопската яка. По около 1500 декара са Мерлото и Каберне, останалото е Рубин. Всяко семейство тук има лозе и достатъчно опит, защото хората сами си приготвят дори посадъчния материал. В Брестовица има възможност за създаване на 40 малки винарски изби. Така селото може да се превърне в изключително интересно и привлекателно за винен и селски туризъм място.

Причини за създаване на малки винарски изби:

1. Причините за създаване на малки винарски изби е превишаване на цената на произвежданите в страната вина. По-изгодно може да се продава виното при дегустации, когато една бутилка излиза не 4,00 – 4,50лв., а цели 10 евро.

2. Привличане на туристически потоци, които са любопитни към качествата, ароматите на регионалните вина. Проектът „Пътища на виното" е немислим без наличието на млади винарски изби със специфичните качества на произвежданите продукти, както е във Франция, Италия, Германия, Австрия и други страни в Европейския съюз.

3. Прекратяване на намаляването на насажденията с винено грозде. Понижаването цената на гроздето е трайна тенденция, породена от намаляването на износа на вино и създаване на собствени лозови насаждения от винпромите.

4. Наличие на традиции и потенциал – за създаване на малки винарски изби. За периода 2007 г. – 2013 г. в България могат и трябва да бъдат над 1000 такива обекти.

5. Поощряване на диверсификацията в селските райони -чрез финансиране по оперативна програма „Развитие на селските райони", ос „Лидер" и мерки „Помощ за създаване и развитие на неземеделски бизнес", „Запазване и подобряване на културното и природно наследство на селските райони", „Насърчаване на туристическите дейности", „Прилагане на местни стратегии за развитие" и др., за създаване на неземеделски поминък в населените места.

НАЧИНИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛТА:

1. Собствениците на лозя (20 - 100 дка), група от съседи по лозе (20 - 100 дка), сдружение на собствениците на лозя или дългосрочни арендатори на съответни имоти могат да започнат процедура за създаване на малка винарска изба.

2. Избира се консултантска фирма за подготовка и управление на проекта при кандидатстване по структурните фондове и т. н.

За тракийското вино пее и Омир в Илиада - как с кораби се е доставяло в Троя:

„... Твоят стан е пълен вино
аргите го носят всекидневно
от тракийците с корабите си..."

Най-голямо и то заслужено внимание отделих на винопроизводството, хубавото вино и развитието на региона в този аспект, защото преди време, ако се говореше за винен туризъм, той звучеше някъде далече във времето, с днешна дата това е един от приоритетните отрасли на нашата икономика.

Толкова древно и с толкова богата история село има какво да покаже на своите гости /туристите/. Със своите антропогенни ресурси, културни паметници, опияняваща природа, прекрасни вина, запазено биоразнообразие Брестовица има изключителна възможност да развива винен и кулинарен; културно – познавателен; ловен и селски туризъм и съчетанието между тях.

Литература:

1. Йордан Гатев – „Брестовица от древността до днес“ – гр. Пловдив 2009г.
2. Николай Чапански – „На гости в Брестовица“ – в. Пенсионери
3. Михаил Топалов – „И в Брестовица вино кара воденица“ – в. За жената 05.05.2002г.
4. Адриана Попова – „Влез в бъчвата. Три маршрута за ценители /винен туризъм/“ – сп. EVA2006г.
5. Илияна Караланова – „Рекорд по винарски изби държи пловдивското село Брестовица“ – сп. Строителство и имоти /Пловдив/
6. www.bonini-wines.com
7. www.todoroff-wines.com
8. www.vilavinifera-wines.com
9. www.natt.hit.bg
10. www.rlvktrakia.hit.bg

Ползвана информация от:

* Константин Маджаров – президент на Националната асоциация за трансфер на технологии и Регионалната лозаро – винарска камара „Тракия“
* Диана Спасова Наскова –технолог във винарска изба Христо Геновски – консултант по вината

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА РАЗЛИЧНИ АЛТЕРНАТИВНИ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА СТАМБОЛОВО

НЕДЯЛКА ВИЛИЕВА МИХАЙЛОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ПЛОВДИВ

STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF DIFFERENT TYPES OF ALTERNATIVE TOURISM IN THE MUNICIPALITY OF STAMBOLOVO

NEDYALKA VILIEVA MIHAYLOVA
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE”
PLOVDIV

ABSTRACT

For the Republic of Bulgaria the European Union approved Priority Axis 3: Sustainable Tourism Development for the period 2007 – 2013. The European Commission has developed the main parameters for tourism development in Europe 2020 Strategy for smart, sustainable and inclusive growth (2014 – 2020).

On the basis of the information from many investigations in the examined region Strategy for development of different alternative types of tourism in the municipality of Stambolovo is worked out and presented in the paper. Thus, the alternative tourism forms' essentials are offered: for culture, ecological and wine tourism.

The administrative management of the municipality of Stambolovo is ready to help in tourism development and to create conditions for its population's employment. Furthermore, anthropogenic and natural resources are very good and are among the most important necessary prerequisites for the specialized types of tourism.

Известни са мястото и ролята на туризма в живота на всеки турист и за социално икономическа политика на Република България.

ЕС, чийто член е България, отдава полагащо се внимание за развитието на туризма в 27-те държави-членки на тази общност.

ЕС е утвърдил за туризма Приоритетна ОС 3: Устойчиво развитие на туризма за периода 2007-2013 г. Утвърдени са за Република България за осъществяването на тази Приоритетна ОС 3 208 166 719 €, от които 176 940 861 € от ЕС и 31 224 858 € от Република България. Останалата сума, която трябва да достигне до общата, е дялово участие на България.

ЕС чрез Оперативна програма „Регионално развитие" и Програма за развитие на селските райони по мярка 313 Насърчаване на туристическите дейности отпуска още 38 397 917 €.

Посочените средства дават основание на още по-добро развитие на туризма в различни дестинации. Показаните по-горе суми са основание за специално внимание към Алтернативните видове туризъм. Тази помощ на ЕС позволява да се оформят нови туристически дестинации. Една от тях е община Стамболово.

От 1994 година, чрез Държавен вестник са обнародвани 57 броя паметници на културата на територията на община Стамболово, от които 7 с национално значение.

Община Стамболово е разположена на територията на област Хасково и е с площ от 276 кв. км. На 01.01.2011 г. населението на общината наброява 13 768 души по постоянен адрес и 6 341 – по настоящ.

Общината се състои от 26 населени места. Релефът на община Стамболово е пресечен, полупланински. На нейната територия са разположени над 80 микроязовира. По поречието на р. Арда се намират най- плодородните земеделски земи. Делът на обработваемата земя представлява 67,2% от общата територия на общината.

Община Стамболово се разпростира в северо-източната част на Източните Родопи, близо до границите на България с Гърция и Турция. Нейният гръцки партньор е Община Орестиада, град разположен в близост до границата. Община Стамболово разполага с природни и антропогенни ресурси за развитието на специфични видове туризъм и наричани алтернативни видове туризъм.

Регионът на Стамболово е пресечен от река Арда, която е трансгранична река, минаваща през Гърция и Турция. Бреговете на реката осигуряват подходящи условия за еко-туризъм, рибовъдство, спортен риболов и водни спортове. Типични за

река Арда са животинските видове, които се отглеждат в тихи (статични) и течащи води, както и на брега на реката. Речната долина е изключително място за опазване на редки и защитени видове влечуги и земноводни. Язовирът „Студен кладенец" е разположен на река Арда и в близост до него се намира защитената зона „Големият сипей", който е богат на различни видове птици. Тази зона е определена като орнитологическа забележителност със световно значение и е под закрилата на НАТУРА 2000.

Благоприятният климат, красивата и чиста природа, уникалната флора и фауна са ключов фактор, обуславящ възможностите за развитие на туризма в общ. Стамболово. Друга предпоставка е и богатото културно-историческо наследство на региона: архитектурно-строителни паметници от античността и средновековието, археологически ценности, паметници от епохата на Възраждането (крепости, манастири, стари къщи и църкви), исторически места и музеи. Важен елемент за развитието на туризма е специфичният бит, традиции, обичаи и занаяти на местното население. Историческите дадености на общ. Стамболово, съчетани с добре развитата транспортна и туристическа инфраструктура, са благоприятен фактор за развитие на туризма.

Наред с традиционните форми на масов туризъм, регионът е перспективен за развитие и на някои от основните алтернативни видове туризъм: културен, екологичен и винен туризъм.

Историческо и археологическо минало, уникалните традиции и обичаи, които са се утвърждавали и обогатявали в по–късните години, древният кръстопът на религии, култура и бит на региона детерминират възможностите и капацитета за развитието и утвърждаването на културния туризъм в този район.

В община Стамболово се отглежда едно от най-качествените сортове грозде в страната - мерло.

Счита се, че основоположниците на винопроизводството са древните гърци. Според тяхната митология, бог Дионисий им подарил една лоза, която се превръща в основен техен поминък. В областта са запазени каменни блокове – "шарапани" – наподобяващи корита, които са били използвани за ферментация на гроздов сок във виното. Като се има предвид дългогодишният опит и традиция на региона, и прилагането им в съчетание със

съвременните технологии, е ясно защо мястото и значението на винарския бизнес са се утвърдили в условията на новата пазарна конюктура.

Проект „Магнетизмът на скалните паметници в Източните Родопи“ е част от Проекта „Насърчаване на културните, туристическите и човешките ресурси в трансграничния регион“, финансиран от програма ФАР - Трансгранично сътрудничество България - Гърция 2004. Основната цел на проекта е да насърчи местното икономическо развитие в община Стамболово, използвайки местния потенциал в областта на културно-историческото наследство и изграждайки трансгранична мрежа за сътрудничество в областта на туризма. На територията на общината досега са финансирани и реализирани различни проекти по няколко финансиращи програми: Проект “Красива България”, “САПАРД”, Фондация “Отворено общество” и др.

В община Стамболово може да се посетят места, като: **Археологически комплекс в местността “Хамбар кая” в с. Пчелари**, включващ трите скални гробници, **Тракийската гробница - с. Пчелари**, Скална винарна /шарапана/ в местността “Кайряка” /”Кариерата”/ в с. Кралево ; **Скална гробница** в местността “Хамбар таш” в с. Поповец и много други месности, в които може да се усети духа и ритъма на живот от преди десетилетия.

Община Стамболово следва да се оформи като туристическа дестинация. За целта е необходима специална стратегия: В нея да се включват: Основни цели; Приоритети; Туристически зони в общината; Институционално управление на туризма; Мерки; Оформяне на туристически маршрути; Човешки ресурси при туризма в община Стамболово.

ОСНОВНИ ЦЕЛИ

1. Да се осигури устойчив растеж на туристическия сектор в общината, а предлагането на туристически услуги да се превърне в ефективен инструмент за повишаване благосъстоянието на местното население.

2. Да проучим, опазим и популяризираме културното наследство, традициите и обичаите на местното население.

3. Да изградим съвременна инфраструктура и информационна система, обслужваща туристическата дейност.

ПРИОРИТЕТИ

1. Развитие на местния туристически бизнес и осигуряване на качествени туристически услуги.

2. Развитие на туристическия пазар чрез организиране на ефективна маркетингова и рекламна дейност.

3. Подобрен достъп до информация, обучение и професионална квалификация.

ОФОРМЯНЕ НА ШЕСТ ТУРИСТИЧЕСКИ ЗОНИ

Отреждане на терени и преобразуването им в места за отдих и почивка в следните населени места:

• с. Долно Черковище /Туристическа зона – “Кован кая”/, Вилно селище “Пещерата” по поречието на река Арда;

• с. Рабово - Семеен хотел Тепавицата

Той предлага леглова база от 19 места. Разполага с двойни и тройни стаи, кът за притопляне на храна, механа, тепавица и по желание на туристите организиране на обиколка в културно-историческите обекти, еко- пътеки, риболов, фотосафари и др.

Семеен хотел Тепавицата, предлага следните удобства: екскурзовод, барбекю, лоби бар, кафене, телевизор, кухня, отопление, хладилник, баня /тоалетна, микровълнова, пералня, изглед, ютия, кухненски бокс, пране, гладене, лятна градина и механа.

• с. Бял кладенец
• с. Голобрадово
• с. Силен
• и оформянето на “Вилно селище - с. Балкан”.

ИНСТИТУЦИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА

Институционалното изграждане се състои главно в откриването на Туристически информационен център “Кован кая”, който трябва да е локализиран в сградата на общината и да се създаде като обществено-частно партньорство. Неговата основна цел е да предоставя информация на туристи, граждани, туроператори и предприемачи относно:

• Туристическите обекти;

• Туристическите услуги;
• Транспортните връзки;
• Рекламата и маркетинга;
• Обучението на ангажираните в туристическия бизнес;
• Организацията на местни инициативи, популяризиращи природните дадености, биологичното разнообразие, културните паметници и местните традиции.

За тяхното достигане са определени следните мерки:

МЕРКИ

а) Създаване на Туристически Информационен Център (ТИЦ) "Кован кая".

б) Осигуряване на материална база и оборудване.

в) Сформиране на местен екип и неговото обучение.

г) Събиране на информация и предлагане на услуги.

д) Организиране на местните културни празници и прояви, издигащи ролята и значението на общината като място с активно развитие на туризма и туристическите услуги.

е) Съхранение, актуализация и разпространение на полезна за туристите информация, като цени и условия за нощувки, храна и др.

ж) Проучване, съхранение и презентация на местните занаяти, и произведеното от местните майстори.

з) Създаване, координация и обслужване на туристическите маршрути в общината и региона.

и) Осигуряване на информация и обучение на местните хотелиери, ресторантьори и предлагащите услуги селскостопански производители.

й) Възраждане на традиционни, но позабравени селскостопански производства и занаяти, които да подобрят обслужването на туристите.

к) Подобряване качеството на образованието, здравеопазването и културата на населението – за поддържане и усъвършенстване на човешките ресурси.

л) Засилване на интеграционните процеси между съседните на Стамболово общини от Хасковска и Кърджалийска области – за допълване и синергичен ефект на предлаганите туристическите продукти.

м) Разширяване на трансграничното сътрудничество и

съвместните инициативи с Гърция и Турция, с цел обединяване на усилията и развитие на обща регионална политика в областта на туризма.

ТУРИСТИЧЕСКИ МАРШРУТИ

1) Хасково – Балкан – Стамболово – Кралево - Долно черковище – (Маджарово);

2) Хасково - Стамболово - Рабово - Студен кладенец;

3) Хасково – Балкан – Кърджали;

4) Студен кладенец – Рабово - Светослав – Пътниково – Стамболово – Хасково;

5) Маджарово – Долно черковище – Рабово - Перперикон – Чифлик – Хасково.

ЕКОМАРШРУТИ

През месец декември 2009 г. бе открит трансграничен център за екотуризъм село Тънково. Той е създаден с пари по програма ФАР на Европейския съюз и стойността му е 303 000 евро. Целта е да се популяризира туризмът в района и да се изгради трансгранична мрежа за опазване на биологичното разнообразие.

• Маршрут № 1 Туристически център за екотуризъм в общ. Стамболово (ТЦЕС) – „Големият сипей"
• Маршрут №2 ТЦЕС – Резерват „Вълчи дол"
• Маршрут № 3 ТЦЕС с. Тънково – ЗТ „ Момина скала" гр. Маджарово

Предвидено е създаването на четири туристически маршрути и две туристически локализации на културния туризъм, които да показват богатството на културно – историческото минало на региона – археологически обекти и етнографски сбирки. В маршрутите, освен обекти на културния туризъм, ще бъдат включени и изключителни обекти на еко и винен туризъм, тъй като в този регион те са естествено свързани. Добре разработената общинска програма е предпоставка за постигане на устойчив успех на новите туристически продукти и тяхното утвърждаване на туристическия пазар. Представянето на приоритетните туристически пазари с акцент върху природните и културните богатства, ще привлече вниманието на любителите

на алтернативния туризъм, природата и културното наследство. Обединяването на усилията със съседните общини от Гърция и Турция, за развитието и опазването на ценните природни и културни ресурси е гаранция за успешното развитие на туристическите услуги, и обмена на туристически групи между пограничните райони. От степента на развитие на човешките ресурси и обучението на кадрите, ангажирани с предоставянето на туристически услуги, зависи качеството на обслужването. Географското местоположение, което заема общ. Стамболово, природните дадености и традициите съхранени от поколенията, бъдещето на областта е преди всичко в културния, винения и еко туризъм: развитие на местната инфраструктура и насърчаване на местната предприемаческа активност.

Това ще доведе до увеличаване посещаемостта от туристи и превръщането на общ. Стамболово в мощна туристическа дестинация, както от български, така и от международни посетители. Натрупаният опит е сериозна база за развитие на местните общности за достигане на по-висока ефективност и мултипликация на резултатите.

Променени са очакванията и изискванията на съвременния турист: той търси по–добри условия за отдих и развлечения; предпочита по-разнообразни туристически услуги и най вече търси емоции за цял живот. А такива условия могат да му бъдат предложени само в райони с добре организиран туризъм, предлагащ интегрирани туристически продукти. При направеното предпроектно проучване, като основна потребност в Община Стамболово бе изведено създаването на Туристически информационен център, който да постави основите на организирания туризъм.

БИБЛИОГРАФИЯ:

ЕС – Приоритетна ос 3 на ОПРР: http://www.bgregio.eu/

Europe 2020: http://ec.europa.eu/europe2020

Стаматов Ст. и др. Специализирани видове туризъм, С 1995

Стратегията за развитие на туризма в община Стамболово 2007 - 2013

ДНЕВНИЯТ ГРАФИК В СЛАДКАРСКАТА ИНДУСТРИЯ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО

АСИСТЕНТ РУМЯНА ДИМИТРОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ФИЛИАЛ РУСЕ

THE DAILY PRODUCTIVITY CHART IN CONFECTIONERY INDUSTRY AS A PART OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM

ASSISTANT RUMYANA DIMITROVA
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE”
RUSE

ABSTRACT

A specific approach for development and a concrete information technology for realization of a daily productivity chart in confectionary industry plants have been discussed in the article. The developed and experimented daily productivity chart is a part of the quality management system in these plants and provides the production of the most efficient products under the following circumstances with effective usage of labour resources and minimal labour expenses.

Key words: daily production chart, system for quality management, confectionery industry

ВЪВЕДЕНИЕ

Повишаването на конкурентоспособността на предприятията от сладкарската индустрия изисква прилагането на нови методи за управление. Един от тях е внедряването на системата за управление на качеството в сладкарската индустрия.

Целта на настоящия доклад е да се предложи примерен производствен график в сладкарската индустрия и информационна технология за реализирането му, която ще бъде реализирана чрез следните задачи:

1. Определяне на специфичните характеристики, мястото и ролята на дневния производствен график като елемент на системата за управление на качеството.

2. Разработване на дневен производствен график в сладкарски цех съобразно изискванията на програмен продукт (ПП) Microsoft Project.

3. Анализ на състоянието след въвеждане на дневния график.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Специфични особености на дейностите в сладкарската индустрия

Предприятията от сладкарската индустрия се характеризират със специфични особености на производствения процес и технологията, които са обусловени от спецификата на произвежданите продукти и на потребностите, които задоволяват. Сладкарската продукция има много кратък срок на годност, губи от качествата си или става неизползваема[23].

Организацията на технологичните процеси осигурява производство на качествена продукция при прилагане на Добра производствена практика (ДПП) и HACCP системата (Анализ на опасностите и контрол на критичните точки). ДПП определя какво трябва да се направи, т. е какви изисквания трябва да се изпълнят, а HACCP системата определя как да се произведе качествена продукция. В хода на технологичния процес се извършва ежедневен контрол на технологичните параметри (температура и време на изпичане на сладкарските полуфабрикати) и изпълнение на технологичните операции. Особеност в сладкарското производство е, че се произвежда сладкарска продукция, работи се по заявки на клиенти и за свободна консумация, което изисква изпълнението на поръчките да се извършва в точно определен час от деня. За да се отговори на тези изисквания е необходимо да се разработи дневен производствен план-график, който да обхваща изпълнението на производствените задачи в рамките на един ден. Друга особеност на дневния производствен график е, че е елемент на системата за управление на качеството. Системата за управление

23. Списание "Хляб плюс", януари 2003 г

на качеството обхваща следната документация:

- Наръчник по качеството;
- Процедури по качеството;
- Работни инструкции по качеството;
- Записи по качеството.

НАРЪЧНИК по качеството е документ с разпоредителен характер. Той описва как предприятието изпълнява изискванията по HACCP-системата спрямо обявената политика по качеството. Процедурите по качеството представляват документи за извършените процеси в предприятието, представящи подробно какво, как и защо се изпълнява съгласно описанията, дадени в Наръчника по качеството. Те описват целия процес-процедура за почистване и дезинфекция на технологичното оборудване; процедура за лична хигиена и обучение на персонала и др. Работни инструкции са документи, които предоставят по-подробна информация как се осъществява всяка отделна производствена задача. Те описват части от процеса, като оперативни планове, работни стандарти, технологически и технически стандарти. Примерни работни инструкции са: инструкция за почистване и дезинфекция на технологичното оборудване; инструкция за хигиена на персонала и др. Записите са най-специфичната документация и са уникални за всяко предприятие. Тук се включват различни работни, контролни и маршрутни карти, документи, свързани със запис на несъответствията, както и причините за тези несъответствия. Записването на резултатите (записите по качеството) трябва да се извършва ежедневно.

2. Разработване на дневния производствен график в сладкарски цех съобразно изискванията на ПП Microsoft Project

За съставянето на дневния производствен график използваме информационна технология (ИТ), която е изградена на база на ПП Microsoft Project, който позволява да се планира и координира изпълнението на технологичните операции във времето, да се разпределят ресурсите и се осъществява контрол върху текущите задачи. ИТ включва следните етапи:

• Описание на производствените задачи (операции), за чието изпълнение се съставя дневен производствен план-график –

начало, край и продължителност на всяка технологична операция;

• Свързване на технологичните операции - посочване на типа връзка: последователно изпълнение на технологичните операции;

• Разпределение на ресурсите по технологични операции - посочват се изпълнителите за всяка технологична операция;

• Извеждане на информация от проекта: Гантов график, който отразява последователността на изпълнението на отделните технологични операции и връзката между тях и извеждане на отчети - индивидуални графики на натоварване на изпълнителите.

Използваният програмен продукт е подходящ за планиране и управление на дейността след като вече е взето решение за разпределение на производствените задачи между трудовите ресурси (изпълнителите). Първо са задава работното време през деня в сладкарския цех и след това се определят производствените задачи за изпълнение на технологичните операции. В сладкарския цех се работи от 8 часа до 17 часа с един час обедна почивка. Производствените задачи, които трябва да се изпълнят в сладкарския цех, се свеждат до производството на сладкарска продукция. В рамките на работния ден се произвеждат 6 броя шоколадови торти, 6 бр. торта „Карамел", 30 бр. шоколадови пасти, 30 бр. плодови пасти и подготовка на полуфабрикати за 15 броя торти. Подготовката на полуфабрикати обхваща следните технологични операции: подготовка на суровини, приготвяне на пандишпаново тесто, изпичане на пандишпанови платки, приготвяне на захарен сироп и приготвяне на захарни фигурки за гарниране на празнични торти. Всяка производствена задача се разделя на технологични операции, следи се изпълнението и тя обхваща следните параметри: наименование на производствената задача, продължителността на технологичните операции в минути, връзките (зависимостите) между задачите, наименованията на трудовите ресурси и оценка на очаквания резултат от изпълнението на производствената задача (EAC). Производствените задачи е необходимо да се изпълняват в определен ред и имат връзка (relationship) от тип край – начало (finish – to start). За производство на шест броя шоколадови торти се изпълняват следните технологични операции: приготвяне на шоколадов крем, зафилване на сладкарски основи, охлаждане на

зафилени основи, приготвяне на шоколадова глазура, охлаждане на глазура, подготовка на декорация и гарниране на шоколадови торти. Зафилването на сладкарските основи трябва да започне след като първо е приготвен шоколадовият крем. Първата технологична операция (приготвяне на шоколадов крем) се нарича операция-предшественик или предшестваща операция, тъй като се намира преди операцията, от която зависи. Втората технологична операция (зафилване на сладкарски основи) се нарича операция-наследник или последваща операция, тъй като идва след операцията от която зависи.

Продължителността на технологичните операции се определя по метода на хронометрирането (засичат се с хронометър). Изпълнителите на производствените задачи са: сладкар 1, сладкар 2 и майстор-сладкар. Майстор-сладкарят притежава необходимата квалификация за изпълнението на специфични и трудоемки технологични операции (подготовка на декорация и гарниране на сладкарска продукция). Дефинирани са нормативните (трудовите) разходи за всички изпълнители. Въз основа на дефинираните разходи се правят автоматични изчисления за общите разходи и разходите по отделните етапи от изпълнението на производствени задачи в дневния график. Резултатът за общите разходи е представен в колона EAC (Estimate at completion). Едновременно с таблицата на технологичните операции се създава Гантов график (фиг. 1), представляващ хоризонтални линии, разположени по оста на времето и съответстващи на продължителността на изпълнението на технологичните операции. В графика са показани последователността на изпълнение на отделните работни операции като всеки полуфабрикат преминава за обработка на следващата операция веднага след завършване на обработката на предходната операция и със стрелки се изобразява взаимовръзката им. Определени са началото, продължителността и края на всяка операция.

Производственият мениджър трябва строго да следи за изпълнението на дневния производствен график и при необходимост да прави актуализиране в рамките на деня. Индивидуалните задания служат като отчети за извършената работа от изпълнителите.

3. Анализ на състоянието след въвеждане на дневния график

Получават се индивидуални графики за натоварването на всеки изпълнител, което позволява своевременно да се откриват неизползваните резерви и да се намаляват разходите за труд (при повременните форми на заплащане). Всички изпълнители в рамките на работния ден са изцяло разпределени при 100% натовареност. Единствените престои (непроизводителното време) на изпълнителите се отнасят само за някои технологични операции – охлаждане на зафилени основи и охлаждане на глазура. За изпълнението на посочените технологични операции не се изисква прякото участие на изпълнителите. Информацията, която се получава от ресурсния анализ помага на производствения мениджър да насочи вниманието си към изпълнението на работата на производствения персонал и ефективно да го управлява.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разработеният дневен производствен график се характеризира със следните особености:

Отчита спецификата на производствения процес в сладкарската индустрия, поради което се съставя за 1 ден по часове;

Представлява елемент от системата за управление на качеството, приложима в сладкарската индустрия;

За реализиране на разработения дневен производствен график се използва съвременен ПП Microsoft Project, въз основа на който е изградена конкретна информационна технология, която осигурява възможно най-рационално използване на трудовите ресурси при пълно спазване на технологичните изисквания;

Получават се индивидуални графики за натоварването на всеки изпълнител, което позволява своевременно да се откриват неизползваните резерви и да се намаляват разходите за труд (при повременните форми на заплащане).

Разработен е дневен производствен план-график, който е тестван на база на извършените производствени задачи в

сладкарски цех. Създаденият дневен часови план–график с помощта на MS „Project” позволява да се планира дейността по часове в рамките на деня, да се следи за изпълнението на технологичните операции, да се създават условия за системност в работата на предприятията и да се постигне по-високо ниво на удоволетвореност на клиентите.

Приложението на разработката в практиката дава възможност на производствените мениджъри да планират и управляват ефективно производствената си дейност в предприятията от сладкарската индустрия, тъй като се спестява значително време на производствените мениджъри и едновременно с това се осигурява равномерно натоварване на сладкарския цех[27].

ЛИТЕРАТУРА

Велчева Й., А. Петков, А. Любенова, Р. Димитрова, К. Тошев. Проект 2004 - РУ- ФБМ-06 „Изследване на системи за оперативен финансово–икономически контрол в производствените предприятия и усъвършенстването им с помощта на контролинга”

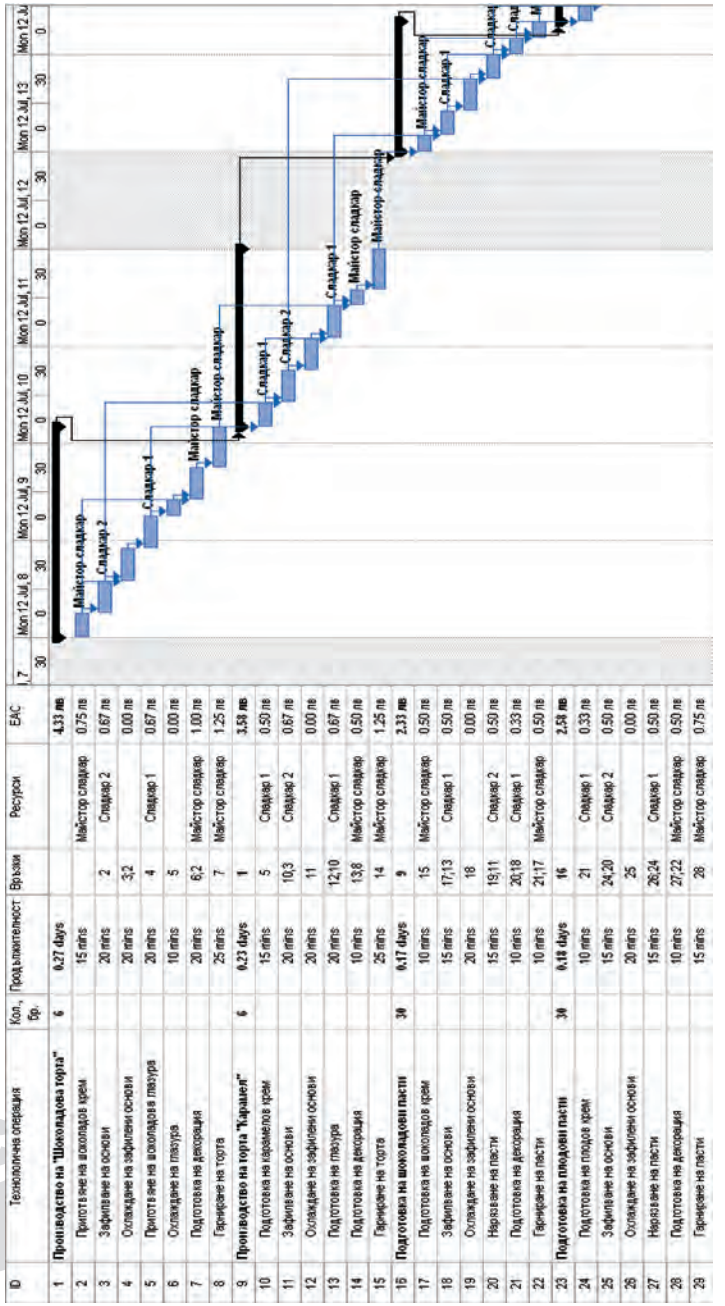
Найденов Н., А. Петков, Д. Йорданова. Мениджмънт на проекти, Русе, 1999 г.

Списание “Хляб плюс”, януари 2003 г.

Чатфийлд К., Т. Джонсън. Управление на проекти с Microsoft Project 2002, София, 2003 г.

http://www.ismanagement.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=4&Itemid=6&limitstart=10, 2010 г.

27. Велчева, Й., А. Петков, А. Любенова, Р. Димитрова, К. Тошев. Проект 2004 - РУ- ФБМ-06 „Изследване на системи за оперативен финансово–икономически контрол в производствените предприятия и усъвършенстването им с помощта на контролинга”

ID	Технологична операция	Кол., бр.	Продължителност	Връзки	Ресурси	EAC
1	**Производство на "Шоколадова торта"**	**6**	**0,27 days**			**4,33 лв**
2	Приготвяне на шоколадов крем		15 mins		Майстор сладкар	0,75 лв
3	Зафиляне на основи		20 mins	2	Сладкар 2	0,67 лв
4	Охлаждане на зафилени основи		20 mins	3;2		0,00 лв
5	Приготвяне на шоколадова глазура		20 mins	4	Сладкар 1	0,67 лв
6	Охлаждане на глазура		10 mins	5		0,00 лв
7	Подготовка на декорация		20 mins	6;2	Майстор сладкар	1,00 лв
8	Гарниране на торта		25 mins	7	Майстор сладкар	1,25 лв
9	**Производство на торта "Карамел"**	**6**	**0,23 days**	**1**		**3,58 лв**
10	Подготовка на карамелов крем		15 mins	5	Сладкар 1	0,50 лв
11	Зафиляне на основи		20 mins	10;3	Сладкар 2	0,67 лв
12	Охлаждане на зафилени основи		20 mins	11		0,00 лв
13	Подготовка на глазура		20 mins	12;10	Сладкар 1	0,67 лв
14	Подготовка на декорация		10 mins	13;8	Майстор сладкар	0,50 лв
15	Гарниране на торта		25 mins	14	Майстор сладкар	1,25 лв
16	**Подготовка на шоколадови пасти**	**30**	**0,17 days**	**9**		**2,33 лв**
17	Подготовка на шоколадов крем		10 mins	15	Майстор сладкар	0,50 лв
18	Зафиляне на основи		15 mins	17;13	Сладкар 1	0,50 лв
19	Охлаждане на зафилени основи		20 mins	18		0,00 лв
20	Нарязване на пасти		15 mins	19;11	Сладкар 2	0,50 лв
21	Подготовка на декорация		10 mins	20;18	Сладкар 1	0,33 лв
22	Гарниране на пасти		10 mins	21;17	Майстор сладкар	0,50 лв
23	**Подготовка на плодови пасти**	**30**	**0,18 days**	**16**		**2,58 лв**
24	Подготовка на плодов крем		10 mins	21	Сладкар 1	0,33 лв
25	Зафиляне на основи		15 mins	24;20	Сладкар 2	0,50 лв
26	Охлаждане на зафилени основи		20 mins	25		0,00 лв
27	Нарязване на пасти		15 mins	26;24	Сладкар 1	0,50 лв
28	Подготовка на декорация		10 mins	27;22	Майстор сладкар	0,50 лв
29	Гарниране на пасти		15 mins	28	Майстор сладкар	0,75 лв

Фиг. 1. Дневен производствен план-график в сладкарски цех

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА АВРЕН

ДОЦ. Д-Р ВЕЛИКО ВЕЛИКОВ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”
ГЛ. АС. МИЛЕНА СТОЯНОВА
ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ЕПИСКОП К. ПРЕСЛАВСКИ”

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN AVREN MUNICIPALITY

ASSOC. PROF. VELIKO VELIKOV, PHD
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE”
SENIOR ASSISTANT MILENA STOYANOVA
KONSTANTIN PRESLAVSKY UNIVERSITY OF SHUMEN

ABSRACT

The actuality of the theme is associated with the need for differentiation of the product called „rural tourism“ in the small and unknown regions with the aim of their economic development, and on the other hand giving opportunities for people with lower incomes to have a rest. Rural tourism includes all tourism activities developed in the countryside. The main alternative is the environment and the space it offers. The aim of this paper is related to the disclosure of the unused opportunities for rural tourism development and is also to specify the condition and the prospects within Avren Municipality.

Актуалността на темата се свързва с необходимост от обособяването на продукт „селски туризъм „ в по-малки и неизвестни райони, като се цели тяхното икономическо развитие, а от друга страна, да се даде възможност за почивка и на хора с по-ниски доходи. Селският туризъм обхваща всички туристически дейности, развивани на село. Основното

е алтернативната среда и пространството, които той предлага.

Целта на настоящата разработка е свързана с разкриването на неизползваните досега възможности за развитие на селски туризъм, както и да се конкретизира състоянието и перспективите му в рамките на община Аврен. Въз основа на целта си поставяме за решаване следните задачи:

1. Разработване и анализ на теоретичните постановки за развитието на селски туризъм.

2. Анализиране на възможностите за развитие на този вид в Авренска община. Доказване, посредством анализ на туристическите ресурси, че е налице потенциал за развитие на този тип туризъм.

3. Да се обърне внимание и да се разкрият възможностите за развитието на туризма в малко известните в това отношение общини, като Аврен, в рамките на решаване проблема за формулиране на стратегия в областта на туризма. Проблемите на селските райони трябва да се решават, ако искаме тези територии икономически да се развиват и да се ограничи процесът на тяхното обезлюдяване, всъответствие с променящото се обществено съзнание и настоящето развитие на селски туризъм в около 50 села в страната, както и възможностите за осъществяването му в община Аврен и други като нея.

Основна цел трябва да бъде изгодата за местното население, туристите и туристическата индустрия, а от друга страна - да се предизвикат най-малко социални и екологични натоварвания. Развитието на туризма показа, че наред с положителния - най-вече с икономически и възстановителен ефект, той може и да окаже силно негативно въздействие върху средата, в която се развива. Това негативно въздействие засяга всички основни компоненти на тази среда и на първо място - природата. Този факт, наред с проявената от страна на световната общественост загриженост към проблемите на околната среда, както и осъзнаването на необходимостта от здравословен начин на живот, включващ екологична среда за отдих, превърнаха в обективна необходимост, както търсенето на нови форми на

туризъм като алтернатива на масовия туризъм, така и прилагането на нова туристическа политика и нови стратегии за развитието на туризма на всички равнища – интернационално, национално, регионално и локално.

В България селските райони заемат около 85 % от територията на страната и в тях живее 1/3 от населението. Характерно за тези райони е, че в повечето случаи основният доход на населението е свързан със земеделието, включително и преработката на селскостопански суровини.

Селският туризъм е предизвикан преди всичко от насищането на туристическото предлагане с традиционни и невнасящи нищо ново и интересно като възможност за почивка, но едновременно създава постоянна или сезонна заетост и истински доходи за някои професии.

Мотивацията за селски туризъм е свързана с търсене на автентичен контакт с посещаваните места (природа и трудова дейност), с населението и културата на района.

Селският туризъм от своя страна предизвиква най-малките екологически и социални натоварвания. При развитието му интересите на местното население трябва да имат приоритет пред тези на туристите и туристическата индустрия, като предлагането трябва да се основава предимно на местните ресурси.

Община Аврен е разположена в Североизточна България. В административно-териториално отношение е част от Варненска област, Черноморски туристически район. Село Аврен, което е разположено в западната част на Авренското плато, е център на общината, обхващаща територия от 380 m площ и включва 17 села.

На територията на общината, в най-югоизточния й край, северно от устието на река Камчия, се намира един от курортните комплекси на нашето Черноморие – „Камчия”.

Освен КК „Камчия“, в района на общината се намират и няколко хижи. В землището на с. Аврен се намира крепостта „Петрич кале“, в близост до която е построена хижа „Петрича“

- удобна за отдих и туризъм. Друга възможност за почивка предоставя хижа „Здравец“, разположена в горски масив с микроязовир в близост до с. Здравец. За любителите на ловния и риболовния туризъм ловно стопанство „Пода“ в землището на с. Круша разполага с хижа и шараново стопанство.

Предвид възможностите за развитие на някои специализирани видове туризъм в община Аврен, ресурсите и условията са не само преки, но и косвени фактори.

Релефът е разнообразен, низинно-платовиден, който се отличава със специфично височинно развитие. Територията на общината обхваща голяма част от Авренското (Момино) плато, както и части от долините на реките Камчия и Провадийска. Авренското плато е по-високо в западната си част, където равнището му се издига до 320 m н. в. Има дълъг и полегат южен склон, който продължава с постепенен преход в склона на Камчийската долина. Към Черно море и Варненската низина платото завършва със стръмни склонове. Подножията на брега са маркирани с плажови ивици. Най-големите плажове са разположени при устията на реките.

Независимо от малката площ и неголямата надморска височина, релефът е с подчертано разнообразие, разгледан в чисто пейзажен аспект. Това, както и общият наклон на юг, са предпоставка за развитие на потенциала за селски туризъм. По метода на бална оценка на Мухина (1975), а също коефициенти на значимост 1 и 2 за отделни показатели, могат да се направят следните изводи по оценка на релефа:

• Селища с най-голям потенциал за туризъм: Близнаци, Круша, Здравец, Приселци и Дъбравино. Това са населени места с най-атрактивни форми на релефа, много панорамни изгледи, пещери. Районът е с добре развита автомобилна мрежа и се отличава с висока проходимост през всички сезони на годината.

• Основно по метода, който е разработен от Арманд (1975) и Мухина (1973), ако се направят задълбочени изследвания, то може да твърдим, че в селищата на Община Аврен, релефът е подходящ за развитие, както на селскостопанска дейност, така

и за туризъм. По-ниски са показателите на с. Синдел, където има заблатявания, а също и ерозионните процеси в района на с. Аврен.

Територията на общината попада в Черноморската и преходно-континенталната климатични области. Като цяло може да се твърди, че районът е екологично чист, с умереноконтинентален климат, силно засушлив, с микроклиматични разновидности, провокирани от влиянието на релефа и Черно море. Считаме, че в климатично и биоклиматично отношение районът на Аврен може да се отнесе към местата с подходящи условия за активен туризъм.

Територията на общината се отличава с малка водност. Водите на реките Камчия и Провадийска се формират извън територията ѝ. В геоморфологично отношение обаче, общината е богата на водни ресурси. На територията ѝ се разполагат 5 сравнително малки язовира и няколко микроязовира. Язовир „Паничката” до Аврен, яз. „Здравец” до с. Здравец и яз. „Садово” до едноименното село са изкуствено зарибени от концесионери и са част от проектите за развитие на риболовен и ловен туризъм, селски и екологичен туризъм. Като цяло, водните ресурси на района, макар да се формират извън региона, са в определена степен достатъчни - по този показател оценката им е много добра. Съществуващите селски чешми са допълнителен атрактивен елемент.

Можем със сигурност да твърдим, че Авренска община има голям биоклиматичен потенциал, който обаче все още не се използва за развитие на селски туризъм. Растителността като елемент на ландшафта е с отлични показатели по разнообразност, атрактивност и уникалност.

На територията на общината не са открити значителни паметници на културата, въпреки че районът е населяван от дълбока древност. В музейния комплекс в с. Аврен са показани редица оръдия на труда. Те са от една праисторическа селищна могила в околностите на село Аврен.

Районът е бил повсеместно заселен от траките. Тракийски

могили все още стоят непокътнати в землищата на много села. Едно от най-почитаните божества на траките е „Тракийският конник“, наречен в древните надписи „Херос“- герой.

Много останки има и от римското владичество, най-вече монети. В околностите на с. Дьбравино освен монети са открити още и дялани камъни от основи на сгради, колони, керамика, водопровод и др. По тези места е минавал и римският път, свързващ Марцианопол (дн. Девня) с Анхиало (дн. Поморие).

С оглед развитието на туризма, антропогенните ресурси в общината са слабо развити. С изключение на останките от крепостта „Петрич кале”, двете музейни сбирки в селата Царевци и Аврен, както и намиращите се във всяко село църкви, няма много забележими исторически паметници, които биха представлявали интерес за туристите.

Отчитайки състоянието на природните и антропогенни туристически ресурси в общината може да заключим, че в община Аврен има условия за развитие на селския туризъм: наличието на природна среда, наситена с туристическа инфраструктура и човешки ресурси, които макар и нискоквалифицирани и в напреднала възраст биха се занимавали с развитие на туризъм, защото разполагат със свободна жилищна площ, могат да получат допълнителни доходи и да осъществят нови контакти. На базата на реално и задълбочено прогнозиране на отделните елементи на туристическата функция и обвързването им в единна динамично развиваща се система реално може да се очаква повишаване качеството на туристическото предлагане, респективно туристическия продукт.

От направената разработка и оценката на всички аспекти относно потенциала на община Аврен за развитие на селски туризъм, от този тип почивка ще се възползват хора с по-ниски доходи, за които това е единствената ваканционна възможност. Едни от тях редовно участват в такъв вид туризъм, а други са непретенциозни към обслужването. Хора, които се пренасочват от комфортния към селския бит и се стремят към опознаване на нови пространства.

Селският туризъм може да доведе до икономическо съживяване на региона, но това може да стане само чрез интеграция с други стопански дейности. За развитието им обаче има редица ограничения: почти всички кметове имат да решават проблеми от комунално-битово естество (остаряла водопроводна мрежа, електрозахранване, проблеми с безработица, транспорт и др.). Не трябва да се забравя, че най-голяма роля за развитие на района, за намаляване на безработицата и увеличение на доходите играе и ще играе местната власт и населението, живеещо тук. Именно развитие на селски туризъм може да направи привлекателни и печеливши много от местно произвежданите материали и стоки, което на свой ред да подпомогне производителите им.

Невероятното за туристите съчетание на различни елементи в личното стопанство, свързано с необходимостта да се произвежда по малко от всичко на ограничена площ, представлява своеобразен и оригинален туристически ресурс, който няма аналог в други страни. За отстраняването на негативните характеристики е необходимо инвестиране не толкова на парични средства, колкото на съзнание и култура.

Другото, което е нужно, е част от пасторалните селски пейзажи. Трябва селата да останат села с техните традиционни навици, тяхната дребна търговия, възрастните хора по пейките. Трябва водните площи и къмпингите с необходимите съоръжения за развитие на туризма да се адаптират към мястото, към нравите, както и към туристите. Трябва настаняването винаги да бъде в традиционни къщи и те да допринасят, да се срещат две различни култури, които имат нужда да се разбират.

За всичко това трябва да се разработят програми, които да доведат до така необходимите умения за осъществяване на продукт „селски туризъм“. Те трябва да са насочени към:

• Повишаване на квалификацията и езиковата култура на местното население, заето в тази дейност;

• Намаляване на масовото заминаване на хора към пренаселените градски територии, което ще продължава да води до още по-големи проблеми;

• Задържане на живеещите в тези територии, които не желаят да ги напускат, а други са готови да се върнат, ако им се предостави възможност.

С оглед формирането на концепция за развитието на селския туризъм в община Аврен и по-широко обхващане на спектъра на туристически дейности ще се използва и по-широко тълкуване на понятието "туристически продукт". А именно: туристическият продукт - това са материални и духовни ценности, предоставени и използвани за туристическо потребление чрез различни видове услуги.

Първият базисен въпрос, на който трябва да се отговори във връзка с формирането на туристическия продукт, е мотивацията за посещение на региона. От гледна точка на инвестиционната политика, тя трябва да бъдат насочени в следните направления:

• Персонално (домакинство). Опира изцяло до личната, частната инициатива и възможности. Всъщност в психологически план това би следвало да бъде гръбнакът на селския туризъм. За съжаление, с много малки изключения, в момента липсват сериозни финансови възможности. Все пак инвестирането в къща, двор и градина е възможно и със съвсем ограничени средства.

• Инвестиции по линията на местните органи на управление. Тук подпомагането може да стане пряко чрез създаване на общински фонд за развитието на туризма и косвено - по линията на местния Съвет по туризъм. Чрез целенасочена програма за набиране на средства би могло да се осигури сериозна финансова база за селския туризъм в общината;

• Инвестиции в човешки ресурси, в т. ч. и укрепване на организационната инфраструктура. Такива се правят засега, при това не без успех и проектът „Развитие на селски и екологичен туризъм - стъпки към успеха" е едно от доказателствата за това.

• Инвестиции в информационното обезпечаване, маркетинга рекламата.

• Инвестиции в настанителната база и базата за хранене.

Освен в отделните домакинства следва да се подобрят условията в някои заведения за обществено хранене и развлечения.

• Инвестиции в създаването на система за изявяване, поддържане и опазване на традициите, обичаите, бита и културата, характерни за селата в община Аврен.

Като основни резултати от развитието на селския туризъм може да се очакват съхраняването, съживяването и стабилизирането на отделни селища в тези райони. Ще се повиши освен пряката и допълнителната заетост във връзка и с други съпътстващи дейности в населените места. В последна сметка по този начин би се улеснил и притокът на туристи не само от България, но и от Европейския съюз.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бъчваров, М., Рекреационно-туристическите функции на селищата. Годишник СУ, кн. 2, География, т. 88, 1997.

Европейците и техните ваканции. Комисия на ЕО, 1993.

География на България, С, БАН, 2002.

Маджарова, С., Селският туризъм -алтернативна форма за развитие икономиката н а селските райони, сп. „Икономика „№ 10, 1998г., стр. 4.

Маламова. Н., Възможности на селищата от планинските и полупланинските райони за развитие на селски туризъм и възраждането на традиционните занаяти, сп. „Икономика и управление на селското стопанство „, №1, 1999, стр. 38

Маринов, Ст., Селският туризъм и дестинация България-Варна, 2002.

Марков, Ив., Някои възможности за развитие на селския туризъм в Янтренския район, ЮМК, ИУ Варна, 2000

Мухина, Л., Технологическая оценка природных комплексов. М., 1973.

Попова Н., Същност и особености на организацията на селския туризъм, Год. на СУ „Св. Св. Кл. Охридски", № 2, 1997, стр. 351.

Стратегия за развитие на община Аврен (1999-2006)

Stoyanova, M., 2005, Rural Tourism - Essence and Strategies. Конференция на младите докторанти на ШУ, Шумен.

ПРОБЛЕМИ И ПРЕСПЕКТИВИ НА АЛТЕРНАТИВНИТЕ ФОРМИ ТУРИЗЪМ В СТРАНАТА ДЪРЖАВНО ЛОВНО СТОПАНСТВО ИСКЪР

СОНЯ ИВАНОВА ВУКАДИНОВА
СТУДЕНТКА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ" - ПЛОВДИВ
СПЕЦИАЛНОСТ „ИКОНОМИКА НА ТУРИЗМА"

PROBLEMS AND PERSPECTIVE OF ALTERNATIVE TOURISM FORMS IN COUNTRY ISKAR HUNTING RESERVE

SONYA IVANOVA VUKADINOVA
STUDENT
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE" - PLOVDIV
ECONOMICS OF TOURISM BACHELOR PROGRAM

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Информация за стопанството
2. Основни дейности на стопанството – ЛОВ
3. Езда – Турове

Iskar Ranch is located 60 km from Sofia. The ranch was created in 1970 and is placed on the right shore of the biggest artificial lake in Bulgaria – Iskar.

The Iskar ranch is a unique place and is a combination of rich nature – a big variety of wild animals, opportunities of observing them, photo shooting them, horse riding and long walks in the wild.

This is one of the places in Bulgaria with a great number of Red Dear, Fallow deer, roes, wild-boars, mouflon, foxes and more.

With the complexity of the nature, unique inhabitant places, richness of wild animal and plant species, the Iskar ranch comply with all criteria to put it under special government control, which includes the directive for the Wild Inhabitants and the one for the Preservation of the wild birds.

ДЛС Искър е създадено преди повече от 40 години на площ от около 4700 ha. До 1990 г. то е ползвано главно от представителни гости на правителството. Сега предимно от туристи (Германци, Англичани, Руснаци) - ловждии и ездачи.

Оцеляло благодарение на специалния си статут, съхраняващо ценен генетичен ресурс от основните видове едър дивеч у нас, и днес стопанството е модел на устойчиво ловно стопанство, с уникален характер, не само за България, но и за Европа.

ДЛС Искър е уникално като съчетание на природна среда, богатство на дивеч, възможности за наблюдение на животни, фотолов, езда и разходка сред дивата природа.

Всички български и международни експерти високо оценяват многофункционалното и устойчиво развитие на стопанство "Искър" в областта на природоохраната и екологосъобразното стопанисване на ресурсите. Една от важните предпоставки за това признание е досега прилаганият ограничителен режим на дейности като лов, дърводобив, паша на домашни животни, бране на гъби, билки и плодове. Стриктната охрана и безкомпромисната борба с бракониерството осигуряват богатството и разнообразието на дивеч на територията на стопанството. Подобни запазени природни комплекси, устойчиво стопанисвани и рационално използвани, в България не са много. Със създадената организация на управление, стопанството е едно от първите у нас, отговарящо на международните критерии на ФАО за устойчиво развитие на ловното и горското стопанство.

Освен своите природоохранни и противоерозионни функции, заради които е създадено, ДЛС Искър се ползва и днес като база за обучение на студенти от повечето специалности изучавани в Лесотехническия университет – Горско стопанство, Ветеринарна медицина, Агрономство, Екология и опазване на околната среда, Ландшафтна архитектура, Стопанско управление.

ДЛС Искър предоставя възможност да се наблюдават в естествена среда почти всички представители на едрия дивеч у нас. Това е едно от малкото места у нас с висока численост на благородния елен, елена лопатар, сърната, дивата свиня, муфлона. Стопанството по отношение на лова има своя строга политика, която се спазва без компромиси.

Ловува се само по линия на ловния туризъм подборно, в редки случаи - групово. Подборното е два вида: трофейно и селекционно. Селекционният обстрел е основата на ловно-стопанската дейност. Чрез него се регулират половото съотношение, възрастовата структура и трофейните качества на популациите на различните видове дивеч.

Общият брой на дивеча в стопанството е:

- Благороден елен 500 броя

- Елен лопатар 550 броя
- Муфлон 100 броя
- Сърна 100 броя
- Дива свиня 300 броя

Съответно те се отстрелват годишно. Като селекционен обстрел се изваждат от популацията около 400 животни, също така около 159 се улавят с капани и се продават като жив дивеч на други стопанства, които са заявили. Трофейният обсрел се извършва само в зряла възраст към горната граница на възрастта и винаги след края на брачния период. Годишно стопанствата добиват около 5 благородни елена трофейно, които се оценяват основно със сребърни медали.

Рекордът на трофеи от благороден елен е 14 кг и 900 гр маса на трофея и 252 точки по Си С.

От елен лопатар годишно трофейно се добива около 20 трофея, като последните 2 години няма трофей без медал. Преобладават златни медали.

Рекордът за стопанството е 4 кг 200 гр и 202 точко по Си С. Дивата свиня трофейно, годишно се вадят около 20 броя животни. За последните 2 години най-силният трофей е 127 точки.

При сърндака и муфлона се прави само селекционен обстрел, поради причината, че броят им е малко. Трябва да се увеличи числеността и тогава вече е възможен и трофейният обстрел.

Датите за лова са, както следва:

От 1 май до 30 октомври се разрешава подборното ловуване на сърндак.

От 1 септември до 31 януари на елен лопатар, като ловуването пак е подборно.

Муфлон и дива свиня - трофейно целогодишно.

Освен основните видове едър дивеч в стопанството се срещат и много други видове гръбначни животни – земноводни, влечуги, птици, дребни бозайници.

Със съчетанието от природни условия, уникални местообитания, богатство на дивеч и разнообразие на животински и растителни видове, ДЛС Искър отговаря на всички критерии за обявяване на територии със специален режим на защита по Директивата за местообитанията (92/43/ЕИО), т. нар. зони по Натура 2000, както и на специална защитена зона по Директивата за птиците (79/409/ЕИО).

Освен това, ДЛС Искър предлага и множество възможности за алтернативен туризъм, поради благоприятното му разположение.

Културен туризъм – ДЛС Искър се намира на 60 км от столицата София. Това предоставя възможността туристите да се запознаят с

българската култура, религия, развитие и като цяло начин на живот.

Освен София друг град, който се намира в близост до стопанството, е Самоков със своята богата история, културни паметници и музеи.

Спортен туризъм – Стопанството е в непосредствена близост до к. к Боровец. Той е най-старият планински курорт в България - датира от 1896 г. Днес Боровец е най-големият първокласен курорт. Разположен е на 1350 м надморска височина на северните склонове на Рила. Курортът на два пъти е домакин на състезания за Световната купа по ски-алпийски дисциплини.

Спа туризъм – който на последък е доста разпространен. Белчински бани е село в Западна България. То се намира в Община Самоков, Софийска област. Село Белчински бани се намира в планински район. Разположено е в живописната долина между планините Рила, Верила, Витоша и Плана планина. Намира се на 10 км от Самоков, 45 км от София и 16 км от к. к. Боровец. Климатът през зимата е мек, а през лятото — хладен. Въздухът е много чист, а природата е прекрасна и сравнително девствена. В курорта има термални води — 41 градуса, с доказани лечебни и профилактични въздействия върху опорно-двигателна система и кожните дерматити.

Билколечение или алтернативна медицина.

Познавателен туризъм – турове в Рила и Родопи.

Приоритетна дейност на ловното стопанство е развитието на международния ловен туризъм. Той осигурява не само приходи за развитието на ловното стопанство, но предоставя и неповторими преживявания на неговите гости. Те стават истински приятели на уникалната ни природа. Този вид туризъм позволи България да се утвърди като първокласна ловна страна. У нас ежегодно ловуват над 2500 ловци, голяма част от тях, традиционни посетители на нашата страна, срещу ловен билет за срок от един месец, издаден от ДАГ съгласно изискванията, регламентирани в Закона за лова и опазване на дивеча.

Специализираната съвременна база, притежание на Държавните ловни и горски стопанство, гарантира провеждането на успешен ловен туризъм, отстрелване на прекрасни ловни трофеи и незабравими спомени. Най-добра оценка и вярна атестация за това са изказаните впечатления и добитите трофеи от ловци и ловни партньори, традиционни посетители на страната ни.

ИЗТОЧНИЦИ

Бюлетин на ДЛС Искър
Община Самоков – Статистически данни

ТУРИСТИЧЕСКИ ПРАКТИКИ В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

СЕВДА ЮСЕИН АЛИ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”

TOURIST PRACTICES IN EASTERN RHODOPES

SEVDA YUSEIN ALI
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE”

Eastern Rhodopes are a part of the mountain of Rhodopes which is situated in South Bulgaria. They are famous for megalithic monuments from the Thracian civilization on the Balkans. Besides its cultural inheritance the region is rich in natural phenomena. There is an extremely high variety of rare and protected species. Prerequisites for development of ecological, sports and recreation tourism exist. Places for accommodation are numerous here offering more and more various and attractive services. As a good tourist practice this paper presents a visit of Perperikon archeological complex with lunch in Madrec Restaurant.

В Източните Родопи, в частност в област Кърджали, на база на съществуващите туристически забележителности и настанителна база са развити следните туристически практики:

- Посещение на археологически комплекс Перперикон с обяд в ресторант Мъдрец - тази практика се ползва много от туристическите агенции за организирани групи туристи. Ресторантът е подходящ за целта, тъй като се намира в едноименното село, което отстои на 5 км от Перперикон. Обикновено се поръчва специалитета на домакинята „пъстърва на керемида“ плюс десерт „Сюрприз” и като добавка за изтънчен вкус – промоция на „Турско кафе”.

I. Местоположение и територия на избраната дестинация

Източните Родопи са част от планината Родопи, която се намира в Южна България. Характеризират се с нископланински и хълмист релеф, със средна надморска височина 320 м и

с мек климат. Териториално Източните Родопи попадат в две държави –България и Гърция. Населението е смесено – състои се от българи, етнически турци, роми, арменци и българомохамедани. Регионът е характерен с изключителната толерантност между различните етноси. Източните Родопи са известни като люлка на мегалитната култура, защото това е районът с най–голяма концентрация на мегалитни паметници от тракийската цивилизация на Балканите. По поречието на най–голямата и живописна река в тази част на планината – река Арда, са открити хиляди паметници на тази древна култура - могили, скални светилища, долмени, пещери, крепости и др. Освен с културното наследство, районът е богат на природни феномени - многобройни скални фигури с причудливи форми - пирамиди, гъби, животни, хора и др. Флората и фауната в Източните Родопи се отличават с изключително разнообразие на редки и защитени дървесни видове, растения, птици, земноводни и бозайници. Тук е най-голямото в България находище на „родопски силивряк" (Орфеевото цвете), както и местообитание на най-голямата колония на белоглави и египетски лешояди. Център на Източните Родпи и област Кърджали е гр. Кърджали, който е административен център на най- голямата община в региона - община Кърджали. Град Кърджали се намира на около 250 км южно от столицата на България - София.

II. Туристически забележителности

а) Природни феномени

Каменните гъби - намират се източно от с. Бели пласт, община Кърджали, току до самия път. Гъбите изникват изведнъж и омагьосват с внушителния си размер и приликата с истински гъби. На височина достигат до 2,5 м заемат площ от 3 дка, с розови пънчета и зеленикави шапки. Изваяни са в риолитови вулканични туфи, а оцветяването е причинено от различни минерали.

Каменната сватба - намира се до с. Зимзелен, на около 3 км източно от Кърджали. Забелязва се отдалеч заради специфичното оцветяване на скалата в бяло и розово, предизвикано от

съдържанието на метални окиси. Открояват се различни каменни фигури - на хора, коне, птици и други според въображението на посетителя. Легендата за Каменната сватба гласи, че това е сватбено шествие, вкаменено от природата, която се възмутила от греховните помисли на свекъра към невестата.

б) Културни, исторически и археологически паметници

Археологически комплекс Перперикон – намира се на 20 км североизточно от гр. Кърджали, по поречието на р. Перперек, 2 км от село Горна крепост и на 5 км от с. Мъдрец. Изцяло е изсечен в скалите и е един от най-древните монументални мегалитни паметници в България. Най-ранните следи от човешка дейност са от края на IV-то хилядолетие пр. н. е, когато хората започват да почитат и носят дарове на Скалата.

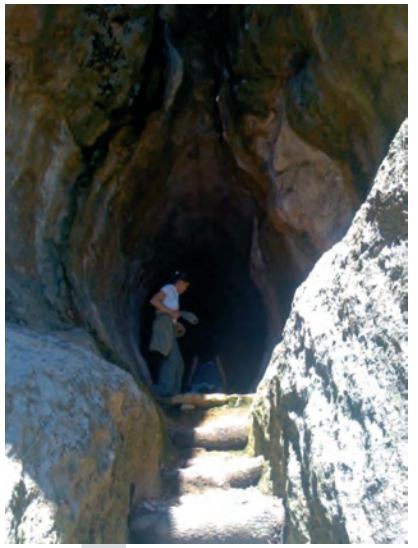
След продължително затишие, през късната бронзова епоха, започва офор¬мянето на огромен комплекс, свързан с култа на хората от тази епоха към Бога-Слънце. Неговото сътворение и наслагване продължава с векове. Създадено е първото светилище, извършват се различни свещенодействия, като полагане на съдове с храна за боговете и др. С усъвършенстването на металните сечива става възможно да се дяла твърдата скала и тогава се оформя овална зала с огромен кръгъл олтар в центъра. Там жреците извършвали свещени ритуали с вино и огън. Постепенно се изграждат крепостни стени, дворци и подградия, създават се жилищни квартали, училища за посветените и множество строителни съоръжения, характерни за античния град. Мащабите на това строителство са поразителни. Целият хълм е прошарен от човешко присъствие.

В края на V-ти век скалният град става епископско средище, след като в Родопите се приема християнството. Значителните

размери на изградената тогава църква доказват неговата значимост като църковен център.

През VII - XIV век Перперикон процъфтява като администра¬тивен център на средновековната област, носеща тогава името Ахридос. Основно място в него е заемала забележителна като архитектура и декорация църковна сграда. През този период за Перперикон много пъти са се водели войни между българи и ромеи. В края на XII в Перперикон загубва значимостта си на административен център, а през XIV в османските турци завладяват и разрушават крепостта, чиито руини постепенно потъват в забрава.

Храмът Утроба - намира се на 25 км от гр. Кърджали, високо в планината над хижа „Боровица“, в скалистата местност Дънгардък кая (Кънтящият камък). Това невероятно съоръжение от времето на траките е открито през април 2001 г. Мястото е безлюдно, а в близката околност се намират едни от най-големите комплекси на скални тракийски ниши в Източните Родопи (при селата Ненково и Дъждовница).

Пещерата представлява естествен процеп в скалата, дооформен от човешка ръка, с дълбочина 22 м. Навлизайки в нея, имаш усещането за проникване в женска утроба. По стените на тази утроба непрекъснато се стича вода, а във вътрешния южен край е издълбан олтар, символизиращ матката. Точно на обяд, през нарочно изсечен процеп на тавана, във вътрешността прониква слънчев лъч, който се проектира на пода. Образува се идеално оформен слънчев фалос, който постепенно се увеличава и устремява към олтара - матка. Но само по време на пролетното и есенното равноденствие, когато слънцето се

намира ниско на север, той може да е достатъчно дълъг, за да оплоди символично утробата.

Светилище на Орфей при село Татул - намира на 15 км източно от град Момчилград в местността Асара край село Татул. Това е вторият по значимост мегалитен паметник в Източните Родопи и един от уникалните тракийски мегалитни паметници в Европа. Впечатляващият култов комплекс е разположен върху доминираща скала, до която водят изсечени в скалата стъпала. На върха е оформена уникална куполна гробница с два гроба, които са били покрити с плочи. Приема се, че гробницата е част от култов комплекс, в който е залегнала идеята за погребения, предвидени за обществено поклонение. Запазени са някои от обслужващите сгради и съоръжения, както и част от крепостната стена. Предполага се, че в древността са извършвани и астрономически наблюдения. Легендата разказва, тук е символичният гроб на Орфей.

Крепост Моняк - намира се на 5 км източно от гр. Кърджали до с. Широко поле, на 586 м надморска височина. Построена е през XII - XIII век и е една от най-високо разположените и най-големи средновековни крепости в Родопите със защитена площ над 50 дка. Достъпът до нея е труден, защото теренът е стръмен, на места почти отвесен. Изградена е от ломен камък с бял хоросан. Моняк е имала голямо стратегическо значение, защото е пазела прохода Железни врата (сега жп спирка) и подстъпите на

средновековния град, разположен около манастира „Св. Йоан Предтеча“, намиращ се в днешния град Кърджали. Крепостта е свързвана с похода на кръстоносците през 2016 г във вътрешността на Родопите, което е отбелязано от хронистите през онези времена. Невероятната гледка към долината на река Арда, язовир Студен кладенец и град Кърджали, която се открива от върха на крепостта, наистина си заслужава трудното изкачване.

III. Предпоставки за развитие на различни видове туризъм в област Кърджали

1. Екотуризъм

Наличието в Източните Родопи на интересни, редки представители на флората и фауната, красивите гледки и запазената природа, привличат туристи не само от България, но и от целия свят. В и около защитените територии и резерватите в целите Източни Родопи, след съгласуване на туристическите програми с подразделенията на Държавна агенция по горите и РИОСВ Хасково, могат да се осъществяват различни видове екологични турове. Такива защитени територии са:

а) „Средна Арда“ - намира се в община Кърджали. Обявена е за защитена с цел опазване на редки и застрашени видове растения и животни и съхраняване на забележителен ландшафт. На територията на защитената местност гнездят белоглав и египетски лешояд, голям ястреб, синявица, скална зидарка, червеногушо копривarче, черноглава овесарка. Една от пещерите в защитената местност е убежище на прилепите голям нощник, дългопръст нощник и пещерен дългокрил, включени в Световния Червен списък. Защитената местност е част от Орнитологично важно място „Студен Кладенец“, имащо световно природозащитно значение.

б) „Юмрук скала“ е обявена за защитена с цел опазването на редки и защитени птици. Защитената местност „Юмрук скала“ се намира в землището на с. Калоянци, община Кърджали. Обхваща уникални скални масиви, разположени на северния бряг на язовир „Студен Кладенец“ - район, изключително важен за опазването на редки и застрашени видове птици. Тук гнездят черен щъркел, белоглав лешояд, египетски лешояд,

белоопашат мишелов, бухал, синявица, белочела сврачка. Защитената местност е част от Орнитологично важно място „Студен Кладенец“, имащо световно природозащитно значение.

2. Спортно-рекреационен туризъм

Източните Родопи са едни най-богатите на водни ресурси в България. В област Кърджали река Арда с нейните притоци Крумовица и Боровица, както и язовирите Кърджали, Студен кладенец и Боровица, създават прекрасни възможности за развитие на рекреационен туризъм. В силния сезон в периода май - септември поречията на тези водоеми се оживяват от многобройни любители на водата, топлото слънце и зеленината. Най-търсени за рекреационен туризъм през летния сезон са язовирите Кърджали и Студен кладенец, около които е изградена добра база за настаняване и изхранване на туристите. През пролетно-есенния сезон поречията на реките Арда и Крумовица са интересни за любителите на орнитоложкия туризъм, както и за туристите-фотографи, които снимат дивата природа. Язовир Кърджали е предпочитано място за спортен туризъм - предимно каякинг. За любителите се предлагат разходки с лодки и малки корабчета по язовира, както и по-дълги преходи с кану.

Микроязовирът в с. Мъдрец предлага условия за спортен риболов на шаран и бял амур. За любителите на релакса е осигурена разходка с лодка и наблюдение на водоплаващи птици от беседка на брега.

IV. Туристически бази и услуги

Многобройни са предложенията за престой на местния бизнес, който се ориентира към предлагане на все по-разнообразни и атрактивни услуги.

Местата за настаняване можем да разпределим по следния начин:

1. Семейни хотели - изградени са предимно по поречията на реките и язовирите. Този вид настаняване е най-търсено от индивидуалните туристи - семейства с деца, млади хора и други. Наличието на басейн през топлия летен сезон обикновено е решаващо при избора на хотел.

2. Вили и къщи за гости - изградени са в малките населени места. Този тип настаняване е предпочитано предимно от чужденци и семейства с деца, които търсят семеен уют и приятна атмосфера.

3. Хижи и хотели - предпочитани за настаняване от хора над средната възраст, ученици, както и много пешеходни туристи. Условията в тези места не са луксозни, но пък създават неповторимо усещане за близост до природата, тъй като обикновено са изградени сред красиви горски местности. Част от собствениците на такива обекти са и еко-активисти, които привличат и обучават своите гости в различни екологични практики.

V. Туристически практики

В Източните Родопи, в частност в област Кърджали, на база на съществуващите туристически забележителности и настанителна база са развити следните туристически практики:

- Посещение на археологически комплекс Перперикон с обяд в ресторант Мъдрец - тази практика се ползва много от туристическите агенции за организирани групи туристи. Ресторантът е подходящ за целта, тъй като се намира в едноименното село, което отстои на 5 км от Перперикон. Обикновено се поръчва специалитета на домакинята „пъстърва на керемида“ плюс десерт „Сюрприз” и като добавка за изтънчен вкус – промоция на „Турско кафе”.

ИЗТОЧНИЦИ

http://www.kardjali.bg/
http://rodopi.start.bg/

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2007-2013 ГОДИНА

ПРОФ. Д. ИК. Н. ПЕЙО ПЕЕВ
АС. СТЕФКА ТИМАРЕВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ – ПЛОВДИВ

EUROPEAN UNION FOR DEVELOPMENT OF TOURISM IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2007-2013

PROF. DR. PEYO PEEV
ASSIST. PROF. STEFKA TIMAREVA
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE” - PLOVDIV

ABSTRACT

Sustainable development is a European Union strategy for the development of all members of this community. The European Union supports the development of sectors and activities through the Priority Axes. In terms of tourism is well established Priority 3: Sustainable Tourism Development. Table № 1 provides information on the amounts of euros – from the European Union and from the Republic of Bulgaria. The thesis that the three operations of the Priority Axis 3 are the most important issues for tourism development in Bulgaria is confirmed and so is the part from the 2020 Strategy concerning tourism.

Keywords: Sustainable development, strategy, Priority Axis 3, Priority Axes, European Union policy in tourism, European Union and development of tourism in Bulgaria

РЕЗЮМЕ

Устойчивото развитие е стратегия на Европейския съюз за развитие на всички страни членки на тази общност. Европейският съюз подпомага развитието на отрасли и дейности

чрез Приоритетни оси. По отношение на туризма е утвърдена Приоритетна ос 3: „Устойчиво развитие на туризма". В таблица № 1 предлагаме информация за сумата евро – от Европейския съюз и от Република България.

Утвърждаваме нашата теза, че трите операции към Приоритетна ос 3 са най – важните проблеми за развитието на туризма в Република България, както и частта за туризма, отделена и разработена в Стратегия 2020.

Ключови думи: устойчиво развитие, стратегия, Приоритетна ос 3, приоритетни оси, политика на Европейски Съюз на туризма, Европейски Съюз и развитие на туризма в България

Туризмът е приоритетен отрасъл на българската икономика, който формира значителна част от брутния вътрешен продукт на страната, гарантира трудовата заетост на населението и съдейства в значителна степен за активизиране на нейния платежен баланс. Като такъв, той следва да се развива на основата на правилно формулирана и подкрепена от всички заинтересовани политически субекти държавна политика, съобразена с най-добрите европейски практики и стандарти.

Много са учените, български и чуждестранни, проучили и публикували книги за туризма, в т. ч. проф. Хр. Хаджиниколов, проф. Пейо Пеев, проф. Джон Холуей, доц. Цв. Тончев, доц. Енчо Костов, доц. Димитър Тадъръков.

Разработената статия е аналитична, научно-популярна. На тази основа, целта на статията е да се разгледат основните задачи, а именно да се приобщи концепцията на България в областта на туризма с регионалното развитие на туризма в Европа, което е очертано от Европейския съюз. За изясняване на целта на разработката са използвани времеви метод, времеви сравнителен и прогнозен метод.

Европейският съюз (ЕС) е наднационално обединение от 27 европейски държави. Създаден е с договор от Маастрихт, подписан на 07.02.1992 год., който влиза в сила от 01.11.1993 год.

ЕС е уникален по два белега:

а) Има характер на федеративна държава;

б) Специфично международно обединение, каквото е ООН.

Целта на създаването на ЕС е за:

а) Икономически просперитет на страните членки на ЕС;

б) Достоен жизнен стандарт за всички граждани на страните членки на ЕС.

Целите на ЕС се постигат чрез:

а) Ефективно използване на наличните ресурси на ЕС и на всяка страна членка на ЕС;

б) Иновации в производството и търговията със стоки и услуги;

в) Ефективна система за управление на икономиката и на специфични социални дейности;

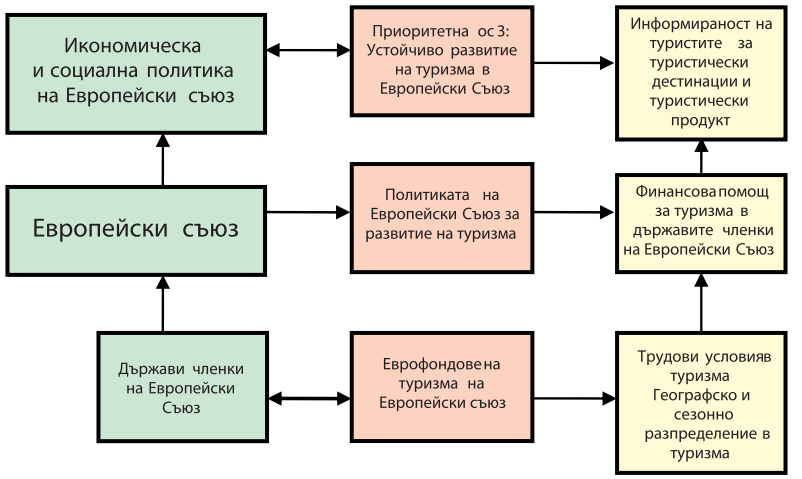
г) Солидарност и взаимопомощ между страните членки на ЕС.

Република България членува в ЕС от 01.01.2007 година. До Договора от Маастрихт държавите от този съюз изминават дълъг път.

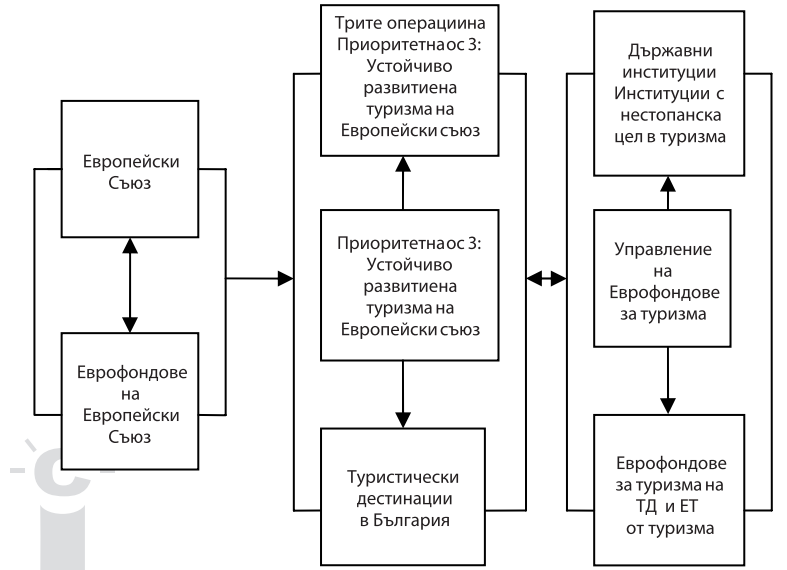
Таблица 1

Приоритетни оси по типове финансиране(в евро)	% от приоритета на ЕС	Финансиране от ЕС (a)	Национално публично финансиране (b)	Дял на национално финансиране от общо финансиране	Общо финансиране (c) = (a) + (b)	Съотношение на съфинансирането (%) (d) = (a) / (c)
Приоритетна ос 3: Устойчиво развитиена туризма (ЕФРМ)	13%	176940861	31224858	15%	208165719	85%
Операция 3.1 Подобряванена туристическите атракции и свързанатас тях инфраструктура	70%	123858603	21857400	15%	145716003	85%
Операция 3.2 Развитие на регионалните туристически продукти и маркетинг на дестинациите	15%	26541129	4683729	15%	31224858	85%
Операция 3.3 Националентуристически маркетинг	15%	26541129	4683729	15%	31224858	85%

Фиг. 1. Политиката на Европейски съюз в областта на туризма

Фиг. 2. Европейски Съюз и развитие на туризма в България

Европейската комисия финансира създаването и развитието

на Европейски портал за популяризиране на туризма. Порталът стартира през 2006 год. На 20.06.2003 год. Европейската комисия публикува “Основни ориентации за устойчивост на Европейския туризъм”. На 19.10.2003 год. е приет “Дневен ред за устойчив и конкурентноспособен европейски туризъм”.

Устойчивото развитие е обща цел на ЕС. Стратегията за устойчивото развитие на ЕС е актуализирана през 2006 год. Стратегията за устойчиво развитие на ЕС има три основни цели:

а) Икономически просперитет;

б) Социално равенство и сближаване (Кохезия);

в) Опазване на околната среда.

Богата информация за политиката на Европейския съюз за турзма може да се получим от фиг. 1, както и да се направят необходимите обобщения.

Европейският съюз подпомага развитието на отрасли и дейности чрез Приоритетни оси, осигурени с определени суми в евро. По отношение на туризма, за неговото развитие, е утвърдена Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма.

Специфичната цел на Приоритетна ос 3 е “Повишаване на регионалния туристически потенциал за развитие и маркетинг на устойчиви и диверсифицирани, специфични за региона туристически продукти с висока добавена стойност и увеличаване на приноса на сектора към устойчивото регионално развитие. Богата информация за Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма за Република България предлагаме в таблица №1.

Анализът на информацията в Таблица №1 дава основание за няколко обобщения.

Първо обобщение:

Участието, делът за сумите в евро:

а) ЕС – 85%;

б) Република България – 15%.

Второ обобщение:

Дял, процент на еврофондоветеза трите операции:

а) Операция 3.1. Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура - 70%;

б)Операция 3.2. Развитие на регионалния туристически продукт и маркетинг на дестинациите – 15%;

в) Операция 3.3. Национален туристически маркетинг - 15%.

Детайлното вътрешно разпределение на еврофондовете и на фондовете на Република България е извършено от Министерски съвет. Разчетите са изпратени на ЕС.

Ролята на трите Операции на Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма е в няколко направления:

а) Определя икономиката на туризма на ТД и ЕТ от туризма;

б) Предопределя системата за управление на туризма на ТД и ЕТ от туризма;

в) Предопределя туристическата индустрия;

г) Предопределя МТБ на туризма, на ТД и ЕТ от туризма;

д) Предопределя туристическия продукт;

е) Предопределя брой, състав и квалификация на човешките ресурси на туризма, на ТД и ЕТ от туризма.

Следователно трите Операции на Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма се явяват трите най-важни проблема за туризма на Република България.

Информацията във фиг. 2 е основание за някои обобщения относно политиката на Европейски съюз и развитие на туризма в България.

По „Програма за развитие на селските райони", Мярка 313 „Насърчаване на туристическите дейности" са определени още 38 397 917 евро. От тази сума 85% са от Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони, а 15% от Държавен бюджет на Република България.

В Стратегия 2020 е отделено внимание на въпроси, относно развитието на туризма, с помощта на финансиране от Европейския съюз. Стратегията е за периода 2014 - 2020 година.

Тези насоки се отнасят за:

а) Развитие на морски и крайбрежен туризъм;

б) Развитие на селски туризъм;

в) Туризъм за трерата възраст;

г) Удължаване на туристическия сезон на разменни начала, извън върховите периоди;

д) Диверсификация на туризма чрез т. нар. „Тематични продукти" в т. ч. различни маршрути, свързани с различните видове туризъм.

Бизнесът в туризма на Република България получава солидна финансова подкрепа от ЕС. Бизнесът в туризма на Република България получава и опита на държави от ЕС, опит за управление, което осигурява неговата рентабилност и ефективност. От тук произтичат за разрешаване много въпроси, за кратки и по-дълги периоди на пазарното стопанство в туризма, което е подсистема на системата пазарно стопанство на Република България.

Бизнесът в туризма има много аспекти, които пораждат много проблеми и въпроси. Те са общовалидни и специфични. Успехът на бизнеса в туризма е плод на координация, на равновесие между туристическите потребности и ресурсите на туристическите формирования, плод на по-пълното и по-точното изучаване на платежоспособното туристическо търсене.

Ог гледна точка на посочените данни за страната въз основа на очакваните резултати, България трябва да съсредоточи вниманието си в следните области:

а) Разширяване на материално-техническата база в периферията на страната;

б) Участие и широка реклама на страната на международни туристически борси.

Целта на тези мерки е да се изпълни една от препоръките на Европейския съюз, а именно - достигане на прием на 10 милиона туристи годишно. За да бъде изпълнена тази препоръка трябва да се използва програмата на ЕС „Учение през целия живот – Сократис", която да обучава местното население, също така трябва да се повиши и качеството на туристическите услуги, предлагано в страната, разработването на пазарни ниши при алтернативните форми на туризъм и други.

ЛИТЕРАТУРА

1. Костов Е., Технология на туристическата индустрия. Техника, София, 1998год.

2. Пеев П., Икономика на туризма, Университетско издателство „Паисий Хилендарски", Пловдив, 2008 год.

3. Тадърков Д. и др., Теория и практика на туризма, „Стопанство", София, 2002 год.

4. Тончев Цв. и др., Планиране и развитие на туризма, „Тилия Букс", София, 2006 год.

5. Хаджиниколов Хр., Икономика на хотелиерството и ресторантьорството, „Стопанство", София, 2003 год.

6. Холоуей Д., Туристическият бизнес „Питман", София, 1989 год.

7. Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма – документи на Европейския съюз.

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА АЛТЕРНАТИВНИ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ В СЕЛО ШИРОКА ЛЪКА

АС. СТЕФКА ТИМАРЕВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ
ПЛОВДИВ

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM IN SHIROKA LAKA

ASSIST. STEFKA TIMAREVA
HIGHER SCHOOL „AGRICULTURAL COLLEGE"
PLOVDIV

ABSTRACT

With the assistance in various European programs, alternative types of tourism, including cultural-cognitive, are gaining a great momentum. The village of Shiroka Luka has actually existing conditions for the development of alternative types of tourism at international and national level - a branch bearing incomes to the local population. It will be deservedly crowned in the title of the richest pillar of the Bulgarian in the architectural, ethnographic and folklore aspect.

Key words: alternative forms, the cultural and interpretative tourism, mountain tourism, eco-tourism, rural tourism; an integrated tourist product.

РЕЗЮМЕ: С помощта на финансирания по различни европейски програми, алтернативните видове туризъм, сред които и културно-познавателния, набират изключителна скорост. Село Широка лъка има реално съществуващи условия за развитието на алтернативни видове туризъм на международно и национално ниво, като отрасъл, носещ доходи на местното население. Заслужено ще го коронясаме в титлата най-богат в архитектурно, етнографски и фолклорно отношение стожер на българщината.

Ключови думи: алтернативни форми, културно-познавателен туризъм, планински туризъм, екотуризъм, селски туризъм; интегриран туристически продукт.

Туризмът е приоритетен отрасъл на българската икономика, който формира значителна част от брутния вътрешен продукт на страната, гарантира трудовата заетост на населението й и съдейства в значителна степен за активизиране на нейния платежен баланс. В съвременния живот туризмът се явява характерен и необходим начин за прекарване на работното време. В последните години и с помощта на финансирания по различни европейски програми, алтернативните видове туризъм, сред които и културно-познавателния, набират изключителна скорост в развитието си. Културният туризъм е тясно свързан с културните ценности и наследство на обществото, с неговата историческа памет. Много малки, но богати на природни и антропогенни дадености общини и села, започват масово да разгръщат туристическия си потенциал.

Родопското село Широка лъка е известна туристическа дестинация, наричана „Долината на чановете". Съдбата е била толкова щедра към Широка лъка, че я дарява с неповторима по своята хубост природа – предпоставка за развитие на алтернативни форми на туризъм - екотуризъм, планински туризъм, културен туризъм, ски-туризъм и др. Туристическите услуги в селото са представени от Етнографски музей, църква от епохата на османското владичество, сувенирни магазини, няколко семейни хотели, къщи за гости и места за настаняване, два висококатегорийни хотела, ресторанти тип механи, различни екопътеки, както и маркирани пешеходни маршрути, атрактивни събития от културния календар, организирани за посетителите и гостите на селото. С право можем да наречем Широка лъка и долината на песните, танците и гайдите, долината на българския дух. Неслучайно Широка лъка е обявено за единствения в България по рода си архитектурен и фолклорен резерват, а славата му като райски кът за отдих привлича гости от страната и чужбина. Широка лъка има 110 паметника на куртурата, групирани в архитектурни ансамбли, както следва: Згуровски ансамбъл -18 обекта; Църковен ансамбъл – 9 обекта; Чаршийска улица – 12 обекта; Купището (днешен център) – 14 обекта, Каровски ансамбъл – 21 обекта; други паметници - 36 обекта. Всички тези паметници на културата са строени

през различни периоди и характеризират етапите в историческото развитие на Широка лъка, неговия стопански и културен живот. В много от къщите в Широка лъка стопаните са направили хотелски стаи и ги отдават под наем. Това е осъществено с помощта на средства от програмата "Красива България", което е едно чудесно решение за местните хора да могат да споделят своя живот, традиции, музика, песен и благост с туристите.

ЦЕЛ НА РАЗРАБОТКАТА:

Да се покажат възможностите за развитие на алтернативни видове туризъм в село Широка лъка и приносът му към развитието на българската култура. За целта са разгледани богатото културно-историческо наследство, уникален фолклор, природни дадености. Утвърждават се нови ценности, като се откроява традицията и се съчетава по уникален начин със съвременните бизнес практики. Това, разбира се, е немислимо без помощта на местното население, изпълнителната власт и без използването на стратегии за развитието на туризма.

Визия, мисия и цели на алтернативните видове туризъм в Широка лъка:

Село Широка лъка има изключителни условия за развитие на алтернативен туризъм, което се обуславя от редица благоприятни предпоставки:

- Уникални природни дадености – разнообразен релеф, гори, красиви пейзажи, пещери, резервати, съхранено биологично разнообразие, езера

-Широки граници на възможностите за къмпинг, планинско колоездене, културен, еко и селски туризъм;

- Богато културно-историческо наследство, уникален фолклор и занаяти;

- Близостта до морското крайбрежие на Северна Гърция позволява създаването на комбинирани туристически пакети „планина – море".

Туристическата инфраструктура в общината за съжаление тепърва следва да се изгражда. Такава, на необходимото ниво, съществува все още само в курортния комплекс Пампорово и от части в Широка лъка.

Целите, които са поставени пред с. Широка Лъка за развитието

на алтернативен туризъм, са задоволяването на туристическите потребности чрез предоставянето на уникални възможности за развитие на интегриран туристически продукт на база природните дадености на Широка лъка: екотуризъм, спелеология, алпинизъм, културен, исторически, планински, селски, еко туризъм, съобразени с индивидуалните изисквания на всеки клиент. Стимулирането на малкия и микро бизнес в сферата на основните и допълнителни туристически услуги е поставено като подцел за развитието на туризма, редом с осигуряване на достатъчно високо качество на туристическия продукт, както и създаване и укрепване на институционална рамка за развитието на туризъм в селото.

Кметството на с. Широка лъка изпълнява ролята на двигател за местното развитие на туризма и обединител на усилията в тази посока. Тя определя рамката и правилата на развитие и създава по-добри условия и среда за реализация на частната инициатива. Кметството работи в партньорство с всички заинтересовани страни на територията на селото. То е коректен и лоялен партньор, който влага време и средства за стимулиране и стартиране на различните процеси, като гарантира връщането на приходите от туризма в туристически дейности и инициативи и съдейства за намирането на допълнителни фондове чрез донорски програми и проекти, финансиране по различни европейски програми за развитието на туризма.

В село Широка лъка, поради намиращите се сравнително близко пещери – Ягодинска и Дяволско гърло и други по-малки, като алтернативен вид туризъм може да бъде развит и по-специализиран вид – спелеология, което да носи допълнителни приходи за местното население.

Селото има изграден имидж като място за активна почивка, с подход към Родопите (Девин, Смолян, Златоград, Доспад) и район, богат на събития и прояви. Развит е малкият и микро-бизнес в сферата на настаняването, храненето и допълнителните туристически услуги. Широка лъка предлага разнообразен, качествен и атрактивен туристически продукт, обезпечен с туристическа информация, интерпретация и маркетингови мерки и стратегии. Тя привлича основно два типа посетители - със средна и около средната платежоспособност - семейства българи, за кратки почивки в курорта Пампорово, и български и чуждестранни специализирани туристи, любители на силните усещания (в пещерите и скалните комплекси).

Местоположение:

Името на село Широка лъка кара мнозина да си представят, че то е разположено в широка планинска котловина. Селото е получило името си от старобългарската дума “лъка” - извивка, кривина, лъкатушене. Затова и често се задава въпросът от къде идва това наименование, когато то е всъщност тясна, а не широка лъка. Но за онези, които първи са го избрали като удобно за заселване, то е било най-широкото равно място – лъка, край реката Лъджа, десен приток на Въча. Тази лъка още тогава наричали „широката лъка” и именно тя е дала името си на самото селище.

Село Широка Лъка се намира в планински район на 23 км северозападно от Смолян, на 16 км и на 5 км съответно от Пампорово и с. Стойките и на 22 км югоизточно от Девин. Разположено е в долината на Широкольшка река в местността Широката лъка, между Переликския дял на Родопите и рида Чернатица. През зимата селцето е притихнало под снежната си завивка. Очарование на това кътче от България придават и старите каменни мостове, огънати над р. Широкольшка – римските мостове. Широка лъка е известна и със своите красиви, автентични родопски къщи, разположени амфитеатрално от двете страни на реката. Широкольчани са били прочути като майстори строители, наричани дюлгери. Най-старите къщи в селото са изградени от камък и дърво в началото на 18-ти век. Зад дебелите зидове, криещи дворовете от хорските очи, надничат увенчани с високи комини двуетажни постройки с еркери и вътрешни дървени стълбища. Старите къщи са в типичния за Родопите архитектурен стил. Повечето стаи в тях са широки, с дървени миндери до стените, прозорците са малки. Във всеки дом е имало долапи, скрити в стените, както и малка изба със скривалище, осигуряващо сигурна закрила от набезите на османския поробител. Дворът е малък, покрит с плочи, а в средата му се издига типична каменна чешма. Най-известни са Згуровската, Учиковската, Григоровската къщи. Всички реставрирани къщи носят свой собствен облик и обаяние.

Хората в Широка Лъка се гордеят със своята църква „Св. Богородица“ от 1834 г., която била издигната с неимоверни трудности само за 38 дни - колкото е разрешавал турският ферман. Църковният ансамбъл съдържа костница (до южната фасада), камбанария, старото училище (1835 г.), двуетажната сграда на новото училище „Св. Пантелеймон“ (1888 г.). Стенописната украса

на църквата е полагана на два етапа, като първият живописен слой датира от времето на изграждането на църквата. Авторът им остава неизвестен. Чистият и свеж колорит, едрите форми на фигурите, битовите детайли и свободният рисуньк говорят за истински талант на майстора-иконописец. Иконостасът на църквата е впечатляващ поради своя стил и майсторски изпипаните детайли. Предполага се, че е изографисана от известния майстор Захари Зограф и брат му Димитър - представители на Самоковската художествена школа. Вторият стенописен слой на църквата датира от 1901 г. Негов автор е Радослав Българов. Той е самоук майстор, но майсторски украсява храма, приглушава тежките строителни форми с топлите багри и създава приказна атмосфера на интериора с една нетипична студена тоналност. Стенописната украса и сбирката от икони с високи художествени качества оформят църквата като цялостно завършено художествено произведение. В близост се намира и старото училище, построено през 1878 г. - непосредствено след освобождението на България от османско иго. В сградата на т. нар. Згуровски конак е разположен Етнографският музей на Широка лъка, представящ бита на нашите предшественици през епохата на Възраждането.

Широка лъка с право може да се нарече „храм" на родопската песен. Тук няма семейство, което да не е свързано с родопската песен и музика. В селото са се родили едни от най-известните певци и гайдари на родопския фолклор. През 1972 г. в Широка лъка е създадено Средно музикално училище за народни песни и инструменти. **Храмът на родопската музика** и уникално песенно творчество е още и дом на родопските каба гайди, както и на най-добрите майстори на гайди и гайдари в страната. Мелодията на протяжните песни, като че се носи постоянно над главите на хората. Когато запеят, а те пеят с цялата си душа, гласовете на широколъчани политат над билата на планината и се носят по високите и склонове. А когато пропищи широколъчанската каба–гайда природата застива, унесена в красивия разказ на песента. Именно тук и до днес се провежда традиционно надсвирване с гайди. Всеки посетител на **Широка лъка** потръпва при звука на гайдите, разказващи ни със своите песни истории за слава, векове на мъчения и черно турско робство. Почти всяка къща е дом на музикант, защото музиката е част от ежедневието на селото и неговите жители.

Традиции в Широка Лъка:

Жителите на Широка Лъка са съумяли да съхранят обичаите, тъжните си родопски песни, самобитна култура и непоклатима сила, въпреки трудностите, които са срещали през вековете. Широка лъка се гордее с един от най-колоритните и единствен в Родопите народен празник, който се провежда в първите дни на месец март, един от най-големите кукерски празници в България, наричан от местните жители **"Пѐспонеделник".** Традиционният обичай песяцки старци, песяци е изследван и типологично отнесен към варианта на пролетните мъжки игри на „старците" от Източна България (Бебелекова 2007:89). Структурата му претърпява малко промени през годините, без да засяга цялостната му същност. Това е един от най-жизнерадостните народни празници, който в миналото, а и в наши дни, събира малки и големи около „Купището" (центъра) на селото. Събитието се посещава не само от местните, но и от жители на околните махали, села и градове, които идват, за да се порадват на веселата и жизнерадостна „дружина", която пресъздава най-характерните обичаи на Широкольшкия край. Този своеобразен „театър на открито" подробно е описан от бившия директор на Етнографския музей в София Христо Вакалерски. В съвременния вариант празникът „Песпонеделник" се организира от читалище „Екзарх Стефан" с подкрепата на местните власти – кметството, както и спомощта на местното население и туристическия бизнес. Това променя времето на провеждане - от седмицата между Месни и Сирни заговезни по традиция, в първия неделен ден на м. март в съвременността. Участниците от широколъшкия състав варират от 20 до 30 човека и към тях се приобщават малки момчета заедно с бащите си. Освен мъже от селото, се включват и ученици от функциониращото тук национално музикално училище с фолклорен акцент в обучението.

В този ден големи чудовища-кукери, въоръжени с дървени саби и гърбици от слама, ходят по улиците и къщите на селото. Песяците обикалят със страшни маски, облечени в овчи кожи. „Широкольшките песяци" представляват голяма дружина (обикновено младежи), маскирани и костюмирани не особено разнообразно. В тази дружина има „старейшина", „нивеста" („песяцка нивеста" или „бабица") и няколко „песяци" („песяцки старци"). Освен невестата почти всички други имат маски („сурьети") от цели овчи кожи, обърнати с вълната навън. На така направената маска някои слагат овнешки, пърчови или

волски рога, или пък като по-цялостна маска - цяла кожа с рогата от овнешка или телешка глава. Външният вид на песяците е характерен и с големите гърбици, които са направени с подлагане на възглавници, парцали или слама под дрехата. Тези гърбици придават по-реалистичен вид на старците, повече карикатурност – за смях и служат за място, по което песяците постоянно се удрят, бият се със сабите „спатилки" и куките, които носят. Всички песяци са „въоражени" с чудновати оръжия. Най-често срещана е дървената сабя, направена от изрязана дъска, боядисана накрая в червено, или пък е обикновена страница от конски самар. Някои от участниците носят и стари кремъклии пушки или пищови, обикновено развалени; други държат дървени калами за прежда. В тези „оръжия" те слагат пепел от огнището, след което духват в цевта, за да може пепелта да изскочи като при стрелба. Освен тези оръжия, песяците носят и в ръцете си „Гачуве" – дървени куки, служещи за скубане на сено. С тях те се бият по гърбиците и се залавят на хоро, когато играят. В Широка Лъка песяците-Кукерите са накичени с чесън, боб, чушки. На кръста им е завързан колан, на който са закачени различни по големина родопски чанове. Именно със звъна на чановете и дървените си саби те гонят злото.

„Старейшината" почти по нищо не се различава от другите песяци. Той е въоръжен с дървена сабя и началства над останалите старци. Определя наказанията на заловените похитители на „нивестата" и се грижи особено много за нейната сигурност. „Нивестата" („бабицата") е съпруга на старейшината. Нейната роля обикновено се изпълнява от момче или мъж, облечен в женски дрехи от широколъшката носия. Тя обикновено е със забучена в пояса хурка и преде по пътя. В някои моменти задява на гърба си люлка с кукла или парцали, представляващи дете. По времето на цялата игра из селото, песяците не приказват. Шумовете, които се чуват са от скачанията, от татралките и звънците, от плесниците и закачките, от смеховете, които се носят по цялото село. При ходенето из селото старейшината и невестата вървят заедно, а песяците ги охраняват, като постоянно подплашват и подгонват зрителите мъже, които пък се стараят да хванат и отмъкнат невестата. Смята се, че който успее да я открадне, ще има успешна година: „Краденето на песяцка невеста берекет значи". При песяцките лудувания из селото жените гледат отдалеко или от прозорците на къщите. Страх ги е. Вярва се и това, че ако годеници излязат от дома си да гледат, нямало да могат да се оженят.

Посещавайки къщите, песяците получават подаръци: яйца, брашно, сланина, сирене и др. Освен това те трябва и да си откраднат по нещо, без стопанинът на къщата да ги хване. Кражбата на този ден за тях е позволена. Затова и домашните особено зорко бдят при пристигането на тези гости. Шегуват се с всеки и безцеремонно пародират бита на селянина. По пътя си събират пари за здраве, танцуват, за да изгонят всяко зло от селото, от къщите, от душите на хората. Когато обходят цялото село, песяците се отправят към селското „бунище" (селския площад). Там те се съвещават за по-нататъшната си дейност. Обикновено след това представят венчален обред на невестата и старейшината. Представят се и други обреди като раждане, болест, лекуване, баене, смърт и др. Вдига се много шум, звън и смях, ритуално прогонват студа на зимата и болестите, които "ходят" по хората. В този ден се пеят много родопски песни, хората празнуват. След изявата си в рамките на „Песпонеделник", извън регламента, широколъшките маскирани завършват своята игра на селското гробище и обикалят около гробовете на починали песяци. Преди всичко отдават почит на Дамян Каров, дългогодишен читалищен деец, един от местните историци и участник във възраждането на традицията за карнавала в Широка лъка през 70-те години на XX в. Групата на песяците многократно е участвала във фестивали в страната и в чужбина, където са отличавани за автентичност и придържане към традициите. Имат самочувствието на една от културните емблеми на селището и общината. Свързано с фестивалния характер на маскарада е голямото разнообразие на публиката. За „Песпонеделник" се събират гости от общината и от други градове и села. Български и чужди туристи посещават селото специално, за да наблюдават карнавалното шествие.

Широка лъка е включена в кандидатски европроект за кукерски празници с гръцката селска община Пангайо край Кавала. Гръцкото село претендира, че Орфей е родом оттам, а не от Гела над Широка лъка, но тамошните кукери само си мажат лицата със сажди, докато в Широка лъка местните „Песяци" имат далеч по-пищни костюми и набор огромни овчарски звънци. Сумата на проекта е 520 хил. евро и при успешно кандидатстване би следвало да има финасиране за всички. Община Смолян отпуска само 2 хил. лв. за „Песпонделник" и кметът на селото разчита на корпоративно и земляческо спонсорство.

По Сирни заговезни в целия регион се правят различни шеги,

"представления", закачки и "пародии" на обществените недъзи и слабости.

Традиционният пролетен празник **Лазаровден** е възроден, след многогодишно прекъсване в Широка Лъка, от ученици от основното училище. На този ден се откъсват зелени върбови клонки, които красят вратите на следващия ден – Връбница (Цветница). В миналото, на Лазаровден, момците от селото са поисквали ръката на своите избраници.

Великден е един от най-големите празници за широкольчани. През това време се пости, не се вкусва нищо блажно, нито мляко. В четвъртък преди празника се боядисват яйца, а на „великия" петък на се слага „софра" и всички почиват. Стопанката на къщата омесва обредния хляб за празника, разточват се клинове и се прави „кушеря"- по-голям хляб, върху който се поставяло тестото във вид на обръч, а вътре се поставят толкова яйца, колкото са членовете на семейството и едно за къщата. Поставя се и здравец. Този обичай е дълбоко символичен не само за здравето на хората, а и за опазване целостта на семейството. На Великден кумците носят на кумовете си „спредавак" (подарък за уважение), състоящ се от две червени яйца и шише ракия или вино, два големи обредни хляба, а между тях - поставен клин.

На **Гергьовден** всички стават рано в зори, мият се със здравец и роса, събрана по тревите из ливадите. Повечето семейства колят агнета за курбан. На хорото през деня се хващат най-старите баби и една от тях го води с орехови листа в ръка.

Широкольчани са съхранили своята духовна култура със своите празници и обичаи от традиционния календар. Най-големият измежду широкольшките събори е **Илинденският събор**, провеждан на 2 август на Илинденски поляни край м. Заевите. Тук всяко селище и род от Широкольшко има определено място за отсядане. И досега всяка първа неделя на август жителите на района се събират тук, като идват и гости от вътрешността на страната, чийто корен е оттук.

Възможностите за развитие на алтернативни видове туризъм предполагат и обучението на местни предприемачи за различните видове туризъм – еко, културен, планински и специализиран. Това може да бъде осъществено с помощта на европейски проекти. Целта е създаване на мотивация у хора от селото да се занимават с алтернативни видове туризъм чрез предоставяне на информация относно това какво представляват екотуристическият, културният и

специализираният продукт, какви са изискванията към него, какви са потенциалните клиенти и пазари, какво е необходимо, за да се започне собствен бизнес. За провеждане на самите обучения може да се търси сътрудничество с Бизнес център по Програма JOBS на ПРООН. Целта е гарантирането на поне минимален стандарт в качеството на предлаганите туристически услуги.

Събирането и поддържането на актуална информация относно туристическото предлагане в България изисква да се следи постоянно какви туристически продукти и услуги предлагат конкурентни дестинации в рамките на България. От една страна, това може да даде ценни идеи за разнообразяване на собствения туристически продукт на с. Широка Лъка и за издаването на качествени рекламни материали, а от друга – да спомогне за разработването и предлагането на уникални, неповтарящи се атракции и услуги.

При разработване на туристически маршрути в околностите на Широка Лъка за практикуването на еко, планински маршрутно – познавателен или пещерен туризъм, с цел привличането на повече туристи в района, трябва да се внимава да не се надвишат поемните способности на територията. Повече туристи водят до повече шум, обезпокояване на дивия живот, нарушаване на ландшафта, повече отпадъци. С приоритет е необходимо да се поставят нови маркировки, указателни табели, информационни табла, евентуално да се обособят повече места за кратък отдих или огradени огнища за пикник, обезопасяване на маршрутите, ако е необходимо.

В района около селото има изобилие от природни забележителности и различни туристически маршрути. Само на 7 км от Широка Лъка, по посока гр. Девин, се намират известните от древността Беденски минерални извори. Недалеч от селото се намират скалните феномени Главата и Момата, както и Лятната гора. 5 км на югоизток е разположено живописното с. Стойките. Има възможности за организиране на **екскурзия до Чудните мостове**, уникален природен феномен, **Перперикон, китното село Триград, мистична пещера Дяволското гърло, Ягодинската пещера и др**. Село Широка лъка е спирка и на множество туристически маршрути в околността. Отправна точка е за върховете Турлата, Голям и Малък Перелик, Широкольшки снежник и др. Наличието на толково много природни забележителности е добра предпоставка за развитието на различни алтернативни видове туризъм. По този начин могот да се използват още по пълноценно и материално-

техническата и легловата база в Широка лъка.

Климатът в Широка Лъка е изключително приятен за ползотворната почивка в Родопа планина. Заради свежия планински въздух и вятъра фион, идващ от Егейско море, престоят в селото е изключително полезен и благоприятен, има лечебен ефект върху белодробни заболявания. Климатът предразполага развитието на планинския туризъм, създава добри условия за ски туризъм през зимата и прохладен летен отдих сред вековните гори на Родопите.

Може да се обобщи, че село Широка лъка има реално съществуващи условия за развитието на алтернативни видове туризъм на международно и национално ниво, като отрасъл, носещ доходи на местното население. Сравнително благоприятното географско положение за развитие на множество видове туризъм и огромните заложби за развитието им, прави селището изключително привлекателно и подходящо място за нови инвестиции. Ако трябва да дефинираме днешния архитектурен и етнографски център и да го сравним с другите селища в община Смолян, то заслужено ще го коронясаме в титлата най-богат в архитектурно, етнографски и фолклорно отношение стожер на българщината.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Георгиев, Димитър. Широка лъка просветно огнище в Родопите. София, 1947 год., архитектурно-фолклорен и етнотрафски резерват.
2. Зоински, Илия. Широка лъка. София, 1977 год. издание.
3. Зоински, Илия. Широка лъка – долина на чанове, църкви и параклиси. Пловдив, 2006 год.
4. Каров, Дамян. За Широка лъка с любов. София, 1998 год.
5. Радичев, Ради, Паликъщов Г., Радичев, Г. Широка лъка и говорът на широколъчани. София, 2004 год.
6. Радичев, Ради. Широка лъка, огнище на вяра, просвета и култура в Родопите. София 2006год.
7. http://btourism.com\\read.php?id = 45
8. http :\\www.rozhen.com\bg\tourism\13php
9. http\\www.tourism–bg.net obekti\87_selo_shiroka_laka.html

НАТУРА 2000 И АЛТЕРНАТИВНИТЕ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ

ГЛ. АС. Д-Р ЗЛАТКА ГОШЕВА ГРИГОРОВА
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ - ПЛОВДИВ

NATURA 2000 NETWORK – OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF NEW ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM

ASSIST. PROF. ZLATKA GOSHEVA ROUPETSOVA, PHD
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE” - PLOVDIV

ABSTRACT

The report shall indicate new opportunities for development of alternative forms of tourism by Natura 2000, using the resources of the landscape and biodiversity and conservation of natural resources for sustainable development of regions.

Key words: protected areas, Natura 2000, geo-ecological state, landscapes, habitats, nature-conservation preservation.

България е страна с изключително биоразнообразие. Богатството на българския фитогенофонд, отнесено към сравнително малката територия на страната, е значително. С наличието на около 3 500 вида висши растения и 6 500 нисши растения, страната се нарежда на едно от първите места в Европа. Част от тях са български или балкански ендемити, други са редки растения, остатък от древни флори или видове, чиито основни ареали лежат извън България. У нас те имат малко на брой популации, понякога в единични находища, често в граничните флористични райони на страната или във високите планини. Спецификата на българската флора до голяма степен се определя от българските и балкански ендемични растения - 498 вида или 12.8% от видовото богатство на страната. Българските ендемити са 186 вида, балканските – 312. Повечето видовете са

поставени под защита на Закона на биологичното разнообразие - ЗБР (3), включени са в Червената книга (8) и попадат в Националната екологична мрежа – НЕМ и Натура 2000 (4).

Фаунистичното разнообразие на страната също е високо – 27 000 безгрибначни и около 790 вида гръбначните животни. Те включват: Риби - 207 вида; Земноводни - 16 вида; Влечуги - 36 вида; Птици - 383 вида; Бозайници - 94 вида (9). В някои от тези групи страната ни претендира за челните места в Европа по брой видове (само Испания и Гърция имат толкова богата херпетофауна, а от 36 вида прилепи, установени в Европа, у нас се срещат 33 вида). Хабитатите на кафява мечка, дива коза, видра, лалугер, пъстър пор, бръмбар рогач, алпийска розалия, голям тритон, обикновена блатна и каспийска блатна костенурка и др. са част от НЕМ и Натура 2000 (4) - фиг. 1. Ето защо те са неразделна част от биологичното и ландшафтно богатство на България и притежават висока консервационна стойност.

Цел на настоящото изследване е представяне на нови, алтернативни форми на туризъм, чрез използване на ресурсите на биологичното и ландшафтно разнообразие, за устойчиво развитие и диверсификация на националното стопанство. Като примерна база, за обект на изследването е използван рид Мурсалица в Средните Родопи - фиг. 2. Той се отличава с висока степен на природозащита и консервационно природоползване в защитените зони (33) „Триград-Мурсалица", код BG0002113 и „Родопи-Западни", код BG0001030 - табл. 1 (7).

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИКА

Използването на ресурси като земята, горите, биоразнообразието, както и традиционното земеделие в местата по НАТУРА 2000, чрез съвременни ландшафтни методи за управление ще допринесе за съхраняването на привлекателността на консерва¬ционните ландшафти и устойчивото развитие на регионите у нас (1). Създаването на алтернативни източници на доходи ще спомогне разнообразяването на туристическия продукт и ще насърчи на туристическите дейности (5). Така ще се стимулират и алтернативни икономически дейности като „зелени инвестиции" за опазване на биологичното и ландшафтно разнообразие, културно-историческото наследство, занаятите,

заниманията, свързани със свободното време и не на последно място - създаване на устойчив поминък на местното население (2).

Тук възможностите и предимствата на НАТУРА 2000, като общоевропейска екологична мрежа от защитени зони за развитието на алтернативни форми на туризъм в селските региони, са безспорни (10):

• Изграждането на НАТУРА 2000 е задължително условие за членството в ЕС.

• НАТУРА 2000 се създава с цел постигане на общи правила за опазване на природата в ЕС.

• Опазването на защитените зони в НАТУРА 2000 цели осигуряване на дългосрочното съществуване на защитените местообитания и видове.

• Всички дейности, които не противоречат на това, са разрешени в защитените зони (11).

Европейският съюз подпомага развитието на алтернативните форми на туризъм и чрез Приоритетна ос 3. Специфичната цел на Приоритетна ос 3 е: ,,Повишаване на регионалния туристически потенциал за развитие и маркетинг на устойчиви и диверсифицирани специфични за региона туристически продукти с висока добавена стойност и увеличаване на приноса на сектора към устойчивото регионално развитие". Тя стимулира подобряването на:

• Туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура;

Развитие на регионалните туристически продукти и маркетинг на дестинациите;

• Националния туристически маркетинг.

Програма за развитие на селските райони - Мярка 313 служи за „насърчаване на туристическите дейности", а в Стратегия 2020 е отделено главно внимание на въпросите за развитието на туризма чрез:

• Финансиране развитието на морския и крайбрежен туризъм;

• Селски туризъм;

• Туризъм за трерата възраст;

• Удължаване на туристическия сезон на разменни начала, извън върховите периоди;

• Диверсификация на туризма чрез ,,тематични продукти" в т.ч. различни алтернативни форми и маршрути, свързани с туризма (6).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Алтернативните форми на туризъм обединяват туристически пакети или отделни туристически услуги, които се определят като алтернатива на масовия туристически продукт: селски, екологичен, планински, приключенски (преходи с колело, на кон, със ски и снегоходки, спускане с лодки, гмуркане, проникване в неосветени пещери, преминаване на алпийски маршрути с водач), тематичен (свързан с културно-историческото наследство), езотеричен, религиозен, винен, кулинарен (свързан с традиционната кухня), етнографски (свързан с традиционния бит, култура, музика и занаяти) и много др. Алтернативните форми на туризъм са различни от масовия туризъм, като начин на протичане и философия. Основен акцент в тези пътувания е досегът с природата, автентичната атмосфера и запазените традиции. Потребителският кръг е различен – той интересува индивидуално пътуващите и организираните в малки и средно-големи групи туристи (5-15 души), очакващи да научат нещо през своята ваканция. Той е алтернатива по отношение на доставчиците на услуги - основните участници са собственици на семейни хотели, къщи и стаи за гости, хижи, манастири, планински водачи и коняри, производители на оригинални занаятчийски продукти и др. Алтернатива като география - райони, в които се практикува основно еко, планинските и селски туризъм. Алтернатива на пасивния консуматорски пакет от услуги - програмите включват разнообразни дейности и са насочени към забавление, обучение и опознаване на участниците. Алтернатива на социалния и икономическия упадък - носител е на нови послания в общественото пространство, на нови идеи за утвърждаване на устойчиви модели за местно и регионално развитие и издига в приоритет отношението към природата, традициите и интересите на местните общности с различни лица.

В рид Мурсалица алтернативните форми на туризъм са: приключения и преходи със ски, снегоходки, планинско и

шосейно колоездене, конен туризъм, катерене, спелеоложки туризъм, делтапланеризъм, пътувания с интерес към геология, ботаника, наблюдение на диви животни - етоложки; орнитоложки и ентомоложки туризъм, пътуване с интерес към архитектура и археология - посещение на манастири, оброчища и свещени места, наблюдение и обучение в традиционни занаяти - бродерия, тъкачество, плетиво, дърворезба, ковачество, медникарство, леене на чанове и направа на музикални инструменти, селски и винен туризъм; пътувания запознаващи с традиционния български празничен календар и кухня и много др.

SWOT анализ на алтернативните форми на туризъм у нас

Силни страни:

• България разполага с богати природни, исторически и културни ресурси с регионална, европейска и световна значимост;

• Множество организации и институции са ангажирани с развитието на туризма в България: нестопански организации; регионалните сдружения по туризъм; международни финансиращи програми;

• Разработени са регионални Планове за действие, в момента се актуализира Стратегия за селски и еко туризъм;

• Разполага със значим експертен капацитет;

• Наблюдава се напредък в изграждането на медийния образ на алтернативния туризъм: серия от рекламни пътувания за чуждестранни и български журналисти и туроператори;

• Напредък в количеството и качеството на печатната реклама; серии от плакати, представящи българските планини; рекламни филми за България; нови качествени издания в туризма; Интернет представяне.

• Инициативата и в икономически изостаналите райони е изцяло в ръцете на частния бизнес;

• Увеличава се броят на туроператорите, които предлагат пакети за алтернативен туризъм;

• Къщите за гости са преобладаващо средство за настаняване в почти всички райони;

• Българите се възприемат като гостоприемни, а българската храна и кухня - като изненадващо вкусни;

• Туристите могат да пътуват без притеснения за личната си сигурност;

• Появиха се първите практически ориентирани издания за алтернативен туризъм;

• Издават се карти на основните планински масиви с надписи и на латиница;

Слаби страни:

• Липсва ясна национална стратегия за развитие на туризма;

• Липсва цялостна информационна стратегия;

• Не се прилагат законовите рамки;

• Ресурсите отделяни за реклама и промоция на България са крайно недостатъчни;

• Липсва комуникация между субектите в туризма;

• Местната власт само декларира интерес към развитието на туризма;

• Туристическите сдружения срещат проблем при мобилизиране на местното население;

• Липсва действаща национална сертификация за качеството на продукта;

• Липсват преференции за инвестициите в туризма;

• Не се правят маркетингови проучвания на българския и чуждестранния пазари;

• Провежданите в България туристически борси нямат ясен фокус и адресат;

• Рекламно-информационните издания са ограничени като тираж и брой и не отговарят на очакванията на туристите;

• Информационните центрове масово са затворени или не функционират ефективно;

• Общата инфраструктура е в лошо състояние и буксува нейното модернизиране;

• Голяма част от заетите в туризма са с ниска квалификация и без основни познания за бранша;

• Висшите учебни заведения за туризъм пренебрегват алтернативния туризъм;

• Критично малък брой туроператори специалисти работят в тази сфера;

• Ограничено продуктово разнообразие, липсват иновативни идеи;

• Хигиената в населените места и извънградските зони е сериозна пречка за туризма;

• Екологичното равновесие е сериозно заплашено от мегастроежите по крайбрежието и в планините;

• Много от ресурсите за алтернативен туризъм остават неоползотворени;

• Културно-историческото наследство е изоставено на произвола на съдбата;

• Възрастовата структура на населението в планинските и селски райони е влошена;

Общи възможности: изработване на нова по философия законова рамка; подобряване на обществената инфраструктура и предлагане на качествени услуги; повишаване на туристическата култура и създаване на информираност за алтернативния туризъм; насърчаване предоставянето на достъпен финансов ресурс за малкия и среден бизнес; подпомагане развитието дейности в туризма чрез финансиране от програми и проекти; включване в туристическите продукти на непроучени природни и културно-исторически ресурси;

Възможности за региона рид Мурсалица: разработване на трансграничните туристически продукти; по-пълно използване на ресурсите за туризъм на защитените територии и зони Натура 2000; изграждане на тематични маршрути; предлагане на туристически пакети за екстремни спортове от спортните клубове; участие на борси в чужбина, с фокус върху алтернативните форми на туризъм; въвеждане на единни стандарти за качество и утвърждаване на система за категоризация; създаване и утвърждаване на национална и регионални мрежи за настаняване в къщи за гости, почиващи на качествени и екологични критерии; осмисляне престоя на почиващите в планината и транзитно преминаващите туристи; създаване на нови центрове за професионално обучение за планински водачи, екскурзоводи, аниматори и мениджъри на къщи за гости; осмисляне и оценка на геоекологичното състояние на региона чрез оценка на най-честите щети, въздействали пагубно и довели до намаляване на биологичното разнообразие, забавяне на възобновителната способност и/или изчерпване на природните ресурсите - фиг.

3; оценка на потенциалните или предстоящи заплахи, при които пагубното въздействие е вероятно да се прояви или продължи в бъдеще – фиг. 4.

Основни алтернативни форми на туризма у нас са:

Екотуризмът – заражда се в Северна Америка, в средата на 80-те години, вследствие на интересни пътувания в най-отдалечените места със съхранена природа. Това е туризъм в слабо засегнати от човека места, който трябва да допринесе за защита на природата и благосъстоянието на местното население. Той се базира на наблюдението и е един нов етап в развитието, който изисква работа в партньорство между туроператори, посрещащи (incoming) агенции, местни общности, асоциации, стопанисващи защитените райони, научните общности.

Наблюдението на големи животински екземпляри в естествените условия, в големите морски басейни и океаните - места, в които духът на цивилизацията все още не се чувства. В България такива обекти за наблюдение по световните стандарти могат да бъдат: кафявата мечка в планините, пеликаните в езерото Сребърна и посещение на резерватите Боатин, Парангалица, Баюви дупки – Джинджирица и др. от гледна точка на качество/възраст на компактни вековни гори.

В защитените зони „Триград–Мурсалица" и „Родопи–Западни" обекти за наблюдение са: ливаден дърдавец, ловен сокол, белошипа ветрушка, глухар, лещарка, кукумявка, осояд и др. птици, както и вековните горски местообитания и прекрасния ландшафт.

Много са местата, подходящи за екотуризъм в България - маршрути край морето, в планината, в полето, край река или в природен и национален парк. Особено удачни за това у нас са планините Пирин, Рила, Стара планина, Родопите, Витоша, Средна гора. Маркираните туристически пътеки са в хиляди километри. Множество туристически хижи, туристически спални, планински заслони и хотели са на разположение на желаещите да поемат с раница на гръб по планинските пътеки. Най-дългата такава в България е по билото на Стара планина - от връх Ком, в близост до сръбската граница, стигаща чак до нос Емине на Черно море. Този преход е около 650 км и отнемат 20-25 дена, но предоставя възможност за незабравими преживявания.

Приключенски туризъм - съвкупност от нови туристически практики, в които доминира общуването с природата и активно участие с определен физически ангажимент за туристите. Тази група от различни по сезонност и среда турове има своите най-големи привърженици сред младежите и хората, работещи в стресова среда, за които общуването с природата и съчетанието му с определена активност или спорт е от изключително значение.

Налице е и феноменът „мода", но над всичко стои осъзнатата потребност да се пребивава активно сред природата. Това е най-динамично развиващият се сегмент в световния туризъм. Най-често той се продава в пакет с услуги, които представляват по същество селски туризъм, и има характеристиките на устойчивия туризъм.

За рид Мурсалица те са:

- рафтинг,
- планинското и шосейното колоездене,
- преходите на кон,
- определени видове джип-сафари,
- програми за оцеляване,
- катеренето с планински водач,
- планинските преходи в различните им по трудност измерения, включително преходите със ски, със снегоходки или с кучешки впряг, екстремните ски, сноуборд и др.

Селският и агротуризъм са разноовидности на алтернативния туризъм. Тяхното зараждане е исторически свързано със следвоенното възстановяване на Западна Европа и по-точно на Франция, където чрез подпомагане на инициативи на земеделски стопани в областта на туризма се постига задържане на населението в селските райони и възраждането им. Неслучайно най-големи средства от бюджета на ЕС са ангажирани именно в селското стопанство, а Общата аграрна политика представлява един от стълбовете на ЕС. Характеризира се с престой в селска среда, контакт с домакините и достъп до стопанството. Той може да се яви като преминаващ (престой в рамките на обиколен тур, като уикенд и/или седмичен престой). Тези дейности обикновено се допълват с различни

видове активен или културен туризъм (пешеходен, планинско колело, езда, посещение на манастири, музеи, археологически и други забележителности, училище по занаяти), а най-често е смесица от всичко това.

Орнитоложки туризъм - разнообразният релеф и сравнително малката територия, заедно с отличното разположение на кръстопът, превръщат България в атрактивно място за наблюдение на птици. Почти 400 вида птици са регистрирани в страната, като някои от тях се срещат само тук. У нас могат да се наблюдават 70% от птиците, обитаващи европейския континент, поради минаващите през страната ни трансконтинентални миграционни орнитоложки пътища - Via Pontica и Via Aristotelis, влажните зони по българското черноморско крайбрежие и река Дунав, както и разнообразните природни условия във вътрешността. Най-подходящи места за наблюдение има по Дунавското крайбрежие, по Северното и Южното черноморско крайбрежие, в Национален парк „Шуменско плато", в Провадийското плато, в резерватите „Горна и Долна Топчия" край р. Тунджа, в Природен парк „Сините камъни" и в източната част на Родопите – резерват „Вълчи дол".

Алтернативните форми на туризма имат много лица – те са носител на нови послания в социалната сфера, на нови идеи за утвърждаване на устойчиви модели за местно и регионално развитие. Те издигат в приоритет отношението към природата, традициите и интересите на местните общности с различни лица.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕПОРЪКИ

България е страна с изключителни природни ресурси, останали диви и непокътнати от влиянието на човека. Ние сме една от малкото страни в Европа със запазена природа и биоразнообразие, дължащо се на географското разположение и разнообразния релеф. В европейската екологична мрежа „Натура 2000" са включени 33,89% от територията на България. Това е един от най-високите проценти в цялата мрежа. Страната е сред най-важните местообитания в Европа на мечка, вълк, дива котка и балканска дива коза. Билките и лечебните растения,

растящи по българските земи са около 150-200 вида.

За усвояването на предложените нови възможности за развитие на алтернативни форми на туризъм чрез мрежата от защитени територии и зони по Натура 2000, е необходимо превръщането им в туристически ресурс за устойчиво развитие на всеки регион. За това е необходимо:

• Да се преоцени ефективността на съществуващата мрежа от ЗТ и ЗЗ за опазване на най-важните местообитания с цел стимулиране на туризма.

• Да се приложат новите принципи на консервационното природоползване и ландшафтната екология за защитени зони и за свързването им в единна европейска мрежа в по-широк ландшафтен контекст за диверсификация на стопанството в селските региони.

• Да се създаде програма за дългосрочно изследване и мониторинг на биоразнообразието в защитените зони, като изследванията по тази програма да дадат информация за проблемите, свързани с управлението и защитата на биоразнообразието и ландшафта с цел използването им за еко и селски туризъм.

Идеята е възприета като добра практика за развитие на бизнеса в защитените територии и зоните на НАТУРА 2000 в ЕС.

ЛИТЕРАТУРА

1. Григорова З., Съвременни ландшафтни методи за управление на защитените територии в Средните Родопи - Годишник на ПУ- Смолян 2007.
2. Григорова З., Нови възможности за развитието на селския туризъм в Средните Родопи. Сб. от конференция на ВУЗК - Пловдив, 2007.
3. ЗБР - Закон за биологичното разнообразие - 2002.
4. ЗЗТ - Закон за защитените територии -1998.
5. НСЕТ - Нациоонална стратегия за екотуризъм - София, 2003.
6. Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма – документи на ЕС

7. РИОСВ – Пловдив и Смолян - текуща информация, 2006/2010.
8. Червената книга на НР България. 1984. т. 1, Растения. С.
9. Червената книга на НР България. 1985. т. 2, Животни. С.
10. Euro 15/2 of Green Balkans. Appendix. I of Directive for habitats, 2002.

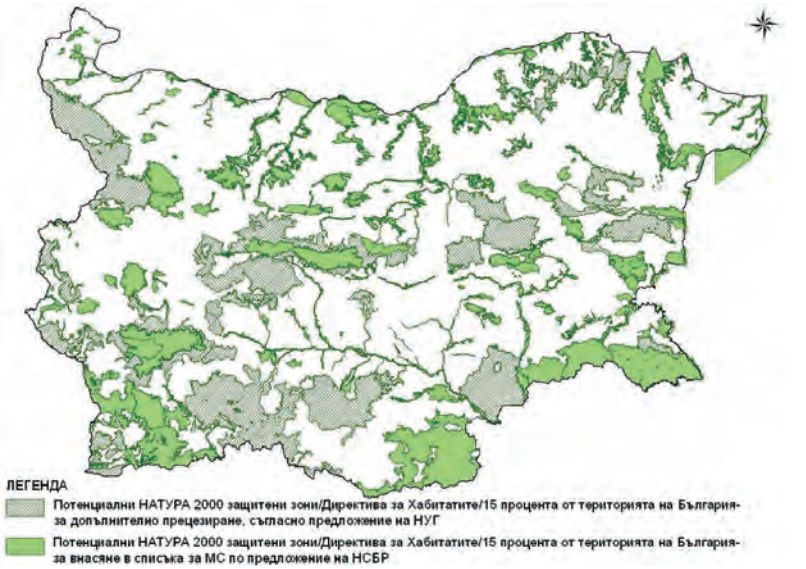
11. Grigorova, Z., Preservation activities in the protected area „Smolyan's lakes" for decreasing the risk of damages concerning biological and landscape diversity. Global Changes and New Challenges of 21st Century, 2008.

ПРИЛОЖЕНИЯ

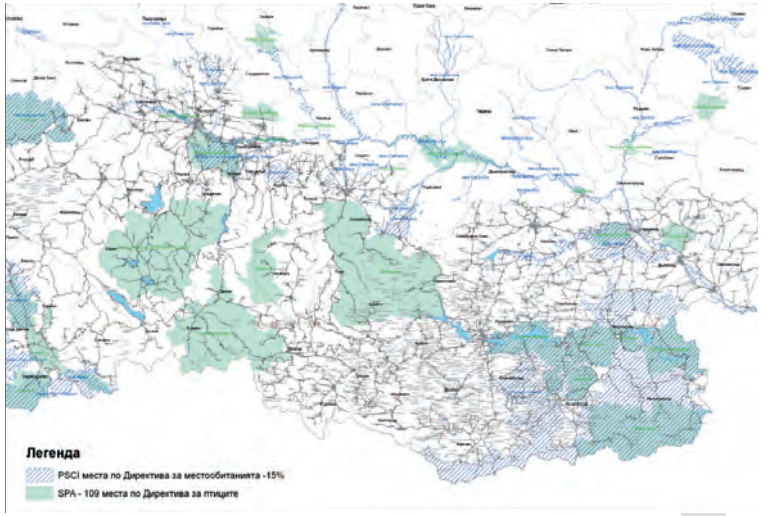
Таблица 1. Териториален обхват на 33 "Триград-Мурсалица" - по Директивата за птиците, и „Родопи-Западни" - по Директивата за хабитатите

Област	Община	Землища	ЕКАТТЕ	Област	Община	Землища	ЕКАТТЕ
Смолян	Борино	Борино	5462	Смолян	Девин	Кестен	36796
Смолян	Борино	Буйново	6879	Смолян	Девин	Лясково	44848
Смолян	Борино	Кожари	37592	Смолян	Девин	Стоманево	69465
Смолян	Борино	Чала	80159	Смолян	Девин	Триград	73105
Смолян	Борино	Ягодина	87223	Смолян	Доспат	Змеица	31259
Смолян	Девин	Беден	3112	Смолян	Доспат	Чавдар	80025
Смолян	Девин	Грохотно	17957	Смолян	Смолян	Гела	14605
Смолян	Девин	Гьоврен	18424	Смолян	Смолян	Киселичево	36974
Смолян	Девин	Девин	20465	Смолян	Смолян	Кремене	39637

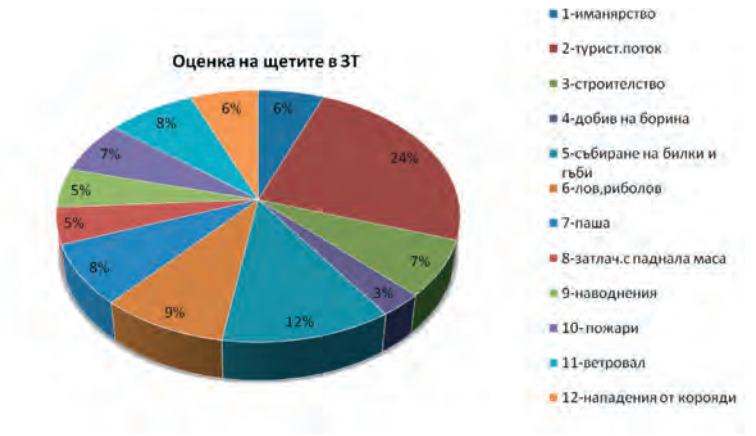
Фиг.1. Местата на Натура 2000 от НЕМ на България

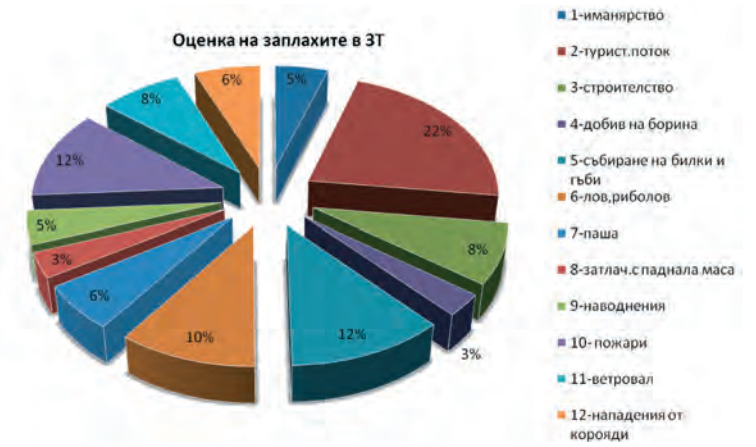
Фиг.2. Натура 2000 в Средните Родопи

Фиг. 3. Оценка на щетите в ЗТ на рид Мурсалица

Фиг. 4. Оценка на заплахите в ЗТ на рид Мурсалица

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА ОМУРТАГ

ДОЦ. Д-Р ИВАН МАРКОВ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE TOURISM IN OMURTAG MUNICIPALITY

ASSOC. PROF. IVAN MARKOV, PHD

ABSTRACT

A great part of the tourist activities, classified as alternative according to the contemporary tendencies in the development of tourism, goes back a long way, taking for example the cultural, cognitive, urban and rural tourism. Moreover, they precede the mass holiday tourism. There are resources on the territory of Omurtag Municipality which can be used for the development of alternative types and forms of tourism.

Понятието алтернативен туризъм не се появява случайно. То е свързано с новите идеи, възникващи в процеса на търсене на съвременна концепция за бъдещето на световния туризъм. Известният специалист по туристически мениджмънт и маркетинг г-н Ж. Газес определя алтернативния туризъм като преобръщане на доминиращите модели за развитие на туризма на три съществени равнища - социокултура и туристическа етика, икономически реализъм и протекция на природната среда. Той смята още, че алтернативният туризъм е такава динамична система, която не се обяснява със съставящите я части, а с наличието на стабилни, задължителни, едновременно действащи живи връзки между тези части. Няма алтернативен туризъм без алтернативни форми на гостоприемство, без алтернативни технологии на обслужване, управление и квалификация на персонала.

Проф. Жост Крипендорф от своя страна определя алтернативния туризъм като „нежен“ и го описва със следните характеристики:

- респект на посещаваното място;

- защита на съществуващите постижения и ценности;
- уравновесеност на развитието;
- оптимизиране на стойностите;
- дългосрочно планиране;
- вземане под внимание на общия интерес.

Друг важен въпрос, свързан с алтернативния туризъм, е този за видовете и формите на неговото проявление. Съществуват противоречиви мнения относно формулата на проявление на така наречените зелен туризъм, агротуризъм и селски туризъм; делови, конгресен и бизнес туризъм; религиозен и свещен туризъм; видовете и формите на планинския туризъм, лова, риболова, алпинизма, кануистиката и др. Може ли да се приеме, че всяка нова форма на организация и осъществяване на туристическо пътуване е алтернативен туризъм. Цитираните идеи от проф. Крипендорф относно алтернативния туризъм все пак не разграничават ясно критериите, по които една или друга форма на туристическо пътуване може да бъде обособена като алтернатива.

Голяма част от туристическите прояви, които класифицираме от позиция на съвременните тенденции на развитие на туризма като алтернативни, съществуват твърде отдавна: напр. културно-познавателният, градският и селският туризъм. Нещо повече - те предшестват масовия ваканционен туризъм. Възраждането на елементи, характерни за днешните алтернативни туристически пътувания, е започнало при търсенето на решения за намаляване на силно изразената сезонност на ваканционния туризъм и желанието за привличане на нови клиенти. Много от самостоятелно развилите се продукти на алтернативния туризъм първо са „изпробвани“ като допълнителни елементи на продукта „масов ваканционен туриизъм“. Известно е развитието на формулата „3 ЕС“ (пясък, слънце, море) до формулата „6 ЕС“ (пясък, слънце, море, култура, развлечения, здраве).

Ето тук отново възниква въпросът: къде трябва да се търси границата между алтернативния туризъм и усъвършенствания модел на масовия ваканционен туризъм, който навярно няма да спре да се развива. Може ли да се приеме, че формите на алтернативен туризъм, поради предлаганото качество, ще се развиват само като елитарни, или ще може да се постигне

високо качество на относително ниска цена - обстоятелството, стимулиращо масовизацията на конкретното туристическо предлагане.

Съществува мнение, че постановката за разделянето на туризма на „масов” и „алтернативен” и противопоставянето на двете понятия е погрешна. Неправилно е чрез алтернативния туризъм да се отрича масовия туризъм. Нужно е да се мисли обхватно и да се планира стратегически така, че видовете и формите на „стар” масов туризъм с вредни въздействия да бъдат заменени от своята алтернатива, а именно - от видове и форми на „нов” туризъм с положителни въздействия. (табл. 1)

Табл.1 „Стар” масов туризъм и алтернативата „нов” туризъм

Субекти	„Стар” масов туризъм	Алтернативата: „нов” туризъм
Туристи	подвластни на най-ниската цена, пасивност, капсулираност	автентичност, активност, съучастие
Индустрия	имитация, конфекция, поглъщания, сливания, коопериране, алианси, стандартизация, икономии от мащаба, икономии от обхвата	Продуктова диверсификация, гъвкава специализация; увеличаване на печалбата чрез повишаване на потребителските преживявания; екологична ориентация
Местна общност	повече туризъм на всяка цена; износ на доход; акултурация; екологична криза	Управление на дестинация; пространствено планиране; интерактивност на заинтересованите страни

Изт. Маринов,Ст. и др. Алтернативен туризъм, ДИМАНТ, 2010

Община Омуртаг е разположена в непосредствена близост до северния склон на източна Стара планина. Тя заема южната част на Търговищка област и има кръстопътно транспортно-географско положение. Град Омуртаг е важен транспортен възел, разположен до първокласен път I - 4 София – Варна, на 25 км от ЖП магистрала София – Варна. През общината почти в меридиално направление минава второкласен път II - 48 от Търговище през Котленския проход за Сливен. Най-близкото летище е Търговище, което в момента не работи. Пристанища, към които могат да се насочат товаропотоци от и за общината са русенското и варненското. Община Омуртаг в административно-териториално отношение граничи на изток с Шуменска област, на запад - с община Антоново, на север - с общините Антоново и Търговище, а на юг - с област Сливен.

Община Омуртаг е класифицирана като територия с „качествени слабо усвоени туристически ресурси и ограничена степен на развитие на туризма". Територията на Община Омуртаг е със запазена чиста природа, красиви и непокътнати кътчета с ценни, но неизвестни забележителни обекти. Наличието на благоприятни природни условия и чист въздух създават условия за успешното развитие на селски, ловен и риболовен туризъм. Община Омуртаг се намира в Предбалкана, в подножието на Лиса планина. Тя е екологично чист район, срещат се диви животни (сърни, благороден елен, диви прасета, вълци, лисици), както и редица лечебни растения (червен и жълт кантарион, мента, мащерка, бял и розов равнец и др.). В горските масиви вирeят дъб, цер, благун, габър, клен, мъждрян, бор и др. Също така е налице разнообразие от гъби – печурки, сърненки, пачи крак, манатарки, масловки, лютици, джинджирки (трънки), гълъбка, булка и др. Реките, намиращи се на територията на общината, се обитават от кефал, мрена, скубар, червеноперка, таранка, кротушка, облест, а в изкуствено създадените водоеми се намират шаран, толстолоб и костур. Всички тези природни предпоставки са изключително ценен туристически ресурс за развитие на различни видове и форми на туризъм – екологичен, пешеходен, селски, риболовен и др.

На територията на общината има богатото културно-историческо наследство.

Археологически паметници от античността и средновековието от национално значение:

• Антично селище - с. Голямо Църковище, м. Пупарлък / обявен ДВ бр. 58 /1969 г./

• Тракийски некропол – с. Камбурово /обявен ДВ бр. 58 /1969 г./;

• Римски кастел – с. Камбурово, м. "Табията" /обявен ДВ бр. 58 /1969 г./;

• Римска вила – с. Могилец /обявен ДВ бр. 58 /1969 г./;

• Късносредновековно селище и некропол – с. Могилец / обявен ДВ бр. 58 /1969 г./;

• Късноримска крепост – с. Врани кон /обявен ДВ 70 /1976 г./;

• Ранносредновековна крепост – гр. Омуртаг /обявен ДВ бр. 58 /1969 г./.

Също така на територията на общината има над 20 бр. надгробни и 2 селищни могили от национално значение, както и 2 крепости и 1 мост "Камера" от местно значение.

Архитектурни паметници в гр.Омуртаг от местно значение от епохата на Възраждането:

• Храмът "Свети Димитър" в гр. Омуртаг е трикорабна базилика и по своите размери е най-голям в района. Поради оригиналността на архитектурното си изпълнение и красотата на художественото си оформление, е обявен за архитектурен и художествен паметник на културата. Същият притежава изключителен иконостас, куполи и стенописи.

• Джамията "Синджирли джами" в гр. Омуртаг

• Къща – музей гр. Омуртаг;

• Мезлишката чешма в гр. Омуртаг – около нея започва основаването на града;

• и редица къщи на видни граждани

В Къща-музей - гр. Омуртаг защитени от забравата паметниците на отминалите времена ни показват как човекът е извървял пътя на цивилизацията от древния наш прадед, майсторил каменни брадви преди 7 хиляди години, до космическата ера и полетния скафандър на Александър Александров – вторият български космонавт. Това е единственият експониран космически скафандър в цяла България.

Паметници на изобразителното изкуство в Община Омуртаг са:

• Църква "Св. Димитър" в гр. Омуртаг – декларирана с писмо на НИПК № 3108/12.09.1978 г.

Църква "Св. Троица" в с. Беломорци – предложена за декларирана от Окръжен съвет за изкуство и култура – гр. Търговище с писмо № 90/30.01.1974г.

Традиционни селскостопански култури, отглеждани в общината, са: ягоди, сини сливи, вишни, малини, захарно цвекло, камъш, тютюн, царевица, пшеница. Традиционна кухня предлага екологично чисти продукти, като кисело мляко, пчелен мед, баклава, саралии, мусака, тарана, зелеви сърми, лозови сърми, липови сърми, чеверме, петмез, маджун, катми, дроб-сърма, капама, къпана баница, точена баница, вита баница, гьозлеме, пълнени чушки с боб, бюрек, тиганици, пълнени дюли и др.

Община Омуртаг има традиции в билкарството. На територията й работят няколко заготвители на билки. Срещат се множество лечебни растения - червен и жълт кантарион, мента, мащерка, бял и розов равнец, маточина, коприва, глог, шипка, липа, риган и др.

Етнографските ресурси са разнообразни. В община Омуртаг живеят българи, турци, българи-мюсюлмани и роми, и на практика се осъществява модел на управление без социално напрежение, при което всички общински институции и НПО на територията на общината обединяват усилия за решаване на съществуващите проблеми. По населени места работят множество читалища, към които има самодейни състави. С тяхна помощ фолклорът се развива и популяризира. Ежегодно се организират и провеждат редица мероприятия за представяне на автентичен фолклор - Традиционен есенен панаир, събор "Герлово пее и танцува", както и Национален фолклорен събор "И си носим песента", в който участват състави от цялата страна – Разградско, Омурташко, Великотърновско, Пазарджишко, Благоевградско, Ловешко. Присъстват ансамбли, разказвачи,

групи за обичаи, инструменталисти, певчески групи и др. Традиционните занаяти са: плетива от естествени материали с традиционни за региона мотиви – макремета, вълнени чорапи, жилетки, пуловери, терлици. Произвеждат се китеници, килими, рогозки от царевична шума, и др. Ръкоделия на една кука – покривки за маси, легла, салфетки за топло и студено сервиране и др., имат висока атрактивност.

Разнообразието от етнически групи на територията на общината предопределя провеждането на всички религиозни празници на християнската и мюсюлманската вяра – Великден, Коледа, Лазаровден, Шекер байрам, Курбан байрам, Васильовден и др.

Всяка сряда в град Омуртаг се организира Околийски пазар, на който се предлага селскостопанска, зеленчукова продукция, както и битови стоки. На този ден се стичат хора от всички населени места на общината и извън нея, пазаруват, обменят мисли, идеи и тревоги. Ежегодно се организират и провеждат културно масови прояви по случай 3-ти Март, 24-ти Май и др. национални празници.

Антропогенните туристически ресурси в общината се отличават с разнообразие и атрактивност и са предпоставка за развитие на културно-познавателен туризъм. Необходимо е да се извърши оценка на съществуващия потенциал (природен и антропогенен), което ще насочи местното ръководство към подпомагане на определени видове и форми на туризма. Туристическата инфраструктура и суперструктура са ограничено развити.

ЛИТЕРАТУРА

Марков, Ив., Н. Апостолов, Туристически ресурси, В.Търново, АСТАРТА, 2008.

Маринов, Ст. и др. Алтернативен туризъм, ДИМАНТ, 2010

Ракаджийска, С., Концепция за алтернативен туризъм и неговото развитие, Доклади и изказвания от международна конференция, Варна 94.

Общински план за развитие на община Омуртаг 2007-2013 г.

Актуализация на стратегическата рамка за постигане на устойчиво интегрирано развитие на община Омуртаг - актуализиран документ за изпълнение на общинския план за развитие на за периода 2011-2013, Омуртаг, 2010.

ЕЗИКОВАТА КОМУНИКАЦИЯ В ТУРИЗМА КОМУНИКАЦИОННИ УМЕНИЯ КУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ В ОБЩУВАНЕТО

ИЛИЯС ГЮНЕШ
УНИВЕРСИТЕТ – ТЕКИРДАГ, ТУРЦИЯ

LANGUAGE COMMUNICATION IN TOURISM COMMUNICATIVE SKILLS CULTURAL DIFFERENCES IN COMMUNICATION

ILIAS GUNESH
TEKIRDAG UNIVERSITY, TURKEY

ABSTRACT: In the contemporary world of globalization and competitiveness, business and people must orientate from the national markets and peculiarities in the mentality and minds towards globally oriented activities.

The new environment, the competitive strategies and the cultural differences impose the dynamic changes in personal and professional lives of all the people. The communication with different people, different cultures and different moral values is inevitable.

Knowing cultural differences is of great importance to the process of reaching good understanding in business communications. One of the most essential aspects of the intercultural business communication is the business etiquette.

Комуникацията е размяна на съобщения между партньори; предаване на информация от човек на човек. Комуникационният процес включва ситуация, в която имаме говорител, послание и слушател. В тази ситуация поведението на едното лице влияе върху другото.

Комуникацията бива вербална и невербална. Първата се осъществява чрез думи, а втората – чрез езика на тялото: мимики, жестове, пози. В редица случаи втората е по-ясна и крие истинската мисъл на човека. Мимиката и жестът, придружаващи думите, са тези, които разкриват истинското отношение на хората.

В процеса на общуване съществуват много бариери, които препятстват неговата ефективност. Те са свързани най-често с неясни сигнали от страна на изпращащия посланието, с нерабиране от получателя или с външни причини, като шум, голямо разстояние и др.

Най-общо бариерите за ефективна комуникация могат да се обособят в следните групи:

• Личностни бариери – те се дължат на различни типове нервна система;

• Общуване с партньорите – два аспекта: стремеж за доминиране и пасивно поведение;

• Отрицателни емоции

• Недооценяване важността на комуникацията.

В съвременния свят на глобализация и конкуренция, бизнесът и хората трябва да се ориентират от национални пазари и особености в психиката и нагласите към глобално ориентирана дейност. Новата среда, конкурентните стратегии и културните различия налагат динамични промени в професионалния и личния живот на хората. Налага се общуване с различни хора, различна култура, различни морални ценности.

1. Равнопоставено приемане на многообразието

При общуване на представители на различни типове култури се спазват правилата за комуникация по създаден етикет, но културните различия налагат особено внимание към процеса на общуване в различните страни.

Преди контакти зад граница трябва:

• да науча предварително повече за традициите и обичаите, разчитането на жестовете;

• да се подготвим с информация за начините на запознаване, поздрави, подаръци и особеностите при комуникациите;

При проблем с междукултурното общуване, ако усещаме, че нещо не върви, да наблюдаваме хората около нас и да им подражаваме.

Грешките или недоразуменията при общуване на чужд език, независимо дали с или без преводач, могат да бъдат не само езикови, но и културни, лични или чисто ситуационни.

• да използваме правилни думи, да избягваме двусмилици и неподходящо чувство за хумор. Хората обичат да чуват фразите или изразите, които те употребяват, сложните термини правят хората предпазливи в общуването;

• в общуването да показваме съпричастност, да подкрепяме думите с одобрителни кимвания, да вмъкваме одобрителни думи;

• да използваме одобрителния поглед, увереност, да създаваме бързо контакти;

• да използваме комплименти, похвали, да показваме, че сме информирани за успехите на партньорите.

2. Разпознаване на културните различия

Като съвкупност от ценности, убеждения и норми, възприемани от населението на една страна, националната култура е символ на най-ценните традиции и културни натрупвания, които обединяват нейните жители.

Холандският изследовател Хеерт Хофстеде определя националната култура като колективно програмирано съзнание, което обособява една човешка общност от друга. Доказва, че в основата на всички конфликти в света стои неосъзнаването на културните различия.

Проф. Хофстеде разработва методика, чрез която по емпиричен път достига до пет измерения на националната култура. Като анализира взаимовръзката между организационните действия и културните нагласи, посочва пет детерминанти, които според него характеризират националната култура:

• Разстояние от властта

• Избягване на несигурността

• Индивидуализъм

• Мъжественост / женственост

• Дългосрочна / краткосрочна ориентация

Четири термина открояват най-пълно културните различия – символи, герои, ритуали и ценности.

Символите са думи, жестове, образи или предмети, които носят определено значение, разбираемо единствено за запознатите с дадена култура.

Ритуалите са колективни действия, технически излишни за постигане на желаната цел, но които се смятат за социално значими в определената култура – следователно те се изпълняват заради самите тях.

Героите са лица, живи или мъртви, които притежават високо ценени в културата качества, което ги превръща в модели за поведение.

Най-непроменяемият културен слой е този на ценностите, който се формира на подсъзнателно ниво в ранна детска възраст.

Според Х. Хофстеде хората притежават няколко слоя умствено програмиране, които съответстват на различните културни слоеве: национален слой, регионален, разнополов, поколенчески, слой на социалната класа, организационен или корпоративен слой. Много често различните слоеве влизат в конфликт.

Нациите се образуват в процеса на развитие на човешката цивилизация, когато увеличаващите се маси от хора започват да се сформират и структурират. Обществата, за разлика от нациите, са органично развити форми на социална организация и понятието

за обща култура се отнася повече към обществата отколкото към нациите.

Основните проблемни сфери съответстват на измеренията, които Х. Хофстеде нарича властово разстояние, колективизъм срещу индивидуализъм, женственост срещу мъжественост и избягване на несигурността. Тези измерения сформират известния четириизмерен модел от различия между националните култури.

Друг начин за разглеждане на различията между културите е посредством типологиите. Според Хофстеде, типологията представлява разпределянето на държавите на Първия, Втория и Третия свят.

Културните различия могат да се разглеждат и според критериите: регион, религия, пол, поколение и класа.

Културните различия в бизнеса могат да бъдат разпределени според техните характеристики.

Сред най-честите проблеми в общуването и всекидневната работа са тези, свързани с: пола, ролите и статуса; езика на тялото; личното пространство; езиковата бариера; религията; външния вид и обноските.

3. Културни разлики в деловото общуване

В сравнително-културната психология се приема, че има разлики между стабилните личностни характеристики на хората от различните култури. Сред тях най-значими за поведението са потребността от постигане, локуса на контрол и степента на тревожност. Културните разлики в локуса на контрол са от първостепенно значение. Изследванията показват, че те са повлияни от такива социални и културни фактори като моделите за социализация на децата и младите и степента на фатализъм на културата, проявен в отношението към времето и неговите измерения.

В сравнително-културната психология се изследва степента на тревожност на културата. За нея се съди по търпимостта към боледуващите. Допуска се, че степента на тревожност в културите е свързана с преобладаващото в културата чувство за хумор, по-специално с толерантността към двусмислеността на шегите и с допустимостта на шеги по време на работа.

За постигане на ефективно и етично делово общуване е от значение познаването на културните особености на мислене и изказа. Те се проявяват в задаването на въпроси и формите на презентиране на идеи в деловото общуване. Съществуват културни разлики в логиката и езиковата стилистика.

Сравнително-културната психология приема, че най-съществени са:

- Социалната дистанция
- Степента на контекстуалност на общуването
- Разлики в атрибутирането при общуване
- Механизмите за социален контрол върху поведението

Контекстуалността в общуването е свързана с ролята и особеностите на невербалната комуникация. Различават се нискоконтекстуални култури, в които влиянието на невербалната комуникация на общуването е по-незначително. Видът и изразността на жестовете не оказват особено силно въздействие при общуването. За висококонтекстуалните култури тежестта на невербалните комуникации е относително по-голяма.

Контекстуалността на общуването се определя от зависимостта на съдържанието на съобщението от личния и емоционален контакт между участниците в общуването. Контекстуалността на общуването е свързана с експресивността в поведението.

Атрибутирането или механизмът на обясняване и на приписване на причини е съществена културна разлика. Чрез изследванията на базата на културологичния материал в митове, фолклора и предпочитаните приказки, се усвояват успешни механизми за победа на доброто над злото, формират се културни стереотипи на обвиняващата и оневиняващата етика, на етиката на отговорностите и етиката на намеренията.

Социалният контрол на поведението се осъществява чрез многообразни регулатори, сред които са стандартите за поведение и етични норми. Културата на вината и на срама, въведени от Р. Бенедик в „Хризантема и меч”, са двете най-често използвани метафори за ограничаване на западните и източните общества. Двата типа култура формират различна степен на конформизъм с акцент върху самоутвърждаването или върху приспособяването и отстъпчивостта.

4. Културна идентичност и бизнес етикет

Проблемите, свързани с влиянието на националната културна идентичност върху сферата на деловото общуване, се оказват неочаквано древни. Доказано е, че различията в културните ценности между европейските народи водят началото си от 3-4 в. пр. н. е. Влиянието на културната идентичност върху бизнес отношенията, трудовата етика и мениджмънта е интердисциплинарен проблем.

Основните проучвания, допускания могат да се формулират така:

- Културата и деловото поведение се променят в границите на различни култури, което може да се наблюдава, дори в границите на една и съща корпорация в различните й поделения, например в САЩ, Германия, Япония.

• Националната култура влияе върху корпоративната култура заедно и взависимост със стандарта на живота и географските особености.

• Индивидите имат културно обусловено и зависимо поведение: едни и същи хора се държат по различен начин в различни културни условия.

Както вече изтъкнахме, най-дълбоката проява на национална култура са ценностите. Разгледахме четирите параметри на изменение на ценностните системи според Хофстеде. Различните национални ценностни системи оказват влияние върху фирмената култура и трудовата етика. В последните години започват проучвания по един нов проблем: очертават ли се вече някакви характерни особености на европейския мениджър и бизнесмен, които да формират неговата специфична ценностна система?

В една от първите публикации по този проблем / Р. Къркланд, 1986 / се изтъкват следните ценностни характеристики на новите европейски мениджъри:

• те са по-кариерно ориентирани;

• имат по-голямо желание за работа в сътрудничество в работниците;

• те са с по-голяма готовност да делегират пълномощията си, да се доверяват на други хора в работата си и да им възлагат отговорности;

• по-широкообразовани са и културни;

• по-космополитични са разбиранията им;

Познаването на културните различия е особено важно за постигане на разбиране в деловото общуване.

Консултантите посочват, че американските мениджъри трябва да бъдат особено чувствителни към три аспекта на деловото общуване:

• ритъмът на преговорите;

• динамиката на личните отношения;

• дълбочината на представянето.

Един от съществените аспекти на кроскултурното делово общуване е бизнес етикетът. Размислите за етикета имат дълга история. Един от великите френски мислители Волтер го определя по следния начин: „Етикетът е разумът на онзи, който го няма". Етикетът, т. е. правилата на поведение, са се възприемали като част от морала, включително до края на 19 век. Етикетът е свидетелство за уважението към нормите на други, в това число и към чуждата култура.

ПЪРВИЯТ ХРИСТИЯНСКИ МАНАСТИР В ЕВРОПА МЯСТО ЗА РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ

ФИЛИП ХРИСТОВ
СТУДЕНТ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"

THE FIRST CRISTIAN MONASTERY IN EUROPE PLACE FOR RELIGIOUS TOURISM

FILIP HRISTOV
STUDENT
HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE"

ABSTRACT

The Chirpan monastery St. Athanasius is the oldest monastery in the European continent. St. Athanasius is a pillar of the Orthodoxy. The name means "immortal" - so is and his life.

Цел на работата е да се представи най-старата християнска обител в Европа. Да се популяризира и наложи като обект на културния туризъм. За известяване на целите в работата са използвани исторически, пространствени и съпоставими методи.

Чирпанският манастир ,'Свети Атанасий'' е разположен върху руините на древно тракийско светилище, на десния бряг на Стара река, близо до село Златна ливада. Манастирът отстои на 15 километра югоизточно от град Чирпан, 53 километра южно от град Стара Загора и 70 километра източно от град Пловдив. От него се разкрива панорамна гледка към Тракийската равнина на юг. До тази духовна обител се стига от село Златна ливада, където има указателни табели. Пътят към този духовен пристан е много труден за откриване, също както изгубените души са откривали трудно пътя към Бога, поради слабата информираност на населението.

Създател на манастира е Атанасий Велики. Роден е в египетския град Александрия през 293 г. Тамошният епископ Александър го взема под свое покровителство. По това време християнството изживявало бурни времена. Еретикът Арий

проповядвал, че Христос не е син Божий, а човешки. За да реши спора, римският император Константин свиква Първия вселенски събор, на който изслушал всичките свети отци. Атанасий разгромява опонентите си, а Арий бил арестуван. Последователите му обаче подложили светеца на гонения и мъки. Атанасий бил привикан на съд и изпратен в град Трир (днешна Франция). След смъртта на император Константин, се върнал в Александрия, но скоро отпътувал за Рим, където бил посрещнат от брата на Константин, Констанс. Той му обещал застъпничество и отново го върнал в Александрия. След смъртта и на Констанс, е прогонен от арианите и 6 години е отшелник в египетската пустиня. Преследват го и войниците на император Юлиан. След смъртта му, се връща в Александрия и до края на живота си през 373 г. се бори с арианите за усмирение и единство на християнската църква.

През 343-344 г. след Христа в Сердика е свикан Вселенски събор. Свети Атанасий, считан за приносител на монашеството от Египет на Европейския континент, се връща по стария римски път от днешната ни столица към Константинопол за Александрия. На светия старец се наложило да пренощува в стара римска крепост край Златна ливада. Тогава разбрал, че населението от селищата около крепостта е заплашено от епидемия и останал за по-дълго време, което използвал и за да проповядва християнството. За пост и молитва светията се уединявал в скална пещера на около 300 метра от крепостта. Още древните готи и траки са я използвали като езическо място. Свети Атанасий го прави светилище, заедно с лековития извор. През турското робство последният запазен храм е бил дървен, а в манастира намират подслон Паисий, хайдушки войводи, Васил Левски и други борци за национална свобода.

Стотици поклонници посещават манастира в началото на месец май с цел духовно докосване до постницата на светеца. В манастира два пъти се чества Свети Атанасий. На 18 януари - денят на последното му завръщане, и на 2 май - денят на неговата смърт.

Уникалноста му се допълва от преданията, които свързват откриването на лечебната сила на водата с траките. Вярващите

считат, че водата от аязмото лекува кожни заболявания, подобрява зрението, действа очистително на вътрешните органи и дори повлиява добре туморни заболявания. Разказват се случаи на прохождане на сакати. За близо 1700-годишната си история, храмът десетки пъти е разрушаван. По време на турското робство е издигнат от дърво. Манастирът днес се състои от стари и нови постройки, които вкючват църква - възстановена през 1961 година, пещера-костница, аязмо с лековита вода и нови крила построени през 1979 година.

Сред светините на църковния храм са икона на покровителя му, подарена по време на посещението на Александрийския патриарх Петрос VII през 2003 година и препис от Реймското евангелие. В църквата над олтара е и иконата на Света Петка.

Манастирът Свети Атанасий се посещава от поколонници, изповядващи различни религии, което води до увеличение на посетителите в пъти.

В заключение след казаното до тук, Манастирът Свети Атанасий е най-старата християнска обител в Европа. Основан през 344г. сл. Хр. като природно-архитектурен ансамбъл, светата обител заедно с руините на римската крепост на съседния хълм, реките Марица и Стара река, запазените в места вековни гори в красивата местност, оградена от хълмове, и живописната гледка от манастира към Тракийската равнина на юг, заедно с гостоприемното село с китни градини, е забележително място за културен, поклонически и еко туризъм.

На 2 май е храмовият празник на манастира. Всяка година тогава тук става събор, на който се събират по няколко хиляди души.

В последните години тук е насочен интересът на историци, археолози, етнолози, които проучват най-древната история на това място и установиха, че не шотландският манастир „Кандида каса“, основан през 360 г., следван от двата манастира, създадени от Свети Мартин през 373 и 375 г. в днешна Франция, са най-древните в Европа, а именно Златноливаденският манастир “Свети Атанасий”.

БИБЛИОГРАФИЯ

http://www.bulgariamonasteries.com/chirpanski_manastirs
http://www.segabg.com/online/article
http://www.bulgariainside.com/bg/articles
http://www.bulgarianmonastery.com/bg/zlatna_livada_monastery
http://travel.actualno.com/news_317855.html
http://www.pravoslavie.bg
http://sanovnik.bg/n4-3226
http://www.sibir.bg/blog/varbica

TWO NEW DOLICHOPODID FLIES (DIPTERA: DOLICHOPODIDAE) TO THE FAUNA OF BULGARIA ECOLOGICAL NOTES TO THE SPECIES OF GENUS POECILOBOTHRUS KNOWN FOR THE COUNTRY

MIHAIL KECHEV, PHD
HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE” - PLOVDIV

ДВА НОВИ ЗА ФАУНАТА НА БЪЛГАРИЯ ВИДА ОТ СЕМЕЙСТВО DOLICHOPODIDAE (DIPTERA) И ЕКОЛОГИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ВИДОВЕТЕ ОТ РОД POECILOBOTHRUS ПОЗНАТИ ЗА СТРАНАТА

Д-Р МИХАИЛ КЕЧЕВ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ” - ПЛОВДИВ

В настоящата статия са представени видовете Rhaphium discigerum и Poecilobothrus ducalis, нови за фауната на България. Дадени са и екологични бележки за шест вида от род Poecilobothrus, познати за фауната на България.

ABSTRACT

The species Rhaphium discigerum and Poecilobothrus ducalis are first recorded to the fauna of Bulgaria. Ecological notes for 6 flies of genus Poecilobothrus are also added in the present paper.

Key words: Diptera, Dolichopodidae, Bulgaria, new records, habitats.

INTRODUCTION

Biodiversity is one of the leading branches of biological science for the past several decades and up to now. Changing climate and human activities decline drasticly lots of species’ habitats. The investigation of species and ecosystems diversity has many practical sides for conservation and sustainable use of natural and agriecosystems.

Generally the animal biodiversity on land is due to insect’s diversity.

Family Dolichopodidae is one of the largest families of Diptera

(Brachycera) with described over 6870 species world wide (Yang et al., 2006). Body size is small to middle (1-10mm), colour of thorax and abdomen is usually metallic green in most of genera or yellowish (Neurigona, Xanthochlorus). Flies of this family dwell in aquatic or semi-aquatic habitats (lakes, ponds, marshes, rivers and brooks). Most adults and larvae are predators and play a great role in biological control of pest populations such as mites, aquatic worms, imago and larvae of some insects (mosquitoes, tabanids, thrips and others).

There are works showing the potential role of dolichopodids as bioindicators of aquatic areas (Pollet, 2009, Gelbič & Olejniček, 2011).

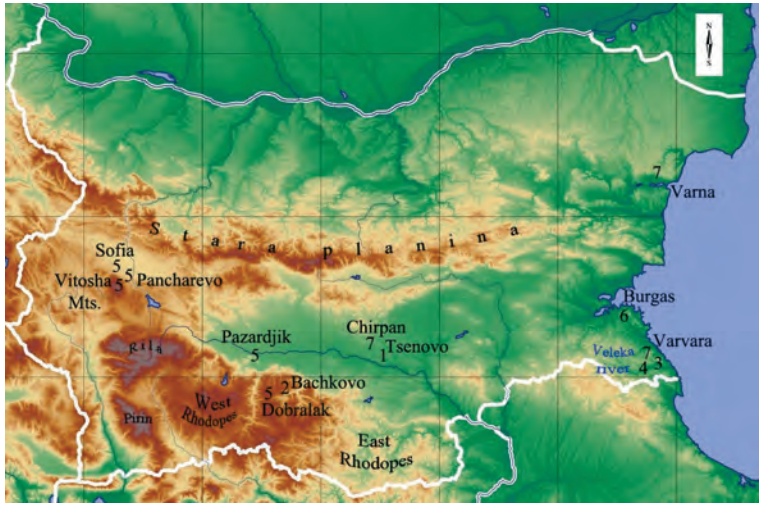
The first detailed check list of the family Dolichopodidae for Bulgaria was published by Kechev (2005), who reported 109 species. In following papers by the same author (2006, 2007 and 2010) and Pollet & Kechev (2007) the total number of known dolichopodid flies for Bulgaria increases to 147 species.

Having in mind the number of dolichopodid species for some European countries – Romania – 264 (Pârvu, 2002), Switzerland – 227 (Neglis, 2009), the number of known species for the Bulgarian fauna will vastly increase in the future.

MATERIAL AND METHODS

Collecting of the main part of specimens was carried out by means of sweeping. The new species to the fauna of Bulgaria are marked with asterisk. All localities are mapped (see Map. 1).

RESULTS AND DISCUSSION

Map. 1. Localities: 1 – Rhaphium discigerum, 2 – Poecilobothrus chrysozygos, 3 –P. comitialis, 4 – P. ducalis, 5 – P. nobilitatus, 6 P. principalis, 7 – P. regalis

Subfamily Rhaphiinae Bigot, 1852

Genus Rhaphium Meigen, 1803

In the Palaearctic region the genus is presented by 86 species (Yang et al., 2006). For Bulgaria are known 12 species till now.

* Rhaphium discigerum Stenhammar, 1851

Material: Tsenovo village (6 km to the southeast of Chirpan), 22.09.2010, 1♂, 28.09.2010, 1♂, 240 m a. s. l., UTM: 67, collected by Kechev. These two specimens of Rh. discigerum were found in an open field intersected by a small brook with waterlogged, muddy soils overgrown by hygrophilous vegetation.

Distribution: Austria, Belgium, Czech Republic, France, Germany, Hungary Kyrgyzstan, Romania, Russia (North: Pskov; South: Krasnodar), Sweden, Ukraine (Negrobov & Grichanov, 2010).

Subfamily Dolichopodinae Latreille, 1809

Genus Poecilobothrus Mik, 1878

In the Palaearctic realm the genus encompasses 12 species (Yang et al., 2006). For the fauna of Bulgaria are known 5. The list below contains one more species (P. ducalis), new for the country.

Poecilobothrus chrysozygos (Wiedemann, 1817)

= Hercostomus chrysozygos (Wiedemann, 1817)

Negrobov (1991) reported the species for Bulgaria without locality of collecting. P. chrysozygos is known with one locality from Bachkovo in the West Rhodopes Mountains (Kechev, 2005).

Distribution: Europe; Armenia, Moldova, Russia (South: Karachai-Cherkessia, Krasnodar; East: Ural, Khabarovski), Ukraine, Kazahstan (Grichanov, 2007).

Poecilobothrus comitialis (Kowarz, 1867)

Material: Veleka River, 20.VI.2005, UTM: NG75, 1♂, collected by Kechev. The species was found in deciduous forest, predominant by oak trees (Quercus), in hygrophilous vegetation on the banks of the Veleka River.

Distribution: Czech Republic, France, Germany, Hungary, Romania, Russia (central, south), Slovakia, Urkain, Near East (Pollet, 2011).

* Poecilobothrus ducalis (Loew, 1857)

= Poecilobothrus infuscatus Parent, 1938

Material: Veleka River, 20.VI.2005, UTM: NG75, 1♂, collected by Kechev. The species was collected in the same habitat as P. comitialis.

Distribution: Albania, Austria, Belgium, Great Britain, Czech Republic, Danmark, France, Germany, Italy, Portugal, Romania, Russia (central, south), Sicily, Slovakia, Spain, Sweden, The Netherlands, Ukraine, Near East (Pollet, 2011).

Poecilobothrus nobilitatus (Linnaeus, 1767)

The species is known from several sites in Bulgaria. Nedelkov (1909) announced it from Pazardzik, near small gutter; the same author (1912) reported P. nobilitatus (as Gymnopternos nobilitatus) also from Sofia, Pancherevo, Kniajevo, Vitosha Mountain, without notes of habitats.

Kechev (2005) announced this species in the West Rhodopes Mountains, 12.VIII.2004, Dobralak village, 920m a. s. l., UTM: LG14, 23♂♂, 15♀♀. The species was found in beech forest (Fagus) near small brook with well developed shrubs on the banks. Some specimens attacked an earthworm (Lumbricina).

Distribution: Austria, Belgium, Bulgaria, Czech Republic, Danish mainland, France, Germany, Great Britain, Ireland, Italy, Luxembourg, Poland, Romania, Slovakia, Sweden, Switzerland (Pollet, 2011), Russia (South: Krasnodar), Ukrain (Crimea) (Grichanov, 2007).

Poecilobothrus principalis (Loew, 1861)

= Poecilobothrus fumipennis Becker, 1917

The species is known with one male specimen from Burgas (Beschovski, 1967).

Distribution: Austria, Belgium, Bulgaria, Great Britain, Czech Republic, France, Germany, Hungary, Italy, Poland, Romania, Russia (central, south), Spain, The Netherlands, Ukraine, Near East (Pollet, 2011).

Poecilobothrus regalis (Meigen, 1824)

For the first time P. regalis was mentioned by Parent (1938), without place of collecting. Beschoveski (1971) reported it from three localities: Topolite village near Varna Lake, 25.VI.1964, sewage; Boaza, VII.1962, by wet rocks; Varvara village, 24.VI.1963, nearby fountain.

The author of the present paper found P. regalis near Chirpan

(07.VI.2005, 15♂♂, 12♀♀, UTM: LG67, 240m a. s. l.) on the banks of brook overgrown by reedmace (Typha). Actually, the species is very common in this region in June and may be find everywhere near and in the town of Chirpan.

Distribution: Austria, Belgium, Bulgaria, Check Republic, European Turkey, France, Germany, Greece, Hungary, Italy, Romania, Russia (Central, South), Slovakia, Slovenia, Spain, Ukraine (Pollet, 2011), Iran, Uzbekistan (Grichanov, 2007).

REFERENCES

Beschovski V. 1967. Für die Fauna Bulgariens bislang unbekannte Dolichopodidae (Dipt.) – Zoologischer Anzeiger, 178 (3/4): 219-224.

Beschovski V. 1971. A contribution to the dipter fauna (Diptera, Brachycera) at the Bulgarian Black Sea Coast. – Bulletin de l'Institut de zoologie et musée, 33: 5-11. (In Bulgarian with summary in English).

Gelbič I., Olejniček, J. 2011. Ecology of Dolichopodidae (Diptera) in a wetland habitat and their potential role as bioindicators. – Cent. Eur. J. Biol. 6(1): 118-129.

Grichanov I. Y. 2007. A checklist and keys to Dolichopodidae (Diptera) of the Caucasus and East Mediterranean. St. -Petersburg: VIZR RAAS (Plant Protection News Suppl.): 1-16.

Kechev M. 2005. Check-list of Dolichopodidae (Diptera, Brachycera) species in Bulgaria. - Scientific Studies, University of Plovdiv, Animalia, 41: 47-62.

Kechev M. 2006. Dolichopodidae (Diptera, Brachycera) of the Western Rhodopes (Bulgaria). – In: Beron P. (ed) Biodiversity of Bulgaria. 3. Biodiversity of Western Rhodopes (Bulgaria and Greece) I. Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 613-616.

Kechev M. 2007. New Long-Legged Flies (Diptera: Brachycera: Dolichopodidae) to the fauna of Bulgaria Collected in the West Rhodopes – Acta Zoologica Bulgarica, 59 (1): 105-108.

Kechev M. O. 2010. New Dolichopodid flies (Diptera, Dolichopodidae) to the fauna of Bulgaria collected in the West Rhodopes (Bulgaria). Distribution and habitat preferances. Int. J. Dipterol. Res. , 21(3): 179-182.

Nedelkov N. 1909. Our entomofauna. – Archives of the Ministry of Education, I, 83-135. (In Bulgarian).

Nedelkov N. 1912. Sixth contribution to the entomofauna of Bulgaria. – Journal of BAS, 2: 198. (In Bulgarian).

Neglis S. 2009. Checkliste der Langbeinfliegen der Schweiz (Diptera, Dolichopodidae). – Entomo Helvetica, 2: 17-22.

Negrobov O. 1991. Dolichopodidae, Catalogue of Palaearctic Diptera. Vol. 7: Dolichopodidae-Platypezidae. Budapest: Académiai Kiadó. 291p.

Negrobov O., Grichanov Y. 2010. New data on Dolichopodidae (Diptera) from Kazakhstan and Kyrgystan. – Urainskaya Entomofaunistika, 1(2): 33-34.

Parent O. 1938. Dipteres Dolichopodidae. Fauna de France, 35: 1-720.

Pârvu C. 2002. Check list of Dolichopodidae (Diptera) of Romania (XX). – Travaux du Museum National d'Histoire Naturelle "Grigore Antipa", 44: 267-276.

Pollet M., M. Kechev 2007. A review of Palaearctic Teuchophorus, with a new species from Bulgaria (Diptera: Dolichopodidae). – Zootaxa, 1592: 45-56.

Pollet M. 2009. Diptera as ecological indicators of habitat and habitat change. In: Pape T. , Bickel D., Meier R., (Eds.), Diptera Diveristy: Status, Challenges and Tools, Brill Academic Publishers, Leiden, 302-322.

Pollet M. 2011. Dolichopodidae In: Pape, T. (Ed.), Fauna Europaea: Diptera, Brachycera. Fauna Europaea version 2. 4, http://www. faunaeur. org

Yang D., Zhu, Y. J., Wang, M. Q. & Zhang, L. L. 2006. World catalog of Dolichopodidae (Insecta: Diptera). Beijing: China Agricultural University Press: 704 p.

ФИНАНСИРАНЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ

ГЛ. АС. Д-Р ЯКИМ КИТАНОВ
ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ
СОФИЯ

FINANCING THE RURAL TOURISM

ASSIST. PROF. YAKIM KITANOV, PHD
HIGHER SCHOOL OF INSURANCE AND FINANCE
SOFIA

ABSTRACT

The paper deals with the problems of financing the rural tourism in Bulgaria. The sources of financing are observed into four groups: national state funds; funding from European programs; bank credits; private sources of the entrepreneurs. Special attention is paid to the most important of them – the national state funds and funding from European programs.

Key words: National Strategic Reference Frame; Program for Development of Rural Regions; rural tourism; funding; crediting.

УВОД

През последните двадесет години туризмът в България се характеризира с много висок темп на развитие, което доведе до ултра-урбанизиране и пренасищане в туристическите курорти. Логично бе това да доведе до отлив на туристи и то на най-платежоспособната част от тях.

При това развитие на туристическия пазар напълно закономерна е появата на селския туризъм като алтернативен вид туризъм. Той противостои на масовия (индустриален туризъм), чиято материална база и туристически продукт са проява на една вече старомодна стандартизираност.

Селският туризъм, като почивка в селска местност, се превръща не само в мода, а необходимост предвид замърсяването на природната среда, динамичния и напрегнат ритъм на живот в

градовете. Това на свой ред естествено подтиква хората към търсене на спокойствие и отмора сред чиста природна среда и по-усамотени места. Като пример може да се посочи практикуването на селския туризъм в редица развити западноевропейски страни като Франция, Англия, Холандия, Ирландия, Германия, Испания и др., чието развитие се стимулира на национално равнище. Туристическите пътувания към села и селски местности заемат вече второ място след ваканциите на море. Тази тенденция не отминава и България.

Всичко посочено с достатъчна сила поставя въпроса за финансирането на този важен и много перспективен вид туризъм в България.

Целта на настоящия доклад е да покаже особеностите на селския туризъм като форма на алтернативен туризъм и на тази основа да очертае основните направления на финансирането и източниците на средства за осъществяване на амбициозните дейности, заложени в националните планове и програми за развитието на туризма в България в предстоящия период.

Относно същността на селския туризъм

По обща преценка на преобладващата част от авторите, които са правили характеристика на този вид туризъм, селският туризъм обхваща всички туристически дейности, развивани на село[31]. Основното е алтернативните среда и пространство, които той предлага. Тук се включват пътуването и транзитното преминаване през селските местности с кола, велосипеди, лодка, кон, а също и престой в селска къща. Селският туризъм се свързва, както с посещение на селски местности, така и с възможност за провеждане на определена научно-изследователска дейност, свързана с хоби или професия. В обхвата на разбирането за селски туризъм се включва всичко, свързано със селскостопанското обкръжение, с определени събития, празници, музеи, посветени на производството на селскостопански продукти, и с традициите

31. Виж: Стоянова, Сн. Планиране и финансиране на селския туризъм. УИ „Паисий Хилендарски", Пловдив, 2008, стр. 14; Войнова, Я. „Селски туризъм" УИ"Н. Рилски", Благоевград, 2008 г. , стр. 10; Verbole, A. Pros and Cobs of Rural Tourism Development: A Discussion of Tourism Impacts and Sustainability with the Case of Slovenia. Paper presented at the XVI th Congress of the European Society for Rural Sociology, Pragueq 1995; Turner, C. Rural Tourism in Greece. Paper presented at the Workshop "Recreation, Tourism and Regional Development", Wageningen, 1993.

и обичаите в тази област, а така също и формите на туризъм, които са директно свързани с една ферма, независимо дали е престой, просто минаване с обяд, някакви развлечения или еднократно пътешествие.

Източници на финансиране на селския туризъм

Относно финансирането на селския туризъм може да се каже най-общо, че източниците на средства за него могат да се обособят в три групи:

I. Централизираните фондове на държавата за развитието на туризма и селското стопанство;

II. Европейските фондове и програми;

III. Банков кредит;

IV. Собствени средства на предприемачите.

В настоящия доклад ще се спрем на първите два източника, които по наша преценка имат по-голямо значение и перспектива за развитието на алтернативния туризъм. В условията на финансова криза очевидно банковият кредит не може да бъде основен източник, главно поради силно увеличените изисквания на банките от гледна точка на гарантиране на вземанията по кредитите и тежестите при тяхното обезпечение. Собствените средства на предприемачите са крайно недостатъчни и не биха могли да бъдат основа на предприемаческата дейност в развитие на алтернативните форми на туризъм. Затова вниманието е насочено към възможностите, които дават централизираните фондове на държавата и европейските програми в това направление.

I. Централизираните фондове на държавата за развитието на туризма и селското стопанство

Развитието на туризма, и особено на селския туризъм, се подпомага финансово съгласно основните стратегическите документи на Република България за периода 2007-2013 г. Към тях се отнасят:

1. Националната стратегическа референтна рамка, 2007 2013 г.

В приоритет 2 на Националната стратегическа референтна рамка „Повишаване на качеството на човешкия капитал с фокус върху заетостта" е предвидена чувствителна подкрепа за развитието на туризма. Целта е да се повиши трудовата заетост на населението в отделните региони на страната. В този

дух е смисълът и на Приоритет 4 от НСРР „Поддържане на балансирано териториално развитие“. Помощта е насочена към територии с потенциал за туризъм, и преди всичко в културния и еко или селски туризъм, както и маркетинга на различните туристически дестинации.

2. Национален стратегически план за развитие на селските райони, 2007-2013 година

Одобреният през 2007 г. Национален стратегически план за развитие на селските райони 2007-2013 година съдържа оценка на социално-икономическото и екологично състояние на селските райони в страната и потенциалът им на развитие. В него подробно са очертани конкретните приоритети и цели за постигане. Това са развитието на конкурентното земеделие и горското стопанство и основан на иновациите хранително-преработвателен сектор; опазването на околната среда в селските райони, насърчаването на заетостта и подобряването на качеството на живота в селските райони.

Средствата по приоритетните направления в Националния стратегически план са разпределени по следния начин:

Средства от бюджета на НСП по Ос 1 (в %)		
Повишаване на конкурентноспособността на земеделието, хранително-вкусовата промишлености горското стопанство - 90%	Трансфер на знания – 10%	
Средства от бюджета на НСП по Ос 2 (в %)		
Развитие на земеделските методи, целящи опазванетона околната среда в необлагодетелстваните райони– 35%	Мерки, свързанис НАТУРА 2000 и горското стопанство – 25%	
Средства от бюджета на НСП по Ос 3 (в %)		
Мерки, насоченикъм подобряванена качеството на живот в селските райони– 66,5%	Създаванена възможностиза заетост – 30%	Укрепване на местното развитие и сътрудничество– 3,5%
Средства от бюджета по ОС Лидер		
Управление прилаганена местни стратегии за развитие – 70%	Изграждане на капацитет и насърчаване на сътрудничеството– 30%	

По-подробното финансово разпределение на средствата за подпомагане на конкретните дейности за периода на действие на Националния стратегически план е направено в Програмата за развитие на селските райони (2007 – 2013 г.). Двата планови документа – Стратегическия план заразвитието на селските райони за периода 2007-2013 г. и Програмата за развитие на селските райони за 2007-2013 г. изиграха не малка роля за приемането на България в ЕС. Националният стратегически план гарантира съответствието на изразходването на средствата на ЕС за развитие на селските райони в България със стратегическите насоки на общността.

В схемата на източниците на финансиране на дейностите по Програмата за развитие на селските райони немалка роля има и Държавен фонд „Земеделие“. Тази програма стартира на 29.09.2008 г. По нея може да се кандидатства с проекти на стойност до 400 000 евро, като максималният грант (това са парите, които се получават безвъзмездно) е до 200 000 евро. Тъй като максимално допустимият размер на гранта е 70% от стойността на целия проект, икономически е най изгодно проектът да е на стойност от 300 000 евро или по-малко.

Програма за развитие на селските райони „ПРСР“ (2007 2013)

Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) е наследник и продължение на програма САПАРД. По-голяма част от мерките, действали по САПАРД, ще продължават да се прилагат, но с частична промяна в условията. Програмата субсидира инвестиции в земеделието, преработвателната промишленост, горската индустрия като покупка на селскостопанска земеделска техника, съвременно производствено оборудване, технологични линии, машини, строеж на складови помещения, пречиствателни станции, създаване на животновъдни ферми, овощни градини, оранжерии, лозя и др. В селските общини ще се подкрепят проекти за подобряване на инфраструктурата, за ремонт на пътища, улични настилки, ВиК системи, за стартиране на малък бизнес, за селски туризъм и други алтернативни дейности. В програмата са обособени четири приоритетни оси, съответстващи на основните направления, които ще се подкрепят:

Ос 1: „Подобряване на конкурентоспособността на земеделския и горски сектори“

Ос 2: „Подобряване на околната среда и селската природа (управление на земята)“

Ос 3: „Качеството на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика“

Мярка 311 „Разнообразяване към неземеделски дейности“

Мярката цели насърчаване на инвестиции за започване и разширяване на неземеделски дейности в селските райони (определени селски общини). Областите за разнообразяване, включват следните бизнес-сектори:

- Развитие на услуги в селския туризъм;
- Местно занаятчийство;
- Преработка, продажба и маркетинг на земеделски продукти, които не се подпомагат по мярка 123;
- Социални услуги за селското население;
- Създаване / обновяване или подобрение на работилници за поддръжка и ремонт на машини и съоръжения;
- Производство на енергия от възобновяеми източници (на био-горива от биомаса; на биогаз, когенератори на биогаз);

Субсидията ще е до 70% от допустимите разходи в зависимост от размера на кандидатстващото предприятие (микро, малко или средно).

Ос 4: „ЛИДЕР“. (включва територии от селски общини). По тази ос финансирането е насочено към хоризонтална интеграция за стимулиране финансирането при създаване на местни инициативни общности за прилагане на местни стратегии за развитие на селските райони. Във финансово изражение средствата от Европейския земеделски фонд за финансиране на Програмата за развитие на селските райони са посочени в приведената по-долу таблица:

32 Виж Стоянова, Сн. Планиране и финансиране на селския туризъм Ръководство за мениджъри. Университетско издателство „П. Хилендарски“, Пловдив, 2008, стр. 91

Финансиране на Програмата за развитие на селските райони[32]

Таблица №2

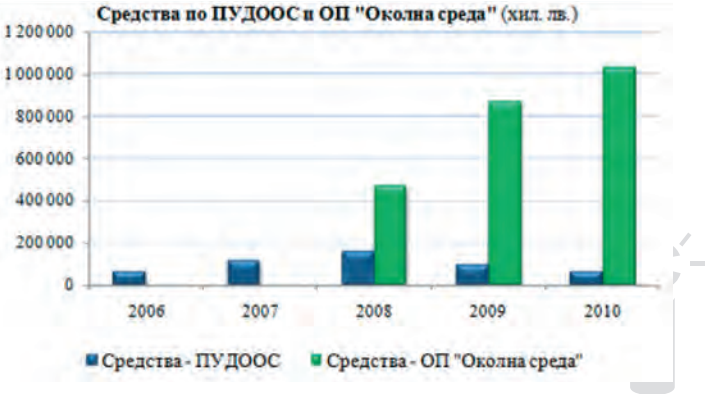
Година	2007	2008	2009	2010
Финан-сиране	244 055 793	337 144 772	437 343 751	399 098 664

Година	2011	2012	2013	Обща
Финан-сиране	398 058 913	397 696 922	395 699 781	2 609 098 596

Предприятието за управление на дейностите по опазване на околната реда (ПУДООС) към Министерството на околната среда и водите (МОСВ) се занимава основно с реализация на екологични проекти и дейности в областта на околната среда.

В изпълнение на своята дейност ПУДООС предоставя финансови средства под формата на безвъзмездни помощи и безлихвени или нисколихвени заеми.

В периода 2006 - 2009 година разходите на предприятието (по отчет) са близо 430 млн. лв., а за 2010 г. планът е да бъдат изхарчени още 60 млн. лв. В същото време от 2008 до 2010 г. по Оперативна програма „Околна среда” са договорени 2,4 млрд. лв., т. е. 5-6 пъти повече.

Източник: Министерството на околната среда и водите, Информационна система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България

На практика, доброто усвояване на еврофондовете би предоставило много повече средства за екологията, отколкото може да си позволи българската държава. По-важен в случая е въпросът дали изобщо има нужда от съществуването на подобно предприятие. Това становище е подкрепено от изводите на Сметната палата, след проведения одита на ПУДООС за периода 2005 – 2009 година:

• В предприятието липсват ясни критерии и правила, по които се отпускат държавните средства, и подборът на бенефициентите често е произволен, т. е. по усмотрение на чиновниците. Така някои проекти чакат по две години, а други – са одобрявани буквално за часове, дори и при липса на част от документацията.

• При отпускането на безлихвеното кредитиране пък от ПУДООС изобщо не са полагали усилия по събирането на вноските, което е довело до близо 50 млн. лв. несъбрани вземания.

• Проблеми има и при изпълнението на договорите. От една страна ПУДДОС сключва договори, които не може да изпълнява като към края на 2009 година поетите ангажименти превишават наличните средства с 95 млн. лв. От друга страна, от всички проекти, които са попаднали в одитната извадка нито един не отговаря напълно на изискванията за отпускане на средства.

Всичко това навежда на мисълта, че усилията по опазване на околната среда трябва да са в посока усвояването на еврофондовете, а не към поддържане на подобна неефективна структура със съмнителни резултати.

II. Европейските фондове и програми

Отделно от структурните и кохезионния фонд са обособени два земеделски европейски фонда, които финансират селскостопанската политика на ЕС и инвестициите за съхранение и развитие на селските райони в Европа.

1. Европейски земеделски фонд за гарантиране на земеделието (ЕЗФГЗ)

Този фонд финансира основно пазарна подкрепа за земеделска

продукция, директни плащания за фермерите, информационни кампании, специфични ветеринарни мерки и др.

2. Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР)

Фондът финансира националните програми на страните членки за развитие на селските райони. Това е фондът, който субсидира инвестиции в земеделието, преработвателната промиш¬леност, горската индустрия. В селските общини фондът подкрепя проекти за подобряване на инфрастуктурата, за стартиране на малък бизнес, за селски туризъм и други алтернативни дейности. Общият размер на средства за периода 2007-2013г., осигурени от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони е 2 609 млн. евро. Националното съфинансиране е 20% (около 633 млн. евро). Общо, средствата за развитие на селските райони за периода възлизат на 3 242 млн. евро.

Приходите от екологичен, приключенски и селски туризъм на чуждестранните туристи, посетили тази година страната ни, са между 13 и 15 млн. евро по данни Българската асоциация за алтернативен туризъм, което е над 1.5 на сто от приходите в общия дял на туризма в страната. Делът на индивидуалните туристи е 30 на сто. За разлика от чуждестранните гости, пребивавали у нас средно 8-10 ваканционни дни, българите, предпочели нетрадиционните дестинации и селския туризъм, почиват по-кратко, обикновено през уикенда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Няма съмнение в перспективността и бъдещето на развитието на селския туризъм като форма на алтернативен туризъм в България. Най-важният аспект в тази насока е осигуряването на надеждно и разнообразно по форма финансиране, което да стимулира предприемачите да инвестират в този приоритетен отрасъл на икономиката. Очевидно две са основните предпоставки за това:

- Усъвършенстване на умението за писане на проекти за кандидатстване за финансиране от европейските фондове и програми, и на второ място:

- Облекчаване на условията за достъп до тези фондове чрез елиминиране на възможностите за бюрокрация и корупция на процедурите при кандидатстване за тях.

ПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

1. Войнова, Я. Селски туризъм. Университетско издателство „Н. Рилски“, 2008 г.
2. Константинова, Сн., А. Конарев и кол. Наръчник по ресторантьорство и хотелиерство. т. 1 и т. 2. Раздел: Финанси. С. РААБЕ – България, 2000-2006 г.
3. Стоянова, Сн. Планиране и финансиране на селския туризъм. Ръководство за мениджъри. Университетско издателство „П. Хилендарски“, Пловдив, 2008 г.
4. Българска асоциация за алтерантивен туризъм. http:/baatbg.org
5. Държавна агенция по туризма. www.tourism.government.bg
6. Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в България (2008-2013) www.tourism.government.bg/files/politics/file_204_bg.pdf
7. Национален стратегически план за развитие на селските райони (2007-2013 г.) http://www.mzgar.government.bg/OfficialDocuments/Strategies/NSRDP-proect.pdf
8. Програма за развитие на селските райони (2007-2013) http://www.Mzgar.government.bg/RuralAreas/docs/RDP_official_version_BG%20-2
9. Седмичен бюлетин на И. П. И. http://www.ime.bg

ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АЛТЕРНАТИВНИЯ ТУРИЗЪМ В МАЛКИТЕ СЕЛИЩА НА СТРАНАТА

Тази програма е разработена от **ДОЦ. Д-Р ЛЮБЕН ХРИСТОВ. Предназначена е за конференцията „Проблеми и възможности за развитието на алтернативните форми на туризъм в малките селища на страната”, която се организира от ВУЗК „Земеделски колеж” - Пловдив от 14 до 16.III.2011г. в гр. Пловдив.**

Водещата цел при разработването на програмата е да е основа за проблемните обсъждания на кръглата маса – „Концептуализиране на политика за перспективите на развитие на алтернативния туризъм в страната”.

I. Развитие на алтернативните форми на туризъм в света

Алтернативните форми на туризъм се налагат неравномерно по време в отделните страни на света. Една от първите страни, която очертава перспективата на развитието им, е САЩ. През 60–те години на XIX в. в страната се създават първите къмпинги към различните религиозни общности. В Европа, пионер в разширяването на алтернативните форми на туризъм, е Франция. На нейна територия се налага насоката за рекреация и туризъм в провинциалните малки селища в първото десетилетие след Втората световна война. Във Франция се създава през 1964 г. Асоциацията на “зелените курорти”, която има за цел да съгласува инициативите и формирането на цялостната политика на агротуризма. В Асоциацията, днес са обединени над 500 “зелени курорта”. Франция е водеща днес и по броя на пристиганията на туристите (25 млн.) в провинциалните райони. През 70-те години на миналия век се развиват разнообразни алтернативни форми за рекреация и туризъм в Швейцария, Германия, Русия, Северо-африканските страни, Нова Зеландия и др. Днес, в алтернативните туристически практики участват около 15 % или 130 млн. туристи в света.

II. Развитие на алтернативните форми на туризъм в България

В нашата страна алтернативните форми на туризъм започват да се практикуват през 80-те години на миналия век. Днес

алтернативните туристически практики в малките селища на страната привличат около 1 % от общите туристически пристигания в страната. Съотношението, на масов към алтернативен туризъм за страната е 1:100, докато във Франция е 1:3,5.

III. Стратегическа цел

Фундаменталната цел на програмата е очертаване на философията, концептуализиране и реализиране на национално ниво на политика за развитието на алтернативните туристически практики. Принципната основа на философията за алтернативните туристически практики е непосредствен израз на мотивационните нагласи, целите и условията за пътуване на туристите. В тази връзка структурният и функционалният й фундамент се предопределя от:

• Импулса за опознаване, и преди всичко за лично откривателство, което да удовлетвори специфични психологически потребности, е съществен мотив за алтернативните туристически пътувания;

• Целите на алтернативните туристи се определят от стремежа им да се реализира рекреация и туризъм в слабо повлияни (незамърсени) от стопанската дейност на човека ареали;

• Дистанциране на алтернативните туристи от масовизирането и унифицирането на туристическия продукт;

• Екстремни преживявания;

• Семейна ваканция;

• Задоволяване на образователни, духовни и верски потребности.

Концептуализирането на политиката за развитието на алтернативните форми на туризъм се налага да е основен приоритет на държавните органи, свързани с туризма. Фундаменталният концепт на програмата е непосредствен израз на цялостната стратегическа визия за перспективното развитие на туризма в страната, и в тази връзка налагането на нови туристически практики (и след 2013 г.). Съществения ориентир при концептуализирането на политиката за алтернативните туристически практики е пряко свързан с определянето на знакови природни и антропогенни обекти в страната (42 000 са антропогенни единици, което я нарежда на трето място в Европа).

Практическите аспекти за определяне на стратегическата линия на политиката се допълват още от определяне на 260 опорни бази (по една в 260-те общини на страната). Поради това, че центрове на общини са и големи градове, определя се първото селище, което е с население до 10 х. души (Швейцарски критерий за град). Създаването на тези опорни бази е неизменна част от линията на политиката за алтернативните туристически практики – валидаризиране на публично частното партньорство.

Реализирането на политиката за развитие на алтернативните форми на туризъм в малките селища на страната е зависима от решаването на следните задачи от страна на държавата:

• Осъществяване на пропаганда, за алтернативните форми на туризъм в страната, на международните туристически изложения и борси.

• Изграждане на водоснабдителна и канализационна мрежа в малките селища на страната. През летните месеци, ½от малките селища на страната са на воден режим. Приблизително толкова са и селищата без канализационна система. Решаването на тези проблеми е пряко свързано с препоръките и изискванията на Европейския съюз да се изградят до 2014 г. съоръженията за водоснабдяването и канализацията във всички селища на страната.

• Рехабилитация на второкласната пътна мрежа.

• Гарантиране на заеми до 15 хил. лв. от местни предприемачи, които имат за цел да преформират част от жилищата си за настанителна туристическа база.

• Данъчни облекчения (5 години гратисен период).

• Координиране на дейностите за създаване на Фондация – Алтернативен туризъм (алтернативна форма за кредитиране на начинаещите предприемачи).

• Изготвяне на правилник за кооординиране дейността на университетите и колежите, които да обучават начинаещите предприемачи.

Реализирането на политиката за развитието на алтернативните форми на туризъм ще доведе до:

• Осигуряване на заетост, на около 10 хил. души, в страната (само при две бази, в едно от малките селища на страната)

• Увеличаване на броя на туристите в страната, които по

препорька на Световната организация по туризъм в близките няколко години, трябва да са около 10 млн. (препорька от 2010 г.)

IV. Изпълнение на програмата

Изпълнението на програмата ще се осъществява на две нива –национално и местно.

Задачите на национално ниво са:

• Индиректно очертаване на алтернативните туристически практики;

• Възлагане на задачи на браншовите организации за създаване на специфични туристически продукти;

• Координиране на инвестиционните и обучителните процеси на местното население;

• Свеждане на европейските програми до потребителите.

Реализирането на програмата на национално ниво е ключово решение за прилагането на програмата на местно ниво. Практическата й насоченост ще позволи преодоляване на консервативността за инициативност (белег на народопсихологията) и в тази връзка да се премине 3%-та бариера на малките предприемачи. Изготвяне на рекламни материали и популяризиране на местата чрез Интернет; ангажираността на местните органи на управление за развитието на алтернативните форми на туризъм е съвременно решение на проблемната теза на руския философ и интерпретатор на източноевропейската култура Н. Бердяев – „Човек трябва да бъде принуден да е свободен, след като се покажат пътищата му към нея (свободата)".

28.01.2011 г. д-р Любен Д. Христов

A CONFERENCE ORGANIZED BY
Higher School "Agricultural College" - Plovdiv

UNDER THE PATRONAGE OF
PROF. DIMITAR DIMITROV
RECTOR

CHAIRMAN OF THE ORGANIZING COMMITTEE:
Assoc. Prof. Lyuben Hristov, Ph.D.

MEMBERS:

» Eng. Lyubozar Fratev
Council of Tourism - Plovdiv
President
» Prof. P. Peev
» Prof. G. Somov
» Assoc. Prof. N. Popova
» Assoc. Prof. V. Boyadzhiev

CONFERENCE THEMES:

» Tourist Resources and Types of Tourism
» Ecological Tourism
» Rural Tourism
» Culinary and Wine Tourism
» Cultural Tourism

ROUND TABLE:

Problems and perspectives for alternative forms of tourism development in small villages

LANGUAGES:

Bulgarian and English

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ"
ПЛОВДИВ

Научно-приложна конференция с международно участие
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМИ ЗА РАЗВИТИЕТО
НА АЛТЕРНАТИВНИТЕ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ
В МАЛКИТЕ СЕЛИЩА

сборник доклади

Българска, първо издание

ISBN: 978-954-9498-62-2

© Всички права запазени

Авторите на докладите носят отговорност за написаното.

Академично издателство
при Център за евроинтеграция и култура на ВУЗК
Пловдив, 2011

HIGHER SCHOOL "AGRICULTURAL COLLEGE"
PLOVDIV

International Scientific and Applied Conference
OPPORTUNITIES AND PROBLEMS
FOR ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM DEVELOPMENT
IN SMALL VILLAGES

symposium

Bulgarian, First Edition

ISBN: 978-954-9498-62-2

© All rights reserved

The authors are responsible for what was written in their papers.

Academic Publishing House
Center for European Integration and Culture
Higher School "Agricultural College"
Plovdiv, 2011

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „ЗЕМЕДЕЛСКИ КОЛЕЖ”

Пловдив 4003
бул. Дунав 78
тел.: 032/960360
факс: 032/960406
e-mail: agri_college@mail.bg
http://www.agricollege.com

HIGHER SCHOOL “AGRICULTURAL COLLEGE”

Plovdiv 4003
78, Dunav, Blvd.
tel.: +359 32 960360
fax: +359 32 960406
e-mail: agri_college@mail.bg
http://www.agricollege.com